

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІГІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

А. Є. ФЕДОРЕНКО

**ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ
ІНФОРМАЦІЙНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ В
УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ
ЕКОНОМІКИ**

Монографія

Чернігів – 2020

УДК 338.4:338.1-026.16 (477)

Ф33

*Затверджено до друку вченою радою
Чернігівського національного технологічного університету
(протокол № 1 від 27.01.2020 р.).*

Рецензенти:

М. І. Дибя – доктор економічних наук, професор, директор Інституту розвитку фінансового бізнесу ДВНЗ «Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана».

Н. Л. Гавкалова – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри державного управління, публічного адміністрування та регіональної економіки Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця.

О. В. Гайдай – доктор економічних наук, доцент, доцент кафедри публічного управління та адміністрування Уманського національного університету садівництва.

Федоренко А. Є.

Ф33 Державне регулювання розвитку інформаційної сфери України в умовах трансформації національної економіки : монографія / А. Є. Федоренко. Чернігів : ЧНТУ, 2020. 364 с.

ISBN 978-617-7571-95-6

У монографії висвітлюються сучасні проблеми державного регулювання розвитку інформаційної сфери економіки України та світу. Сформовано концептуально значимі положення, що детермінують специфічний підхід до визначення парадигми формування механізмів державного регулювання розвитку інформаційної сфери. Удосконалено методологію формування структури системи державного регулювання інформаційної сфери в Україні в контексті забезпечення безпеки держави, яка, на відміну від наявних, ґрунтується на конституційній моделі розвитку України. Проведено узагальнення кращих зарубіжних практик щодо регулювання інформаційної сфери на основі імплементації домінант архітектури е-урядування в умовах розвитку інформаційного суспільства. Розкрито специфічні характеристики нормативно-правового механізму регулювання інформаційної сфери в Україні, в частині ідентифікації його рівнів та складових елементів. Розроблено науково-концептуальний підхід до формування та реалізації концепції розвитку інформаційної сфери на засадах соціального партнерства у контексті врегулювання конструктивної взаємодії органів влади на всіх рівнях із інститутами громадянського суспільства. Запропоновано теоретико-методичний підхід до удосконалення механізмів державного регулювання інформаційної сфери в Україні, який ґрунтується на положеннях функціональної моделі IDEF0, принципах стійкого розвитку інформаційної сфери.

Монографія розрахована на науковців, спеціалістів, які приймають рішення в сфері формування механізмів державного регулювання розвитку інформаційної сфери в умовах трансформаційної невизначеності, викладачів, аспірантів, магістрів й студентів.

УДК 338.4:338.1-026.16 (477)

ISBN 978-617-7571-95-6

© А. Є. Федоренко, 2020
© Чернігівський національний
технологічний університет, 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СФЕРИ.....	8
1.1. Категоріально-понятійний апарат дослідження інформаційної сфери економіки та її розвитку	8
1.2. Джерелознавчий аналіз дискурсного простору державного регулювання інформаційної сфери.....	29
1.3. Генезис наукового розуміння механізму державного регулювання інформаційної сфери в умовах трансформації національної економіки.....	52
РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СФЕРИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ	49
2.1. Еволюція та методологічний конструкт розвитку інформаційної економіки	79
2.2. Інституціоналізація системи державного регулювання розвитку інформаційної сфери в Україні.....	102
2.3. Концепція державної політики розвитку інформаційної сфери на засадах економічної трансформаційності.....	117
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СФЕРИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ.....	134
3.1. Оцінка трансформаційних процесів в економіці України та їх вплив на розвиток інформаційної сфери.....	134
3.2. Інноваційно-інтеграційні процеси розвитку економіки інформаційної сфери України.....	155
3.3. Аналіз факторів забезпечення розвитку інформаційної сфери України та результативності її державного регулювання	174
РОЗДІЛ 4. МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ	199

4.1. Сучасні моделі та світовий досвід державного регулювання розвитку інформаційної сфери.....	199
4.2. Нормативно-правовий механізм державного регулювання розвитку інформаційної сфери України в умовах економічних трансформацій.....	219
4.3. Соціально-комунікаційні механізми регулювання розвитку інформаційної сфери на засадах державно-приватного партнерства.....	250
4.4. Шляхи вдосконалення механізмів державного регулювання розвитку інформаційної сфери України в період трансформації національної економіки.....	283
ВИСНОВКИ.....	298
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	305
ДОДАТКИ.....	339

ВСТУП

Зростаюча залежність суспільства від створення, збереження і доступності інформації у національному і світовому масштабах є предметом особливої зацікавленості держави. Визначальною тенденцією для подальшого розвитку сучасного суспільства є посилення впливу інформаційних технологій практично на всі сфери діяльності, відзначаючись фундаментальними трансформаціями продуктивних сил, формуванням інноваційної інфраструктури інформаційної сфери, які інтерпретують зміст таких перетворень. В той же час, паритетні відносини органів державної влади та інститутів громадянського суспільства вимагають подальших кроків з підвищення освітнього та культурного рівня громадян шляхом безперешкодного доступу до інформаційних ресурсів.

Держава як регулятор суспільних процесів має сприяти розвитку інформаційної сфери, не допускати негативних побічних проявів цього розвитку, власним прикладом просувати цінності інформаційного суспільства і тим самим торувати шлях до його розбудови в Україні. Тому інформаційна сфера як об'єкт державного регулювання стає домінуючим та в перспективі значно впливатиме на рівень соціально-економічного розвитку країни у контексті забезпечення можливості суттєво прискорювати інтеграцію України в глобальне інформаційне середовище.

У монографії зроблено спробу висвітлити теоретико-методологічні засади функціонування та удосконалення механізмів державного регулювання розвитку інформаційної сфери в умовах глобальних економічних трансформацій, що й обумовило структуру роботи.

Визначено, що інформаційна сфера – це певна сукупність суспільних відносин і видів економічної діяльності, орієнтованих на забезпечення особистих й колективних інформаційних потреб на основі створення, поширення й споживання інформаційної продукції. Саме поєднання певних галузей та видів діяльності у інформаційній сфері зумовлене відповідною спільністю призначення: насамперед забезпечення доступу людини у певний час до інформаційної продукції, яка необхідна для її сталого розвитку. Роль держави як одного з головних агентів, який впливає

на інтенсивність інформаційної взаємодії, є визначальною. Але в процесі владно-розпорядчої діяльності державі не має сенсу впливати на всі інформаційні потоки та інформаційно-інфраструктурні відносини, що виникають в суспільстві.

Державне регулювання інформаційної сфери представлено, як узгоджену діяльність уповноважених державних та квазідержавних органів, їх посадових осіб в межах правових та етичних норм, спрямовану на створення умов для діяльності учасників інформаційних та інформаційно-інфраструктурних відносин з метою забезпечення доступу кожної людини у будь-який час до достовірної інформаційної продукції, необхідної для її всебічного розвитку та суспільства загалом. Існуюча політика держави в інформаційній сфері спрямована як на її розвиток безпосередньо, так і на підвищення з її допомогою ефективності розвитку державності, безпеки, оборони, пріоритетних галузей економіки, фінансової та грошової системи, соціальної сфери, галузей екології та використання природних ресурсів, науки, освіти та культури, міжнародного співробітництва.

Систематизовано законодавчі акти, норми, положення, які регламентують різні аспекти досліджуваної сфери, проведено їх аналіз щодо наявності системних вад і консолідації на даній основі загальних нормативно-правових норм у єдиний комплексний базовий документ, який повинен бути позбавлений існуючих на сьогодні суперечностей і прогалин. Визначено пріоритетні напрями системи державного регулювання інформаційної сфери в Україні у контексті забезпечення її інтеграції до міжнародного інформаційного простору.

Оцінено стан державного регулювання інформаційної сфери в Україні, ідентифіковано причини, який стримують його покращення, а саме: фінансово-економічна криза, яка спричинює недостатню державну підтримку проектів у сфері інформатизації; недостатня надійність та потужність мереж зв'язку і телекомунікацій; відсутність цільового характеру для виробництва обчислювальної техніки та інше. Визначені тенденції державного регулювання інформаційної сфери дали змогу

виокремити завдання, які потребують нагального вирішення: розробка системи стандартів, які мають бути гармонізовані із міжнародними, для ефективного впровадження нових інформаційних технологій; вдосконалення механізму щодо захисту авторських прав; забезпечення інформаційної безпеки, організація контролю за її рівнем, захистом персональних даних тощо; формування та використання інформаційних ресурсів; розвиток національної індустрії програмного забезпечення; обмін електронною інформацією; ведення електронного документообігу; сертифікація засобів інформатизації й передачі даних. Сформульовано пропозиції щодо формування та реалізації концепції розвитку інформаційної сфери на засадах поглиблення взаємодії інститутів державного управління із різними інституціями громадянського суспільства з метою протидії тероризму, різним комп'ютерним злочинам, поширенню пропаганди, різного роду насильства, яке спонукає розгортання соціальних конфліктів в державі.

Удосконалено механізми державного регулювання інформаційної сфери в Україні в сучасних умовах, що забезпечує напрями активізації виробників інформаційної продукції, розвиток національного господарства й соціально-економічної системи загалом, вдосконалення методів господарювання, генерування інновацій, а також доступність і якість інформаційної продукції для суспільства враховуючи національні інтереси та їх захист. Сформовано науковий підхід до удосконалення механізмів державного регулювання інформаційної сфери в Україні, в основі якого лежить модель управління IDEF0, яка враховує зв'язки між відповідними складовими інформаційного середовища, дає можливість використання законодавчих, адміністративних та економічних інструментів державного регулювання у контексті задоволення соціально-економічних інтересів громадян, держави, суспільства й виробників інформаційної продукції з метою визначення ключових цілей механізмів через ефективну реалізацію інформаційної політики.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СФЕРИ

1.1. Категоріально-понятійний апарат дослідження інформаційної сфери економіки та її розвитку

Розбудова в Україні правової та демократичної держави невід’ємно пов’язана з удосконаленням всіх сторін діяльності державних органів та забезпечення громадянам найбільш сприятливого формату взаємодії з ними. Інформація в цьому контексті пов’язує між собою державу і громадянське суспільство, постає одним з дійових засобів налагодження взаємозв’язку між особистістю та державою.

На сучасному етапі каталізатором зміни парадигми суспільного розвитку на думку американського теоретика постіндустріалізму Д. Белла виступає інформація. Головне значення (у постіндустріальному суспільстві) мають вже не м’язова сила і енергія, а інформація. Тобто така субстанція, яку не можна побачити, до чого не можна доторкнутися, і практично неможливо виміряти. Єдиним критерієм корисності якої є знання – результат, досягнутий сумарними показниками розумових здібностей людини та можливістю доступу до інформації. Але враховуючи те, що суспільне життя постійно ускладнюється, оскільки має місце тенденція до зростання політичних вимог і громадянських прав, констатуємо, що та стрімкість соціальних змін і змін норм поведінки шокує старше покоління, а орієнтація на майбутнє стирає традиційні цінності і моральні устої, саме інформація перетворюється на основний ресурс і джерело сили¹. Як зазначив професор Самарської державної економічної академії А. Єліков саме цей фактор „дозволяє людині максимально повно розкрити свій матеріальний і духовний потенціал та найбільш вдало реалізувати свої природні здібності. Зокрема,

¹ Белл Даниел. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования. Перевод с англ. М.: Academia, 1999.956 с.

досягнення необхідного рівня свободи, що, як відомо, є індивідуальним відчуттям, відбувається за рахунок інформації. Інформаційне суспільство – це прорив до свободи людини і людства”².

Управління суспільством з боку державних органів завжди обумовлює їхню інформованість про відповідні процеси та явища. Будь-яке рішення чи дія органів управління постає згодом у вигляді інформації для інших ланок управлінських структур, а також окремих громадян та їх об’єднань. З іншого боку, реалізація прав громадян на інформацію в сфері державного управління створює передумову формування особистої громадянської позиції, яка ґрунтується на розумінні тих чи інших рішень і дій державних органів, постає важливим фактором попередження конфліктних ситуацій і суперечок, сприяє зростанню авторитету державних органів та їх посадових осіб в очах громадян.

Перехід до інформаційного суспільства і розвиток інформаційного простору України нерозривно пов’язаний із подальшою демократизацією політичного і громадського життя, реформуванням соціально-економічної сфери. В контексті державної інформаційної політики це означає визнання презумпції відкритості інформації для громадян і захист їх інформаційних прав. Це також означає орієнтацію головних компонентів інформаційного простору на забезпечення вільної циркуляції інформації, втілення в життя конституційного права на вільний пошук, одержання, виробництво і поширення інформації.

Значення державного інформаційного забезпечення суспільних відносин визначається, передусім, за двома основними напрямками.

По-перше, наявність та передача інформації є важливою особливістю соціальних систем, до яких, безумовно, відноситься і функціональна система держави. Адже, відповідно до теорії системного підходу, якщо у системі через ті чи інші причини є відсутньою інформація, то в ній не може бути і управління, а за відсутності управління втрачає всілякий сенс й інформація. І, по-друге, метод інформаційного впливу на суспільство є на сьогоднішній

² Твердохліб О. С. Ретроспективно-компаративний аналіз державного управління інформаційною сферою України. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2017. № 7. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2017_7_6

момент одним з основних методів реалізації функцій держави.

Традиційно при розгляді державної інформаційної сфери визначаються поняття "інформація", "інформаційний простір", "інформаційний процес". Такий підхід має право на існування, адже дає можливість диференційованого розгляду складових цього суперечливого феномену. Враховуючи важливість однозначного їх тлумачення й неприпустимість ототожнення понять у подальшому дослідженні, необхідно обґрунтувати ці визначення.

Тенденція до зростання ролі інформації в житті суспільства забезпечує рівень розвитку держави, який залежить від можливості освоєння інформації й ефективності її використання людиною³. Є можливим стверджувати, що інформація є основою світосприймання людини, її поведінки, реакції на дії, події, факти.

Заслуговує на увагу низка особливостей етимології слова "інформація" в його первісних значеннях. Не можна не погодитись з тим, що сьогодні інформація – це „найцінніший інтелектуальний ресурс у системі життєзабезпечення суспільства, найважливіша частина його інтелектуальної власності, частка якої дедалі більше зростає в сучасному суспільстві”⁴. Проте витоки етимології даного терміну сягають доволі давніх часів.

Сьогодні в науковому середовищі немає єдиного підходу до тлумачення поняття «інформація», що обумовлено різними контекстами його використання. Проте, беззаперечним є факт походження вказаного терміну від латинського "informatio" – ознайомлення, роз'яснення, викладення. Однак ще у XIX столітті його виникнення пояснювали словами "ін" – в, та "форма" – образ, вигляд в розумінні того, що вносить форму⁵. Саме це, на переконання вчених, краще відображало інтенсивне першоджерело, яке характерне для інформації, що існує у вигляді посилянь, повідомлень. Не випадково інформатором у XIX столітті називали домашнього вчителя, а інформацією – вчення, тлумачення, що

³ Словник іншомовних слів / Морозов С.М., К.: Наукова думка, 2000. 662 с.

⁴ Халипова Е.В. Право и информатика: коэволюция и интеграция. М.: Диалог-МГУ, 1998. 44 с.

⁵ Бачило И.Л., Лопатин В.Н., Федотов М.А. Информационное право / Под ред. Б.Н. Топорнина. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001. 789 с.

ближче до сучасного трактування терміну "інформація", в якому відображено дію, що активно вносить дещо нове в інший об'єкт. Зник елемент активності і при невдалому перекладі вихідного терміну "message"⁶, коли в науковій літературі стало традиційним розуміти його як "повідомлення", "відомості". В такому викладі момент дії – "передачі", "посилки" послабшав і на перше місце вийшов момент змісту вже переданих відомостей⁷.

Такий самий підхід до тлумачення цього поняття подається й авторами словника іншомовних слів, де інформація – це: «1. Відомості про навколишній світ та процеси, що в ньому протікають, які сприймаються людиною або спеціальним улаштуванням. 2. Повідомлення про становище справ, про стан чого-небудь. Якщо звернутися до філософського тлумачення, то під інформацією розуміють особливий атрибут матерії, пов'язаний з її здатністю до відображення»⁸.

Найчастіше поняття "інформація" використовують у значенні первинних відомостей, які переказуються людьми вголос, письмово або іншим способом (за допомогою умовних сигналів, технічних пристроїв тощо)⁹.

Перші наукові теорії інформації з'являються в 50-х роках ХХ століття як вірогідно статистичні напрямки¹⁰. К. Шеннон першим науково обґрунтував інформацію як категорію, зокрема, він розглядав інформацію через поняття її "кількості". У результаті цього інформацію стали розуміти не як будь-які відомості, а лише ті, які зменшують або знижують невизначеність щодо їх отримання, тобто інформація – це ступінь заперечення невизначеності в результаті передачі повідомлень¹¹. Однак згодом з'ясувалося, що така теорія характеризує лише одну сторону інформації і дає тільки її кількісну оцінку.

Далі поняття "інформація" розглядалося з погляду виконання нею статистичної функції. З огляду на те, що при вирішенні проблем дослідження

⁶ Англо-русский словарь / Под ред. В.К. Мюллера. М., 1985. 864 с.

⁷ Твердохліб О. С. Ретроспективно-компаративний аналіз державного управління інформаційною сферою України. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2017. № 7. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2017_7_6

⁸ Словник іншомовних слів / Морозов С.М., К.: Наукова думка, 2000. 662 с.

⁹ Советский Энциклопедический Словарь / Под ред. Прохорова. М., 1987. 1600 с.

¹⁰ Урсул А.Д. Природа информации: Философский очерк. М., 1968. 287 с.

¹¹ Шеннон К. Работы по теории информатики и кибернетики. Иностранная литература. М., 1963. 324 с.

інформації найчастіше користуються трьома підходами: синтаксичним (статистичним або кількісним); семантичним (змістовним); прагматичним (практичним, корисним), цей умовний етап можна віднести до першого з перелічених підходів. Отже, синтаксичний підхід – це найбільш абстрактний рівень вивчення інформації. Цей напрямок з'явився з виникненням кібернетики. Згідно з ним розвинулося статистичне розуміння інформації, яке може широко використовуватися при вирішенні питань передачі інформації. Однак для подолання проблем обробки інформації воно не є придатним.

Вчені-кібернетики своє обґрунтування інформації базували на тому, що в усіх системах, які самоорганізуються, зовнішні сигнали не приймаються в чистому вигляді, а проходять через перетворюючу силу автоматів, і тільки потім переходять у нову форму, придатну для сприйняття і виконання наказів¹². Проте такий підхід не дозволяє здійснити повний аналіз поняття "інформація", оскільки останнє має ще й якісну характеристику. Більше того, зазначена теорія не відображає сутність багатьох процесів, у тому числі й процесів управління.

Семантичний підхід відрізняється тим, що тут домінує зміст інформації, мета її використання. Кількість змістових одиниць створює тезаурус фахівця, що вирішує завдання. Вивчення інформації в семантичному аспекті особливо важливе для використання у процесах прийняття рішень. Будь-які дані, що виступають як ресурси для процесу прийняття рішення, стають інформацією.

Виходячи з цього, слід розрізнити поняття «дані» та «інформація». Дані можуть розглядатись як ознаки або зафіксовані повідомлення, що в певний момент не впливають на поведінку (процес прийняття рішення). Дані (повідомлення), що не отримали оцінки їх важливості, є потенційною інформацією, а дані, що використовуються при прийнятті рішення, – це реальна інформація¹³. З цього приводу Стаффорд Бір зазначив, що „інформація – це дані, які змінюють нас”¹⁴, пов'язавши таким чином, два поняття єдиним виміром.

¹² Винер Н. Кибернетика и общество. М., 1958. 346 с.

¹³ Державне управління: Навч. посіб. / А.Ф. Мельник, О.Ю. Оболенський, А.Ю. Васіна, Л.Ю. Гордієнко; За ред. А.Ф. Мельник. К.: Знання-Прес, 2003. 343 с.

¹⁴ Минаев С. Media sapiens. Повесть о третьем сроке. М.: Астрель: АСТ, 2007. 310 с.

О. Бухтатий, сперечаючись з російським дослідником В. Кравченком, який у монографії „Власть: особенности, проблемы, перспективы” визначив, що „інформація належить всім, але отримати і скористатися нею можуть тільки люди з високим культурно-освітнім рівнем”¹⁵ вказує, що одна лише наявність певного культурного рівня не гарантує необхідного доступу до інформації, оскільки це право повинно або бути „природним” або щонайменше повинно бути гарантовано законодавчо¹⁶. Варто зауважити, що це залежить від виду інформації, про яку йдеться.

Різні об'єкти матеріального світу мають різні форми відображення, тому й інформація може поділятися на кілька видів. Розрізняють інформацію: 1) про простий неорганічний світ – елементарна інформація; 2) про живу природу – біологічна інформація; 3) про людське суспільство – інтелектуальна інформація¹⁷.

У процесі соціальної еволюції відбувається стрімке зростання різноманітної інформації, яка використовується у цілеспрямованій діяльності з конструювання нових штучних структур. У політичній сфері – це політична система, що включає всю сукупність елементів. Науково-технічна революція другої половини ХХ ст. створила передумови для розширення можливостей інтелектуальної діяльності людини, що уможливило сфокусувати увагу не лише на об'єкті відображення (факт, подія, явище), процесі та результаті його передачі, але й на суб'єкті відображення, який сам стає джерелом інформації. Така суб'єктивована інформація може бути адекватною чи неадекватною, правдивою чи ні, повною та неповною по відношенню до змісту інформації, що була отримана на початку. Тобто вона стає дедалі більш багатоаспектним, багаторівневим та багатовимірним явищем.

У наш час у теорії і практиці державного управління поняття "управління" невід'ємно пов'язують із поняттям "інформація". Інформацію

¹⁵ Кравченко В.И. Власть: особенности, проблемы, перспективы: Монография. СПб.: ГУАП, 2000. 224 с.

¹⁶ Бухтатий О.Є. Взаємодія органів державної влади та ЗМІ в умовах демократичного реформування українського суспільства: Дис... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02/ ХарРІ НАДУ при Президентіві України. Х., 2010. 180 арк.

¹⁷ Шеннон К. Работы по теории информатики и кибернетики. Иностранная литература. М., 1963. 324 с.

називають основою управлінської діяльності. У сфері органів державної влади та органів місцевого самоврядування користуються класифікацією інформації, наведеною в Законі України «Про інформацію», розд.3 якого відображає галузі, види інформації та режим доступу до неї¹⁸.

Основними принципами інформаційних відносин згідно зі статтею 5 Закону України «Про інформацію» є: гарантованість права на інформацію; відкритість, доступність інформації та свобода її обміну; об'єктивність, вірогідність інформації; повнота і точність інформації; законність одержання, використання, поширення та зберігання інформації.

До особливостей інформації системи державного управління можна віднести наявність суб'єктів та об'єктів інформаційних відносин. Суб'єктами інформаційних відносин згідно зі статтею 7 Закону України «Про інформацію» є: громадяни України; юридичні особи; держава. Відповідно до цього Закону суб'єктами інформаційних відносин можуть бути також інші держави, їх громадяни та юридичні особи, міжнародні організації та особи без громадянства. Об'єктами інформаційних відносин є документована або публічно оголошувана інформація про події та явища в галузі політики, економіки, культури, а також у соціальній, екологічній, міжнародній та інших сферах¹⁹.

Фактично інформація і є першопричиною сучасних європейських процесів. Вільний обмін інформацією – вільний обмін ідеями – товарами – людьми. Інформація об'єднала Європу значно раніше, ніж кордони. Географічні кордони будь-якої держави перестали відмежовувати одне суспільство від іншого. Звідси з очевидністю можна відзначити виникнення феномена постіндустріального розвитку – так званої інформаційного простору. Інформаційний простір держави не має позначення на карті, але він існує. Міжнародний інформаційний простір складається із державних (національних) інформаційних просторів, регіональних просторів а також просторів окремих територій. Поняття „єдиний інформаційний простір” використовує І. Арістова.

¹⁸ Закон України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 р. №2657-ХІІ; з наступними змінами. Інформаційні технології. Нормативна база / Пашутинський Є.К. К., 2005. С. 6-28.

¹⁹ Кравченко В.И. Власть: особенности, проблемы, перспективы: Монография. СПб.: ГУАП, 2000. 224 с.

У монографії „Державна інформаційна політика: організаційно-правові аспекти” вона визначає його як „сукупність баз та банків даних, технологій їх ведення і використання, інформаційно-телекомунікаційних систем та мереж, які функціонують на основі єдиних принципів і за загальними правилами, що забезпечує інформаційну взаємодію організацій і громадян, а також задоволення їх інформаційних потреб”²⁰. Російський політолог Л. Сухотерін у праці „Інформаційна робота у державному апараті”²¹ зазначив, що „інформаційний простір – це не просто сукупність засобів масової інформації”. Автор вважає, що це поняття включає в себе і аудиторію. При чому ключове значення тут відіграє свідомість реципієнта, яка формується впродовж всього життя та залежить від багатьох як суб’єктивних, так і об’єктивних факторів, а саме: соціального статусу, освіти, виховання тощо.

Усі громадяни України і юридичні особи мають право на інформацію. Право на інформацію за статтею 10 Закону України «Про інформацію» забезпечується: обов'язком органів державної влади, а також органів місцевого самоврядування інформувати про свою діяльність та прийняті рішення; створенням в органах державної влади спеціальних інформаційних служб або систем, що забезпечували б у встановленому порядку доступ до інформації; вільним доступом суб'єктів інформаційних відносин до статистичних даних, архівних, бібліотечних і музейних фондів (обмеження цього доступу зумовлюються лише специфікою цінностей та особливими умовами їх схоронності, що визначаються законодавством); формуванням механізму здійснення права на інформацію; здійсненням державного контролю за додержанням законодавства про інформацію; встановленням відповідальності за порушення законодавства про інформацію²².

Тож, узагальнюючи, відзначимо, що поняття „публічний інформаційний простір” може бути визначено, як сукупність джерел виробництва в публічному секторі, отримання, зберігання та поширення

²⁰ Арістова І. В. Державна інформаційна політика: організаційно-правові аспекти / За заг. редакцією проф. Бандурки О. М.: Монографія. Харків.: Вид-во Ун-ту внутр. справ, 2000. 368 с.

²¹ Сухотерін Л., Юдинцев И. Информационная работа в государственном аппарате. М.: Изд. „Европа”, 2007. 473 с.

²² Кравченко В.И. Власть: особенности, проблемы, перспективы: Монография. СПб.: ГУАП, 2000. 224 с.

інформації на невизначену аудиторію, діяльність якої обмежена моральними та законодавчими регуляторами.

Мова інформації визначається Законом «Про мови в Україні», іншими законодавчими актами України в цій галузі, міжнародними договорами та угодами, ратифікованими Україною.

Галузі інформації – це сукупність документованих або публічно оголошених відомостей про відносно самостійні сфери життя і діяльності суспільства та держави.

Основними галузями інформації є: політична, економічна, духовна, науково-технічна, соціальна, екологічна, міжнародна. Статтею 18 цього Закону визначено основні види інформації, а саме: статистична інформація; масова інформація; інформація про діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування; правова інформація; інформація про особу; інформація довідниково-енциклопедичного характеру; соціологічна інформація²³.

Ефективне інформаційне забезпечення залежить від відповідної інформаційної системи органу державної влади і органу місцевого самоврядування.

У наш час термін «інформаційна система» використовується у двох трактуваннях. У вузькому розумінні «інформаційна система» використовується для визначення системи процедур при роботі з даними, тобто характеризує технологічний процес, що включає виконання таких функцій: збір первинних даних (спостереження); підготовка даних до обробки; контроль; обробка даних; зберігання та пошук даних; випуск даних; переказ даних. Сукупність усіх перелічених функцій утворює процес обробки даних.

У більш широкому значенні термін «інформаційна система» використовується для позначення системи, завданням якої є продукування інформації, що необхідна для цілей управління. Ціль побудови інформаційних систем полягає в наданні підтримки в процесі прийняття рішень.

²³ Арістова І. В. Органи державного управління інформаційною сферою: концепція розвитку. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2004. Вип. 25. С. 287-292.

Еволюцію інформаційних систем багато спеціалістів пов'язують з використанням комп'ютерів у менеджменті. Спочатку були мейнфрейми (mainframe) – великі ЕОМ, в яких інформація, що народжувалася в організації, зберігалася та оброблялася централізовано. У 80-ті роки сталася революція: з'явився персональний комп'ютер. Він не тільки довів потоки інформації до кожного робочого місця, а й дав змогу, не відходячи від нього, обробляти інформацію за комп'ютерними правилами. Інформаційні системи почали будуватися за принципом так званої архітектури клієнт – сервер. У цій архітектурі центр (сервер) та периферія (клієнт) розподіляють між собою функції з переробки інформації. Інформаційні системи набули гнучкості, але керувати та тримати їх під контролем стало складніше. Тому почав розвиватися ще один підхід до створення інформаційних систем, який поєднував ідеологію «мейнфрейм» та ідеологію «клієнт – сервер». Програмні засоби, що надали змогу реалізувати цей підхід, з'явилися в системі Інтернет. Тому – перенесені на внутрішньорганізаційний рівень – вони дістали співзвучну назву Інтранет²⁴.

Загальними характеристиками інформаційних систем і організацій є такі²⁵:

1. Будь-яка інформаційна система й організація є системою, яка може бути піддана аналізу, побудована і керована на підставі загальних принципів побудови систем.

2. Подібні системи більш динамічні, ніж статичні, у зв'язку з чим треба враховувати їх динамічну природу.

3. Елементи кожної системи з'єднані функціонально. Будь-яка організація або інформаційна система видає вихідну продукцію, яка є ціллю системи.

Інформаційне та комунікаційне забезпечення інформаційної системи є інформація, на підставі якої приймається певне рішення. Основна частка зусиль, що скеровані на побудову інформаційної системи, присвячена програмуванню цих рішень.

²⁴ Ільницький М. П. Правове забезпечення інформаційної безпеки у сфері державного управління. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2015. Вип. 34(2). С. 84-86.

²⁵ Євдоченко О. Л. Система державного захисту національних інтересів України в інформаційній сфері. Державне будівництво. 2009. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2009_1_40

Таким чином, під інформаційною системою розуміють сукупність видів діяльності, що забезпечують збір, переказ, зберігання, відбір, обробку, видачу та подання інформації на запит управління. Завданням інформаційної системи є забезпечення достатньої кількості правильних та докладних даних у потрібний час для підготовки рішення.

Інформаційна система може бути ручною, механізованою чи автоматизованою залежно від того, які засоби використовуються для виконання завдань, що стоять перед нею. Управлінські інформаційні системи в державному управлінні належать до класу управлінських інформаційних систем (Management Information System – MIS).

Технологічною основою управлінської інформаційної системи є інформаційний процес. Він складається з таких процедур²⁶:

- збір даних, реєстрація – метою є одержання точного, своєчасного, достовірного і повного відображення всієї інформації про діяльність необхідних об'єктів;
- передача даних – здійснюється доставка необхідної інформації з різних носіїв інформації, наприклад, пошти, можливо кур'єром чи ін.;
- збереження інформації – ця процедура пов'язана з багаторазовістю, тривалістю використання умовно-постійної інформації в обробці, необхідністю накопичення інформації у зв'язку з розривом у часі її збору й обробки;
- обробка інформації – послідовність арифметичних і логічних операцій з одержання результативної інформації, наприклад, розрахунок відносних показників фінансової діяльності підприємства, установи, організації на основі первинних даних;
- передача результатної інформації – здійснюється передача інформації переважно у вигляді файлів;
- споживання результатної інформації – використання результатів обробки інформації для діяльності безпосередньо органів державного управління.

²⁶ Мельников О. В. Сутність та завдання державного регулювання розвитком інформаційної сфери України. Формування ринкових відносин в Україні. 2017. № 5. С. 87-93.

Система державного управління спирається на інтелектуальну інформацію, до якої можна віднести соціальну, демографічну, політичну, економічну та інші види інформації.

Особливістю системи державного управління є першочерговість закону, тому інформація цієї системи базується на відповідному законодавстві. Згідно зі статтею 4 Закону України «Про інформацію» законодавство України про інформацію складають Конституція України, цей Закон, законодавчі акти про окремі галузі, види, форми і засоби інформації, міжнародні договори та угоди, ратифіковані Україною, та принципи і норми міжнародного права²⁷.

В процесі управління не тільки інтенсивно використовується інформація, але й народжується новий інформаційний продукт на кожному з етапів. Варто погодитись із тезою, що досить часто інформація в управлінських процесах є нічим іншим, як масою розрізнених, неповних та суперечливих відомостей, і лише в результаті логічної обробки вони можуть набути нової якості та перетворитися у ґрунтовну підставу для формування та вдосконалення управлінських рішень. Тому управлінська діяльність містить елемент інновативності, без якого воно не мислимо.

Без належної організації роботи з інформацією неможливо ефективно керувати системою, забезпечувати її успішний розвиток; важко досягти поставлених цілей і гарантувати збереження досягнутих результатів. Із такої точки зору, інформація поділяється в управлінні за трьома рівнями: є специфічною формою взаємозв'язку компонентів системи управління з компонентами зовнішнього світу; обслуговує всі функції управління – від підготовки й ухвалення рішення до підведення підсумків його виконання; є безпосередньою підставою для вибору альтернативного варіанту поведінки; переведення системи в новий стан, який забезпечує її рух до заданої мети²⁸.

Безперечно без повноцінного інформаційного супроводження органи управління та посадові особи є обмеженими у своїх діях і рішеннях. Мета державного управління як суспільного інституту досить чітко визначена – це

²⁷ Пастушенко В. М. Проблеми правового регулювання державного управління інформаційною сферою України. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2015. № 1. С. 59-64.

²⁸ Токар О. Державна інформаційна політика: проблеми визначення концепту. Політичний менеджмент. 2009.- №5 (38). С.131-141.

впорядкування, збереження або перетворення суспільної життєдіяльності людей у результаті здійснення практичного, організуючого й регулюючого впливу на неї держави²⁹. Вся інформація, яка задіяна державою в регулюванні цих процесів, є управлінською інформацією. Проте, якщо розглядати державне управління як особливий вид впливу на суспільні процеси через організаційний, правовий, економічний та соціально-психологічні механізми держави, то інформація, крім правового статусу (містить в собі норми права) має й інші статуси.

Результатом її використання стають певні зміни в становищі підвідомчих державі об'єктів управління. Отже, правова інформація не є абсолютно відособленим джерелом інформації, але її виокремлення створює необхідну умову для оцінки державної політики і формування державних інтересів у цілому. Відбувається цей процес через видання нормативних та інших актів органами державного управління. Тобто, дані, відомості й повідомлення про соціальні процеси в суспільстві залишаються лише соціальною інформацією, що має суто інформаційний характер, допоки не буде сформульовані відповідні норми права або соціальні норми.

Особливою ознакою інформації в державному управлінні є необхідність проходження нею процесу трансформації відомостей, що мають соціальний або інформативний характер в акти управління, засновані на їх правовій оцінці. В результаті, правова інформація виступає як форма діяльності органів держави, за допомогою якої здійснюється зв'язок між керованою й керуючою ланкою процесу управління³⁰.

Інформація є універсальною категорією для характеристики об'єкта і змісту управлінських відносин як на регіональному (обласному), так і на загальнодержавному рівні.

Дослідження, аналіз, прогнозування діяльності та розвитку таких важливих і слабоформалізованих систем, як взаємопов'язані комплекси соціальної, економічної та суспільно-політичної сфер життєдіяльності

²⁹ Нестеряк Ю. В. Визначення та узагальнення пріоритетів державної політики України в інформаційній сфері. Публічне управління та митне адміністрування. 2015. № 2. С. 98-103.

³⁰ Ющик О.І. Теоретичні основи законодавчого процесу: Монографія. К.: Парламентське вид-во, 2004. 519 с.

відповідної адміністративно-територіальної одиниці, не можуть здійснюватися на інтуїтивних уявленнях органів управління про кінцевий результат. Основою цих процесів є володіння інформацією, яка є ефективною зброєю пізнання реальної дійсності та науково-обґрунтованого впливу на процеси, що відбуваються чи прогножуються.

Усвідомлення того, що інформація є головним джерелом управління, полягає в усвідомленні необхідності становлення та розвитку інформаційного суспільства в Україні.

В той же час, інформація є провідною категорією системного підходу. Він являє собою найбільш загальний і широкий спосіб дослідження реального світу предметів і явищ. Поняття “система” відіграє важливу роль у науці і практичній діяльності з державного управління.

У філософському енциклопедичному словнику система визначається як “об’єднання деякого розмаїття в єдине і чітко розчленоване ціле, елементи якого займають відповідні місця по відношенню до цілого й інших частин”³¹. У визначенні вказується на зв’язок системи з поняттями цілісності, елемента, зв’язку, відношення. Безперечно для системи характерна не тільки наявність зв’язків і відносин між утворюючими її елементами, але й нерозривна єдність із середовищем, у взаєминах з яким вона виявляє свою цілісність. Це підтверджується також дослідженнями В.Грубінко, Р. Є. Ровінського, А. Степанюка, І. М. Фейгенберга³². Будь-яка система може розглядатися як компонент системи більш високого порядку, у той час як її компоненти можуть виступати системами більш низького порядку. Ієрархічність, багаторівневість характеризують її будову, морфологію, поведінку і функціонування. Окремі рівні обумовлюють поведінку, а цілісне функціонування виявляється результатом взаємодії всіх її сторін.

³¹ Философский энциклопедический словарь. М.: ИНФРА. М, 1997. 576 с.

³² Грубінко В., Степанюк А. Від антропоцентризму – до біоцентризму. Вісник АН України. 2002 . С.39 - 43

Ровинский Р.Е. Самоорганизация как фактор направленного развития. Вопросы философии. 2002. №5. С.67 - 77

Фейгенберг И.М., Ровинский Р.Е. Информационная модель будущего как программа развития. Вопросы философии. 2000. №5. С. 76-87.

Яку б сферу громадського життя ми не розглядали, переконуємося, що інформація тісно вплетена в усі ланки соціального організму. Це ще раз підтверджує те, що вона не просто могутній ресурс виробництва, але й вирішальний фактор соціального прогресу в цілому.

Останнім часом швидкими темпами розвивається комунікативний підхід до вивчення суспільства, тобто дослідження суспільства з урахуванням зв'язків між окремими елементами і ланками, формується теорія масової комунікації³³. Інформація при цьому виступає як найважливіша сторона соціальної комунікації. Вона є основою формування суспільної думки, тому що сучасна людина відчуває потребу в ній, причому ця потреба швидко зростає. Також збільшується кількість джерел інформації, засобів її передачі. А це і є метою медиатизації, що займається створенням і поширенням новітніх систем колективного й особистого зв'язку, що забезпечують доступ будь-якого індивіда до інформації, що його цікавить. Показовий у цьому плані досвід США, де вже зараз створено близько 3500 інформаційних банків і практично кожен службовець забезпечений комп'ютером і мікропроцесорними засобами. Кожний громадянин США може вільно отримати інформацію, що його цікавить. А кожна японська фірма, що має торгові зв'язки з закордонними компаніями, розпоряджається власною інформаційною мережею.

Розширенню комунікативних зв'язків сприяє Інтернет. Його користувачі живуть у своєрідному "кіберпросторі". Кіберпростір – це простір взаємодії, утворений глобальною мережею комп'ютерів, з яких складається Інтернет. Він створює нову унікальну систему взаємостосунків між людьми. Так, службовці у царині бізнесу тепер можуть користуватися більшим, ніж будь-коли, числом засобів електронної комунікації. Водночас значно почастишали ділові зустрічі, на яких відбувається міжособистісна взаємодія. Отже, постійно розвиваються комунікативні можливості як окремої людини, так і суспільства в цілому.

³³ Пугачев В.П. Информационная власть и демократия. Общественные науки и современность. 1999. №4. С. 65 - 77

На сучасному етапі розвитку суспільства відбувається чергова революція в прогресивній зміні процесів і систем, обумовлена появою і впровадженням у виробництво електронно-обчислювальних систем, на яких і ґрунтуються сучасна і майбутня інформаційна техніка й технологія. Останню ми звикли сприймати в системі традиційного матеріального виробництва. Але з'явилися технології, де основою і продуктом є інформація, а не її носій³⁴. Автоматизація саме таких технологій приводить до витиснення паперових носіїв, доводячи їх до розумного, зручного для людини мінімуму, що дозволяє говорити про безпаперову індустрію переробки інформації на відміну від традиційної - паперової³⁵.

Вищенаведені роздуми дозволяють говорити про інформаційну сферу як систему, яка включає певні підсистеми, і в свою чергу є складовою системи більш високого рівня. Звідси черпають основні сутнісні характеристики пропонувані в науковій літературі підходи до розуміння інформаційної сфери в широкому та вузькому сенсі³⁶.

Це підтверджують і наукові розвідки. Так, В. Ліпкан розглядає інформаційну сферу і як відносно самостійну сферу, і як допоміжну стосовно інших видів діяльності. В останньому випадку йдеться про те, що інформаційна сфера обслуговує практично всі аспекти суспільного життя (економіку, політику, управління, науку, культуру, побут, сім'ю), тобто займає підлегле положенням³⁷.

Для надання категоріально-понятійної визначеності інформаційній сфері як об'єкту регулювання скористаємось аналізом існуючих публікацій.

³⁴ Сергієнко І., Парасюк І. Нечіткі інформаційно-діагностичні технології: проблеми становлення. Вісник НАН України. 2002. №7. С. 21-28

Бритков В.Б., Дубовский С.В. Информационные технологии в национальном и мировом развитии. Общественные науки и современность. 2000. №1 С. 146-150

Лазаревич А.А. Научное знание в информационном обществе. Минск: Наука и техника, 1993. 101 с.

³⁵ Глушков В.М. Основы безбумажной информатики. М.: Наука, 1982. 327с.

Самсонов А.С. На пути к ноосфере. Вопросы философии. 2000. №7. С.53-61

³⁶ Арістова І. В. Державна інформаційна політика та її реалізація в діяльності органів внутрішніх справ України: організаційно-правові засади: Дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / Нац. ун-т внутр. справ. Х., 2002. 476 с.

³⁷ Інформаційна безпека України в умовах євроінтеграції. Навчальний посібник. Ліпкан В.А., Максименко Ю.С., Желіховський В.М. 280 с.

І. Бачило розглядає інформаційну сферу як об'єктивно виражений стан знань людства про навколишній і створений ним у процесі своєї історії світ, що дає можливість користуватися цими знаннями в процесі життя соціуму планети, розвитку земної цивілізації, пізнання космосу. Такий підхід до розуміння інформаційної сфери ставить її в один ряд з такими феноменами, як атмосфера, біосфера, екзосфера, космос, а також, що важливо, проводить чіткі паралелі між зазначеною сферою та давно існуючим вченням В. І. Вернадського про ноосферу як стан пізнання навколишнього світу³⁸

О. Логінов під інформаційною сферою українського суспільства пропонує розуміти “єдиний інформаційний простір, який формується державними органами, громадськими, політичними та соціальними організаціями, а також громадянами, і функціонує з урахуванням правових, організаційних, науково-технічних, економічних, фінансових, методичних, гуманітарних та моральних засад, з урахуванням вимог та завдань національної інформаційної безпеки України”³⁹.

В той же час, до інформаційного простору науковці відносять: інформаційні ресурси та інформаційно-телекомунікаційну інфраструктуру, до якої належать комп'ютерні та телекомунікаційні мережі, мережі та канали передачі даних, інформаційні та телекомунікаційні технології, науково-виробничий потенціал у галузі зв'язку, телекомунікацій, система забезпечення інформаційної безпеки, система масової інформації, система інформаційного законодавства⁴⁰.

До цього переліку слід додати визначення інформаційно-інфраструктурних відносин, під якими О.Баранов розуміє суспільні відносини, що мають місце в процесі забезпечення реалізації інформаційних відносин, тобто пов'язані з функціонуванням суб'єктів інформаційної інфраструктури, наданням

³⁸ Бачило І. Л. Информационное право: основы практической информатики: Учеб. пособие. М.: Юриформцентр, 2001. 352 с.

³⁹ Логінов О. В. Адміністративно-правове забезпечення інформаційної безпеки органів виконавчої влади: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Нац. акад. внутр. справ України. К., 2005. 236 с.

⁴⁰ Петраков С. І. Моделі державного регулювання інформаційної сфери: закордонний досвід. Актуальні проблеми державного управління. 2011. № 1. С. 361-370.

інформаційних послуг і виконанням робіт в інформаційній сфері, виробництвом і використанням інформаційних технологій і ресурсів, із забезпеченням інформаційної безпеки⁴¹. Але тут проглядається деяка дуалістичність, оскільки один й той самий суб'єкт, як правило, водночас виступає суб'єктом як інформаційно-інфраструктурних, так і власне інформаційних відносин.

Оскільки концепція інформаційної сфери як системи органічно поєднує в єдиний ланцюг такі категорії, як інформація, інформаційна діяльність та інформаційна інфраструктура, вона дає можливість відстежити послідовність регуляторного впливу держави на всі вказані складові інформаційної сфери як об'єкта державного управління.

Тому під інформаційною сферою будемо розуміти особливу сферу, що виникла внаслідок інформаційної діяльності, і представляє собою сукупність інформації, інформаційної інфраструктури, суб'єктів, що здійснюють збирання, зберігання, використання та поширення інформації, а також системи регулювання суспільних відносин, що виникають при цьому.

Науковці Національного інституту стратегічних досліджень до інформаційної сфери суспільства відносять: національний інформаційний простір, інформаційні права та свободи, режими інформації, інформаційна безпека тощо⁴².

Безперечно суб'єкти, що здійснюють збір, формування, розповсюдження та використання інформації, мають підлягати регуляторному впливу держави. Характерною рисою соціальних систем є обмін інформацією як між системою в цілому та середовищем, так і між елементами системи та кожного з них із середовищем. Відповідно складовими інформаційної сфери є:

- сукупність інформації;
- інформаційна інфраструктура (сукупність інформаційно-телекомунікаційних технічних засобів);

⁴¹ Баранов О. А. Інформаційне право України: стан, проблеми, перспективи. К.: Вид. дім "Софт-Прес", 2005. 316 с.

⁴² Понятійно-категоріальний апарат інформаційної сфери: правовий аспект". Аналітична записка. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/532/>

– відносини з приводу збору, формування, розповсюдження та використання інформації (інформаційні відносини).

Наведена І. Бачило класифікація видів інформаційної діяльності на спеціальні, спеціалізовані і загальні має також для дослідження інформаційної сфери вагоме значення, оскільки дозволить визначити засади державного регулювання. Спеціальна інформаційна діяльність притаманна організаціям, призначеним для збирання та акумуляції великих масивів інформації, здійснення обслуговування і надання інформаційних послуг користувачам. Як правило, це публічні бібліотеки, архіви, довідкові служби, пошукові системи. Якщо спеціальна інформаційна діяльність значною мірою пов'язана з інформаційними послугами, то спеціалізована діяльність – це галузь насамперед виробництва інформаційних ресурсів, засобів інформатизації і їх адаптації для споживачів⁴³. Об'єднуючою рисою спеціальної і спеціалізованої інформаційної діяльності є те, що вони обидві є різновидами професійної інформаційної діяльності, яка, як правило, виступає профілюючим видом діяльності для особи, що нею займається. Тобто, це відносини професійного характеру і вимагають від учасників спеціальних знань, умінь та поведінкових установок.

Оскільки для суб'єктів професійної інформаційної діяльності (професійних суб'єктів) остання виступає профілюючим видом діяльності, цих суб'єктів можна легко групувати за ознакою однорідності (спеціалізації) їх профілюючої діяльності на окремі галузі державного управління⁴⁴. При цьому є доцільним застосовувати галузевий підхід, який відобразатиме особливості суб'єктів та характер процесів, що складають зміст цієї діяльності. Тобто можна виділити: галузь виробництва засобів зв'язку та інформатизації, галузь надання послуг зв'язку, бібліотечну галузь, галузь діяльності ЗМІ, до якої належать преса, книговидавництво, телерадіомовлення, кінематографія тощо.

⁴³ Бачило І. Л. Информационное право: основы практической информатики: Учеб. пособие. М.: Юриформцентр, 2001. 352 с.

⁴⁴ Садовська А. Л. Державне регулювання інформаційно-комунікативної сфери: міжнародний досвід для України. Інвестиції: практика та досвід. 2013. №19. С. 144-148.

Інформаційна діяльність загального характеру пов'язана з інформаційним забезпеченням усіх ділянок роботи органу, організації, працівника будь-якої професії, приватної особи⁴⁵. Загальна інформаційна діяльність виступає, як правило, обслуговуючою, допоміжною щодо інших профільюючих видів суспільної діяльності її суб'єкта: виробничої, фінансової, соціально-культурної, адміністративної тощо. Тому вона формує допоміжну сферу інформаційної підтримки суб'єктів, які належать до інших самостійних галузей суспільної діяльності: економічної, соціально-культурної, адміністративно-політичної. На відміну від суб'єктів професійної інформаційної діяльності, для суб'єктів загальної інформаційної діяльності (загальних суб'єктів) спеціалізація на якомусь окремому виді інформаційної діяльності не притаманна. Натомість, інформаційна діяльність загальних суб'єктів може бути багатовекторною і включати різні види інформаційних процесів (користування засобами зв'язку та інформатизації, формування статистичної звітності, збирання первинних даних, підготовку аналітичних матеріалів тощо), жоден з яких не є для них профільюючим видом діяльності⁴⁶.

Можна погодитись з висновком Е. Семенюка про те, що низький рівень інформаційної взаємодії як наслідок має незначні еволюційні зміни. Обмежений інформаційний простір повною мірою накладає відбиток на реальні можливості соціуму, що слабо еволюціонує. Обмеженість інформаційного простору пояснюється слабкістю зв'язків в суспільстві⁴⁷.

Узагальнюючи представлені вище підходи та ґрунтуючись на діючому законодавстві, інформаційну сферу пропонуємо розглядати як динамічну економічну систему, до складу якої необхідно включити такі елементи (відповідно до процесу формування й організації руху інформаційної продукції): виробництво твору (інформації); інформаційно-аналітична діяльність; формування (надання інформаційних послуг) та організація руху

⁴⁵ Хрипко С. Л. Інформаційне право: Навч.-метод. посіб. Донецьк: ТОВ "Юго-Восток Лтд", 2005. 234 с.

⁴⁶ Багдасарян А. Поняття інформаційної сфери в системі державного управління Наукові праці МАУП, 2010, вип. 1(24), с. 213-218.

⁴⁷ Семенюк Э.П. Развитие информационного пространства и прогресс общества. НТИ. Сер. 1. Организация и методика информационной работы. 1997. № 1. С. 10.

інформаційної продукції. Сукупність таких елементів, об'єднаних однією програмою й єдиною метою, та утворює один із господарських комплексів. Найявні елементи (або підсистеми) інформаційної сфери забезпечують відносно-замкнений характер системи і зумовлюють її ефективність (здатність діяти адекватно), тобто передумову успішного вирішення тих завдань, які перед нею стоять та постійно виникають з плином часу⁴⁸. Отже, у нашому розумінні, інформаційна сфера – це певна сукупність суспільних відносин і видів економічної діяльності, орієнтованих на забезпечення особистих й колективних інформаційних потреб на основі створення, поширення й споживання інформаційної продукції. Саме поєднання певних галузей та видів діяльності у інформаційній сфері зумовлене відповідною спільністю призначення: насамперед забезпечення доступу людини у певний час до інформаційної продукції, яка необхідна для її сталого розвитку.

Слід зазначити, що роль держави як одного з головних агентів, який впливає на інтенсивність інформаційної взаємодії, є визначальною. Але в процесі владно-розпорядчої діяльності державі не має сенсу впливати на всі інформаційні потоки та інформаційно-інфраструктурні відносини, що виникають в суспільстві. Розглянемо в наступному підрозділі, сфери які мають особливий інтерес для державного регулювання суспільних відносин, які виникають з приводу інформації та елементів інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури.

⁴⁸ Мельников О. В. Удосконалення інституційних механізмів забезпечення сталого розвитку інформаційної сфери. Мат. II Всеукраїн. наук.-практ. конф. «Формування стратегії соціально-економічного розвитку підприємницьких структур в Україні», 23–25 лист. 2016 р., м. Львів. Львів, 2016. С. 113–116.

Гурковський В. І. Проблемні аспекти реалізації основних напрямів державної політики в інформаційній сфері у контексті сучасних викликів. *Public management*. 2017. № 2. С. 101-107.

Коваль З. Державне управління сферою інформаційної боротьби: підхід до понятійного апарату. *Актуальні проблеми державного управління*. 2015. Вип. 1. С. 20-24.

Мельников О. В. Державне стимулювання стійкого розвитку інформаційної сфери. *Причорноморські економічні студії*. 2016. Вип. 9(2). С. 32-36.

Строгий В. І. Державне управління у сфері забезпечення інформаційної безпеки України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2014. № 4. С. 41-53.

Твердохліб О. С. Концептуальні підходи до розроблення інформаційної політики держави у кризових умовах. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2015. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2015_2_19

1.2. Джерелознавчий аналіз дискурсного простору державного регулювання інформаційної сфери

Використання синергетичного підходу як нової парадигми державно управлінської діяльності вимагає перегляду традиційних підходів, що забезпечують впорядкування, збереження та креативний розвиток системи державного управління. Нелінійний характер та відкритість системи, що саморозвивається, ускладнюють її гомеостатичність. Нестійкість стала однією з ключових характеристик складних систем, коли будь-які якомога менші відхилення від заданих параметрів з часом збільшуються. Такі нестійкі стани сприяють збільшенню ентропії і прямо корелюють з точками біфуркації, за яких на вибір поведінки системи можна впливати несилowym, інформаційним способом, фактично використовуючи надзвичайно слабкі впливи. Тобто, держава має особливий інтерес в регулюванні таких впливів.

На думку Ф. Уебстера завдання щодо вивчення інформації з точки зору сучасної соціальної теорії полягає в тому, щоб продемонструвати те, наскільки прямий соціальний підхід виявляється спрощеним і явно відводить у сторону тих, хто бажає зрозуміти, що ж відбувається зараз і, швидше за все буде відбуватись у майбутньому. Другою метою є прагнення показати, що соціальна теорія у поєднанні з емпіричними даними набагато ширша і відповідно може слугувати більш зручним та корисним інструментом для розуміння і пояснення останніх тенденцій в області інформації⁴⁹.

В той же час, посилення впливовості засобів масової інформації та негативного зворотного зв'язку в складних системах потребує суттєвих коректив у системі інформаційно-правових відносин, пошуку адекватних засобів та механізмів регулювання інформаційної сфери для реалізації конституційних прав громадян на інформацію, свободу слова та переконань, забезпечення їх участі в управлінні державними справами і, в той же час, обмеження певних дій в цій сфері, що стимулюється інтересами національної безпеки, захистом прав і свобод інших людей тощо.

⁴⁹ Уебстер Ф. Теории информационного общества. М.: Аспект Пресс, 2004. 400 с.

Окремі аспекти державного регулювання в інформаційній сфері досліджували такі вчені, як В. Авер'янов, І. Арістова, В. Афанасьєв, Е. Афонін, І. Бачило, О. Баранов, А. Баровська, К. Беляков, В. Брижко, Ю. Бурило, В. Дзюндзюк, Н. Ільченко, В. Копилов, Т. Костецька, О. Крюков, О. Логінов, О. Радченко, О. Соснін, О. Харитонов, О. Яременко та ін.

Співвідношення державного управління та державного регулювання в інформаційній сфері представляє окремий інтерес для дослідження. Сьогодні, зважаючи на спадщину радянських часів, досить часто поняття державне регулювання підміняється державним управлінням. Особливо важко говорити про державне управління в інформаційній сфері зважаючи на необхідність забезпечення більшої свободи інформаційної діяльності та розвиток у цій сфері недержавних форм власності, які виключають пряму організаційну підлеглисть суб'єктів інформаційних та інформаційно-інфраструктурних відносин органам державного управління. Спробуємо визначити сутність державного регулювання в цій сфері та визначити його відмінність від державного управління.

Визначення поняття «регулювання» доцільно надавати з точки зору функціонування соціальних систем: Регулювання – форма цілеспрямованого, керуючого впливу, орієнтованого на підтримку рівноваги у керованому об'єкті й розвиток його за допомогою введення до нього регуляторів (норм, правил, цілей, зв'язків). Регулювання являє собою т. з. «непряме» управління поряд із «прямим» – через завдання об'єкту необхідного результату і шляхів його досягнення. За допомогою регулювання створюються можливості й обмеження діяльності, які повинні викликати у керованому об'єкті мотивацію і цілеспрямованість, бажані з точки зору суб'єкта управління. Використання методів регулювання передбачає високу ступінь самостійності керованих об'єктів, розвинені самоврядування й самоорганізацію у них⁵⁰.

Відповідно характерні ознаки поняття «регулювання»:

1. Система, що складається з об'єкта регулювання та вбудованих регуляторів.

⁵⁰ Українцев Б.С. Особенности самоуправляемых систем / Б. С. Украинцев. М., 1970.
Бобнева М. И. Социальные нормы и регуляция поведения / М. И. Бобнева. М., 1978.
Пригожин А. И. Современная социология организаций / А. И. Пригожин. М., 1995.

2. Здебільшого система функціонує автономно без участі суб'єкта регулювання.

3. Введення регуляторів або оновлення елементів системи змушує її працювати за новим принципом роботи, що автоматично забезпечує її розвиток у рамках і напрямі, що корисні суб'єкту регулювання.

Відповідно державне регулювання – це створення сприятливих умов для розвитку системи у пріоритетному для суб'єкта регулювання напрямку за рахунок зміни її елементів.

Разом із тим, на сьогодні бракує досліджень щодо специфіки державного регулювання саме в інформаційній сфері. Це обумовлює необхідність проаналізувати загальні організаційно-правові складові державного регулювання у поєднанні з його особливостями в інформаційній сфері і дати на цій основі комплексне визначення державного регулювання в зазначеній сфері.

Першою відмінністю понять «регулювання» та «управління» є етимологія цих слів. У першому випадку наголос робиться на підпорядкуванні певним правилам, системі з метою злагодженості взаємодії її складових, в другому – спрямування діяльності, задоволення потреб, завершення певної діяльності⁵¹.

Державне управління як системне суспільне явище є багатогранною діяльністю органів державної влади та органів місцевого самоврядування щодо здійснення внутрішніх і зовнішніх функцій держави, спрямованною на формування і введення в дію механізмів впливу у всіх сферах життєдіяльності суспільства, з метою досягнення та підтримання соціоекономічної рівноваги на основі взаємоузгодження загальнодержавних, регіональних, групових ті індивідуальних інтересів⁵².

Слід також враховувати, що державне управління, як різновид

⁵¹ Великий тлумачний словник сучасної української мови; [уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел]. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2007. с. 1511

⁵² Надолішній П.І. Теорія та історія державного управління (Опорний конспект лекцій до навчальної дисципліни):[навчальний посібник]/ П. Надолішній. Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2006. 126 с.

соціального управління, є практичним організуючим і регулюючим впливом держави на суспільну (публічну) і приватну життєдіяльність людей з метою її упорядкування, збереження і перетворення, що спирається на її (держави) владну силу⁵³. Різний обсяг охоплення своїм впливом говорить на користь того, що державне регулювання є трохи вужчим поняттям ніж державне управління. Це також підтверджує визначення об'єкту державного управління (прояви, сторони, взаємозв'язки суспільних відносин, явищ і процесів, поведінки, свідомості й діяльності людей, що є суттєвим для всього суспільства, безпосередньо стосуються реалізації загальних інтересів і як такі є об'єктом управляючого впливу з боку держави).

Виходячи з наведених ознак, варто зазначити, що державне управління є ближчим до марксистського підходу та планово-адміністративної системи, де держава володіє всією повнотою владних повноважень для надсилання наказових сигналів суб'єктам, які за абсолютною своєю кількістю є власністю держави.

З цього випливає, що держава здійснює управління не всією інформаційною діяльністю загалом, а лише інформаційною взаємодією фізичних, юридичних осіб, тобто їх діяльністю з приводу одного й того ж об'єкта (у даному разі інформації, засобів інформатизації, телекомунікацій, інформаційної безпеки). Отже, держава не здійснює управління індивідуальною інформаційною діяльністю окремо взятих осіб, а керує тільки їх інформаційною взаємодією, їх інформаційними взаємозв'язками (як пояснено далі, йдеться не про всі можливі інформаційні взаємозв'язки, а лише окремі з них).

Аналіз дискурсного простору проблематики державного регулювання інформаційної сфери свідчить про значну увагу до такого процесу як зі сторони науковців, практиків, так й усього суспільства. Це не є дивним з огляду на динамічний розвиток інформаційного суспільства та його

⁵³ Атаманчук Г.В. Теория государственного управления: курс лекций/ Г.В. Атаманчук. [изд. 2-е, дополн.]. М.: Омега-Л, 2004. с. 103

регулювання. На нашу думку систематизувати дискурсний простір обраного предмету дослідження найбільш адекватно можна шляхом умовного виокремлення чотирьох підходів: функціонально-процесний (механізми державного регулювання інформаційної сфери орієнтовані на створення, переробку та споживання інформації); структурний (механізми впливають, як на інформаційну сферу загалом, так й сферу інформаційного забезпечення інших секторів національного господарства забезпечуючи безпосередньо виробничу фазу інформаційної індустрії так й інформаційний ринок); цілеорієнтований (необхідність формування та реалізації механізмів в єдиному інформаційному просторі, який формується державою і суспільством у контексті інтеграції до цілісного Європейського інформаційного простору забезпечуючи водночас національну інформаційну безпеку); інституційний (механізми державного регулювання інформаційної сфери розглядаються, як діяльність державних та громадських органів, орієнтованих на формування та використання інформаційних ресурсів, інформаційної інфраструктури, суб'єктів, які здійснюють оборот інформації, а саме її створення, поширення, зберігання, використання й знищення, забезпечуючи цей оборот). Схематично систематизація дискурсного простору проблематики дослідження державного регулювання інформаційної сфери представлена на рис. 1.1. Розглянемо більш детально науковий доробок представників кожного з цих підходів.

Функціонально-процесний, який орієнтований на створення, переробку та споживання інформації. У працях окремих науковців, які займаються проблемами державного управління в інформаційній сфері, відстоюється думка про доцільність розгляду державного управління інформаційною сферою як сукупності усіх видів діяльності держави (тобто усіх форм реалізації державної влади в цілому) в інформаційній сфері, що забезпечується виконанням ряду управлінських функцій⁵⁴.

⁵⁴ Степанов В. Ю. Державна інформаційна політика у сфері інформаційного протиборства: теоретико-методологічний аспект. Актуальні проблеми державного управління. 2010. № 1. С. 128-135.

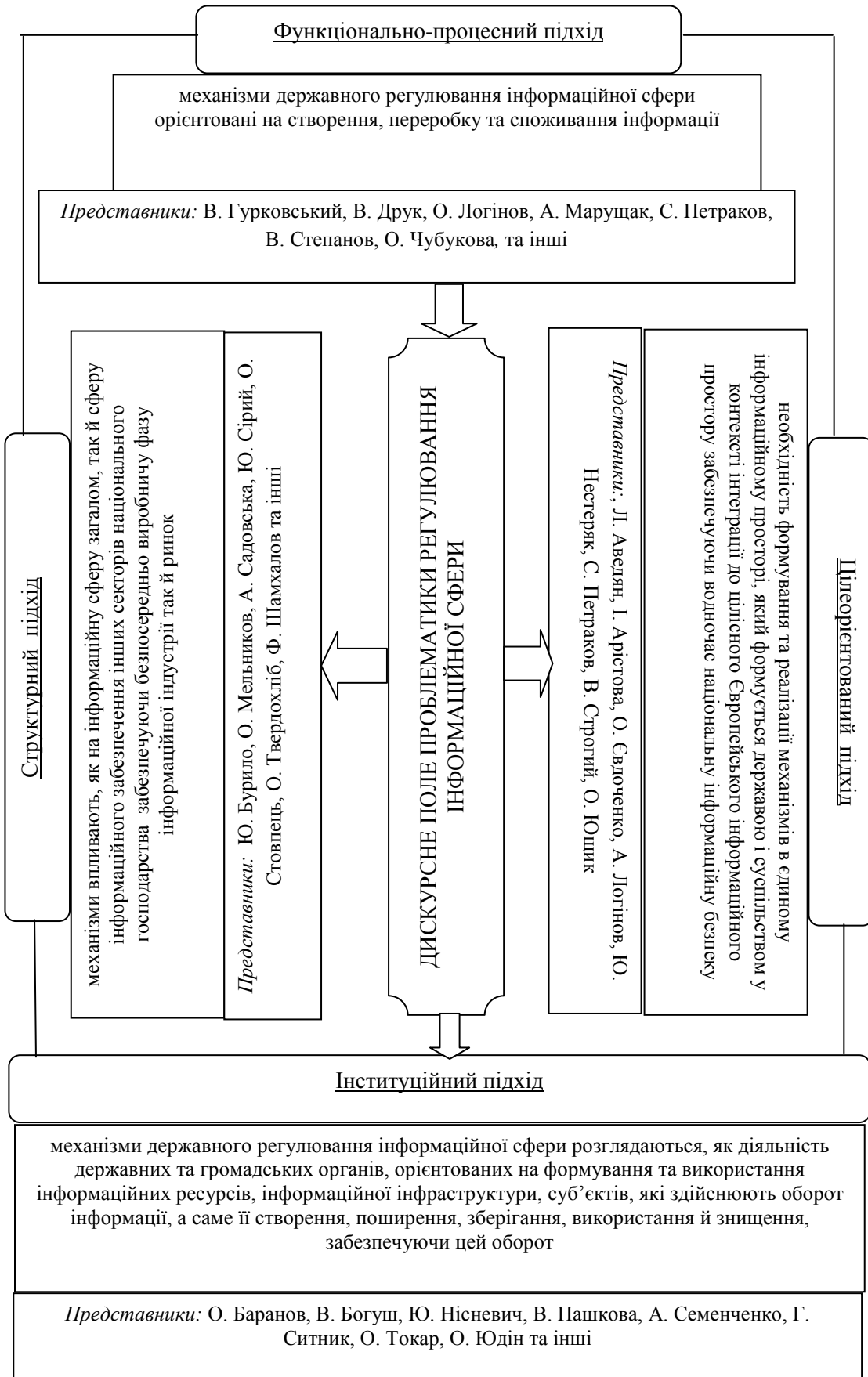

Рис. 1.1. Систематизація дискурсного простору проблематики регулювання розвитку інформаційної сфери*

*Джерело: систематизовано та побудовано автором

Згідно з даним підходом, який прослідковується найкраще в працях О. Чубукової⁵⁵, державне регулювання інформаційної сфери пов'язано з діями щодо інформації. Тут доречним є визначення, яке науковець дає: «регулювання інформаційної сфери це діяльність об'єктів, пов'язаної зі створенням, переробкою й споживанням інформації».

Досить вичерпно інформаційну сферу українського суспільства охарактеризував О. Логінов, який пропонує під нею розуміти “єдиний інформаційний простір, який формується державними органами, громадськими, політичними та соціальними організаціями, а також громадянами й функціонує з урахуванням правових, організаційних, науково-технічних, економічних, фінансових, методичних, гуманітарних та моральних засад, з урахуванням вимог та завдань національної інформаційної безпеки України”⁵⁶.

Виходячи з такого тлумачення, С. Петраков під державним управлінням в інформаційній сфері розуміє підзаконну виконавчо-розпорядчу діяльність уповноважених державних органів, їх посадових осіб з реалізації функцій і завдань держави у сфері суспільних інформаційних та інформаційно-інфраструктурних відносин відповідно до інтересів суспільства⁵⁷.

Однак, єдиний інформаційний простір важко уявити як об'єкт державного управління, враховуючи той факт, що останнє є різновидом соціального управління, яке передбачає здійснення впливу на людей, їх спільноти, а не безпосередньо на інформаційні ресурси чи елементи інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури. Таким чином, на нашу думку, вказана теорія інформаційної сфери як єдиного інформаційного простору розроблена ще недостатньо повно і тому її недоцільно використовувати як базову для вивчення інформаційної сфери як об'єкта державного управління.

⁵⁵ Чубукова О. Ю. Економіка інформації / О. Ю. Чубукова. К. : Нора-Прінт, 2006. 252 с.

Чубукова О. Ю. Економіка інформації : Ринки продуктів та послуг / О. Ю. Чубукова. К. : Нора-Прінт, 2001. 344 с.

⁵⁶ Логінов О.В. Адміністративно-правове забезпечення інформаційної безпеки органів виконавчої влади: Дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Національна академія внутрішніх справ України. К., 2005. 236 арк.

⁵⁷ Петраков С. І. Концептуальні підходи до державного регулювання інформаційної сфери. Теорія та практика державного управління. 2011. Вип. 1. С. 138-146.

До загальних функцій, які здійснюють у всіх галузях і сферах державного управління, в тому числі у всіх складових інформаційної сфери, С. Петраков відносить: інформаційне забезпечення, прогнозування, планування, організація, регулювання, керівництво і контроль⁵⁸. Однак, важко з цим погодитись, оскільки класична теорія державного управління визначає таку послідовність управлінського циклу у скороченому варіанті: планування (включає прогнозування, планування), організація (організація, координація, регулювання), мотивація, контроль (облік, аналіз, контроль).

До того ж, вищезгадані науковці розглядають правове регулювання системи державного управління цією сферою, не беручи до уваги той факт, що функціонування інформаційного простору здійснюється за згодою всіх зацікавлених сторін, а не тільки держави. Тому, більш доцільно говорити про державне регулювання інформаційної сфери, що, в свою чергу, вимагає аналізу його основних характеристик та уточнення його місця та ролі.

Поняття «державне регулювання» відповідно до сформованих наукових поглядів можна трактувати в двох вимірах: в широкому розумінні ототожнюється з державним втручанням в ту чи іншу сферу (мається на увазі не насильницьке втручання, оскільки держава не є зовнішньою системою щодо сфер суспільного буття); в більш вузькому – з адміністративно-правовою регламентацією діяльності. Об'єктом державного регулювання є процеси та відносини, сама економічна, соціальна система (або ж її підсистеми)⁵⁹.

Будучи скерованою безпосередньо на суб'єктів інформаційної діяльності, владно-організуюча діяльність держави впливає на їх волю і свідомість, що призводить до бажаних для держави змін в їх поведінці – інформаційній діяльності. Вже через зміни в інформаційній діяльності цих суб'єктів досягаються необхідні для держави зміни в стані таких елементів

⁵⁸ Гурковський В. І. Проблемні аспекти реалізації основних напрямів державної політики в інформаційній сфері у контексті сучасних викликів. *Public management*. 2017. № 2. С. 101-107.

⁵⁹ Друк В. В. Практичні аспекти реалізації основних напрямів державної політики в інформаційній сфері. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 17. С. 103-105.

інформаційного простору як інформація, інформаційно-телекомунікаційні мережі, системи інформаційної безпеки, які є об'єктами цієї діяльності⁶⁰. Однак слід враховувати діалектичність такого впливу, оскільки зміни в інформаційній діяльності, спричинені скажімо НТП, позначаються на формах та методах діяльності держави. Тому слід виокремити взаємозв'язки об'єкта та суб'єкта регулювання.

Другий підхід *структурний* включає функціонування інформаційної індустрії та інформаційного ринку. Так, Ю. Бурило твердить, що інформаційна сфера з економічної точки зору в широкому сенсі включає в себе як інформаційний сектор економіки, так і сферу інформаційного забезпечення всіх інших галузей і секторів народного господарства. У вузькому розумінні як інформаційний сектор економіки вона становить сферу суспільного виробництва інформаційного товару. В такому сенсі основою цієї сфери є інформаційна індустрія (забезпечує власне виробничу фазу суспільного виробництва) та інформаційний ринок (система товарно-грошових відносин між виробниками та споживачами інформаційного товару, що опосередковує такі фази суспільного виробництва як розподіл та обмін). Галузева структура інформаційної індустрії, враховуючи інформаційну специфіку господарської діяльності, що здійснюється її суб'єктами, включає індустрію «контенту» (галузі, котрі виробляють інформаційну продукцію та послуги) та індустрію інформаційно-комунікаційних технологій (галузі, які виготовляють інформаційно-інфраструктурні товари та послуги)⁶¹.

Вказані взаємозв'язки характеризується категорією – суспільні інформаційні (інформаційно-інфраструктурні) відносини. Як відзначає Ф. Шамхалов, у структурному розрізі будь-яке суспільне відношення являє собою певну систему елементів (суб'єкти відносин, їх поведінку, об'єкти на

⁶⁰ Марушак А. І. Питання ефективності діяльності державних органів у сфері захисту інформаційного простору України. Інформація і право. 2017. № 4. С. 86-92.

⁶¹ Бурило Ю. П. Інформаційна сфера як сфера господарювання : Теоретично-правовий аспект / Ю. П. Бурило. Правова інформатика. 2012. № 4 (36). С. 18–28.

які спрямована ця поведінка)⁶². Саме ця категорія найбільш повно відображає всі основні складові інформаційної сфери як об'єкта державного регулювання (суб'єктів інформаційних та інформаційно-інфраструктурних відносин, їх дії, об'єктами яких є інформація, засоби зв'язку, інформатизації, інформаційної безпеки) у їх динамічному взаємозв'язку. Таким чином, державне регулювання в інформаційній сфері – це цілеспрямована діяльність держави з врегулювання суспільних інформаційних та інформаційно-інфраструктурних відносин⁶³.

Цей підхід до визначення об'єкта державного регулювання є досить логічним, оскільки дає змогу простежити не лише взаємодію окремого суб'єкта інформаційних відносин з інформацією, засобами зв'язку інформатизації в результаті впливу на нього з боку держави, а ще й дослідити його взаємодію з іншими суб'єктами цих відносин внаслідок такого впливу. Оскільки дії кожного з суб'єктів інформаційних відносин пов'язані між собою спільним об'єктом, з цього слідує, що безпосередньо регулюючи інформаційну діяльність одного з них, держава опосередковано впливає і на інформаційну діяльність інших. Таким чином, фактично, регулювання здійснюється всіма учасниками інформаційного або інформаційно-інфраструктурного відношення, їх діями та об'єктами цих дій⁶⁴.

Слід зазначити, що держава в процесі державного регулювання впливає далеко не на всі інформаційні та інформаційно-інфраструктурні відносини, що виникають в суспільстві, а лише на ту їх частину, що має найсуттєвіше значення

⁶² Шамхалов Ф. Основы теории государственного управления: Учебник для вузов. М.: ЗАО „Издательство „Экономика”, 2003. 518 с.

⁶³ Мельников О. В. Сутність та завдання державного регулювання розвитком інформаційної сфери України. Формування ринкових відносин в Україні. 2017. № 5. С. 87-93.

Сірий Ю. М. Розвиток сфери надання інформаційних послуг у контексті її державного регулювання. Інвестиції: практика та досвід. 2012. № 24. С. 155-158.

⁶⁴ Садовська А. Л. Формування понятійного апарату державного управління інформаційно-комунікативною сферою. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2013. № 4. С. 146-154.

Стовпець О. В. Філософсько-правові проблеми державної політики у сфері формування інформаційного суспільства. Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки. 2012. Т. 129. С. 84-88.

Твердохліб О. С. Концептуальні підходи до розроблення інформаційної політики держави у кризових умовах. Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування. 2015. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2015_2_19

для особи, суспільства і держави. Передусім, у сферу державного регулювання потрапляють суспільні відносини, які виникають з приводу інформації та елементів інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури, що мають певне загальносуспільне значення, оскільки стосуються органів державної влади або значної кількості фізичних та юридичних осіб (наприклад, інформація, що становить державну таємницю, масова інформація, телекомунікаційні мережі загального користування тощо). Водночас державному регулюванню підлягають і деякі інформаційні та інформаційно-інфраструктурні відносини, що є предметом приватного інтересу. Це має місце тоді, коли регулюючий вплив держави необхідний для гарантування приватних прав та інтересів учасників таких відносин (наприклад, державна реєстрація авторських прав, контроль за їх додержанням).

Третій підхід можна визначити як *цільовий*. І. Арістова національною інформаційною сферою вважає «єдиний інформаційний простір України, який формується суспільством та державою і інтегрується до єдиного Європейського інформаційного простору з урахуванням національної інформаційної безпеки»⁶⁵. Подібне визначення дає й А. Логінов: «єдиний інформаційний простір України, який формується державними органами, громадськими, політичними і соціальними організаціями і громадянами, а також функціонує на основі правових, організаційних, науково-технічних, економічних, фінансових, методичних, гуманітарних і моральних принципів з урахуванням вимог і завдань національної інформаційної безпеки України»⁶⁶.

Як зазначає І.В. Арістова, довгостроковою стратегічною ціллю державної інформаційної політики є формування відкритого інформаційного суспільства на основі розвитку єдиного інформаційного простору цілісної держави, його інтеграція у світовий інформаційний простір з урахуванням національних особливостей і інтересів при забезпеченні інформаційної

⁶⁵ Арістова І. В. Еволюційний розвиток поняття «інформаційна сфера». Вісник Національного університету внутрішніх справ. 2005. Вип. 31. С. 239–245

⁶⁶ Логінов А. В. Адміністративно-правове забезпечення інформаційної безпеки органів виконавчої влади : дис.... канд. юрид. наук : 12.00.07 / А. В. Логінов ; [Нац. акад. внутрішніх справ України]. К., 2005. 236 с.

безпеки на внутрішньодержавному та міжнародному рівнях⁶⁷. З цього випливає, що місією державного регулювання в інформаційній сфері є побудова інформаційного суспільства.

Однак, становлення інформаційного суспільства, окрім розвитку власне сфери інформаційних та інформаційно-інфраструктурних відносин, детерміновано, в значній мірі і станом розвитку інших сфер життєдіяльності суспільства: освіти, науки, культури, промисловості, сільського господарства та ін., які виступають як виробниками, так і споживачами значних масивів інформації, а відтак стимулюють розвиток інформаційної сфери.

Тобто, для забезпечення становлення інформаційного суспільства в Україні держава має впливати не лише на інформаційну сферу, а й на інші сфери суспільних відносин. Таким чином, побудова інформаційного суспільства як якісно нового цивілізаційного етапу розвитку всього суспільства повинна сприйматися як загальна стратегічна мета діяльності держави в цілому, що полягає у трансформації всього комплексу суспільних відносин, з акцентом на розвиток інформаційних та інформаційно-інфраструктурних відносин.

Саме тому в умовах інформаційного суспільства для забезпечення своїх зростаючих інформаційних потреб люди все частіше вступають в інформаційні відносини, а інформаційна сфера стає провідною сферою життєдіяльності такого суспільства.

Відповідно метою державного регулювання в інформаційній сфері на сучасному історичному етапі є забезпечення задоволення потреб особи і суспільства загалом в інформації як стратегічному ресурсі його розвитку.

До загальних функцій, які здійснюють у всіх галузях і сферах державного регулювання, в тому числі у всіх складових інформаційної сфери, можна віднести: вироблення та реалізацію політики в інформаційній сфері та її ресурсне забезпечення.

⁶⁷ Арістова І. В. Державна інформаційна політика: організаційно-правові аспекти / За заг. редакцією проф. Бандурки О. М.: Монографія. Харків.: Вид-во Ун-ту внутр. справ, 2000. 368 с.

Ефективність реалізації цих функцій, залежить від наявності відповідного ефективно діючого механізму як реальної організаційної сили, опанувавши яку влада починає регулювати суспільні процеси.

Функції механізму державного регулювання розкривають взаємодію його суб'єкта і об'єкта, опосередковують прямі і зворотні зв'язки між ними. Для кращого розуміння цієї взаємодії, зосередимо увагу на зазначених елементах системи регулювання.

У загальному вигляді суб'єктом державного регулювання, з одного боку, є держава, яка через систему спеціально уповноважених органів забезпечує виконання функцій регулювання в цій сфері. Втім, в конкретній ситуації владне рішення приймає не вся система, а конкретний орган, уповноважений на вирішення даної справи. Отже, безпосередніми суб'єктами державного регулювання є конкретні регулюючі органи.

Хоча до суб'єктів державного регулювання в інформаційній сфері належать, в першу чергу, державні органи, реалізація окремих завдань і функцій держави в цій сфері може здійснюватися і недержавними структурами. Про це, зокрема, свідчать норми ст.ст. 5, 21, 27 Закону України „Про державну таємницю”⁶⁸, з яких випливає, що ряд завдань і функцій держави у сфері охорони державної таємниці в органах місцевого самоврядування, на підприємствах, установах, організаціях, які не належать державі, покладається на їх керівників та режимно-секретні органи, а також норми ст.ст. 27, 30, 32, 38 Закону України “Про місцеве самоврядування в Україні”⁶⁹, якими ряд управлінських повноважень держави в інформаційній сфері делеговано виконавчим органам сільських, селищних, міських рад тощо.

Використання заходів, прийомів, методів, спрямованих на реалізацію владних повноважень регулюючих органів, як раз і складатиме основу їх діяльності. Ця діяльність характеризується категорією „регулюючий вплив”,

⁶⁸ Понятійно-категоріальний апарат інформаційної сфери: правовий аспект". Аналітична записка. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/532/>

⁶⁹ Закон України “Про місцеве самоврядування в Україні” від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР // Відомості Верховної Ради. 1997. № 24. Ст. 170.

який являє собою комплекс взаємоузгоджених заходів, що приймаються всіма суб'єктами за участі об'єктів та безпосередньо впливають на об'єкт регулювання. Регулюючий вплив, будучи спрямованим на суб'єктів інформаційних відносин, призводить до бажаних для держави змін в їх інформаційній діяльності, а відтак змін в інформації, інформаційно-телекомунікаційних технологіях, на які спрямована ця діяльність. Таким чином, відбувається вплив на всі елементи інформаційних та інформаційно-інфраструктурних відносин, які становлять об'єкт державного регулювання .

У ст.12 Господарському кодексі України до основних засобів регулюючого впливу держави на діяльність суб'єктів господарювання відносить⁷⁰:

- державне замовлення;
- ліцензування, патентування і квотування;
- сертифікацію та стандартизацію;
- застосування нормативів та лімітів;
- регулювання цін і тарифів;
- надання інвестиційних, податкових та інших пільг;
- надання дотацій, компенсацій, цільових інновацій та субсидій.

Проте цей список можна розширити за рахунок інших методів державного регулювання. У науковій літературі широко розповсюдження набуло визначення методів державного регулювання, під яким розуміють способи впливу держави в особі законодавчих і виконавчих органів на сферу підприємництва, інфраструктури ринку, некомерційний сектор економіки з метою створення або забезпечення умов їх діяльності відповідно до національної економічної політики⁷¹. Але, ми маємо справу з інформаційними

⁷⁰ Господарський кодекс України URL: <http://www.rada.gov.ua>

⁷¹ Аведян Л. Й. Державне регулювання сфери сучасних інформаційних технологій та інновацій: закордонний досвід. Актуальні проблеми державного управління. 2017. № 2. С. 171-176.

Євдоченко О. Л. Система державного захисту національних інтересів України в інформаційній сфері. Державне будівництво. 2009. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2009_1_40

Нестеряк Ю. В. Визначення та узагальнення пріоритетів державної політики України в інформаційній сфері. Публічне управління та митне адміністрування. 2015. № 2. С. 98-103.

Петраков С. І. Концептуальні підходи до державного регулювання інформаційної сфери. Теорія та практика державного управління. 2011. Вип. 1. С. 138-146.

Строгий В. І. Державне управління у сфері забезпечення інформаційної безпеки України. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2014. № 4. С. 41-53.

відносинами, тому головне – це досягнення цілей та реалізація функцій регулювання у сфері інформаційних та інформаційно-інфраструктурних відносин відповідно до основних напрямків державної політики у цій сфері.

За формами впливу на об'єкти методи державного регулювання розділяють на дві групи⁷²:

1. Методи прямого впливу (адміністративного характеру: державні замовлення, різного роду ліміти, централізовано встановлені ціни, обмеження, штрафи, дозволи, ліцензії, квоти тощо, а також методи, засновані на застосуванні бюджету як джерела дотування, цільового фінансування окремих суб'єктів і сфер діяльності).

2. Методи непрямого (опосередкованого) впливу належать ті, що не прямо регламентують поведінку суб'єктів ринку, а через створення певного середовища для його діяльності, яке мотивує ту або іншу його поведінку (податкове регулювання, регулювання через політику прискореної амортизації, методи стимулювання конкуренції тощо).

Залежно від застосування засобів впливу на ринок розрізняють правові, адміністративні, економічні, в тому числі фінансово-бюджетні і кредитно-грошові методи регулювання ринку. Механізм поєднання методів прямого і непрямого регулювання, правових, адміністративних і економічних може бути різним – залежно від ступеня розвитку ринкових відносин, фінансової і економічної ситуації в країні.

Дві останні групи методів (прямого та непрямого впливу) збігаються в цілому з широковідомими визначеннями адміністративних і економічних методів. Проте, слід пам'ятати про такі універсальні методи як методи переконання і примусу.

Суть переконання полягає в тому, що досягається свідоме, добровільне виконання особою вимог держави⁷³. Саме на переконання мають спиратися органи державного управління як на основний метод управління, що

⁷² Самсонов А.С. На пути к ноосфере. Вопросы философии. 2000. №7. С.53-61

⁷³ Опрышко В.Ф. Правовые основы государственного управления качеством продукции: Учеб. пособие для студ. юрид. ин-тов и фак. К.: Головное издательство объединения "Вища школа", 1986. 271 с.

передбачає систематичну роботу з формування загального усвідомлення необхідності і обґрунтованості приписів, що видає держава, тих заходів, що вона проводить. Водночас переконання виступає як засіб профілактики правопорушень і зміцнення державної дисципліни. Серед засобів переконання – роз'яснення, обґрунтування, обговорення, заохочення та ін.⁷⁴.

Хоча переконання і є провідним методом управління, в деяких випадках, коли йдеться про необхідність попередження, припинення правопорушень в тій чи іншій сфері державного управління, в тому числі й інформаційній, або про покарання винних у їх вчиненні неможливо обійтися без використання методів адміністративного примусу. Сутність примусу як методу державного управління полягає у здійсненні заходів впливу морального, майнового або особистісного характеру з метою охорони відповідних суспільних відносин, що виникають у сфері державного управління і охороняються державою, шляхом попередження і припинення правопорушень, а також покарання за їх вчинення. Найчастіше серед заходів адміністративного примусу за критерієм мети їх застосування виділяють: адміністративно-запобіжні заходи, заходи адміністративного припинення, заходи адміністративної відповідальності⁷⁵.

Тобто за державного регулювання здебільшого використовуються непрямі (економічні, заохочувальні, стимулюючі) методи управлінського впливу на інформаційну сферу. Але державне регулювання не може бути використане без застосування адміністративних методів. В деяких сегментах інформаційної сфери, а саме у сферах статистики, забезпечення інформаційної безпеки, архівної справи економічні методи практично не використовуються.

У процесі діяльності суб'єктів державного регулювання до них надходять реакції зворотного зв'язку з об'єктами регулювання. Ці зворотні

⁷⁴ Адміністративне право України: Підручник/ Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, О. В. Дяченко та ін.; За ред. Ю. П. Битяка. К.: Юрінком Інтер, 2005. 544 с.

⁷⁵ Бурило Ю.П. Організаційно-правові питання державного управління в інформаційній сфері: Дис... канд. юрид. наук: 12.00.07/ ДВНЗ "Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана". К., 2008. 222 арк.

реакції представляють собою інформаційні потоки про відповідність розвитку суспільних відносин, що складають об'єкт регулювання, керівним командам суб'єктів регулювання, а відтак цілям і завданням держави в зазначеній сфері. У залежності від отриманої по каналу зворотного зв'язку інформації, а також зміни умов, цілей і завдань регулювання суб'єкт управління виробляє і передає нові впливи для об'єкту регулювання⁷⁶.

Тобто, регулюючий вплив держави розповсюджується не тільки на об'єкти управління, а й – на соціальні процеси та явища, які безпосередньо впливають на стан певного об'єкта управління. Зазвичай він реалізується через організаційно-правові важелі. Деякі автори зазначають, що адміністративні правовідносини, що складаються в процесі державного управління інформаційною сферою, можуть виступати як формою існування інформаційних та інформаційно-інфраструктурних відносин, так і необхідною передумовою їх виникнення, зміни та припинення⁷⁷.

З боку держави під регулювання підпадають такі інформаційні та інформаційно-інфраструктурні відносини, які виникають при забезпеченні прямих і зворотних зв'язків між суб'єктом і об'єктом державного регулювання, здійсненні інформаційної діяльності в апараті органів державного управління або при інформаційній взаємодії між цими органами. Це пов'язано з тим, що як відзначає О. Ющик: “предметом управлінської праці є різноманітна інформація про навколишній світ, ... суспільні процеси тощо”⁷⁸. В цих відносинах однією із сторін інформаційної взаємодії виступає орган державної влади, залишаючись при цьому ще й носієм владних управлінських повноважень.

Виникнення інформаційних чи інформаційно-інфраструктурних відносин між користувачем Інтернет і провайдером, абонентом та оператором мобільного зв'язку, можливе лише після виникнення між оператором (провайдером) та відповідним державним органом адміністративних

⁷⁶ Райзберг Б.А. Государственное управление экономическими и социальными процессами: Учебное пособие. М.: ИНФРА. М, 2005. 384 с.

⁷⁷ Пугачев В.П. Информационная власть и демократия. Общественные науки и современность. 1999. №4. С. 65 - 77

⁷⁸ Ющик О.І. Теоретичні основи законодавчого процесу: Монографія. К.: Парламентське вид-во, 2004. 519 с.

правовідносин з приводу реєстрації та ліцензування його інформаційної діяльності. Це необхідне для визначення окремих умов подальшої інформаційної діяльності цих суб'єктів, що відповідним чином впливатиме і на характер правовідносин, які виникатимуть на основі цієї діяльності.

Таким чином, наведені ознаки державного регулювання інформаційної сфери дають підстави остаточно визначити його як узгоджену діяльність уповноважених державних та квазідержавних органів, їх посадових осіб в межах правових та етичних норм, спрямована на створення умов для діяльності суб'єктів та об'єктів управління у сфері інформаційних та інформаційно-інфраструктурних відносин з метою розвитку інформаційного суспільства в Україні.

В рамках існуючої системи державного регулювання не слід оминати проблему взаємозв'язку моралі і права, яка активно розробляється такими вченими як О. Васильєва, О. Венгерова, Д. Дюжева, Б. Ебзєвої, О. Лук'янової, В. Лучина, К. Момджяна, В. Розіна, О. Скакун, В. Стрекозова, В. Хропанюка, М. Цвіка, О. Черданцева.

Головним надбанням цих досліджень є те, що мораль і право можна вважати вищими цінностями для сучасних систем соціальної комунікації, однак вони суттєво різняться за характером виникнення та функціонування: реалізація юридичних норм забезпечується і контролюється державою; норми моралі підтримуються авторитетом громадської думки.

Слід пам'ятати, що інформаційна сфера є доволі делікатною матерією, тому не слід забувати про провідну роль морально-етичних норм у здійсненні регулювання інформаційної сфери. Головний аргумент полягає в тому, що саме мораль визначає, ким є для людини інша людина, як слід вести себе щодо іншої людини. Отже, мораль виконує функцію регулювання відносин між людьми.

Звичайно існують й інші фактори суспільної саморегуляції. При цьому знову повертаємось до права, як більш чіткого, формалізованого і тому, як здається, більш ефективного механізму регулювання відносин, ніж мораль. Однак, мораль є більш широким і дієвим способом саморегуляції, ніж право, яке має досить обмежену сферу застосування.

Однією з найважливіших перешкод на шляху виконання мораллю своєї життєзабезпечуючої функції - забобони, що полягають в тому, що мораль нібито не всюдисуща, що нібито є області, вільні від моралі. До них найчастіше зараховують бізнес і політику.

Це певний міф. За такого роду забобонами ховається мало приємна істина, яка полягає в тому, що області, оголошені зонами, вільними від дії моралі, тобто свого роду офшорами, насправді є не офшорами, а зонами дії іншої моралі - кримінальної, бандитської або будь-якої іншої.

Отже, справа не в свободі чи несвободі від моралі - свободи від моралі в людському суспільстві бути не може. А справа в тому, яка мораль є панівною в тому чи іншому суспільстві, наскільки великі та впливові ті області, на які не поширюється дія домінуючою моралі

Говорячи мовою синергетики, мораль можна визначити як дивний аттрактор від якого залежить порядок і напрямок розвитку системи в цілому. Таким чином, мораль відіграє визначальну роль у державному регулюванні інформаційної сфери.

Четвертий підхід, який насамперед сформований О. Барановим, враховує так званий інституційний аспект щодо формування інформаційної сфери та її регулювання. Вчений визначає регулювання інформаційної сфери як сукупність інформації й інформаційних ресурсів, відпоідної інформаційної інфраструктури, суб'єктів, які забезпечують оборот інформації, тобто її формування, поширення, зберігання, використання, системи її нормативно-правового забезпечення, та ефективної інституційної системи її держаного регулювання⁷⁹.

В Україні згідно зі статтею 6 Закону України «Про інформацію» здійснюється державна інформаційна політика – тобто сукупність основних напрямів і способів діяльності держави з одержання, використання, поширення та зберігання інформації⁸⁰. З приводу тлумачення цього терміну науковцями з точки зору права спостерігається дещо спрощений підхід. Адже, як стверджує О.

⁷⁹ Баранов О. А. Правове забезпечення інформаційної сфери : Теорія, методологія і практика / О. А. Баранов. К. : Едельвейс, 2014. 434 с.

⁸⁰ Закон України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 р. №2657-ХІІ; з наступними змінами. Інформаційні технології. Нормативна база / Пашутинський Є.К. К., 2005. С. 6-28.

Токар, у практиці державного управління інформаційна безпека розуміється лише як необхідність боротьби з відтоком закритої інформації, а також з розповсюдженням хибної і ворожої інформації. Осмислення інформаційної безпеки в суспільстві ще тільки починається, адже необхідно брати до уваги перехід від принципу безпеки інформації до інформаційної безпеки⁸¹. Цікаву думку з приводу тлумачення інформаційної політики пропонує В. Пашкова. На її думку основне значення інформаційної політики полягає в тому, що вона «впливає на шляхи, якими окрема особа і суспільство в цілому робить політичний, економічний та соціальний вибір»⁸². Варто зауважити, що тут простежується така важлива характеристика інформаційної політики, як забезпечення права кожної особи на інформацію. О. Юдін і В. Богуш визначають інформаційну політику як головні напрями діяльності держави в галузі інформації. Основною її метою є створення умов для ефективного і якісного інформаційного забезпечення стратегічних і оперативних завдань соціального та економічного розвитку держави⁸³. Цікавий аспект в цьому контексті розкриває російський дослідник Ю. Нісневич, який вважає, що «інформаційна політика розглядається як сукупність цілей, які відображають національні інтереси в інформаційній сфері, стратегії, практиці, задачах державного управління, управлінських рішень та методів їх реалізації, що розробляються та реалізуються державною владою для регулювання та вдосконалення як процесів інформаційної взаємодії в суспільно-політичному житті, так і соціально-економічній сфері суспільства та держави, так і процесів забезпечення такої взаємодії»⁸⁴. Важливо, що при цьому підкреслюється вагомість національних інтересів у стратегії та тактиці державного управління інформаційною сферою. З іншого боку все зводиться до процесів регулювання інформаційної взаємодії.

Перехідним документом між державною політикою та державним

⁸¹ Токар О. Державна інформаційна політика: проблеми визначення концепту. Політичний менеджмент. 2009.- №5 (38). С.131-141.

⁸² Пашкова В.С. Інформаційна політика і бібліотека. Бібліотека і влада. Збірник статей до Міжнародної науково-практичної конференції. К., 2000. С. 4-16.

⁸³ Юдін О.К., Богуш В.М. Інформаційна безпека держави. Харків: Консум, 2005. 506 с.

⁸⁴ Ільницький М. П. Правове забезпечення інформаційної безпеки у сфері державного управління. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2015. Вип. 34(2). С. 84-86.

управлінням на думку А. Семенченка та Г. Ситника є стратегія. Між рівнем концептуальних засад політики, на якому визначаються системи національних цінностей, національних інтересів, національних цілей, пріоритетних напрямів тощо, і виконавським (адміністративним) рівнем, де політичні рішення трансформуються у відповідні стратегії, програми, проекти, плани, бюджети тощо. А. Семенченко поділяє думку Г. Ситника, що Стратегія є результатом першого етапу формалізації державного управління, деталізації та конкретизації прийнятих політичних рішень, що здійснюються в процесі стратегічного планування. Реалізація прийнятих політичних рішень має починатись з розробки реалізаційної (імплементаційної) стратегії. Вона відрізняється від інших документів державного управління, насамперед за рівнем масштабності, загальності, комплексності, тривалості часових горизонтів, ступенем невизначеності сформульованих (при формуванні державної політики) цілей та завдань, а також за видами та обсягами ресурсів, що можуть бути виділені державою для їх реалізації тощо⁸⁵.

Це також закріплено в документах Кабінету Міністрів України : «під час стратегічного планування мають розроблятися відповідні стратегії, концепції, доктрини, закони та державні програми розвитку, інші нормативно-правові акти (...)»⁸⁶.

Проте, система стратегічного планування в Україні перебуває на стадії розгортання. Так, чинний закон “Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України” зосереджується на⁸⁷:

– засадах формування цілісної системи прогнозних і програмних

⁸⁵ Семенченко А.І. Розробка категорійно-понятійного апарату стратегічного планування з державного управління забезпеченням національної безпеки в Україні. Державне управління: теорія та практика: Електрон. фах. вид. НАДУ. 2007. № 2(6). URL: <http://www.academy.gov.ua/ej6/index.html>

Ситник Г.П. Державне управління у сфері забезпечення національної безпеки України: теорія і практика : Автореф. дис... д-ра наук з держ. управління: 25.00.01 / Г.П. Ситник; Нац. акад. держ. упр. При Президентові України. К., 2004. 36 с.

⁸⁶ Порядок організації та фінансування стратегічного планування у сфері оборони та військового будівництва: Постанова Кабінету Міністрів України від 5 квітня 2006 р. № 447. URL: <http://portal.rada.ua>

⁸⁷ Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України : Закон України № 1602-III від 23.03.2000 р. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1602-14&new=1>

документів економічного і соціального розвитку України, яка включає усі види державної політики;

- коротко-(один рік) та середньострокових (пять років) періодах;
- документах “прогноз” та “програма”, залишаючи без уваги “стратегію”, “концепцію”, “доктрину” та “основні засади”.

Теоретизація існуючих положень дає змогу виокремимо такі напрями:

(1) реалізація державної політики органами влади має дві основні взаємопов’язані форми: створення правових умов діяльності суб’єктів суспільно-політичних відносин та безпосередня участь держави у спосіб конкретних (активних) дій⁸⁸;

(2) доктрини, концепції, основні засади, стратегії, програми, проекти та плани – документи, що сукупно складають картину перспективного бачення розвитку країни, ресурсів, необхідних для його досягнення, політики, спрямованої на отримання й використання цих ресурсів⁸⁹.

Необхідність формування системи нормативно-правових актів та інституцій, що визначають державну політику та регламентують напрями діяльності органів державної влади викликана:

а) ієрархії нормативно-правових актів, що закріплено Конституцією України⁹⁰;

б) логікою управлінського процесу, що має певну послідовність етапів (зокрема, планування, організація, мотивація, контроль);

в) необхідністю реалізації схеми “національні цінності – національні інтереси – національні цілі”, оскільки ці поняття є головними структурно-функціональними чинниками формування ієрархії керівних документів державної політики (вищого рівня: концепцій, доктрин, стратегій) і

⁸⁸ Прогнозирование, стратегическое планирование и национальное программирование: Учебник / Б.Н.Кузык, В.И.Кушлин, Ю.В.Яковец, 4-еизд., перераб. идоп. Москва: Экономика, 2011. С.112

Правові та організаційні форми діяльності Міністерства юстиції України у здійсненні державної правової політики (теоретичні та практичні питання): Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Н.А. Железняк; Київ. нац. екон. ун-т. К., 2005. 21 с.

⁸⁹ Структура керівних документів державної політики в інформаційній сфері: нагальні проблеми та шляхи впорядкування: Аналітична записка. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/572/>

⁹⁰ Райзберг Б.А. Государственное управление экономическими и социальными процессами: Учебное пособие. М.: ИНФРА. М, 2005. 384 с.

відповідно визначати їх зміст, призначення і спрямованість⁹¹;

г) завданням формування нерозривного зв'язку між національними цінностями та результатами діяльності держави⁹².

Підпорядкування документів визначає логіку та послідовність їх прийняття. Місце документа в ієрархії обумовлює його функції та змістовне наповнення. Існування системи документів, побудованої за принципом ієрархії, дозволяє позбутися, з одного боку, зайвої абстрактності, а з іншого – вузько відомчої спрямованості; уможливорює конкретизацію ключових положень відповідно до форм, що використовуються на даному рівні (цінності, інтереси, цілі, конкретні заходитощо).

До того ж практика свідчить, що лише ті програмні й доктринальні документи, що мають визначений нормативно-правовий статус, включені у систему та ієрархію нормативно-правового регулювання, мають шанс бути реалізованими⁹³.

Отже, державне регулювання інформаційної сфери це узгоджена діяльність уповноважених державних та квазідержавних органів, їх посадових осіб в межах правових та етичних норм, спрямовану на створення умов для діяльності учасників інформаційних та інформаційно-інфраструктурних відносин з метою забезпечення доступу кожної людини у будь-який час до достовірної інформаційної продукції, необхідної для її всебічного розвитку та суспільства загалом.

Існуюча політика держави в інформаційній сфері спрямована як на її розвиток безпосередньо, так і на підвищення з її допомогою ефективності розвитку державності, безпеки, оборони, пріоритетних галузей економіки, фінансової та грошової системи, соціальної сфери, галузей екології та використання природних ресурсів, науки, освіти та культури, міжнародного співробітництва.

⁹¹ Ситник Г.П. Державне управління національною безпекою України: Моногр. К.: Вид-во НАДУ, 2004. С.233

⁹² Сулакшин С.С. Конституция доктрина как управленческие категории. Конституция доктрины России современным взглядом. Материалы Всероссийской научной конференции (Москва, 17 марта 2009 г.). М.: Научный эксперт, 2009. С.52-53.

⁹³ Клейшмидт Ю. В. Концептуальні підходи до державного регулювання інформаційної сфери. Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління. 2017. Вип. 1. С. 16-25.

1.3. Генезис наукового розуміння механізму державного регулювання інформаційної сфери в умовах трансформації національної економіки

У філософії І. Канта під феноменом розуміють явище, яке досягається в конкретному чуттєвому досвіді⁹⁴. У Свою чергу Е. Гуссерль під феноменом розуміє смисли предметів, які виникають у кожного в свідомості⁹⁵. Саме така початкова настанова, на якій ґрунтується феноменологічна філософія, дозволяє внести повну ясність безпосередньо до питання щодо досягнення сутності відповідних речей, які реалізуються через різні наукові поняття. Таким чином, у рамках нашого дослідження важливим є розуміння феномену “механізмів державного регулювання інформаційної сфери”, тобто його зміст, ознаки, властивості і їх трактування насамперед в сучасному науковому дискурсі.

Тобто поняття “механізми державного регулювання інформаційної сфери” є підґрунтям при формуванні відповідного управлінського впливу, який реалізується зваженою системою державного управління. Враховуючи це, воно перш за все потребує більш детального розгляду та поступової конкретизації можливостей імплементації в інформаційній сфері сучасності.

Зазначимо, що поняття “механізми” є досить багатозначним, значні зміни контексту даного поняття відбувалися в останні десятиліття на базі соціальних наук⁹⁶. Погоджуємось із поглядами науковця А. Кульмана, що функціонує значна кількість механізмів, які представляють собою комплексну систему елементів (насамперед цілей, завдань, функцій, методів, інструментів організаційної структури та відповідних суб’єктів) і об’єктів управління, з метою забезпечення цілеспрямованого перетворення впливу

⁹⁴ Кант І. Критика чистого розуму / І. Кант; пер. с нем.; предисл. І. Евлампієва. – М.: ЕКСМО; СПб.: Мидгард, 2007. – 1120 с.

⁹⁵ Гуссерль Е. Избранные работы / Э. Гуссерль; сост. В. А. Куренной. – М.: Издательский дом «Территория будущего», 2005. – 464 с.

⁹⁶ Державне управління: словник-довідник / [уклад.: В. Д. Бакуменко та ін.; за заг. ред. В. М. Князева, В. Д. Бакуменка]. К.: Вид-во УАДУ, 2002. 228 с.

Нижник Н. Р. Системний підхід в організації державного управління: [навч. посіб.]. / Н. Р. Нижник, О. А. Машков; за заг. ред. Н. Р. Нижник. К.: Вид-во УАДУ, 1998. 160 с.

Словник термінів і понять з державного управління / [уклад. В. Я. Малиновський]. К.: Центр сприяння інституційному розвитку державної служби, 2005. 254 с.

складових елементів управління на бажаний стан або ж реакцію відповідних об'єктів управління, маючи вхідні задатки та результуючу реакцію⁹⁷. Науковець також стверджує, що “механізми містять конкретну послідовність явищ: тобто його складовими одночасно є вхідні й вихідні явища, та весь процес, який відбувається у певних інтервалах безпосередньо між ними”⁹⁸.

Дослідник Л. Юзькова, стверджує, що існують два ключові підходи до представлення поняття “механізми” – структурно-організаційний і структурно-функціональний. Так, відповідно до першого підходу механізми характеризуються як сукупність чітких складових елементів, які створюють організаційний базис явищ і процесів. Відповідно до другого напрямку, звертається увага не лише на відповідній організаційній основі щодо його побудови, також на його динаміці, практичному функціонуванні⁹⁹.

Із представлених в наукових працях визначень поняття “механізми державного регулювання” акцентуємо увагу на деяких із них:

– сукупність відповідних складових елементів, які створюють організаційно-методологічну основу для державного управління¹⁰⁰;

– логічний взаємозв'язок відповідних соціальних елементів, закономірностей, на основі яких суб'єкт державного управління системно поєднує потреби, соціально-економічні інтереси та цілі суспільства у вітчизняних впливах, визначає їх в управлінських рішеннях та практично впроваджує у життя, орієнтуючись на державну владу¹⁰¹;

– система логічних зв'язків, відповідних процедур, які описують у соціально-економічних системах динамічний процес “організації згори”,

⁹⁷ Кульман А. Экономические механизмы / А. Кульман; пер. с фр. Е. П. Островской. М. : Прогресс : Универс, 1993. 188 с.

⁹⁸ Курінний Є. Державне управління : оновлений погляд на визначення категорії. Підприємство, господарство і право. 2003. № 12. С. 82–85.

⁹⁹ Юзьков Л. П. Социальный и государственно-правовой аспекты управления / Л. П. Юзьков. К. : Лыбидь, 1972. 48 с.

¹⁰⁰ Гурковський В. І. Проблемні аспекти реалізації основних напрямів державної політики в інформаційній сфері у контексті сучасних викликів. Public management. 2017. № 2. С. 101-107.

¹⁰¹ Атаманчук Г. В. Теория государственного управления : [курс лекций] / Г. В. Атаманчук. – М. : Юрид. лит., 1997. – 400 с.

тобто процес управління¹⁰²;

– економічні, мотиваційні, організаційні та правові засоби для цілеспрямованого впливу відповідного суб'єкта державного управління та впливу безпосередньо на їх діяльність, які забезпечують узгодження соціально-економічних інтересів відповідних взаємодіючих суб'єктів державного управління¹⁰³;

– інструменти реалізації функцій державної виконавчої влади¹⁰⁴;

– відповідним чином може бути представлений такою логічною схемою “цілі – рішення – впливи – дії – результати”, у свою чергу фактори, які впливають на систему державного регулювання, можуть також бути суспільно-політичними, соціально-економічними у відповідності до ключових напрямів суспільної діяльності. У відповідно до основних форм державно-управлінської діяльності також можуть мати організаційно-правовий характер¹⁰⁵;

– стратегічні заходи, засоби, основні важелі, стимули, які дозволяють органам державної влади впливати на процес виробництва, суспільство загалом й будь-яку соціальну систему для досягнення визначених цілей¹⁰⁶.

Систематизуючи наукові погляди вчених щодо визначення сутності поняття “механізми державного регулювання”, ми підтримуємо думку В. Олуйка про те, що це є інформаційний вплив, який насамперед ініціює зміну стану об'єкта регулювання¹⁰⁷. Науковець наголошує, що держава як динамічна система, яка регулює, реалізує скупність завдань щодо цілепокладання, стабілізації, реалізації програми, організації спостереження, оптимізації забезпечуючи або ж утримуючи вихідні характеристики такої системи в процесі

¹⁰² Кривенко І. Є. «Механізм» як категорія і його сутність в процесі державного управління. Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. праць Одеського регіонального інституту державного управління. Вип. 1 (25). Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2006. С. 4–10.

¹⁰³ Круглов М. И. Стратегическое управление компанией : [учеб. пос.] / М. И. Круглов. М. : Русская деловая литература, 1998. 488 с.

¹⁰⁴ Мельников О. В. Державне стимулювання стійкого розвитку інформаційної сфери. Причорноморські економічні студії. 2016. Вип. 9(2). С. 32-36.

¹⁰⁵ Нестеряк Ю. В. Визначення та узагальнення пріоритетів державної політики України в інформаційній сфері. Публічне управління та митне адміністрування. 2015. № 2. С. 98-103.

¹⁰⁶ Петраков С. І. Концептуальні підходи до державного регулювання інформаційної сфери. Теорія та практика державного управління. 2011. Вип. 1. С. 138-146.

¹⁰⁷ Олуйко В. Інформаційне забезпечення державної служби. Менеджер. 2003. № 2 (24). С. 12–17.

зміни зовнішнього середовища у відповідних обмеженнях, або ж своєчасного виконання системою конкретних дій щодо зміни певних значень його характеристик або ж особливостей впливу зовнішнього середовища. У свою чергу незважаючи на стратегічні завдання такої системи регулювання.

У представленому контексті значні суперечності виникають щодо структури механізмів державного регулювання, а саме їх складових, можливих підходів до систематизації механізмів державного регулювання (табл. 1.1-1.2).

Таблиця 1.1

Складові структури механізму державного регулювання

Автор	Елементи структури
Авер'янов В.	<ul style="list-style-type: none"> – система органів виконавчої влади; – сукупність нормативно-правових норм, які регламентують як організаційно-інституційну структуру системи органів влади, так й процеси щодо її функціонування і розвитку
Нижник Н., Машков О.	<ul style="list-style-type: none"> – цілі регулювання, – складові елементи об'єкта і їх зв'язки, на які проводиться вплив, – стратегічні дії в інтересах досягнення поставлених цілей, – методи впливу, – визначені матеріальні й фінансові ресурси регулювання, – соціально-організаційний потенціали
Ларіна Р., Владимирський А., Балуєва О.	<ul style="list-style-type: none"> – цілі регулювання; – критерії регулювання – кількісний аналог цілей регулювання; – фактори регулювання – елементи об'єкта управління та їх зв'язку, на які проводиться дія на користь досягнення поставлених цілей; – методи дії на чинники регулювання; – ресурси регулювання – матеріальні та фінансові ресурси, – соціально-організаційний потенціали,
Бакуменко В., Князєв В. та ін.	<i>ланцюгова схема:</i> «цілі – прийняті рішення – впливи – дії – отримані результати»
Рудніцька Р., Сидорчук О., Стельмах О.	<i>ланцюгова схема:</i> «нормативно-правові норми – методи – визначені засоби – інструменти» щодо державного впливу на об'єкт регулювання
Бакуменко В., Безносенко Д.	<i>ланцюгова схема:</i> «цілі – завдання – рішення – впливи – дії – результати»
Комяков О.	<i>ланцюгова схема:</i> «методи – важелі – інструменти» впливу на об'єкт регулювання з відповідним правовим, нормативним й інформаційним забезпеченням
Корецький М.	<i>ланцюгова схема:</i> «засоби – важелі – методи – стимули», на основі яких держава регулює соціально-економічні процеси, забезпечує реалізацію відповідних функцій

*Джерело: систематизовано автором

Типи механізмів державного регулювання

Автор	Класифікаційні ознаки
Бакуменко В., Князєв В. та ін.	політичні, соціально-економічні, організаційні, нормативно-правові
Васильєва М.	планування, організація, мотивації, координації, обліку, аналізу, розпорядництва, контролю
Коротич О.	адміністративні (організаційно-розпорядчі), нормативно-правові, економічні, політичні, морально-етичні, соціально-психологічні, комплексні
Ларіна Р., Владимирський А., Балуєва О.	економічні; організаційні; мотиваційні; правові механізми
Н.Р. Нижник та В.М. Олуйко	економічні, політичні, мотиваційні, організаційні, правові
Круглов М.І.	комплексний (організаційні, політичні, економічні, мотиваційні, правові механізми)
О.В. Федорчак	– економічний (механізм державного регулювання банківською, грошово-валютною, інноваційною, кредитною, інвестиційною, податковою, страховою діяльністю тощо); – мотиваційний (сукупність соціально-економічних стимулів, командно-адміністративних, що спонукають державних службовців до високоефективної роботи); – організаційний (об'єкти, суб'єкти державного регулювання, їх цілі, завдання, функції, методи регулювання та організаційні структури, й результати їх функціонування); – політичний (механізми щодо формування економічної, фінансової, соціальної, промислової політики тощо); – правовий (нормативно-правове забезпечення: закони та постанови Верховної Ради України, відповідні укази Президента, постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України, й методичні рекомендації й інструкції тощо)

*Джерело: систематизовано автором

Значна увага вітчизняних й зарубіжних досліджень науковців, надається специфічному феномену “комплексний механізм державного регулювання”¹⁰⁸. На думку науковців (Г. Атаманчука, Н. Нижник, В. Бакуменка, П. Надолішного й ін.), представляє собою комплексну систему

¹⁰⁸ Приймак Ю. Ю. Механізми управління національними інформаційними ресурсами України в електронному урядуванні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 «Механізми державного управління» / Ю. Ю. Приймак. К., 2012. 20 с.

Frank L. Measuring the Information Society in Europe : from Definitions to Description. ERSA Conference Papers, 2006. № 6. 764 p.

організаційно-економічних, мотиваційних, суспільно-політичних та нормативно-правових механізмів. На їх думку, так як чинники державного регулювання можуть мати соціально-економічну, організаційно-інституційну, політичну та нормативно-правову природу, тому й комплексний механізм державного регулювання повинен представляти собою динамічну систему організаційно-економічних, мотиваційних, суспільно-політичних й нормативно-правових механізмів¹⁰⁹. Виходячи із позицій науковців О. Машкова, Н. Нижник, О. Федорчака й ін., комплексний механізм регулювання складається із: фінансово-економічного (механізми державного регулювання грошово-валютною, банківською, інноваційно-інвестиційною, кредитною, митною, податковою, страховою діяльністю та ін.); мотиваційного (командно-адміністративних й соціально-економічних відповідних стимулів, які спонукають відповідних державних службовців до реалізації високоефективної роботи); організаційного (суб'єкти, об'єкти державного регулювання, їх цілі, стратегічні завдання, функції, відповідні методи регулювання й організаційні структури, відповідні результати їх функціонування); суспільно-політичного (механізми щодо формування фінансово-економічної, соціальної, промислової політики тощо); нормативно-правового (законодавче забезпечення: закони та постанови Верховної Ради України, відповідні укази Президента, різні постанови та розпорядження від Кабінету Міністрів України, певні методичні рекомендації й інструкції та ін.). На думку М. Круглового, до складових елементів комплексного механізму варто включати наступні механізми: організаційно-економічний, мотиваційний, політичний та нормативно-

¹⁰⁹ Атаманчук Г. В. Теория государственного управления : [курс лекций] / Г. В. Атаманчук. М. : Юрид. лит., 1997. 400 с.

Круглов М. И. Стратегическое управление компанией : [учеб. пос.] / М. И. Круглов. М. : Русская деловая литература, 1998. 488 с.

Нижник Н. Р. Системний підхід в організації державного управління : [навч. посіб.]. / Н. Р. Нижник, О. А. Машков ; за заг. ред. Н. Р. Нижник. К. : Вид-во УАДУ, 1998. 160 с.

Мельников О. В. Сутність та завдання державного регулювання розвитком інформаційної сфери України. Формування ринкових відносин в Україні. 2017. № 5. С. 87-93.

Петраков С. І. Удосконалення механізму державного регулювання інформаційної сфери. Публічне управління: теорія та практика. 2013. Вип. 2. С. 100-106.

правовий). Дієвий механізм державного регулювання зажди є конкретним та проводиться із використанням потенційних ресурсів. Підводячи проміжні висновки, зауважимо, що механізм державного регулювання представляє собою сукупність, складовими якого є чіткі механізми регулювання (фінансово-економічний, мотиваційний, суспільно-політичний, нормативно-правовий й ін.), які в сукупності спроможні забезпечити чітке збалансоване й ефективне функціонування комплексного державного механізму.

Тому, реалізація державного регулювання інформаційної сфери органів державної влади відбувається на основі формування й втілення конкретного регулюючого механізму, який створюватиме необхідні умови для належного й ефективного розв'язання діючих у даній сфері щодо суперечностей і проблем. Проведено обґрунтування підходів до функціонування механізмів державного регулювання інформаційної сфери.

Із представленою у науковій літературі переліку механізмів державного регулювання актуальним є представлення тих, які можна розглядати як базові для державного регулювання інформаційної сфери. З метою якісного забезпечення об'єктивності вибору головних елементів механізмів державного регулювання інформаційної сфери було використано метод експертного оцінювання. Так, вісімнадцять досвідчених фахівців із державного регулювання пропонували анкету із переліком відповідних можливих механізмів державного регулювання інформаційної сфери. Експертам варто було б представити три основні механізми. На думку значної кількості експертів, до таких механізмів належать: організаційно-адміністративний, політико-правовий і соціально-комунікаційний. Дослідимо їх більш детальніше.

Політико-правовий механізм державного регулювання інформаційної сфери розглядається, як сукупність політик (або ж політичних стратегій) і нормативно-правових засобів, на основі яких держава проводить політичний і нормативно-правовий вплив на функціонування інформаційної сфери в запланованому напрямку.

До складових структури відповідного політико-правового механізму державного регулювання інформаційної сфери належать: інформаційна політика держави; нормативно-правові документи, які регламентують інформаційну діяльність органів державної влади на всіх рівнях; методи і способи їх нормативно-правового регулювання; відповідні правовідносини й даній сфері тощо.

Зауважимо, що під інформаційною політикою держави розуміється певна сукупність ключових напрямів та способів щодо діяльності держави із питань одержання, використання, відповідного поширення і зберігання інформації. Саме політичні стратегії орієнтовані на: якісне забезпечення доступу всіх громадян до інформації; розробка національних систем та мереж інформації; покращення матеріально-технічних, фінансово-економічних, організаційно-інституційних, законодавчих та наукових основ реалізації інформаційної діяльності; своєчасне забезпечення ефективного використання такої інформації; орієнтація на постійне оновлення, збагачення й зберігання відповідних національних інформаційних ресурсів; формування загальної системи щодо проведення охорони інформації; активізація міжнародного співробітництва в сфері інформації та забезпечення інформаційного суверенітету України, сталого розвитку інформаційного суспільства тощо.

У відповідності до нормативно-правих актів, саме вони обслуговують необхідну нормативний базис для суспільно-політичного та нормативно-правового механізму державного регулювання інформаційної сфери, а їх головні функції полягають перш за все у тому, щоб інтегрувати в правову систему дієві юридичні норми, сприяти їх зміні або ж скасування, значно підвищити результативність їх дії¹¹⁰. Зауважимо, що до відповідних нормативно-правових актів (а саме, законів, підзаконних актів) також

¹¹⁰ Коротич О. Б. Державне управління регіональним розвитком України : [монографія] / О. Б. Коротич. Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2006. 220 с.

приєднуються акти, які мають офіційне роз'яснення¹¹¹.

Нормативно-правове регулювання характеризується сукупністю методів та способів регулювання. Так, у теорії нормативно-правового регулювання зазвичай виділяють два методи такого правового впливу: 1) децентралізованого регулювання, який побудований на чіткій координації цілей та інтересів у відповідних суспільних відносинах та який застосовується у відповідних сферах приватно-правового характеру; 2) централізованого, або ж імперативного регулювання, який ґрунтується на врегулюванні відносин субординації між стейкхолдерами суспільних відносин, тим самим використовуються у привселюдно-правових сферах¹¹². Методи нормативно-правового регулювання є складовими впорядкованих

¹¹¹ Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» № 2783-ХІІ від 16. 11. 92 р. // Відомості Верховної Ради України. 1993. № 1. С. 1. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2782-12>.

Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» № 851-ІV від 22. 05. 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. 2003. № 36. С. 275. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/851-15>.

Закон України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» № 80 / 94-ВР від 05. 07. 1994 р. // Відомості Верховної Ради України. 1994. № 31. С. 286. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80/94-%D0%B2%D1%80>.

Закон України «Про захист персональних даних» № 2297-VІ від 01. 06. 2010 р. // Відомості Верховної Ради України. 2010. № 34. С. 481. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2297-17>.

Закон України «Про інформаційно-аналітичне забезпечення у сфері соціального захисту населення» (проект) № 6046 від 16. 08. 2004 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=6046&skl=5.

Закон України «Про інформацію» № 2657-ХІІ від 02. 10. 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. 1992. № 48. С. 650. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.

Закон України «Про науково-технічну інформацію» № 3322-ХІІ від 25. 06. 1993 р. // Відомості Верховної Ради України. 1993. № 33. С. 345. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3322-12>.

Закон України «Про Національну програму інформатизації» № 74 / 98-ВР від 04. 02. 1998 р. // Відомості Верховної Ради України. 1998. № 27–28. С. 181. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80>.

Закон України «Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення» № 538 / 97-ВР від 23. 09. 1997 р. // Відомості Верховної Ради України. 1997. № 48. С. 296. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/538/97-%D0%B2%D1%80>.

Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні у 2007-2015 роки» № 537-V від 09. 01. 2007 р. // Відомості Верховної Ради України. 2007. № 12. С. 102. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/537-16>.

Закон України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації» № 539 / 97-ВР від 23. 09. 1997 р. // Відомості Верховної Ради України. 1997. № 49. С. 299. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/539/97-%D0%B2%D1%80>.

Закон України «Про професійно-технічну освіту» № 103/98-ВР від 10. 02. 1998 р. // Відомості Верховної Ради України. 1998. № 32. Ст. 215. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/103/98-%D0%B2%D1%80>.

Закон України «Про соціальний діалог в Україні» № 2862-VІ від 23. 12. 2010 р. // Відомості Верховної Ради України. 2011. № 28. С. 255. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2862-17>.

Закон України «Про телебачення і радіомовлення» № 3759-ХІІ від 21. 12. 1993 р. // Відомості Верховної Ради України. 1994. № 10. С. 43. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3759-12>.

¹¹² Кельман М. С. Загальна теорія держави і права : [підручник] / М. С. Кельман, О. Г. Мурашин, Н. М. Хома. [3-ге вид., стер.]. Львів. : Новий світ–2000, 2007. 584 с.

динамічних суспільних відносин, а саме: дозволу, зобов'язування або ж заборони¹¹³. Ряд науковців вважають (М. Кельмана, В. Кудрявцева, О. Мурашина, Н. Хома та ін.), що значну вагу для розуміння нормативно-правового регулювання насамперед має його предмет або ж сфера нормативно-правового регулювання¹¹⁴. На думку науковців (А. Іванова, В. Малахова, І. Горшеньової, В. Хропанюка й ін.), норма права є споконвічним елементом та нормативною основою для правового регулювання, який представляє собою більш загальне обов'язкове правило (або ж модель) поведінки, яке визначає для певного суб'єкта як можливий варіант для його поведінки, тобто суб'єктивні юридичні права, так й важливий для врахування варіант поведінки, а саме суб'єктивні юридичні обов'язки¹¹⁵.

Результативність нормативно-правового регулювання інформаційної сфери передбачає необхідність: визначення загального кола суб'єктів інформаційної сфери, на які поширюються відповідні дії; представити зміст відносин (тобто поведінку суб'єктів), представлення об'єктів правовідносин; ідентифікувати обставини, у яких відповідні суб'єкти інформаційної сфери повинні керуватися таким правилом поведінки; представити саме правило для поведінки вказівкою на відповідні права та обов'язки стейкхолдерів таких відносин, які регулюються, характер відповідного їх зв'язку між собою, відповідні державно-примусові заходи, які використовуються по відношенню до осіб у випадку невиконання ними представлених юридичних обов'язків. Дослідник В. Кудрявцев акцентує увагу на тому, що зобов'язуючі норми певним чином регламентують поведінку певних зобов'язаних осіб;

¹¹³ Петраков С. І. Моделі державного регулювання інформаційної сфери: закордонний досвід. Актуальні проблеми державного управління. 2011. № 1. С. 361-370.

¹¹⁴ 142. Кудрявцев В. М. Право і поведінка / В. М. Кудрявцев. М. : Наука, 1976. 211 с.

¹¹⁵ 259. Теорія держави і права : [навч. посіб. для студентів] / В. П. Малахов, І. А. Горшеньова, А. А. Іванов. М., 2009. 423 с.

291. Хропанюк В. Н. Теория государства и права : [учебник] / В. Н. Хропанюк. 3-е изд. дополн. и испр. М. : Омега-Л, 2008. 384 с.

Соснін О. Інформаційні державно-управлінські ресурси України: визначення і розуміння. Віче. 2011. № 22. С. 25-29.

Степанов В. Ю. Державна інформаційна політика у сфері інформаційного протиборства: теоретико-методологічний аспект. Актуальні проблеми державного управління. 2010. № 1. С. 128-135.

дозвільні і заборонні норми представляють пасивні обов'язки на певних зобов'язаних осіб та дозволяють проведення активних дій відповідним носієм для суб'єктивного права. Дослідник Ю. Шемчушенко стверджує, що характер регулювального впливу для нормативного базису механізму нормативно-правового регулювання насамперед залежить від того, яким же чином впливає право: або шляхом зобов'язувального розпорядження або ж шляхом дозволу або заборони¹¹⁶.

Представлені особливості прав, відповідних обов'язків, повноважень та відповідальності (тому й особливості правовідносин) насамперед залежать від особливостей регулювального впливу норм права, що дозволяє представляти різні види відповідних правовідносин – регулятивні або ж охоронні, активні або ж пасивні. В даному контексті праворегулювання у відповідному політико-правовому механізмі державного регулювання інформаційної сфери виконують ряд функцій: а) представляють конкретне коло учасників, на яких перш за все поширюється дія відповідних норм права у даний момент; б) визначають конкретну поведінку, яку необхідно або ж за певних умов можуть додержуватися учасники; в) є умовою для можливої реалізації спеціальних юридичних засобів (інститутами: прокуратурою, судом, міліцією) для забезпечення певних суб'єктивних прав, різних обов'язків, відповідальності.

Отже, правовідносини в інформаційній сфері – це засіб “переведення” загальноприйнятих розпоряджень юридичних норм у ракурс суб'єктивних прав та обов'язків для відповідних учасників функціонування інформаційної сфери. Юристи вказують також й на можливі два результати щодо реагування на нормативно-правове регулювання: перш за все це активний (учинення дій, які дозволяються) та пасивний (можливе утримування від відповідних заборонених дій).

Акти використання норм права у політико-правовому механізмі

¹¹⁶Шемчушенко Ю. С. Дія права : інтегративний аспект : [монографія] / Ю. С. Шемчушенко. К. : Юридична думка, 2010. 501 с.

державного регулювання інформаційної сфери використовуються у таких випадках:

- за умови коли норми права перш за все передбачають, що саме індивідуалізація прав та обов'язків відповідних суб'єктів інформаційної сфери проводяться органами влади, відповідними посадовими особами, а не лише учасниками відносин. Так, нормами про порядок надання інформації державними службовцями в органах виконавчої влади передбачається, що інформація надається згідно із законом;

- коли суб'єкти відносин у сфері інформаційно-аналітичної діяльності органів виконавчої влади, що регулюються, поведуться протиправно: порушують права, не виконують обов'язки. У цьому разі актом застосування норм права індивідуалізується юридична відповідальність, передбачена нормами права за їх порушення, а саме встановлюється індивідуальна відповідальність для правопорушників.

У представлених випадках акти щодо безпосередньої або ж опосередкованої реалізації виключного прав та обов'язків завершують своє нормативно-правове регулювання. У даному випадку відбувається “переведення” відповідних розпоряджень юридичних норм (насамперед виражених у правах та обов'язках) практично у фактичну, поведінку суб'єктів суспільних відносин, на які варто орієнтувати нормативно-правове регулювання.

У рамках проведеного аналізу варто сказати про необхідність визначення конкретних критеріїв та показників, за якими варто проводити оцінювання суспільно-політичного та нормативно-правового механізму державного регулювання інформаційної сфери. Також пропонуємо проводити оцінювання за такими чотирма критеріями із відповідними показниками, тобто:

- інформаційна політика держави – показники: законодавчі акти, які віддзеркалюють відповідний концепт політики держави у напрямку функціонування інформаційної сфери всього суспільства; відповідність діючого законодавства України у інформаційній сфері вимогам

законодавства ЄС і європейській практиці;

- ефективні нормативно-правові документи, які регламентують діяльність в інформаційній сфері – показники: ефективність законодавчої бази для сприяння регламентування діяльності інформаційної сфери; наявність нормативно-правових колізій у визначених документах, які регламентують інформаційну діяльність;

- методи і способи нормативно-правового регулювання інформаційної сфери – показники: конфлікту відповідних цілей й інтересів учасників інформаційної сфери; адекватність використання методів нормативно-правового регулювання відносин відповідних суб'єктів інформаційної сфери на засадах їх централізованого (імперативного) й децентралізованого регулювання; важливість використання нормативно-правових способів (а саме дозвіл, зобов'язування (або ж веління), заборони) щодо регулювання відносин відповідних суб'єктів інформаційної сфери;

- правовідносини у інформаційній сфері – показники: процес розподілу повноважень відповідних державних службовців у напрямку реалізації ними інформаційної діяльності вимогам нормативно-правових документів, які регламентують таку діяльність; якість професійної кваліфікації певних державних службовців, які підтверджено конкретним документом (або ж диплом, сертифікат тощо), вимогам для проведення інформаційної аналітики; наявність фактів щодо притягнення до адміністративної й кримінальної відповідальності учасників інформаційної сфери за порушення нормативно-правових норм для здійснення такої діяльності¹¹⁷.

Саме такий підхід дасть можливість визначити результативність відповідного суспільно-політико та нормативно-правового механізму державного регулювання інформаційної сфери.

¹¹⁷ Стівпець О. В. Філософсько-правові проблеми державної політики у сфері формування інформаційного суспільства. Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки. 2012. Т. 129. С. 84-88.

Твердохліб О. С. Ретроспективно-компаративний аналіз державного управління інформаційною сферою України. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2017. № 7. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2017_7_6

Яременко О. Державне управління інформаційною сферою в Україні: структурно-функціональний аспект. Правова інформатика. 2008. № 2. С. 15-23.

Щодо представлення організаційно-інституційного механізму, то варто акцентувати увагу на важливості його всіх складових – організаційній та інституційній. На думку науковців (Н. Нижник, В. Керецман, В. Саєнко та ін.), організаційна складова також може бути представлена як сукупність різних правил та норм, які циркулюють усередині безпосередньо організації, а також відповідні управлінські процеси, які проводить організація для отримання основної мети своєї діяльності¹¹⁸. Насамперед це всі організаційні і розпорядчі дії, які є взаємозалежними та сукупно забезпечують реалізацію досягнення визначених цілей, у свою чергу використовується система різних методів, прийомів і способів щодо формування і регулювання відносин між відповідними об'єктами системи державного регулювання й внутрішнім та зовнішнім середовищами.

На думку значної кількості науковців (В. Керецман, В. Князев, Н. Нижник, В. Саєнко й ін.) саме організаційний механізм регулювання містить: а) певні правила, організаційно-правові нормативи та стандарти, які визначають й регулюють всю систему управління, певні обов'язки, права й відповідальність органів державної влади та відповідних державних службовців, організацію процесу реалізації їх діяльності; б) перерозподіл робіт між відповідними виконавцями; в) забезпечення роочих місць для управлінської діяльності необхідними засобами оргтехніки, кількість працівників в системі управління, матеріальне та моральне стимулювання результатів їх праці¹¹⁹. Саме такий механізм передбачає організацію структури для управляючої системи й організацію всього процесу функціонування такої системи.

Таким чином, організаційною структурою визначаються внутрішні зв'язки та виникає можливість отримати стійку систему службових взаємовідносин між відповідними структурними підрозділами державних органів влади та

¹¹⁸ Нижник Н., Саєнко В. Співвідношення державного регулювання регіонального розвитку та регіонального управління. Вісник Національної академії державного управління при Президенті України. 2004. № 1. С. 275–279.

¹¹⁹ Князева Л. В. Информационно-аналитическое обеспечение социального управления. Социология власти. 2005. № 4. С. 5–22.

Нижник Н. Формування рішень органами державного управління. Вісник Української академії державного управління : наук. журнал. 2000. № 2. С. 13–18.

працівниками всього апарату управління. Тому, від структури системи управління органів влади суттєво залежить результативність усього механізму державного регулювання. Підтримуємо думку науковців В. Пілюшенком, Л. Приходченко, С. Романюком й ін., які наголошують на тому, що структура системи регулювання представлє собою впорядковану сукупність між собою взаємопов'язаних елементів такої системи, яка визначає поділ праці й службових зв'язків між відповідними структурними підрозділами та працівниками відповідного апарату управління із підготовки, прийняття і реалізації рішень¹²⁰. Також вона організаційно визначає функції за відповідними структурними підрозділами та працівниками й регламентує потоки необхідної інформації в систему державного регулювання, представляється в схемі та параметрах структури регулювання, штатному розкладі, деякому співвідношенні структурних підрозділів та працівників державного апарату, відповідних положеннях про відділи й служби, у системі організації підпорядкування та функціональних зв'язків між існуючим персоналом.

Таким чином, організаційна структура державного регулювання інформаційної сфери уособлює побудову й устрій суб'єкта регулювання, спосіб щодо його внутрішнього підпорядкування, зв'язків відповідних структурних елементів щодо управління між собою (визначення порядку розміщення, особливі властивості окремих ланок апарату управління), які дають змогу виконувати важливі управлінські функції у інформаційній сфері на національному, регіональному й місцевому рівнях.

Інституційна складова механізму державного регулювання пронизує всі можливі відносини в інформаційній сфері та є сукупністю різних прийомів, заснованих на використанні різних об'єктивних організаційних відносин між відповідними державними службовцями і загально-організаційних принципів.

¹²⁰Гречко Т. К. Удосконалена методика комплексної оцінки державних службовців : констатуючий експеримент. Проблеми сучасного державного управління : зб. наук. праць. Донецьк : ДонДУУ, 2011. Т. XII. С. 40–49.

Гречко Т. К. Управление социальными проектами как составляющая профессиональной деятельности государственных служащих. Научные труды Академии управления при Президенте Республики Беларусь. Минск : Акад. упр. при Президенте Респ. Беларусь, 2014. Вып. 16 : в 2 ч. Ч. II. Государственное управление. Право. С. 33–41.

Приходченко Л. Л. Забезпечення ефективності державного управління : теоретико-методологічні засади : [монографія] / Л. Л. Приходченко. Одеса : Оптимум, 2009. 299 с.

Дослідники (В. Малиновський та ін.) акцентують увагу на тому, що характерними особливостями для інституційного механізму є такі: безпосередній вплив на об'єкт регулювання шляхом представлення його повноважень (прав і обов'язків); вибір суб'єктом регулювання найближчої і кінцевої мети, стратегічних завдань організації управлінського процесу, дотримання порядку, термінів щодо їх виконання відповідним об'єктом, належного ресурсного забезпечення, сприятливих умов виконання завдань практично на кожному конкретно визначеному етапі; правова обов'язковість активів регулювання (указів, постанов, відповідних рішень, розпоряджень, наказів та резолюцій), недотримання яких представляється як порушення обов'язків і може спричинити не тільки адміністративну або дисциплінарну відповідальність, також і кримінальну¹²¹.

Таким чином, на основі використання інституційного механізму суб'єкт виконавчої влади здійснює регулювання об'єкту шляхом використання різних інституційних форм.

Визначимо основні питання, які підпадають під дію організаційно-інституційного механізму державного регулювання інформаційної сфери, а саме:

- стратегічне планування функціонування інформаційної сфери: а) рівень представлення заходів розвитку інформаційної сфери в розпорядчих документах, які регламентують таку діяльність по всій вертикалі влади (тобто, національний, регіональний і місцевий рівні); б) взаємозв'язок запланованих заходів визначеним цілям функціонування інформаційної сфери; в) рівень відповідності сформованих заходів інформаційним потребам відповідних суб'єктів інформаційної сфери; г) наявність планів, (договорів, програм, проєктів тощо) для організації участі органів державної влади в науково-освітній сфері, соціологічних, моніторингових, різних кумулятивних й інших дослідженнях;

- чітка структура системи державного регулювання інформаційної сфери: а) ергономічність організації функціонування інформаційної сфери; б) нейтралізація можливості дублювання в структурних підрозділах державних органів влади функцій інформаційного забезпечення та діяльності; в) наявність

¹²¹ Словник термінів і понять з державного управління / [уклад. В. Я. Малиновський]. К. : Центр сприяння інституційному розвитку державної служби, 2005. 254 с.

відповідних розпорядчих документів, які мають регламентувати структурну організацію і взаємодію таких суб'єктів інформаційної сфери;

- організація інформаційно-аналітичної роботи органами влади:

а) рівень реалізації науково визнаних процедур для проведення інформаційної аналітики на відповідному інформаційному рівні; б) рівень реалізації науково визнаних процедур для інформаційної аналітики на відповідному аналітичному рівні; в) рівень реалізації процедур для експертного оцінювання у рамках компетенцій й повноважень органів державної влади; г) рівень організації інформаційної діяльності у межах компетенцій й повноважень органів влади; д) рівень проведення процедур для системного аналізу виникаючих ситуацій у сфері державного регулювання інформаційною сферою; е) інформаційна підтримка процесу прийняття ефективних управлінських рішень в державних органах влади;

- проведення контролю за функціонуванням інформаційної сфери: а)

якість інформаційних продуктів і послуг, які виробляються й надаються органами влади; б) доступність та якість специфікації інформації, яка надається органами влади, за різними ознаками: поточна (інформація виникає, як результат людської допитливості і полягає в бажанні бути в курсі практично всього, що відбувається); конкретна (або ж спеціальна), яка полягає в бажанні отримати інформацію, яка необхідна для вирішення якогось конкретного завдання для дослідницької, професійної тощо; в) якість інформаційних документів, які підготовлені органами влади.

Соціально-комунікаційний механізм державного регулювання інформаційної сфери. В основу такого механізму покладено насамперед стрижневе його поняття “соціальна комунікація”, яке розглядаємо, як обмін між людьми або ж іншими різними соціальними суб'єктами відповідними цілісними знаковими повідомленнями, які інтерпретують інформацію, знання, можливі ідеї, емоції та ін., зумовленими сукупністю соціально важливих оцінок, певних ситуацій, можливих комунікативних сфер та норм у спілкуванні, прийнятих у відповідному суспільстві. У вітчизняному науковому дискурсі щодо розгляду поняття “соціальна комунікація” до сьогодні не має однозначного його тлумачення. Уважається, з точки зору термінології, вживання такого

словосполучення в множині тобто “соціальні комунікації”, як передбачено в законодавстві¹²². Термін “соціальна комунікація”, є цілком допустимий, на думку науковців Н. Драгомирецької і В. Різун, представляючи “два значення: 1) соціальна комунікація як певний різновид соціальних комунікацій; 2) соціальна комунікація (зазвичай в цьому значенні – суспільна) як різновид щодо публічного спілкування, що є окремим видом для суспільно-культурної діяльності та лежить в основі організації соціальних комунікацій”¹²³. Дослідники (О. Холод, Н. Яблоновська й ін.) акцентують увагу на тому, що такі комунікації є певним чином соціально маркованими, адже передбачають взаємодію із відповідними соціально визначеними групами людей та виконують три ключові функції для соціальної комунікації як певного виду публічного спілкування, а саме: 1) інформаційна – завдяки соціальній комунікації в сучасному суспільстві відбувається передача інформації про предмети, їх певні властивості, явища, конкретні дії і процеси; 2) експресивна – представляє спроможність соціальної комунікації своєчасно передавати оціночну інформацію про відповідні предмети або ж явища; 3) прагматична – вказує на те, що соціальна комунікація є певним засобом, який відповідним чином спонукає кожну людину до дії¹²⁴.

Дослідники (Ф. Бацевич, В. Горовий, В. Ільганаєва та ін.) звертають також увагу на те, що соціальні комунікації формуються за законами спілкування, однак, як і будь-які інші технологічні речі, передбачають насамперед використання наукових знань у сфері спілкування та щодо організації суспільно-комунікаційної справи. Акцентується увага на тому, що сучасний інформаційно-комунікаційний простір включає різні середовища, які утворюють нові умови для суспільного життя: перш за все техносферу, яка сформована на ІКТ; інфосферу, яка ґрунтується на інформаційно-мережєвих

¹²² Твердохліб О. С. Інституційне середовище формування та реалізації інформаційної політики в Україні. Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія : Державне управління. 2016. Вип. 2. С. 165-171.

¹²³ Драгомирецька Н. М. Комунікативна діяльність в державному управлінні : теоретико-методологічний аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра наук з держ. упр. : спец. 25.00.01 «Теорія та історія державного управління» / Н. М. Драгомирецька. К., 2007. 36 с.

Negrin R. The Communication of Politics / R. Negrin. London, 1996. 9 p.

¹²⁴ Холод О. М. Специфіка тлумачення терміна «соціальні комунікації». Журналістика в парі та пар у журналістиці ; упорядн. В. Ф. Іванов, О. С. Дудко. К. : Грамота, 2010. С. 278–279.

структурах; соціоінфосферу, яка обіймає різні потоки інформації структури, яка їх організовує та управляє, створює їх споживання та впливає на рівень соціального інтелекту¹²⁵.

Ми підтримуємо позицію науковця В. Ільганаєва, що систему злагодженої суспільної взаємодії, яка передбачає визначені шляхи, методи, засоби, принципи визначення та підтримки контактів на засадах професійно-технологічної діяльності, яка орієнтована на розробку, організацію впровадження, удосконалення, реформування відносин у всьому суспільстві, які складаються між відповідними різними соціальними інститутами, у яких, з однієї сторони, у ролі така званого ініціатора спілкування зазвичай виступають різні соціально-комунікаційні інститути, а з іншого – певні організовані спільноти (загалом соціум, соціальні групи) як учасники такої соціальної взаємодії¹²⁶.

Отже, розглядаючи соціально-комунікаційний механізм державного регулювання інформаційної сфери варто врахувати методологічні засади щодо організації соціальних комунікацій, акцентуючи увагу на специфіці сфери державного регулювання. На думку автора, аналіз соціально-комунікаційного механізму державного регулювання інформаційної сфери доцільно обмежити вивченням відповідних проблемних питань щодо задоволення інформаційних потреб громадян, відповідних юридичних осіб та держави і проблем щодо поширення інформаційних продуктів/послуг, які виробляються та надаються державними органами влади, засобами медіа- й інформаційно-комунікаційних технологій.

Таким чином профіль і особливості діяльності головних суб'єктів інформаційних відносин в досліджуваній сфері зумовлюють специфікацію їх потреб. За результатами проведеного аналізу такої проблеми в сучасній науковій літературі¹²⁷ представлено основні суб'єкти інформаційних відносин в

¹²⁵ Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації / Ф. С. Бацевич. К. : Довіра, 2007. 205 с.

Горовий В. М. Особливості розвитку соціальних інформаційних баз сучасного українського суспільства / В. М. Горовий. К. : НБУВ, 2005. 300 с.

¹²⁶ Ільганаєва В. О. Соціальні комунікації : сфера практичної діяльності й об'єкт теоретизації. Соціальні комунікації в стратегіях формування суспільства знань : матеріали міжнар. наук. конф., 26-27 лют. 2009 р. : у 2-х ч. Ч. 1. Х. : ХДАК, 2009. С. 8–10.

¹²⁷ Афанасьєв В. Г. Социальная информация / В. Г. Афанасьев. М. : Наука, 1994. 201 с.

Гурне Б. Державне управління / Б. Гурне. К. : Основа, 1993. 164 с.

Зернецька О. В. Глобальний розвиток системи масової комунікації і міжнародні відносини / О. В. Зернецька. К. : Освіта, 1999. 352 с.

суспільстві з означенням їх функцій та інформаційних потреб (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Функції і особливості інформаційних потреб суб'єктів регулюванн інформаційної сфери

<i>Суб'єкти</i>	<i>Суспільна функція</i>	<i>Специфіка інформаційних потреб:</i>
Комерційні організації – юридичні особи, підприємці – фізичні особи.	Виробництво та продаж товарів і послуг.	<ul style="list-style-type: none"> • детальна інформація, що стосується виробництва та збуту певної для кожного суб'єкта категорії товарів та послуг; • вузькоспеціалізована інформація у сфері технологій та їх фінансово-економічного забезпечення посідає провідне місце серед інформаційних потреб; • інформація по певних ринках;
Некомерційні організації – юридичні особи.	Презентація та захист інтересів певних груп юридичних і фізичних осіб.	<ul style="list-style-type: none"> • інформація щодо діяльності осіб, інтереси яких ця організація представляє, має більш загальний характер порівняно з інформацією, якою користуються особи, інтереси яких представляє ця некомерційна організація; • більше значення в діяльності некомерційних організацій мають дані (інформація) про економічні, соціальні, політичні процеси в країні в цілому чи в якомусь регіоні (для організацій регіонального профілю);
Громадяни (фізичні особи).	Продавці робочої сили, споживачі товарів і послуг, члени громадянського суспільства.	<ul style="list-style-type: none"> • інформація щодо умов праці, відпочинку, інших аспектів життєдіяльності, дані про споживчі та цінові характеристики споживчих товарів і послуг; • інформаційна діяльність здійснюється на індивідуальному рівні із залученням інформаційних посередників і відповідних (для індивіда – невеликих ресурсів);
Органи державної та місцевої влади, місцевого самоврядування та галузевого управління.	Формують умови життєдіяльності інших суб'єктів суспільства через формування та забезпечення механізмів функціонування правової системи в державі; управління та регулювання суспільних процесів у країні, регіоні чи галузі.	<ul style="list-style-type: none"> • мають справу передусім з економічною, соціально-політичною та юридичною інформацією, використання природно-технологічної інформації має порівняно менше значення; • регулярно вдаються до послуг експертів зі спеціальних сфер знань. <p><i>Різниця ж в інформаційних потребах органів державного та місцевого рівня зумовлена характером завдань, що стоять перед цими органами. У діяльності перших більше значення має вирішення стратегічних, довготермінових проблем, а в других – вирішення тактичних, короткотермінових питань</i></p>

Таким чином задоволення інформаційних потреб відбувається завдяки формуванню інформаційних продуктів і надання інформаційних послуг.

Проведений аналіз літератури свідчить про не досконалість визначення науковцями (Н. Грицьак, В. Дрешпак й ін.) термінологічних понять таких як, “інформаційна продукція”, “інформаційний продукт” та “інформаційна послуга”, що зазвичай вживаються як синоніми¹²⁸. У табл. А.1 додатка А. представлена узагальнена інформація щодо трактування цих понять.

Отже, представляється доцільним у контексті проведення дослідження механізмів державного регулювання інформаційної сфери використання сукупності таких термінів: інформаційна продукція, як кінцевого результату функціонування інформаційної сфери, орієнтований на задоволення відповідних інформаційних потреб громадян, різних юридичних осіб, загалом держави та представлений у вигляді конкретних інформаційних продуктів й інформаційних послуг, формування та надання яких визначено чинним законодавством України; відповідно інформаційний продукт є кінцевим результатом функціонування інформаційної сфери, який закріплений на відповідному матеріальному носії, що дає можливість використовувати його безліч разів для задоволення інформаційних потреб всіх громадян, юридичних осіб, загалом держави; інформаційна послуга виступає корисним кінцевим результатом функціонування та регулювання інформаційної сфери, представлений у нематеріальній формі, орієнтований на задоволення інформаційних потреб всіх громадян, юридичних осіб і держави, зазвичай і шляхом надання безпосередньо інформаційних продуктів.

Виходячи із вищевикладеного, актуальним є питання щодо поширення інформаційних продуктів або послуг. Особливого значення мають звичайно ж засоби медіа- й інформаційно-комунікаційних технологій.

Таким чином медіакомунікаційні технології, значна кількість науковців (Е. Войтік, Б. Мисонжников й ін.) представляються як складний й неоднорідний процес, насамперед: передаванням, отриманням, збереженням та актуалізацією смислової й оцінної інформації, на засадах якої

¹²⁸ Дрешпак В. М. Прес-служба установи, організації, підприємства : [навч. посіб.] / В. М. Дрешпак. Дніпропетровськ : Журфонд, 2006. 124 с.

відбуваються процеси соціальної адаптації й ідентифікація; значний вплив на соціальне налаштування, визначення системи взаємовідношення між відповідними групам різних рівнів; дієвість технічних засобів, на основі яких, здійснюється регулярне функціонування та тиражування продукції масової комунікації: радіо, телебачення, друк, Інтернет¹²⁹.

Учена Н. Богомоллова у результатах своїх досліджень зазначає, що саме завдяки своїм характеристикам медіакомунікація спроможна вирішувати такі ключові соціальні завдання: формування загальної “картини світу”; становлення “картини окремої спільноти”, яка, насамперед, доводить, що процес медіакомунікацій спроможна створювати абсолютно новий стиль життя, культуру, тим самим поширюючи її незалежно від діючої просторової й часової віддаленості¹³⁰. Підтримуючи позицію вченої М. Луканіної, варто зауважити, що сучасні науковці здебільшого переходять від трактування комунікації як спілкування до визначень, які засновані на технічних можливостях для передавання інформації¹³¹.

За результатами проведеного аналізу наукової літератури доцільно виокремити моделі щодо масової комунікації на засадах домінуючих факторів, до яких належать такі: фактори політичного контролю (представники: К. Магейм, Г. Мердок, В. Парето, рання радянська школа); фактори задоволення потреб мас (представники: Р. Мертон, Т. Парсонс й ін.); культурологічні фактори (представники: Бірмінгемська школа та С. Холл, школа В. Костомарова і Е. Верещагіна); ендогенні фактори розвитку інформаційного суспільства (Д. Белл)¹³².

Дослідники С. Чубукова, В. Єлькін стверджують, що важливим фактором є визначення каналу інформації, який із сучасних позицій інтегрує

¹²⁹ Войтик Е. А. Спортивная медиакоммуникация в России в начале XXI века / Е. А. Войтик ; науч. ред. Б. Я. Мисонжников. Томск : Издательский Дом ТГУ, 2013. 240 с.

¹³⁰ Богомоллова Н. Н. Социальная психология печати, радио и телевидения / Н. Н. Богомоллова. М. : Изд-во МГУ, 1991. 127 с.

¹³¹ Луканина М. В. Текст средств массовой информации и конвергенция. Политическая лингвистика. Екатеринбург, 2006. Вып. 20. С. 205.

¹³² Всесвітній саміт з питань інформаційного суспільства : підсумкові документи (Женева 2003 – Туніс 2005) ; пер. Ю. Пероганич. Київ : ДП «Зв'язок», 2006. 131 с.

біологічні, соціально-технічні (радіо і телебачення) та психологічні процеси (а саме сприйняття інформації, зберігання, відтворення). Джерелами інформації, із висновків науковців, є більш складні телекомунікаційні системи та фізичні поля (наприклад електромагнітні, радіохвилі) та, природним є те, що вони можуть певним чином вносити в інформацію, яка потім передається, певні викривлення. Тому виникає необхідність в розробці методів для передавання, які зменшують значні викривлення інформації¹³³.

Дослідники К. Шеннон і У. Уївер аналізували три рівні комунікації: насамперед це технічний (конкретність передавання інформації безпосередньо від відправника до її отримувача), семантичний (представлення повідомлення отримувачем у його зіставленні до початкового значення), значення ефективності (представляє собою результати щодо зміни поведінки у зв'язку із переданим повідомленням)¹³⁴.

Так, під інформаційно-комунікаційними технологіями пропонуємо розглядати такі технології, які дозволяють людині сприймати, формувати та передавати різними інтерактивними методами повідомлення у різних семіотичних середовищах. Таким чином мережева взаємодія в сучасному інформаційному суспільстві йде напрямом підвищення інтенсифікації результативності інформаційної праці на основі зростання її визначених кількісних показників.

Науковець С. Лісова аналізували основні фактори результативності мас-медіа в сучасному суспільстві: адекватність, або ж сприйняття розуміння відповідної інформації відповідною цільовою аудиторією; рівень залученості цільової аудиторії до відповідних комунікативних процесів; специфічні особливості для мотивації поведінки (імплементация раціональної і наукомісткої аргументації, відповідні матеріально-економічні показники щодо

¹³³ Чубукова С. Г. Основы правовой информатики (юридические и математические вопросы информатики): [учебн. пособ.] / С. Г. Чубукова, В. Д. Элькин ; под ред. М. М. Рассолова, В. Д. Эльконина. М. : Юридическая фирма «КОНТРАКТ» 2007. 287 с.

¹³⁴ Шеннон К. Э. Работы по теории информации и кибернетике / К. Э. Шеннон ; пер. с англ. М. : Иностранная литература, 1963. 827 с.

вигідності, морально-етичного базису)¹³⁵. Також авторка відзначає значне підвищення результативності ідеологічного обміну на основі збільшення використання абсолютної кількості медіатехнологій та використання відповідних комунікативних систем. Певним чином це призводить до значного підвищення вимог компетентності, рівня мультиграмотності самих комунікаторів, які прагнуть привернути увагу широкої аудиторії. Тобто мультиграмотність сприятиме, наприклад, у контексті політичної комунікації не лише популяризувати відповідне державне рішення, а також одержати його схвалення зі сторони громадськості та ідентифікувати можливі негативні наслідки щодо його впровадження.

Проєдені дослідження вітчизняних та закордонних авторів підтверджують, що відбувається значне скорочення аудиторії, яка насамперед споживає аналітичну продукцію¹³⁶. Так, філософія сучасного етапу представляється у форматі розваги, яка значно позначається на сфері політичного інформування. Сучасними політичними трендами медіа дослідниця С.Лісова вважає новини і політичну рекламу. Адже саме вони є найефективнішими, працюючи в “орнаменті” одного із успішних засобів такого впливу. “Орнамент” представляє собою звичайне сполучення різноманітних методів впливу, у свою чергу його нескінченність певним чином додає динамізму абсолютно всьому комунікативному середовищу та багаторазово активізує вплив суб’єкта, який просувається. У той же час, А. Девіс, стверджує, що новинні повідомлення різних мас-медіа стають з плином часу менш інформативними і більш аполітичними¹³⁷.

Враховуючи значно високий рівень конкуренції саме на медіаринку мас-медіа для сприяння збереження своєї аудиторії вони модифікують контент практично тільки політичної інформації. У той же час політичні

¹³⁵Лісова С. Ю. Политическая эффективность СМИ. Научные ведомости Белгородского государственного университета. Серия : История. Политология. Экономика. Информатика. 2011. № 13 (108). URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/politicheskaya-effektivnost-smi>.

¹³⁶Negrin R. The Communication of Politics / R. Negrin. London, 1996. 9 p.

¹³⁷Davis A. Whither Mass Media and Power: Evidence for a Critical Elite Theory Alternative. Media, Culture and Society. 2003. № 25. P. 669–690.

новини усе більше набувають характер інфотейменту (англ. information – інформація та entertainment – розвага). Адже такі новини відходять від конкретики щодо вимог описуваної події та наголошують на її моделях, визначаючи належне, а не практично реальне. Тому, спочатку формується контекст, а потім й зміст політичних матеріалів для представлення аудиторії. У такому аспекті виявляється схожість новин із певною пропагандою, метою якої є “включення нас до її структури значень, наштовхування нас до участі в декодуванні її лінгвістичних та візуальних знаків й одержання задоволення від такої діяльності декодування”¹³⁸.

Варто зауважити, що західні вчені, аналізуючи діяльність ЗМІ, виокремлюють такі підходи, які характеризують вплив мас-медіа на суспільну свідомість та державне регулювання: роль ЗМІ як певного засобу впливу на громадян (науковець П. Бурдє), альтернативний підхід, за умови коли ЗМІ представляються як інструмент, який передає інформацію, однак не торкається будь-яких політичних інтересів кожної людини (П. Лазарсфельд).

Н. Пономарев акцентує увагу на тому, що, так, як ЗМІ є і споживачами інформаційних продуктів, й продавцями редакційних і рекламних площ, то стратегічні плани щодо співпраці із ЗМІ поділяються на такі два класи – інформаційні (або ж паблісіті) та комерційні (корпоративна й товарна реклама, або ж “джинса”). Їх поєднання дає можливість владі конструювати необхідні цикли для регулярних позитивних новин у вигляді відповідних публікацій на редакційних й рекламних площах (тобто в ефірі) із послідовним розширенням та поглибленням необхідного для реалізації конкретної програми такого інформаційного контексту¹³⁹. Науковці Е. Деніс та Д. Мерілл, які досліджують вплив мас-медіа в державі, ідентифікують дві технології такого впливу: конструювання певної політичної реальності і віртуалізацію політичного процесу¹⁴⁰.

¹³⁸Bignet J. Media semiotics. An introduction / J. Bignet. Manchester, 1997. 135 p.

¹³⁹ Пономарев Н. Ф. Информационная политика органа власти : пропаганда, антипропаганда, контрпропаганда / Н. Ф. Пономарев. Пермь : Изд-во Перм. гос. техн. ун-та, 2007. 185 с.

¹⁴⁰ Деннис Э. Беседы о масс-медиа / Э. Деннис, Д. Меррилл. [3-е междунар. изд.]. М. : Вагриус, 1997. 384 с.

Акцент на певних подіях у ЗМІ, тобто визначення порядку денного, робить такий контент більш активним, а аудиторію пасивною. Тоді виникає проблема “новинної грамотності”¹⁴¹. Формуючи інформаційні пріоритети, мас-медіа несуть відповідальність за всю соціально-політичну ситуацію. Дослідники С. Хілгартена та Ч. Боска зазначають, що зникнення конкретної проблеми із інформаційного простору насамперед не завжди означає її врегулювання, що свідчить про значний занепад всього суспільного інтересу до неї у результаті появи більш “успішнішої” проблеми¹⁴².

Отже, із динамічним зростанням ролі інформації в суспільстві змінюється також економіка: значно знижується цінність матеріальних ресурсів та часовий лаг цінності інформації й інших нематеріальних факторів – а саме ідеї, рівень кваліфікації персоналу тощо; відбувається зміна характеру людської діяльності та значно трансформується громадська складова щодо організації виробництва, у той час коли примусова праця стає досить економічно не вигідною; реформується структура всієї економіки та соціальна структура сучасного суспільства; відбувається зростання ролі держави як основного гаранта соціально-економічних, суспільно-політичних прав особистості, як відповідного органу, який формує інфраструктуру для інноваційної економіки. Це також провокує докорінну зміну функцій, форм й методів державного регулювання, які повинні спиратись на науку державного управління, яка відповідає сучасній управлінській практиці¹⁴³.

Таким чином, ключовими питаннями, які підпадають під вплив механізмів державного регулювання інформаційної сфери сучасності, є:

– своєчасне та якісне задоволення потреб громадян, юридичних осіб та

¹⁴¹Kawamoto K. News and Information at the Crossroads : Making Sense of the New On-line Environment in the Context of the Traditional Mass Communication Study. The Electronic Grapevine: Rumor, Reputation and Reporting in the New On-line Environment. Mahwah. 1998. P. 173-188.

¹⁴²Хілгартен С. Рост и упадок социальных проблем : концепция публичных арен. Средства массовой коммуникации и социальные проблемы : хрестоматия. Казань : Изд-во Каз. ун-та, 2000. С. 18-53.

¹⁴³Твердохліб О. С. Концептуальні підходи до розроблення інформаційної політики держави у кризових умовах. Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування. 2015. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2015_2_19

Шаповал Р. В. Вдосконалення формування та реалізації державної політики у сфері інформаційної безпеки України. Наше право. 2014. № 6. С. 5-9.

держави в інформації, тобто: а) урахування етносоціокультурних і психолінгвістичних особливостей споживачів інформації (суб'єкти державного регулювання, громадяни тощо); б) рівень якості інформаційних продуктів або послуг, які виробляються і надаються учасниками інформаційної сфери; в) дотримання принципів моралі, науковості, своєчасності, актуальності тощо в інформації, яка подається за результатами функціонування інформаційної сфери;

– поширення інформаційних продуктів або ж послуг, які виробляються і надаються органами влади, громадськістю, засобами медіа- й інформаційно-комунікаційних технологій.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СФЕРИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

2.1. Еволюція та методологічний конструкт розвитку інформаційної економіки

Зміна структури виробництва і зайнятості, поява нових галузей економіки і формування відповідної методології дослідження змін, які відбуваються в економіці (а також особливостей їх відображення в статистиці), актуалізують необхідність оновлення теоретичного інструментарію, здатного адекватно описати процеси, за якими спостерігають.

В основі домінуючої теорії, яка задає рамки більшості економічних досліджень протягом останньої сотні років, лежить припущення про оптимізаторську поведінку економічних агентів. Визначення Л. Роббінса, якого дотримуються автори більшості концепцій, які формують сучасний мейнстрим, говорить: «Економічна наука – це наука, що вивчає людську поведінку з погляду співвідношення між цілями і обмеженими засобами, які можуть мати різне вживання»¹⁴⁴.

Незважаючи на різноманітність напрямків мейнстриму, представники всіх його гілок інтерпретують поведінку економічних агентів як спрямовану на оптимізацію, на основі саме цього припущення виводяться основні економічні функції (попиту і пропозиції, прибутку, корисності).

Оптимізація як основний спосіб опису економічної поведінки та рівноважний аналіз як основний метод дослідження економічної динаміки являють собою базис сучасного мейнстриму¹⁴⁵.

Ці припущення піддавалися критиці протягом усього ХХ ст. Зі світовою кризою нового тисячоліття дискусії про адекватність основ

¹⁴⁴ Роббінс Л. Предмет экономической науки / Л. Роббінс. 1993. Т.1, вып. 1. С. 18.

¹⁴⁵ Автономов В. С. Модель человека в экономической науке / В. С. Автономов. СПб. : Экономическая школа, 1998. С. 83.

економічної теорії загострилися з новою силою, методологічні проблеми сукупності течій, які належать до мейнстриму, зараз обговорюються широким колом фахівців (не тільки економістів, але й політиків, соціологів, громадських діячів). Критиці тих чи інших положень мейнстриму присвячено безліч статей провідних економістів світу: А. Гриценко, В. Геєця, Д. Канемана, А. Тверські, А. Сена, Дж. Акерлофа, Дж. Стігліца, М. Блауга, В. Полтеровича, А. Чухно та ін.

Розглядаючи цю проблему в історичній ретроспективі, Я. Розмаїнський¹⁴⁶ виявив цікаву паралель між кризами в реальному секторі економіки та в економічній теорії, він припустив, що концептуальні складності загострюються в періоди економічного спаду.

Згідно з його дослідженням, перша серйозна криза неокласичної економічної теорії (базові положення якої лежать в основі сучасного корпусу концепцій, які формують економічний мейнстрим) припав на 20–30-ті рр. минулого століття і хронологічно збігся з Великою депресією в США і загальносвітовим економічним спадом.

Результатом подолання цієї концептуальної кризи стала Кейнсіанська теорія. Вже тоді Кейнс писав про неспроможність методологічного індивідуалізму (концепції «економічної людини») і принципу оптимізації, вказував, що рівновага не властива ринковій економіці, і що вона не схильна до саморегуляції.

Його економічна програма, хоч і істотно вихолощена послідовниками, забезпечила процвітання капіталістичних країн аж до чергового економічного спаду 70-х рр. минулого століття.

Оскільки у рамках класичної кейнсіанської теорії спочатку не вдавалося адекватно описати нові кризові явища (наприклад, стагфляцію), формулювати прогнози та рекомендації щодо їх подолання, маятник досліджень знову хитнувся в бік ідей *laissez-faire*. Фактично, домінування

¹⁴⁶ Розмаинский Я. О методологических основаниях мейнстрима и гетеродоксии в экономической теории URL: <http://instituciones.com/theories/1073-o-metodologicheskikh-osnovaniyah-mejnstrima-i-geterodoksii-v-ekonomicheskoy-teorii.html>

різних економічних концепцій, що базуються на постулаті «вільного саморегульованого ринку» тривало до 90-х рр. ХХ ст., відзначених розвалом соціалістичного табору і кризою в країнах Південно-Східної Азії. Однак поки хвиля кризи не докотилася до розвинених капіталістичних країн, питання про неадекватність припущень мейнстріму, його нездатність описати і спрогнозувати ситуацію не на часі.

Загальносвітовий економічний спад початку нового тисячоліття спровокував новий етап критики концепції «економічної людини». У мікроекономічних дослідженнях на перший план вийшли поняття «обмеженої обізнаності» і «обмеженої раціональності» економічних агентів, основними принципами поведінки стали орієнтація на задовільний результат, слідування звичкам і стереотипам поведінки¹⁴⁷.

Не менш важливою для критиків мейнстріму є невизначеність майбутнього, що не дозволяє економічним агентам дотримуватися оптимізаторської стратегії: «позбавлені вичерпної інформації суб'єкти не мають можливості точно розрахувати результати своїх дій і повинні якось уживатися з невизначеністю»¹⁴⁸.

У результаті сьогодні пропонується більш реалістична модель, у якій господарюючі суб'єкти (які мають обмежені обізнаність і раціональність), стикаючись зі складним (з огляду на незворотність минулого і невизначеність майбутнього) світом, взаємодіють на основі сформованих стереотипів поведінки.

У зв'язку з тим, що запорукою небаченого раніше економічного зростання капіталістичних країн у другій половині ХХ ст. фактично стала технологічна революція, у дослідженнях на макрорівні все більше уваги приділяється пріоритетам джерел зростання суспільного добробуту, поряд із факторами «капіталу» і «праці» макроекономічних виробничих функцій,

¹⁴⁷ Вершинская О. Н. Существующие модели построения информационного общества. Информационное общество. 1999. № 3.

¹⁴⁸ Актуальні проблеми прогнозування поведінки складних соціально-економічних систем: Монографія / За ред. О.І.Черняка, П.В.Захарченка. Бердянськ: Видавець Ткачук О.В., 2016. 512 с.

актуалізувалася необхідність враховувати «інформаційний» фактор, який погано піддається вимірюванням.

Видається, що адекватну відповідь на виклики сучасної кризи економічної теорії (як на мікро-, так і на макрорівні¹⁴⁹) дозволить дати еволюційна концепція, яка стрімко набирає популярність серед економістів. Це припущення обумовлено тим, що:

а) інформація є центральним елементом еволюційної концепції;

б) еволюціоністами не приймається припущення про методологічний індивідуалізм агентів-оптимізаторів, які тепер розглядаються у взаємодії і характеризуються безліччю зв'язків;

в) важливу роль відіграють звичні (найчастіше неоптимальні) стереотипи поведінки, що застосовуються протягом тривалого періоду без значних змін;

г) особлива увага приділяється незворотності минулого і невизначеності майбутнього.

Ще одним ключовим моментом сучасних досліджень є поняття складності (і пов'язаний з цим принцип прогресу – припущення про характер еволюції як про розвиток від простого до складного).

Для кількісних оцінок складності сьогодні використовуються поняття, які стали вже класичними, колмогорівської складності, визначення інформації за Шенноном і статистичне визначення ентропії за Больцманом.

Результати досліджень показують, що загальна біологічна складність монотонно зростає з розміром геному, однак ентропія зростає швидше, у результаті щільність інформації різко падає.

Для пояснення цього феномена в рамках неадаптивної популяційно-генетичної теорії було зроблено припущення, що необхідною і, ймовірно, достатньою умовою виникнення складності був неефективний очищаючий відбір у популяціях малого розміру, який сприяв фіксації злегка шкідливих

¹⁴⁹ Полтерович В. М. Экономическое равновесие и хозяйственный механизм / В. М. Полтерович. М. : Наука, 1990.

ознак і накопиченню «сміття», частина якого потім була задіяна в різноманітних функціях.

При цьому як такої тенденції до збільшення складності в еволюції немає, і поняття еволюційного прогресу є необґрунтованим¹⁵⁰.

Тоді, відповідно до загальної моделі еволюції ентропії і складності генома (і всупереч принципу уніформізму СТЕ), еволюційні процеси не залишалися незмінними протягом історії життя, еволюція відбувалася переривчастим чином, проходячи через стадії високої ентропії (пов'язані з популяційними «пляшковими горлечками») і потім розвиваючись в одному з двох режимів:

1) низькоентропійному (з високою щільністю інформації) за сценарієм оптимізації для популяцій великого розміру;

2) високоентропійному (з низькою щільністю інформації) за сценарієм кооптації для малих популяцій.

Підбиваючи підсумок короткого ретроспективного аналізу розвитку еволюційної концепції в біології, можна сказати, що на сучасному етапі класичні принципи СТЕ можуть бути уточнені таким чином:

1. Принцип мінливості: джерело мінливості включає, крім випадкових мутацій, також дуплікацію генів (областей геному і цілих геномів), горизонтальний перенос генів, вторгнення мобільних егоїстичних елементів та поповнення генома їх послідовностями і т. п.

2. Принцип адаптаціонізму: домінуючими в еволюції є нейтральні процеси в поєднанні з очищаючим відбором, а позитивний відбір є важливим, але не першочерговим чинником еволюції. Також істотну роль відіграє прямий вплив сигналів навколишнього середовища на геном, тобто (квазі)ламарківські явища.

3. Принцип прогресу: складність генома, ймовірно, еволюціонувала як «геномний синдром», викликаний слабкістю очищаючого відбору в малій

¹⁵⁰ Кунин Е. В. «Логика случая. О природе и происхождении биологической эволюции» / Е. В. Кунин. М., ЗАО «Издательство Центрполиграф», 2014.

популяції, а не як адаптація. Тенденції до збільшення складності в еволюції не спостерігається.

4. Принцип градуалізму: дуплікація, горизонтальний перенос генів, розподіл або придбання великих сегментів ДНК, перестановка частин геному, повногеномна дуплікація, ендосимбіоз не є «нескінченно малими» змінами, на цій підставі принцип градуалізму відкидається.

5. Принцип уніформізму: великі стрибки еволюції можуть бути викликані фактично унікальними подіями; найбільш ранні етапи еволюції частково спиралися на різні процеси, які не беруть участь у подальшій «нормальній» еволюції, отже принцип уніформізму також відкидається.

6. Принцип деревовидності: відкриття фундаментального вкладу ГПГ і мобільних генетичних елементів в еволюцію генома відкидає поняття древа життя в його первісному сенсі. Проте поряд із мережевими структурами, дерева залишаються важливою формою подання еволюції.

На відміну від біології, в еволюційній економічній теорії поки не сформувався остаточний корпус її постулатів, хоча можна стверджувати, що вона ґрунтується на дарвінівських принципах спадковості, мінливості і природного відбору.

Згідно з В. Маєвським, «еволюційна економічна теорія розглядає розвиток як незворотний процес наростання складності, різноманіття та продуктивності виробництва за рахунок періодично повторюваної зміни технологій, продуктів, організацій та інститутів»¹⁵¹.

У розвиток теорії великий внесок зробили А. Алчіан, В. Баумоль, Т. Веблен, Д. Досі, П. Девід, Д. Коммонс, Д. Марч, К. Менгер, Д. Меткалф, Л. Мізес, Р. Нельсон, Е. Пенроуз, П. Савіотті, Р. Сайерт, Г. Саймон, О. Вільямсон, С. Вінтер, Ф. Хаєк, Д. Ходжсон, Й. Шумпетер.

Різноманітність шкіл, представники яких так чи інакше зверталися до ідей еволюційної економіки, зумовило неоднорідність розвитку концепції.

¹⁵¹ Маевский В. И. Введение в эволюционную макроэкономику / В. И. Маевский ; Российская Академия Наук. Институт экономики ; Центр эволюционной экономики. М. : Япония сегодня, 2008.

Відповідно до класифікації У. Вітта¹⁵², в еволюційній економічній теорії можна виділити такі основні напрями:

1. Шумпетеріанський. Представники напрямку (Нельсон, Вінтер, Досі) роблять акцент на технічному прогресі, інноваціях, індустріальному розвитку, ділових циклах і економічному зростанні.

2. Австрійський. Представники напрямку (Менгер, Мізес, Хаск) вказують на важливість вивчення неявного знання і конкуренції як процесу відкриття.

3. Інституційний. Представники напрямку (Веблен, Коммонс, Ходжсон) висловлюють ідею про те, що стереотипи поведінки безпосередньо впливають на економічні та інституційні зміни.

4. Неодарвіністський. Представники напрямку (Меткалф, Савіотті) пояснюють економічні трансформації за допомогою явних біологічних аналогій.

5. Неоеволюційний. Представники напрямку (Девід) концентрують увагу на феномені залежності від попереднього шляху розвитку.

6. Біхевіоризм (Марч, Саймон Сайерт) і менеджеризм (Баумоль, Вільямсон). Представники цього напрямку роблять акцент на поведінкових аспектах взаємодії економічних агентів.

Розглянемо докладніше особливості перерахованих шкіл.

Шумпетеріанська (а потім нешумпетеріанська) школа сформувалася на основі ключових робіт Йозефа Шумпетера: «Про сутність економічних криз» (1910), «Теорія економічного розвитку» (1911), «Бізнес-цикли: теоретичний, історичний і статистичний аналіз капіталістичного процесу» (1939) та ін. Він стверджував, що «еволюція за своєю природою нерівномірна, переривчаста, безладна ... еволюція – це руйнування існуючих структур і більше схожа на серію вибухів, ніж на м'яку, хоч і безперервну, трансформацію»¹⁵³.

¹⁵² Witt U. Explaining process and change: approaches to evolutionary economics / U. Witt. Ann Arbor : University of Michigan Press, 1992.

¹⁵³ Schumpeter J. Business Cycles: A Theoretical, Historical, and Statistical analysis. 2 vols. / J. Schumpeter. N.Y., 1939.

Найважливішим елементом теорії Шумпетера є концепція «штормів творчого руйнування» – повторюваних структурних змін, за якими слідує хвиля розвитку і швидкого зростання.

При цьому «шторми творчого руйнування» ініціюються підприємцями-новаторами, які впроваджують нові продуктивні і торгові комбінації з метою вилучення більшого прибутку за рахунок тимчасового монопольного становища¹⁵⁴.

Ідеї Шумпетера були розвинені Алчіаном і Пенроузом, які зробили спробу при описі поведінки фірм замінити неокласичний принцип максимізації на біологічну концепцію природного відбору.

На думку Алчіана, конкуренція обумовлена не прагненням до максимізації прибутку, а лише необхідністю забезпечити беззбитковість, для чого економічні агенти вдаються до адаптації та імітації. У роботах Алчіана висувається гіпотеза про те, що «... економічні аналогії генетичної спадковості, мутації і природного відбору – це імітація, інновація і позитивний прибуток»¹⁵⁵.

Роботи Нельсона й Уінтера також відносять до шумпетеріанської школи, оскільки вони займалися вивченням процесу пошуку інновацій конкуруючими фірмами. Відповідно до припущень Нельсона і Уінтера, кожна фірма характеризується набором рутин, на яких заснована поведінка фірм у специфічному і неоднорідному оточенні, у якому вони діють протягом періоду свого розвитку.

При цьому під рутину вони розуміли «нормальну і передбачувану поведінку»; рутини диктують вибір і задають методики, відображають усталені управлінські практики, організаційне середовище, а також використовувані технології. Навіть пошук інновацій і нових напрямків дослідження якоюсь мірою визначаються рутинами¹⁵⁶.

¹⁵⁴ Шумпетер Й. Теория экономического развития. Капитализм, социализм и демократия / Й. Шумпетер. М. : ЭКСМО, 2007.

¹⁵⁵ Alchian A. A. Uncertainty, Evolution and Economic Theory/ Journal of Political Economy. 1950. V. 58, № 3. P.211–21.

¹⁵⁶ Нельсон Р. Р. Эволюционная теория экономических изменений / Р. Р. Нельсон, С. Дж. Уинтер. М. : Дело, 2002.

Використовуючи термін «еволюційний», економісти шумпетеріанської школи підкреслюють важливість технологічних нововведень для забезпечення довгострокового економічного розвитку і роль підприємців-інноваторів у забезпеченні економічного зростання.

Серед вітчизняних учених великий внесок у цей напрям досліджень належить Чухно. У роботах з модернізації економіки в контексті інформатизації він вказує на дедалі зростаючу роль фактора НТП у забезпеченні економічного зростання: «система наукової організації праці за рахунок раціоналізації виконання виробничих операцій в США в період 1896–1953 рр. забезпечила 48 % економічного зростання, тоді як частка капіталу склала 22 %, а технічного прогресу – 33 %. Починаючи з другої половини ХХ ст., частка НТП постійно зростала і ... в кінці 70-х років досягла 70 %»¹⁵⁷. На думку вченого, поширення ІКТ зробило інновації вирішальним фактором економічного зростання.

У цілому, у рамках шумпетеріанської школи, під економічною еволюцією розуміється динамічний, історичний процес, макроекономічні характеристики якого є наслідком взаємодії агентів на мікрорівні, а пошук і відбір інновацій вважаються основними механізмами розвитку.

Роботи засновників австрійської школи також сприяли розвитку еволюційного напрямку в економічних дослідженнях.

Зокрема, розмірковуючи про генезис мови, звичаїв, моралі, Менгер намагався показати, що закономірності у розвитку людського суспільства можна представити як результат індивідуальних рішень членів суспільства. Ідеї, запропоновані Менгером, згодом були розвинені іншими економістами австрійської школи – Бем-Баверком, Мизесом, Хайеком та ін.

Об'єктом дослідження Менгера була теорія цінності і грошей, він припустив, що грошима змогли стати товари, «найбільш здатні до збуту, які зручні для перевезення, найміцніші та легко поділяються», тобто що гроші є результатом природного відбору.

¹⁵⁷ Чухно А. Модернизация экономики и экономическая теория. Вопросы политической экономии. 2012. № 4 (5). С. 5–18.

При цьому Менгер запозичив ще один термін з біології – «генетичний»: він стверджував, що економічна теорія «насамперед має завдання дати нам розуміння конкретних явищ реального світу, у якості окремих прикладів відомої закономірності в послідовності явищ, тобто з'ясувати їх генетично... Цей генетичний елемент нерозривний з ідеєю теоретичних наук»¹⁵⁸.

Слідом за Менгером, Хайек також використовує термін «еволюція» стосовно до кодексу правил поведінки. «Еволюційний відбір різних правил індивідуальної поведінки відбувається через життєздатність порядку, що буде створений», і «передача правил поведінки походить від індивіда до індивіда, природний відбір правил відбуватиметься на базі більшої чи меншої ефективності отриманого групового порядку»¹⁵⁹.

Хайек висунув гіпотезу щодо механізму появи нових рішень: інститути і практики, які «були обрані з інших причин, а можливо, навіть випадково, збереглися, тому що вони дозволили групі, в якій вони з'явилися, домінувати над іншими».

Значний внесок у розвиток цього напрямку також здійснили вітчизняні вчені. Зокрема, роботи Геєця присвячені дослідженням інституційних основ взаємодії суспільства, держави і бізнесу¹⁶⁰.

Гриценко виділив основні етапи інституційної еволюції, розкрив їх специфіку і показав значення вдосконалення інституційної структури для сучасного суспільства. У його роботах багато уваги приділяється дослідженню ролі інституційних факторів у перехідних процесах, аналізу співвідношення ієрархічних і мережевих структур в інституційній архітектоніці економічних систем¹⁶¹.

У роботах Чухно систематизовані теоретико-методологічні основи інституційно-інформаційної економіки, її структура і етапи розвитку, а також

¹⁵⁸ Менгер К. Исследования о методах социальных наук и политической экономии в особенности / К. Менгер. СПб., 1894.

¹⁵⁹ Хайек Ф. А. Пагубная самонадеянность. Ошибки социализма / Ф. А. Хайек. М., 1992.

¹⁶⁰ Геєць В.М. Інститути соціалізації в Україні та країнах ЄС: тенденції розвитку та ключові відмінності. Суспільні трансформації: міждисциплінарний аспект, 2011, № 3, с. 7-34

¹⁶¹ Гриценко А. А. Институциональная архитектура и динамика экономических преобразований / под ред. А. А. Гриценко. Х. : Форт, 2008. 928 с.

запропоновано неінституціональний підхід у дослідженнях з теорії контрактів, ринку і фірми¹⁶².

У рамках неоеволюційного підходу Девід робив акцент на незворотності часу. Він визначав залежність від попереднього розвитку як таку послідовність економічних змін, при якій важливий вплив на можливий результат можуть надати віддалені події минулого, причому швидше випадкові події, ніж систематичні закономірності¹⁶³.

Поряд з інституціоналістами, неоеволюціоністи приділяють багато уваги незворотності минулого, виявляючи різні феномени прояву залежності від шляху розвитку і призводять до неоптимальних для економіки наслідків. До таких феноменів вони відносять, зокрема, кумулятивну причинність, гістерезис і блокування¹⁶⁴.

У роботах з теорії фірми Коуза, Сайєрт і Марча, Саймона наголошується, що знання економічних агентів не є ні повним, ні довговічним¹⁶⁵. Їх не можна назвати максимізаторами, вони прагнуть лише відповідати загальним критеріям поведінки, тому більш доречно називати їх *satisficers* (але не *maximizers*).

Саймон стверджує, що реальність занадто складна, щоб сприйматися у всій повноті (що є необхідною передумовою оптимізації), у цьому сенсі раціональність економічних агентів обмежена. Сайєрт і Марч заявляють, що для фірми поняття «діяти правильно» не еквівалентне «мати чіткі критерії», оскільки в більшості випадків вони розмиті та існують у слабоформалізованій формі. Згідно з їх концепцією, дії індивідуумів (як і поведінку фірм) керуються загальними правилами, виробленими в процесі розвитку.

¹⁶² Прогнозування етапів життєвого циклу інтернет-проекту на базі застосування клітинних автоматів. Актуальні проблеми прогнозування поведінки складних соціально-економічних систем: / За ред. О. І. Черняка, П.В. Захарченка. Бердянськ : Видавець Ткачук О.В., 2016. 512 с. С. 333-343.

¹⁶³ David P. A. Understanding the Economics of QWERTY: The Necessity of History [Electronic Resource]. *Economic History and the Modern Economist* / ed. by William N. Parker. N.Y., Basil Blackwell, 1986. P. 30-49.

¹⁶⁴ Розмаинский И. В., Холодилин К. А. История экономического анализа на Западе. Directmedia. 2013.

¹⁶⁵ Coase R. The Nature of Firm. *Econometrica*. 1937. Vol. 4;

Penrose E. T. *The Theory of Growth of the Firm* / E. T. Penrose. N.Y., 1959;

Cyert R. A *Behavioral Theory of the Firm*. Englewood (N.J.) / R. Cyert, J. March. N.Y., 1963;

Simon H. *Models of Man* / H. Simon. N.Y., 1957;

Theories of Decision-Making in Economics. Amer. Econ. Rew. 1959. Vol. 49. P. 253–283

Представники теорії управління (менеджеризму), приймаючи концепцію еволюційної економіки, роблять акцент на мотивах роботи менеджерів. Вони стверджують, що прибуток не є основним фактором у прийнятті управлінських рішень.

Перші спроби формалізації в еволюційних процесів належать до середини XIX ст., коли для опису динаміки чисельності одновидової популяції на основі припущення про те, що за час dt одна особина виробляє rdt собі подібних, була запропонована така модель (т. зв. модель Мальтузіанського зростання):

$$\frac{dx}{dt} = rx, \quad (2.1)$$

де x – чисельність особин у популяції, r – питомий коефіцієнт народжуваності.

Потім модель (2.1) була скоригована з урахуванням факту обмеженості ресурсів.

Припущення про те, що темп росту популяції пропорційний її поточній чисельності, було доповнено гіпотезою, що швидкість розмноження пропорційна кількості доступних ресурсів – другий член у рівнянні (2.2) відображає конкуренцію за ресурси, обмежуючи зростання популяції:

$$\frac{dx}{dt} = rx \left(1 - \frac{x}{K} \right), \quad (2.2)$$

де K – ємність популяції

Рішенням рівняння (2.2), відомого як модель Ферхюльста, є логістична функція:

$$x(t) = \frac{Kx_0 e^{rt}}{r + x_0(e^{rt} - 1)}. \quad (2.3)$$

У найзагальнішому вигляді модель експоненціального (2.1) та логістичного (2.2) зростання для багатовидових популяцій може бути записана так:

$$\frac{dx_i}{dt} = f_i(x_1, \dots, x_n, Q), \quad (2.4)$$

де $x_i = x_i(t)$, $i = 1, \dots, n$ – чисельність особин i -го виду, Q – набір параметрів. Причому, залежно від того, чи є Q функцією від часу чи ні, (2.4) являє собою систему автономних або неавтономних диференціальних рівнянь.

Дослідженням автономних систем займалися А. Лотка, В. Вольтерра, Г. Гаузе, А. Колмогоров, В. Арнольд. Найбільшу популярність здобули моделі Лотки–Вольтерра двох модифікацій: хижак-жертва і конкуренції двох видів.

1. Модель хижак-жертва ($x_1 = x_1(t)$ – чисельність жертв, $x_2 = x_2(t)$ – чисельність хижаків) будується на основі таких припущень:

– за відсутності хижаків жертви розмножуються експоненціально швидко:

$$\frac{dx_1}{dt} = r_1 x_1;$$

– ймовірність зустрічі хижака і жертви (у результаті чого жертва гине) пропорційна $x_1 x_2$, отже, за час dt буде з'їдено $\alpha_{12} x_1 x_2$ жертв:

$$\frac{dx_1}{dt} = r_1 x_1 - \alpha_{12} x_1 x_2; \quad (2.5)$$

– за відсутності жертв хижаки гинуть від голоду експоненціально швидко:

$$\frac{dx_2}{dt} = -r_2 x_2;$$

– в іншому випадку вони розмножуються зі швидкістю, пропорційною

кількості спожитого:
$$\frac{dx_2}{dt} = -r_2 x_2 + \alpha_{21} x_1 x_2. \quad (2.6)$$

Система (2.5)–(2.6) вирішується в явному вигляді, причому через кожну точку фазової площини проходить замкнута траєкторія, що відтворює цикли коливань чисельностей хижаків і жертв (вольтерровські цикли).

2. Модель конкуренції видів узагальнює модель логістичного зростання для випадку багатовидової популяції (розглянемо на прикладі двох видів) за рахунок гіпотези про те, що види споживають частину ресурсів один одного. Це припущення формалізовано у вигляді модифікації другого доданка, що

відповідає за вичерпання ресурсів:

$$\frac{dx_i}{dt} = r_i x_i \left(1 - \frac{x_i + \alpha_{ij} x_j}{K_i} \right). \quad (2.7)$$

Цікавими є аналіз та інтерпретація параметра міжвидової взаємодії α_{ij} : зокрема, при $\alpha_{ij} > 0$ спостерігається конкуренція видів, при $\alpha_{ij} < 0$ – симбіоз, також можливі ситуації, коли один параметр взаємодії позитивний, другий – негативний (дорівнює нулю) і т. д.

У літературі також розглядається спектр моделей міжвидової взаємодії, побудованих на основі припущення про автономність системи (2.4), але в цілому вони є окремими випадками вищенаведених моделей.

Моделі даного класу критикувалися за такими напрямками:

1. Розглядається динаміка ізольованої популяції або дуже невеликої кількості взаємодіючих популяцій (тоді як реальні біогеоценози складаються з популяцій багатьох десятків і сотень видів).

2. Припущення про автономність відповідає незмінного стану зовнішнього середовища, що в реальних системах не спостерігається, і навіть у штучних середовищах виконання цієї вимоги складно домогтися.

3. Оскільки кількість особин у популяції вважається безперервною величиною, вивчається динаміка середніх значень¹⁶⁶.

Що ж стосується неавтономного випадку моделі (2.4), то він породив велику різноманітність імітаційних моделей, починаючи від найзагальніших постановок у моделях поширення епідемій і «реакція-дифузія» і закінчуючи прикладними імітаційними моделями: моделі водних екосистем¹⁶⁷, моделі продукційного процесу рослин¹⁶⁸, моделі глобальної динаміки¹⁶⁹, моделі систем організму і молекулярної динаміки¹⁷⁰.

Подальші дослідження співвідношення (2.4) привели до моделей

¹⁶⁶ Murray J. D. *Mathematical Biology I: An Introduction*. Springer-Verlag / J. D. Murray. 2003.

¹⁶⁷ Горстко А. Б. *Методы управления эколого-экономическими* / А. Б. Горстко, Ю. А. Домбровский, Ф. А. Сурков. М., 1985.

¹⁶⁸ Бондаренко Н. Ф. *Моделирование продуктивности агроэкосистем* / Н. Ф. Бондаренко. Л., 1982.

¹⁶⁹ Медоуз Д. Х. *За пределами роста* / Д. Х. Медоуз, Д. Л. Медоуз, Й. Рандерс. М., Прогресс, 1994.

¹⁷⁰ Ризниченко Г. Ю. *Математические модели биологических продукционных процессов* / Г. Ю. Ризниченко, А. Б. Рубин. М., Изд. МГУ, 1993. 301 с.

детермінованого хаосу¹⁷¹, на основі яких можна було оцінювати статистичні властивості системи: стійкість, середні значення, кореляції.

Також необхідно згадати модель загибелі і розмноження¹⁷², яка для малих популяцій породжує відмінні від експоненціального зростання траєкторії.

Основний недолік моделі (2.4) полягає в тому, що вона описує відбір в умовах, коли всі можливі об'єкти в початковий момент часу вже були присутні в популяції, а нові не з'являлися. Еволюція при такому допущенні полягає в тому, що деякі види зникають, а відносні частки інших змінюються.

Проте після успішних апробацій в біології, модель популяційної динаміки (2.4) здобула популярність і в економічних дослідженнях. При цьому ключова проблема адаптації моделі (2.4) до економічних задач полягала в наданні функціям f_i економічну інтерпретацію.

Однак в останні роки все більша увага приділяється подоланню проблеми замкнутого світу за рахунок моделювання процесу виникнення нових видів.

Великий внесок у розвиток інструментарію еволюційної економіки на основі цього підходу здійснили Аксельрод, Акстелл, Амабль, Брукнер, Бруннер, Вега-Редондо, Верспаген, Врієнд, Глазьєв, Данич, Досі, Квасницький, Коуан, Крауфорд, Лехнерт, Маєвський, Макаров, Мані, Меклінг, Меткалф, Нельсон, Полтерович, Савіотті, Сильверберг, Вінтер, Фостер, Хенкин, Енгманом, Епштейн, Янг.

Зокрема, у роботах Сильверберга¹⁷³ детально розглядаються різні модифікації моделі (2.4):

1. Моделі конкуренції фірм, продуктів або технологій з постійними функціями життєздатності.

¹⁷¹Пределы предсказуемости / ред. Ю. А. Кравцов. М. : ЦентрКом, 1997.

¹⁷² Renshaw E. Modelling biological population in space and time / E. Renshaw. Cambridge : Cambridge Univ. Press, 1991.

¹⁷³ Silverberg G. Evolutionary theorizing on economic growth The Evolutionary Foundations of Economics / G. Silverberg, B. Verspagen ; ed. K. Dopfer // Cambridge University Press. 2005. P. 502–533.

2. Моделі конкуренції фірм, продуктів або технологій в детермінованій динамічній постановці.

3. Імовірнісні моделі дифузії інновацій.

4. Стохастичні моделі:

- на основі Марковських процесів;
- на основі урнового методу Пойа;
- на основі еволюційної теорії ігор.

Крім того, до еволюційних моделей можуть бути віднесені групи моделей, у яких розглядається взаємодія економічних агентів у технологічних просторах:

5. Просторово-технологічні моделі:

- на основі теорії графів;
- на основі технологічних просторів.

6. Моделі колективної поведінки.

Розглянемо наведені групи докладніше і почнемо з моделей конкуренції фірм або продуктів, у яких функції життєздатності є константами.

Тут функція f_i інтерпретується в термінах конкурентоспроможності продукту (наприклад, як комбінація ціни, якості, терміну доставки, реклами та інших параметрів¹⁷⁴), або на основі припущення, що якість і ціна однакові для всіх виробників (або швидко врівноважуються), але витрати на одиницю продукції різні, тому норми прибутковості різних виробників відрізняються.

Тоді якщо темпи їх зростання залежать від доходів, то контрольовані фірмами частки ринку або обсяги виробництва продукції (відповідні x_i в біологічних моделях) можуть бути описані рівняннями популяційної динаміки.

Наочним прикладом реалізації такого підходу може служити математична модель популяції фірм, запропонована В. Макаровим для аналізу взаємодії між фірмами на конкурентному ринку.

¹⁷⁴Silverberg G. Growth Fluctuations in an Evolutionary Model of Creative Destruction. The Economics of Growth and Technical Change / ed.by G. Silverberg nad L. Soete. Cornwall, 1994.

Нами було проведено апробацію моделі, діаграми потоків (рис. 2.1, 2.2), побудовані на основі системи рівнянь популяційної динаміки (2.4), відображають порядок розрахунку змінних і причинно-наслідкові зв'язки між ними.

Позначення змінних на діаграмах відповідають запропонованим В. Макаровим позначенням у моделі еволюції популяції фірм¹⁷⁵.

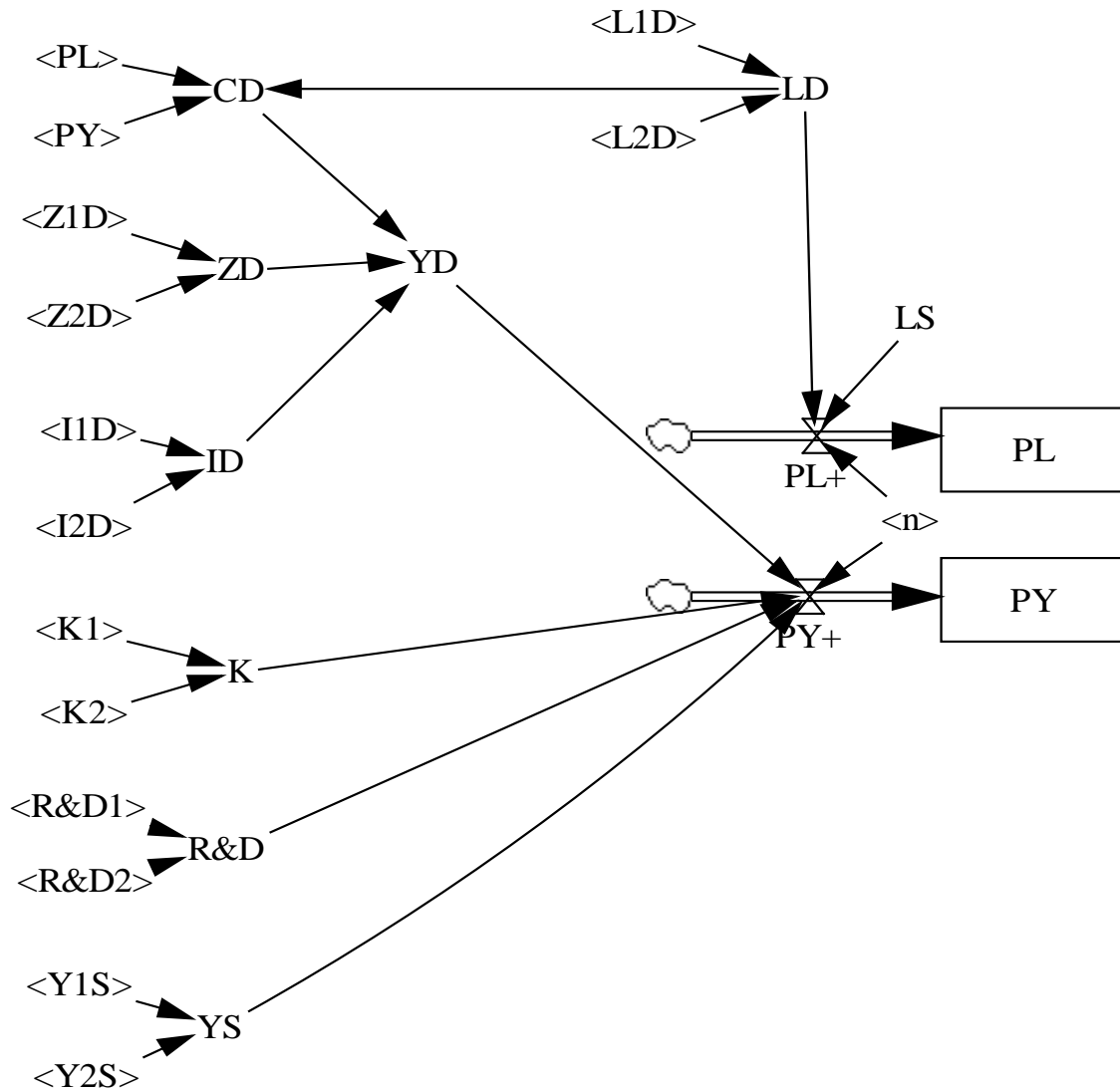

Рис. 2.1. Модель еволюції популяції фірм (інформація про рух потоків по всіх фірмах)

¹⁷⁵ Макаров В. Л. Эволюционная экономика: некоторые фрагменты теории. Эволюционный подход и проблемы переходной экономики. М. : ИЭ РАН, 1995. С. 109-121.

У базовій постановці аналізувалася ситуація взаємодії двох підприємств, що випускають однорідну продукцію протягом 5 років. При цьому перше підприємство дотримувалося новаторської стратегії розвитку, а друге, після того як досягло стабільного положення на ринку в перші 3 роки розвитку, перейшло на консервативні позиції і скоротило відрахування зі свого бюджету на НДДКР в надії на збереження паритету на ринку.

Аналіз модельних траєкторій показав збільшення виробничих фондів обох підприємств, що (серед інших факторів) призводило до стійкого зростання випуску продукції, проте з часом скорочення відрахувань на НДДКР другим підприємством призвело до падіння його виробничої потужності, істотного скорочення випуску і фактичному виходу з ринку. Отримані результати свідчать про можливість адекватного опису економічної дійсності з використанням моделей такого типу.

Припущення про те, що параметри Q моделі 2.4 не є константами, породжує другий клас моделей. У цьому випадку виникає ефект залежно від минулого, коли розвиток може замкнутися на неоптимальній технології.

Деякі автори дослідили групу детермінованих нелінійних моделей, у яких боротьбу за виживання ведуть не технології, а фірми (при цьому технології залишаються рушійною силою розвитку, але тепер вони є лише властивостями фірм).

Тут варто відзначити роботи Агійон і Хьюїта¹⁷⁶, які використовували шумпетеріанську ідею про роль конкуренції між інноваційними підприємствами; статті Квасницького, який інтегрував характеристики продукту, що визначаються ендогенно, в галузеві моделі конкуренції¹⁷⁷.

Третій клас моделей характеризується переходом від детермінованих систем до систем, у яких моменти появи інновацій визначаються випадковим чином. До цього класу імовірнісних моделей належить, наприклад, модель

¹⁷⁶Aghion P., Howitt P. A model of growth through creative destruction. NBER 1050 Massachusetts / P. Aghion, P. Howitt. 1990.

¹⁷⁷Kwasnicki W. Knowledge, Innovation and Economy. An Evolutionary Exploration / W. Kwasnicki. Aldershot: Edward Elgar, 1996.

Хенкіна і Полтеровича¹⁷⁸, які визначали структуру хвиль поширення технологій у технологічному просторі. У моделі закритої економіки, де інновації генеруються відповідно до розподілу Пуассона, Сильверберг і Лехнерт¹⁷⁹ показали, що розподіл технологій швидше піддається хвильовим коливанням, ніж залишається незмінним у часі.

Цей блок моделей можна проілюструвати роботою Маєвського, який висунув припущення, що «макрорівень економіки являє собою систему, яка еволюційно розвивається, і піддається розкладанню на деяку множину не ідентичних, але споріднених макроекономічних підсистем, кожна з яких має властивість народжуватися, жити і вмирати. У середині цієї множини має місце конкуренція між підсистемами і діє природний економічний відбір. При цьому в процесі життєдіяльності кожна макрогенерація безперервно бере участь у створенні сукупного ВВП, а поведінка k -ої макрогенерації описується таким диференціальним рівнянням»¹⁸⁰:

$$\dot{x}_k = \alpha_k R_k x_k \left(1 - \frac{x_k}{h_k} - \frac{S_k}{\alpha_k} \right) + \beta_k^* R_k \sum_{i=0}^{k-1} x_i, \quad k = 1 \dots N, \quad (2.8)$$

за початкових умов

$$x_1(T_0) = C_0 > 0; \quad x_i(T_0) = 0, \quad i \neq 1, \quad (2.9)$$

де $x_k(t)$ – продукт k -ї макрогенерації в момент t ; α_k – інтенсивність k -ї макрогенерації; h_k – потенціал k -ї макрогенерації; β_k^* – доля сукупного продукту перших $k-1$ макрогенерацій, яка вилучається на користь k -ї макрогенерації.

$$\text{При цьому } \beta_k = \begin{cases} 0, & t \leq T_{k-1} \\ \beta_k^*, & t > T_{k-1} \end{cases}; \quad R_k = \prod_{i=k+1}^N (1 - 2\beta_i); \quad S_k = \sum_{i=k+1}^N \frac{2\beta_i}{\prod_{j=k+1}^i (1 - 2\beta_j)}.$$

Ознакою виникнення нової макрогенерації Маєвський вважає

¹⁷⁸ Polterovich V. Schumpeterian Dynamics as a Nonlinear Wave Theory. Journal of Mathematical Economics. 1991.

¹⁷⁹ Silverberg G. Lehnert D. Growth Fluctuations in an Evolutionary Model of Creative Destruction. The Economics of Growth and Technical Change / G. Silverberg ; ed. by G. Silverberg, L. Soete. Cornwall, 1994.

¹⁸⁰ Маєвський В. И. Эволюционная макроэкономическая теория. Институциональная экономика : учеб. пособие / В. И. Маевский ; под рук. акад. Д. С. Львова. М. : ИНФРА-М, 2001. С. 291.

ситуацію, коли k -та макрoгенерація припиняє ріст, вичерпуючи свій потенціал:

$$\frac{dx_k(T_k)}{dt} = \varepsilon, \quad (2.10)$$

де ε – досить мала позитивна величина.

Щоб задати умову, що пов'язує макрoгенерації з ВВП, Маєвський робить припущення, що «в момент виникнення нової макрoгенерації сума продуктів усіх старих макрoгенерацій збігається з величиною ВВП»:

$$\sum_{i=1}^N x_i(T_k) = C_k, k = 1 \dots N. \quad (2.11)$$

Окремий напрямок досліджень присвячено вивченню процесів відбору в межах стохастичної схеми, у якій динаміка відносної чисельності задається за допомогою ймовірностей. Тут розглядається два підходи: на основі безперервних марківських процесів і з використанням дискретного уранового методу Пойа. У межах підходу на основі марківських процесів розглядається кінцевомірний простір дискретних станів для популяції фіксованого розміру, ймовірності переходу особини з одного стану в інший задаються як функції від поточного стану популяції.

Останній клас моделей складають еволюційні моделі взаємодії автономних агентів. Уявлення про основні властивості економічної поведінки агентів отримали своє узагальнене системне вираження в моделі REMM.

В результаті критичного аналізу процесів інформатизації економіки, положень економічної теорії еволюції та узагальнення методологічних підходів і методів моделювання економічних процесів в рамках еволюційної парадигми, в роботі запропоновано методологічний концепт моделювання процесу розвитку інформаційної економіки, яка системно поєднує положення економічної теорії еволюції, постсинтетичної теорії еволюції та теорії інформаційної економіки, що поглиблює методологічні засади аналізу, оцінки та прогнозування розвитку інформаційної економіки та розширяє можливості моделювання еволюційних процесів в економіці. Схему

методології моделювання процесів розвитку інформаційної економіки наведено на рис. 2.3.

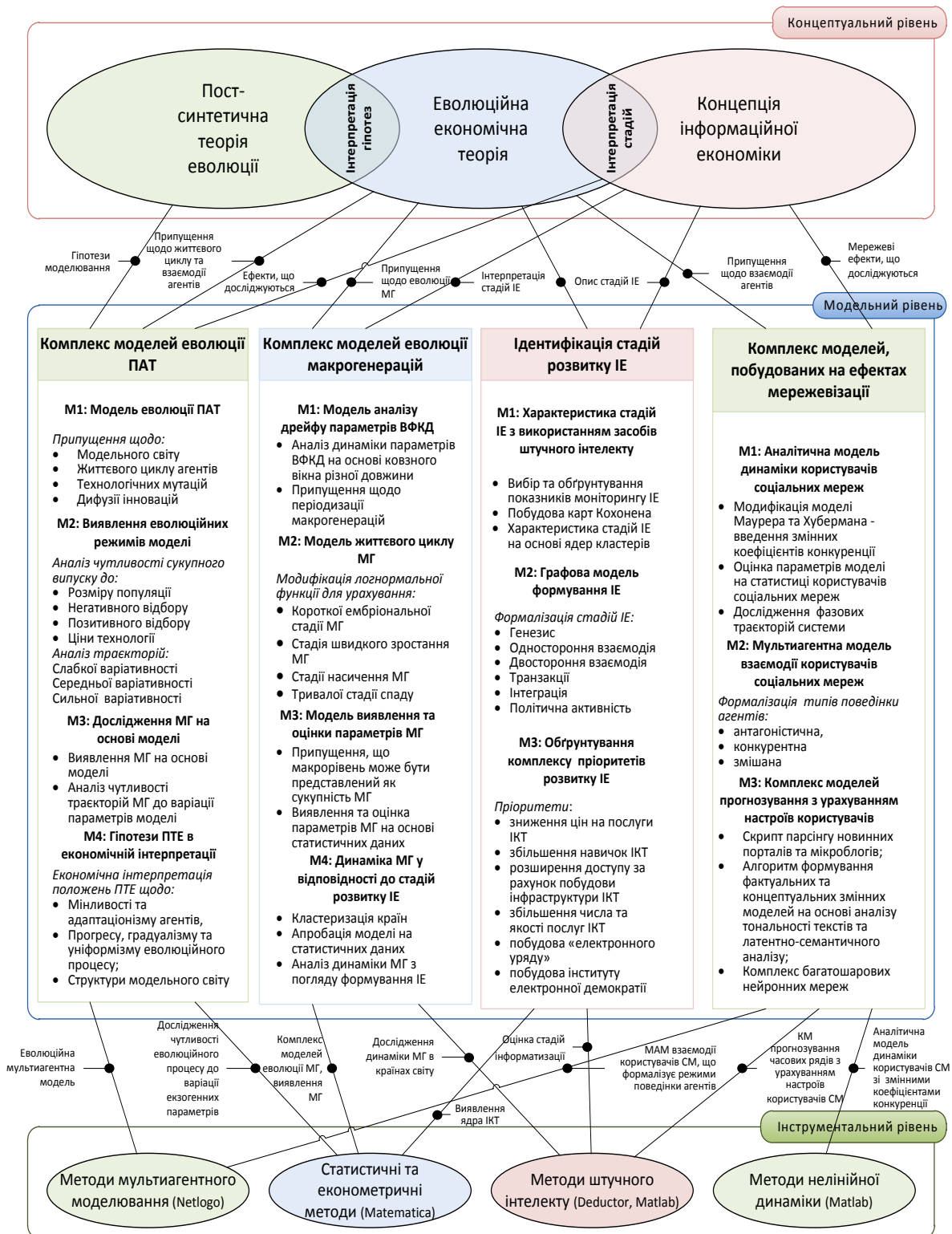

Рис. 2.3. Архітектура методологічного концепту моделювання процесу розвитку інформаційної сфери в національній економіці*

*Джерело: розроблено автором

Теоретичний базис методології моделювання еволюційних процесів в інформаційній економіці склали положення економічної теорії еволюції, постсинтетичної теорії еволюції та теорії інформаційної економіки.

В роботі запропоновано використовувати положення економічної теорії еволюції для формулювання припущень щодо еволюції макрорегенерацій, положення теорії інформаційної економіки можуть бути використані при інтерпретації результатів моделювання для опису окремих стадій інформаційної економіки.

На цьому підґрунті з використанням економетричних методів та методів штучного інтелекту нами буде розроблено комплекс моделей еволюції макрорегенерацій, що дозволить обґрунтувати періодизацію стадій інформаційної економіки, виявити особливості її розвитку в країнах світу та ідентифікувати проблеми розвитку інформаційної сфери в економіці України.

На основі положень постсинтетичної теорії еволюції можуть бути сформульовані гіпотези моделювання еволюції популяції економічних агентів, на основі положень економічної теорії еволюції – припущення щодо життєвого циклу агентів та особливостей їх взаємодії.

Модель еволюції популяції економічних агентів, для розробки якої будуть використані методи мультиагентного моделювання, дозволить дослідити ефекти, властиві інформаційній економіці; аналіз чутливості еволюційного процесу до варіації параметрів розміру популяції, негативного та позитивного відбору, цінних факторів з використанням статистичних методів та кореляційної теорії – описати еволюційні режими системи, які відрізняються характером динаміки популяції.

На підґрунті положень економічної теорії еволюції та теорії інформаційної економіки з використанням засобів штучного інтелекту буде проведено ідентифікацію стадій сучасного розвитку інформаційної економіки, що дозволить обґрунтувати відповідні комплекси пріоритетів для кожної стадії та аналізувати ефективність заходів щодо формування інформаційної економіки в країнах світу.

Окремі феномени інформаційної економіки запропоновано досліджувати на підґрунті положень економічної теорії еволюції та теорії інформаційної економіки з використанням методів нелінійної динаміки, мультиагентного моделювання, штучного інтелекту.

2.2. Інституціоналізація системи державного регулювання розвитку інформаційної сфери в Україні

Поява нових видів мультимедійних інформаційних продуктів і послуг, які розповсюджуються через телекомунікаційні мережі, змушує уряд знаходити організаційно-правове розв'язання зазначеної проблеми. Роздільний підхід до регулювання лише створюватиме перешкоди для природного процесу конвергенції медіапростору, тобто виходу суб'єктів ринку телекомунікацій на ринки телерадіомовлення, інших інформаційних продуктів і послуг та навпаки, зважаючи на те, що їм доведеться пристосовуватися до вимог двох різних регуляторних режимів.

На тлі зазначених процесів у багатьох країнах відбувається переосмислення підходів до різних аспектів державного регулювання в сферах телекомунікацій, телерадіомовлення, виробництва та розповсюдження аудіовізуальної продукції з урахуванням вищенаведених тенденцій конвергентного розвитку цих сфер. Так, особливого резонансу дане питання свого часу набуло в Європейському Союзі, де в 1998 році за ініціативою Європейської Комісії відбулась широка дискусія з цього питання. Одним з основних результатів такого переосмислення в ряді країн, зокрема таких як Італія, Великобританія, Австрія, Австралія, ПАР, Грузія стало реформування системи державних органів регулювання телекомунікаціями та телерадіомовленням в напрямку створення так званих єдиних „конвергентних органів регулювання”. Створення таких органів – це ще один рівень конвергенції у сфері електронних комунікацій, так звана регуляторна конвергенція.

Основні риси ковергентних органів регулювання, що існують в Європі та інших частинах світу, можна визначити як: незалежні колегіальні державні органи, наділені регуляторними і наглядовими повноваженнями у сфері використання РЧР, телекомунікацій і телерадіомовлення, а також, що важливо, інших інформаційних продуктів і послуг, що поширюються на базі телекомунікаційної інфраструктури. Такий стан речей є відображенням на регуляторному рівні необхідності впорядкування обігу нових видів інформаційних продуктів і послуг, що є результатом розвитку новітніх цифрових технологій та цифрової конвергенції.

Враховуючи те, що конвергентні процеси практично все більшою мірою охоплюють Україну, необхідно готувати систему регулювання до таких викликів. Так, наприклад, Італія створила конвергентний регулюючий орган ще тоді, коли про саму конвергенцію говорили як про майбутнє у вузьких колах спеціалістів, розуміючи невідворотність об'єктивних тенденцій розвитку інформаційного суспільства та важливість їх врахування в державному управлінні інформаційною сферою. Отже, в Україні також має розпочатися підготовка до переходу від децентралізованої до конвергентної моделі регулювання телекомунікаціями, телерадіомовленням, іншими електронними інформаційними послугами.

В Україні повноваження з державного регулювання телекомунікацій та інформатизації має бути зосереджено в рамках Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації (НКРЗІ), що створена на базі НКРЗ. Згідно з Положенням, НКРЗІ є державним колегіальним органом, підпорядкованим Президенту України та підзвітним Верховній Раді України. НКРЗІ є органом державного регулювання у сфері телекомунікацій, інформатизації, користування радіочастотним ресурсом та надання послуг поштового зв'язку. У визначеній сфері НКРЗІ здійснює повноваження органу ліцензування, дозвільного органу, регуляторного органу та органу державного нагляду (контролю).

До повноважень НКРЗІ економічно-регулятивного характеру належать, зокрема: тарифне регулювання у сфері телекомунікацій, встановлення

порядку взаєморозрахунків між операторами телекомунікацій, регулювання тарифів на послуги поштового зв'язку; надання дозволів операторам, провайдерам телекомунікацій на встановлення спеціальних тарифів для інвалідів та соціально незахищених осіб; створення сприятливих умов для залучення інвестицій у сферу телекомунікацій, надання послуг поштового зв'язку.

Серед адміністративно-регуляторних повноважень слід виділити: ліцензування та реєстрацію у сфері надання телекомунікаційних послуг, послуг поштового зв'язку, користування РЧР України; здійснення розподілу, присвоєння, обліку номерного ресурсу; встановлення порядку реалізації, експлуатації радіоелектронних засобів, випромінювальних пристроїв на території України та порядок ввезення їх із-за кордону; досудове вирішення спорів між операторами і провайдерами телекомунікацій щодо взаємоз'єднання телекомунікаційних мереж.

До контрольно-наглядових повноважень цього органу належать: нагляд за додержанням законодавства про телекомунікації та поштовий зв'язок, координація та контроль здійснення державного нагляду щодо користування РЧР України; контроль за якістю телекомунікаційних послуг, за виконанням Плану використання РЧР України та здійсненням радіочастотного моніторингу; застосування адміністративних стягнень до суб'єктів ринку телекомунікацій та ринку надання послуг поштового зв'язку тощо.

Підсилення ролі НКРЗІ як конституційного незалежного органу з регуляторними і наглядовими повноваженнями у сфері електронного інформаційного середовища є однією з вимог сучасності. Немає сенсу створювати окремий орган. Розвиток телекомунікаційних мереж, у тому числі телерадіомереж, їх використання для потреб зв'язку та телерадіомовлення, вимагають спеціалізованого підходу. Останнє, зокрема, стосується питань регулювання змістовного наповнення інформаційної продукції, що поширюється через телекомунікаційні мережі. При цьому також важливо, щоб підсилення повноважень не обмежувалось лише телерадіопрограмами, а

поширювалися на будь-які інформаційні продукти, що розповсюджуються через телекомунікаційні мережі, в тому числі через Інтернет.

Безперечним пріоритетом діяльності НКРЗІ має стати реалізація Національної програми інформатизації як організаційно-правової платформи, покликаної інтегрувати та узгодити зусилля різних органів державної влади та місцевого самоврядування, спрямовані на впровадження інформаційних технологій у всі сфери життєдіяльності суспільства. Успішна реалізація цієї програми потребує суттєвого удосконалення організаційно-правового механізму її формування та реалізації, який не забезпечує участі в ній багатьох державних органів, які всупереч Закону України “Про Національну програму інформатизації” реалізують свої програми і проекти інформатизації поза її межами.

Суттєвим недоліком існуючої системи управління Національною програмою інформатизації, який перешкоджає активній участі в ній центральних і місцевих державних органів, є відсутність дієвих організаційно-правових механізмів врахування галузевих та регіональних потреб та інтересів при здійсненні інформатизації, відсутність в цих органів можливості реально впливати на визначення пріоритетів при формуванні Національної програми інформатизації. Це призводить до надмірної централізації влади у Генерального державного замовника Національної програми інформатизації, неврахування ним галузевих та регіональних потреб та особливостей при формуванні та здійсненні Національної програми інформатизації, що зумовлює небажання інших державних органів співпрацювати з цією програмою, спонукає їх здійснювати власні проекти у відриві від неї. Водночас Закон України „Про Національну програму інформатизації”¹⁸¹ не досить чітко визначає мотиватори, які б зобов’язували міністерства, інші органи державної влади розробляти проекти інформатизації, брати активну участь у формуванні та виконанні Національної програми інформатизації.

¹⁸¹ Закон України “Про Концепцію Національної програми інформатизації” від 04 лютого 1998 р. № 75/98-ВР. Відомості Верховної Ради. 1998. № 27 28. Ст. 182.

Критерії відбору проектів інформатизації також потребують більш чіткого визначення, адже Концепцією Національної програми інформатизації передбачені лише основні завдання та напрями інформатизації, які закріплюють стратегічні орієнтири формування цієї програми і тому є дуже широкими за змістом. Але найбільш проблемним питанням є визначення пріоритетів інформатизації на середньострокову перспективу, які б узгоджувалися зі стратегією соціально-економічного розвитку країни. Відповідно зменшується значення програми, про що свідчать обсяги недофінансування останньої та строки затвердження завдань з її реалізації.

Для розв'язання ситуації, що склалася, потрібно пов'язати стратегічні рамки планування з короткостроковими завданнями, які щороку затверджуються Кабінетом Міністрів України¹⁸².

Є доцільним визначення в рамках Державної цільової програми на трирічну або п'ятирічну перспективу основних напрямів інформатизації, визначених Концепцією Національної програми інформатизації, та переліку проектів, що підтримуватимуться. Такі середньострокові орієнтири створили б підґрунтя для прийняття рішень Керівником Національної програми інформатизації.

Слід активно використовувати представників громадськості та бізнес-середовища під час консультацій щодо визначення пріоритетних напрямів інформатизації та переліку заходів з підготовки програм і проектів інформатизації, спрямованих на виконання цих напрямів. Таке врахування інтересів зацікавлених осіб бажано здійснювати шляхом ведення реєстру лобістів. Забезпечення співпраці вказаних секторів є однією з головних ідей, закладених Законом України "Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки"¹⁸³.

Підсилення функцій НКРЗІ дасть змогу забезпечити єдиний

¹⁸² Розпорядження Кабінету Міністрів України Про затвердження переліку завдань (проектів) Національної програми інформатизації на 2012 рік, їх державних замовників та обсягів фінансування від 17.10.2012 № 813-р

¹⁸³ Закон України "Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки"

скоординований підхід до регулювання цілого комплексу електронних комунікацій, починаючи з функціонування телекомунікаційних мереж, надання телекомунікаційних послуг, які забезпечують обіг інформації, закінчуючи змістовним наповненням інформаційних продуктів, в тому числі телерадіопрограм, інших видів інформаційних продуктів, що передаються за допомогою засобів телекомунікацій, зокрема через мережу Інтернет.

Оскільки, ми вже певною мірою торкнулися питань державного регулювання в галузі діяльності ЗМІ (стосовно телерадіомовлення), продовжимо дослідження в напрямі пошуку шляхів оптимізації розподілу управлінських функцій між Національною радою та Держкомтелерадіо, Міністерством юстиції України (далі – Мін'юст).

Як випливає з Положення про Держкомтелерадіо¹⁸⁴, даний орган виконує ряд функцій, пов'язаних з формуванням державної політики в галузі ЗМІ, зокрема таких як подання пропозицій щодо формування державної політики в інформаційній та видавничій сферах, визначення пріоритетів розвитку цих сфер, формування державної політики у сфері захисту суспільної моралі; підготовка та подання КМУ аналітичних матеріалів про висвітлення засобами масової інформації найважливіших питань внутрішньої та зовнішньої політики держави; розробка заходів щодо запобігання внутрішньому і зовнішньому інформаційному впливу, який загрожує національним інтересам держави тощо.

Важливу частину компетенції Держкомтелерадіо становлять функції, спрямовані на забезпечення інформаційно-комунікативної діяльності держави та її органів, а також ряду спеціалізованих державних підприємств, установ та організацій як суб'єктів інформаційних відносин. До таких функцій, в першу чергу, належать: надання методичної допомоги прес-службам, іншим підрозділам з питань взаємодії органів виконавчої влади із ЗМІ та громадськістю; координація та методологічне забезпечення діяльності

¹⁸⁴ Указ Президента України «Про Положення про Державний комітет телебачення і радіомовлення України» від 7 травня 2011 року № 559/2011

державних ЗМІ, державних видавництв, поліграфічних підприємств, концерну РРТ.

Продовжуючи тему вдосконалення системи державного регулювання у сфері захисту суспільної моралі маємо також розглянути співвідношення компетенції між такими органами як Національна експертна комісія України з питань захисту суспільної моралі і Міністерство культури та туризму (далі - МКТ).

Відповідно до ст.ст. 17, 19 Закону України “Про захист суспільної моралі” Національна комісія є позавідомчим державним експертним і контролюючим органом, відповідальним за утвердження здорового способу життя, належного стану моральності суспільства. До завдань цього органу віднесені: координація розробки концепції захисту суспільної моралі, розробка засад державної політики з обігу продукції сексуального характеру та регулювання відповідних відносин; аналіз процесів і тенденцій, що відбуваються у сфері захисту суспільної моралі, розробка рекомендацій для органів державної влади та місцевого самоврядування по їх правовому регулюванню; контроль за дотриманням чинного законодавства України у сфері захисту суспільної моралі; участь у розробці міжнародних договорів України з питань захисту суспільної моралі. Крім того, до повноважень даного органу віднесено також здійснення експертизи відповідної продукції.

Зважаючи на вказаний статус Національної комісії, досить дивним здається положення ч. 1 ст. 2 Закону України “Про захист суспільної моралі”, відповідно до якого критерії віднесення продукції до такої, що має порнографічний характер, визначає спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у сфері культури та мистецтв, а не спеціалізований експертний державний орган, відповідальний за забезпечення належного стану суспільної моралі.

Зміцнення провідної експертно-регулюючої ролі Національної комісії як органу, відповідального за утвердження належного стану моральності суспільства, дозволить забезпечити цілісність державної політики у сфері захисту суспільної моралі.

Важливо також визначити єдиний орган, що має здійснювати експертизу продукції, обіг якої обмежений або заборонений, адже на сьогодні ці функції частково дублюються. Так, експертною діяльністю, аналогічно до тієї, яка здійснюється Національною комісією в частині, що стосується кіно- та відеофільмів, займається Експертна комісія з питань розповсюдження і демонстрування фільмів, яка діє при МКТ. Відповідно до п. 2.3 Положення про цей орган, проводячи експертизу фільмів, робить висновок, в якому встановлюється: чи завдають досліджувані фільми шкоди моральному і фізичному вихованню, культурному розвитку громадян; чи є вони творами порнографічного характеру; чи пропагують війну, насильство, жорстокість; чи містять заклики до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу; чи спрямовані фільми на розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі, пропаганду фашизму або неофашизму, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення тощо.

Очевидно, що до створення Національної комісії у функціонуванні Експертної комісії при МКТ дійсно існувала необхідність. Сьогодні ж вказаною експертною діяльністю має займатися Національна комісія як орган спеціально створений для того, щоб відповідати за утвердження моральності суспільства, а Експертна комісія при МКТ може бути ліквідована. У зв'язку з цим необхідно передбачити вст. 15 Закону України “Про кінематографію” та Положенні “Про державне посвідчення на право розповсюдження і демонстрування фільмів”, щодержавне посвідчення на право розповсюдження і демонстрування фільмів видається центральним органом виконавчої влади в галузі кінематографії лише після надання Національною експертною комісією України з питань захисту суспільної моралі позитивного експертного висновку про їх відповідність вимогам законодавства про захист суспільної моралі, в якому за необхідності визначаються обмеження щодо глядацької аудиторії.

Тісно пов'язаною з діяльністю ЗМІ є рекламна діяльність. Контроль за дотриманням законодавства про рекламу відповідно до ст. 26 Закону України „Про рекламу” здійснюють: спеціально уповноважений центральний орган

виконавчої влади у сфері захисту прав споживачів, яким на сьогодні є Державний комітет України з питань технічного регулювання та споживчої політики – щодо захисту прав споживачів; Антимонопольний комітет України – щодо дотримання законодавства про захист економічної конкуренції; Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення – щодо телерадіоорганізацій усіх форм власності.

Водночас, слід відмітити, що система державних органів уповноважених здійснювати контроль у сфері реклами є незавершеною. У той час, коли за додержанням рекламного законодавства телерадіоорганізаціями стежить Національна рада, рекламна діяльність друкованих ЗМІ залишається без належного контролю з боку держави. Зважаючи на це, необхідно закріпити в ст. 26 Закону України “Про рекламу” норму, за якою державний контроль за додержанням законодавства про рекламу друкованими ЗМІ має здійснювати центральний орган виконавчої влади, уповноважений здійснювати державну реєстрацію періодичних друкованих видань, яким, на наш погляд, повинен стати Держкомтелерадіо.

Специфічні проблеми державного регулювання інформаційної сфери зумовлені призначенням, функціями, завданнями, сучасним станом та тенденціями його розвитку, характером і динамікою змін на рівні зовнішнього середовища. Варто зауважити, що саме інформаційна сфера потребує найбільш досконалої системи державного регулювання, оскільки вона постійно перебуває в стані трансформації. Необхідність у коригуванні структури і параметрів системи державного регулювання інформаційної сфери може виникати як у ході формування управлінських рішень, так й на етапі їх реалізації. До оновних джерел інформації у свою чергу належать:

- офіційні дані органів державної влади та органів місцевого самоврядування;
- відповідна аналітична інформація певних консультативних й дорадчих органів Адміністрації Президента України, Кабінету Міністрів України і Національної академії наук України;
- інформація від різних неурядових експертних організацій.

Також важливим питанням є технологічний аспект щодо розробки, впровадження і модернізації системи державного регулювання інформаційної сфери, який полягає в необхідності формування необхідних технічних умов для своєчасного збирання, збереження, обробки і надання всієї необхідної інформації із урахуванням рівня розвитку інформаційних технологій. Таку проблему можна вирішити, коли відповідна інформація буде агрегованою, достовірною, своєчасною і ґрунтуватиметься на комплексній системі інтегрованих показників щодо досягнення головної мети.

Удосконалення системи державного регулювання інформаційної сфери потребує значних змін в організаційно-інституційному та нормативно-правовому аспектах. Такі зміни покликані, насамперед, забезпечити прозорість для реалізації адміністративних процесів й виключення їх можливого дублювання у процесі реалізації функцій органами влади, з іншого – сприяти створенню центрів відповідальності за проектування та реалізацію системи державного регулювання інформаційної сфери. Враховуючи визначення системи державного регулювання інформаційної сфери як способу вирішення суперечностей явища або процесу в державному управлінні, етапність реалізації дій, які базуються на ключових принципах, цільовій орієнтації, діяльності щодо використання відповідних форм та методів регулювання, варто конкретизувати, що система як відображення функціональної діяльності представляє собою послідовність реалізації відповідних методів й інструментів державного регулювання в певній сфері¹⁸⁵.

Враховуючи те, що інформаційна сфера є елементом реалізації будь-якої функції державного регулювання, то в структурному змісті систему державного регулювання інформаційної сфери варто представити за основними функціями із числа тих, які притаманні управлінській діяльності. Враховуючи практичні особливості їх реалізації, варто згрупувати функції організації і координації та

¹⁸⁵ Бухтатий О. Є. Конституційно-правові засади державного управління в інформаційній сфері: цілі, завдання, функції та існуючі протиріччя. Актуальні проблеми державного управління. 2009. № 2. С. 394-403.

Доронін І. М. Баланс між реалізацією функції забезпечення державної безпеки та дотриманням прав і свобод людини в інформаційній сфері. Інформація і право. 2012. № 2. С. 176-181.

функції аналізу й контролю, функцію управління відповідно до її змісту варто представити у вигляді зворотного зв'язку (рис. 3.1).

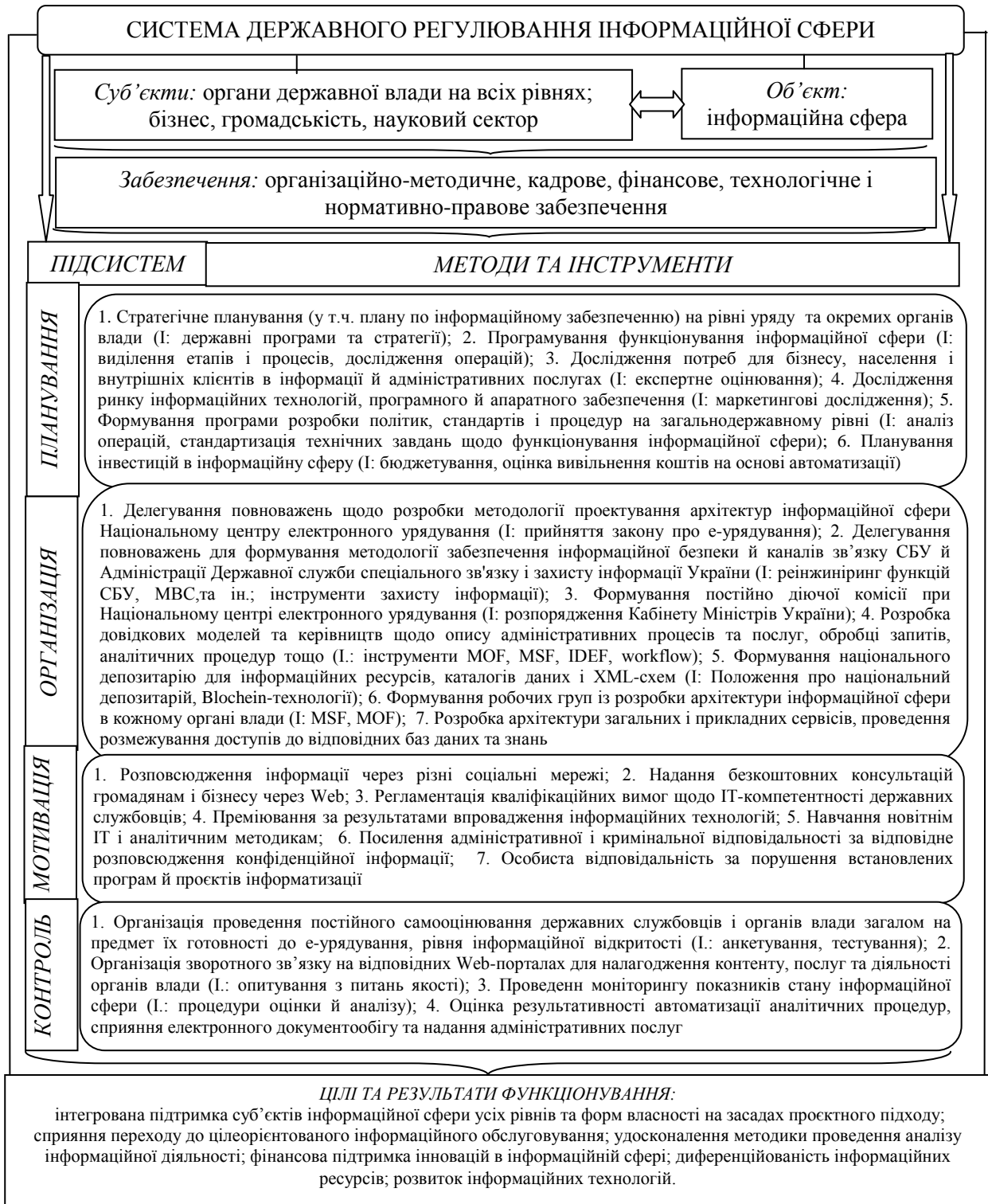

Рис. 2.4. Система державного регулювання інформаційної сфери в Україні

Крім того, реалізація системи державного регулювання інформаційної сфери, включає сукупність підсистем, окремими блоками та представляє

собою сукупність чітких державноуправлінських рішень та дій, які певним чином впливають зі змісту відповідних методів й інструментів, за допомогою яких реалізується кожна функція.

Тому потребує більш детального розгляду зміст системи державного регулювання інформаційної сфери, який представлений сукупністю методів й інструментів та забезпечувальними заходами для їх реалізації. Методами, які передбачають реалізацію функції планування є насамперед стратегічне планування та прогнозування інформаційної діяльності загалом та відповідних органів влади на всіх рівнях управління.

Так, аналітичні системи, які використовуються в системі державного регулювання інформаційної сфери, в основному мають характер інформаційних або ж інформаційно-довідкових систем, у свою чергу саме аналітична компонента є до сьогодні проігнорованою. Головною причиною такого стану є насамперед принципові теоретичні труднощі, які пов'язані із відсутністю ефективних методів й моделей, які давали б можливість описувати та досліджувати досить складні нелінійні системи й перебіг процесів у них із досить високим рівнем достовірності та адекватності в умовах недостовірної й неточної інформації за практичної участі особи. Досить відомі методи й моделі щодо вирішення не достатньо структурованих проблем певним чином передбачають використання відповідних суб'єктивних методів та об'єктивних моделей для їх вирішення, що накладає значні обмеження на можливість для повної автоматизації відповідних інформаційних процесів.

Для проведення стратегічного аналізу в суспільно-політичній сфері використовуються такі програми продукти: World Even/Interaction Survey (WEIS), Conflict and Peace Data Bank (COPDAB), Violent International Conflict Data Project (VICDP), The Computer Aided System for Analyzing conflicts (CASCON), International Political Interactions (IPI), Cognitive System for the Modeling of Strategy (CoSMoS)¹⁸⁶.

У свою чергу, попередній етап для реалізації такого методу повинен

¹⁸⁶ Садовська А. Сучасний стан та перспективи модернізації організаційно-функціональної структури забезпечення державної політики в інформаційно-комунікативній сфері України. Актуальні проблеми державного управління. 2014. Вип. 1. С. 113-117.

передбачати різні змістові складові: представлення змісту інформаційно-аналітичної роботи для кожного із учасників системи державного регулювання у відповідності до покладених на них функцій; представлення потреб бізнесу і населення в змісті й інтерфейсі щодо взаємодії із органами влади щодо питань регулювання; аналіз ринку інформаційних технологій, які володіють відповідними програмно-функціональними можливостями; ефективне навчання державних службовців щодо змісту інформаційної роботи, яка виконується на основі наведених програмних розробок та користуванню ними.

Таким чином, інструментами реалізації такого методу є державні програми і проєкти інформатизації (що затверджуються Постановами або ж розпорядженнями Кабінету Міністрів України); відповідні маркетингові дослідження (варто реалізовувати у контексті діяльності Національного центру електронного урядування); також навчання персоналу (сприяння підвищення кваліфікації у Національному центрі електронного урядування). Комплекс методів й інструментів реалізації функції передбачає сукупність складових, які перш за все пов'язані із організаційним забезпеченням системи державного регулювання інформаційної сфери, тому їх варто розглядати у комплексі. Зауважимо, що в Україні попри проведену реформу державного управління, на сьогодні склалася досить непрозора та громіздка система державного регулювання інформаційної сфери.

Так, до складу уряду входять Міністерство культури та інформаційної політики України та Міністерство цифрових трансформацій, до повноважень яких входить забезпечення функціонування відповідних державних інформаційних ресурсів. Тому зі змісту такого повноваження досить логічно випливає, що державне регулювання інформаційної сфери, зокрема виконавча гілка влади, має реалізуватись саме такими міністерствами.

У свою чергу в структурі органів влади також функціонує Державне агентство із питань електронного урядування України, яке підпорядковується безпосередньо Кабінету Міністрів України через Віце-прем'єр-міністра

України та Міністра регіонального розвитку, будівництва і житлово-комунального господарства.

Також суб'єктами регулювання виступають Національна комісія, яка здійснює державне регулювання у сфері зв'язку й інформатизації, яка безпосередньо підпорядкована Президенту України та до компетенції якої входить насамперед розробка норм, стандартів й технічних регламентів у сфері забезпечення програмного забезпечення, структури інформаційних ресурсів, електронного документообігу та обміну інформацією для органів державної влади на всіх рівнях і реалізація у межах своїх повноважень регулювання і координації діяльності щодо формування й використання відповідних державних електронних інформаційних ресурсів, сприяє веденню Національного реєстру для електронних інформаційних ресурсів відповідних органів державної влади. До таких суб'єктів також належать Служба безпеки України, яка насамперед підпорядкована Президенту України й має реалізовувати заходи щодо контррозвідувального захисту соціально-економічних інтересів держави у сфері забезпечення інформаційної безпеки, та функцію якої певним чином частково дублює Міністерство культури та інформаційної політики.

Функціонує також Адміністрація Державної служби спеціального зв'язку і захисту інформації України, яка підпорядкована Кабінету Міністрів України, що забезпечує формування й реалізує державну політику щодо організації зв'язку, захисту інформації, користування радіочастотним ресурсом України, функції щодо якої перекликаються із функцією інших органів. Також, органами, які мають у своєму розпорядженні певні спеціальні інформаційні ресурси, є Державна архівна служба України, яка вже підпорядковується Міністерству юстиції України, і Державна служба України з питань геодезії, картографії і кадастру, що підпорядкована віце-прем'єр-міністру та міністру з питань регіонального розвитку, будівництва і житлово-комунального господарства України. У свою чергу, визначити порядок щодо підпорядкування через відповідні повноваження віце-прем'єр-міністрів у

Кабінеті Міністра України з відкритих джерел практично неможливо, адже чіткий розподіл таких повноважень скасовано відповідною Постановою КМУ від 09.07.2008 № 712.

Серед методів мотивації формування та реалізації системи державного регулювання інформаційної сфери, підтримки її функціонування і ефективного використання варто віднести такі:

1) щодо популяризації е-урядування, включаючи питання надання адміністративних послуг та отримання необхідної інформації: розповсюдження достовірної інформації про функціональні можливості всіх порталів органів влади шляхом використання соціальних мереж, налагодження комунікаційних механізмів профільних міністерств із підпорядкованими установами, відповідними бізнес-асоціаціями, громадськістю тощо; проведення безкоштовних консультацій через різні web-портали;

2) щодо стимулювання підвищення кваліфікації державних службовців у сфері інформаційних технологій: встановлення рівня кваліфікаційних вимог до тих працівників, які безпосередньо пов'язані із аналітикою, щодо компетентностей в сфері комп'ютерних технологій; диференціація оплати праці проводячи надбавки державним службовцям, які володіють високим рівнем компетентності в сфері інформаційних технологій тощо;

3) щодо забезпечення інформаційної безпеки: внести до Кодексу України про адміністративні правопорушення відповідні зміни, які стосуються посилення рівня відповідальності за порушення законодавства щодо захисту персональних даних та доступу громадян до інформації;

4) щодо підвищення відповідальності кожного учасника системи державного регулювання інформаційної сфери за порушення програм і проектів інформатизації¹⁸⁷.

До складу методів та інструментів аналізу, обліку і контролю, які реалізуються в запропонованій системі державного регулювання інформаційної

¹⁸⁷ Єфименко Т. І. Реформування та уніфікація інформаційного простору ділової активності. Економіка України. 2017. № 5-6. С. 78–89.

сфери варто віднести наступне: введення критеріїв оцінки якості роботи державних службовців в інформаційній сфері; проведення спільних круглих столів із представниками різних експертних організацій (think tanks), відповідними бізнес-асоціаціями, громадськими організаціями та іншими із питань функціональності і зручності інтерфейсів й можливостей порталів органів державної влади, з метою подальшого врахування їх рекомендації для удосконалення системи державного регулювання інформаційної сфери; сприяння організації зворотного зв'язку на сайтах представників органів влади із питань прийому звернень громадськості і бізнесу у сфері регуляторних дій держави із чітким описом процедури відповіді; проведення моніторингу ключових точок для кожного етапу розробки та впровадження системи державного регулювання інформаційної сфери; проведення експертної оцінки результативності державного регулювання інформаційної сфери і прийняття рішень щодо технологічного, кадрового, нормативно-правового забезпечення безпосередньо за її результатами.

Отже, реалізація системи державного регулювання інформаційної сфери у вигляді зворотного зв'язку функцій передбачає прийняття виважених рішень щодо перегляду існуючої архітектури органів влади, удосконалення технологічної й інформаційної інфраструктури, інноваційно-інвестиційних планів, організація перерозподілу повноважень і відповідальності, впровадження засобів мотивації, удосконалення методології, проведення поетапного реінжинірингу адміністративних процесів у випадку не ефективності функціонування системи державного регулювання інформаційної сфери.

2.3. Концепція державної політики розвитку інформаційної сфери на засадах економічної трансформаційності

Як вже зазначалося, в науковій літературі існують різні, нерідко протилежні погляди на процеси становлення інформаційного суспільства.

Проте метою дослідження не є виявлення таких розбіжностей, оскільки, існує велика кількість дослідників теорії інформаційного суспільства.

Суспільство вважається інформаційним, якщо:

– будь-який індивід, група осіб, підприємство чи організація у будь-якій точці країни і у час, коли їм потрібно, можуть отримати за відповідну плату чи безкоштовно на основі автоматизованого доступу і систем зв'язку інформацію і знання, необхідні для їхньої життєдіяльності і рішення особистих і соціально значимих завдань;

– у суспільстві виробляється, функціонує і є доступною будь-якому індивіду, групі чи організації сучасна інформаційна технологія;

– наявність інфраструктури, що забезпечує створення національних інформаційних ресурсів в обсязі, необхідному для підтримки науково-технологічного і соціально-історичного прогресу, що постійно прискорюється;

– відбувається процес прискореної автоматизації і роботизації всіх сфер і галузей виробництва й управління;

– здійснюються радикальні зміни соціальних структур, наслідком яких виявляється розширення сфери інформаційної діяльності¹⁸⁸.

Не буде перебільшенням стверджувати, що ІС – це нова стадія в історії людства і від того, як люди зможуть усвідомити його значення, залежить характер майбутньої цивілізації. З цього приводу М.Моїсеєв цілком правомірно зазначає: “Інформаційне суспільство не зможе утвердитися на планеті саме по собі, без цілеспрямованої дії людей. Для того, щоб потенційні можливості інформатизації послужили планетарному співтовариству, потрібно багато чого змінити в його устрої та у стереотипах нашої свідомості”¹⁸⁹.

¹⁸⁸ Бурило Ю.П. Удосконалення інституційних засад державного управління інформаційною сферою в контексті сучасних тенденцій розвитку інформаційного суспільства. Європейська наука ХХІ століття: стратегія і перспективи розвитку – 2006. Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції (22 – 31 травня 2006 року). Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2006. Т.18. 88 с. С. 42-52.

¹⁸⁹ Радченко О. В. Комунікації в публічному управлінні: Програма та методичні рекомендації для слухачів за спеціальністю „Державне управління” Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2009. 40 с.

Інформаційні потоки не визнають національних кордонів, становлення ІС у розвинених країнах – це глобальний процес. В інформаційно відкритому суспільстві відбуваються масштабні зміни культури виробництва, бізнесу організації роботи, споживання і сфери послуг. Дослідження показують, що відсоток населення, зайнятого в сфері послуг, є одним із показників переходу суспільства до інформаційної стадії розвитку:

- якщо в суспільстві більш 50% населення зайнято в сфері послуг, наступила постіндустріальна фаза його розвитку;

- якщо в суспільстві більш 50% населення зайнято в сфері інформаційно-інтелектуальних послуг, суспільство стало інформаційним.

За цим показником США вступили в постіндустріальний період свого розвитку в 1956 році, а інформаційним суспільством США стали в 1974 році¹⁹⁰. Країни Західної Європи та Японія приблизно в цей же проміжок часу стали на рейки постіндустріального розвитку

- Критерієм вступу суспільства до інформаційної ери є закон експонентного росту обсягу знань. За підрахунками науковців, з початку нашої ери для подвоєння обсягу знань треба було 1750 років, друге подвоєння відбулося в 1900 році, а третє – до 1950 року. Ця тенденція постійно підсилюється, тому що обсяг знань у світі в кінці ХХ століття ще подвоївся. Це явище, що одержало назву “інформаційний вибух”, належить до ознак, що свідчать про початок століття інформації.

Американські дослідники Ф.Родрігес та Е.Дж.Вільсон з університету штату Меріленд розробили систему індикаторів розвитку ІС та методологію її практичного використання. Ця система отримала назву Індикатор технологічної оснащеності, а її основне призначення полягає в тому, щоб вимірювати та оцінювати стан розвитку інформаційних та комунікаційних технологій у різноманітних країнах. При цьому, з одного боку, розглядаються засоби, що безпосередньо забезпечують всі необхідні операції

¹⁹⁰ Science and Engineering Indicators – 2000, National Science Foundation (NSF). URL: <http://www.nsf.gov./sbe/srs/seind00/frame.htm>

з обробки, передачі чи збереження інформації, а з другого – стан ресурсів, які уможливають ці дії, в першу чергу – людські ресурси. Індекс технологічного розвитку ООН ґрунтується на 4-х компонентах: створення технологій (кількість виданих патентів у розрахунку на душу населення, отримання арендних платежів і ліцензійних відрахувань із-за кордону в розрахунку на кількість населення), розповсюдження нових винаходів (поширення Інтернету, частка експорту високо- і середньотехнологічних продуктів у загальному обсязі експорту), телефонізація та електрифікація і кваліфікація людей (середня кількість років навчання у школі, співвідношення студентів вищих навчальних закладів, які працюють у сфері науки, перш за все займаючись математикою та інженерними дисциплінами).

Друга система індикаторів розроблена спеціалістами Національного Наукового Фонду США і має назву “Індикатора прозорості комунікацій”. Система призначена для оцінки ступеня використання інформаційних та комунікаційних технологій у процесах взаємодії усіх категорій населення, бізнесу, підприємців та влади між собою та в межах кожної з окремих категорій. Дану систему індикаторів можна використати і для оцінки ступеня впровадження електронного уряду у державі, тому інколи цей показник називають “Індикатором прозорості управління”. Цей індикатор значною мірою залежить від попереднього індикатора, який відображає ступінь технологічної оснащеності суспільства засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

Третя система індикаторів, що називається “Індикатором стану інформаційного суспільства” або “Індексом інформаційного суспільства” (Index – ISI), була розроблена видавництвом World Times та компанією IDC. Система досліджує стан інформаційно-комунікаційних технологій і відображає темпи зростання діяльності у сфері створення, розповсюдження та використання інформаційних технологій загалом. Індекс інформаційного суспільства є характеристикою, що дозволяє оцінити ступінь участі будь-якої з країн світу в інформаційному суспільстві. Як впливає з аналізу структури

цієї системи індикаторів, вона видається найбільш узагальненою та багатофакторною і відповідно до своєї назви оцінює прогрес країн на шляху до інформаційного суспільства.

Індекс ІС запропонований видавництвом World Times та компанією IDC; остання традиційно вивчає стан інформаційно-комунікаційних технологій та стан розвитку інформаційного суспільства. Індекс інформаційного суспільства відображає темпи росту у сфері створення, розповсюдження та використання інформаційних технологій загалом. Він дає можливість урядовим відомствам, корпораціям у сфері глобальних інформаційно-комунікаційних технологій та іншим зацікавленим організаціям та фірмам оперувати даними та результатами аналізу, необхідними для оцінки прогресу в напрямку просування до цифрового суспільства, доступу до перспективних ринкових можливостей та вдосконалювання інформаційної політики. Індекс інформаційного суспільства фактично встановлює стандарт, за яким вимірюються можливості використання інформації та інформаційних технологій у будь-якій державі світу. На зразок того, як ВВП вимірює економічне багатство, Індекс інформаційного суспільства вимірює національні інформаційні можливості та інформаційний капітал. Основним завданням Індексу інформаційного суспільства є допомога країнам в оцінюванні їх становища в сфері розвитку інформаційно-комунікаційних технологій відносно інших держав і сприяння просуванню компаній до перспективних ринків. У структурі Індексу інформаційного суспільства в загальній складності враховуються 23 змінні, які, в свою чергу, поділені на чотири групи: комп'ютерна інфраструктура, інформаційна інфраструктура, Інтернет-інфраструктура, соціальна інфраструктура.

Дослідники, розробляючи ті чи інші системи індикаторів і індекси ІС, акцентують увагу на його особливостях, але при цьому критерії визначення ІС залишаються нез'ясованими. У прагненні усвідомити зміст змін у динаміці інформації як основного ресурсу ІС, вони визначають їх у термінах різних форм

економічного виробництва, нових форм соціальної взаємодії, інноваційних процесів виробництва тощо. Однак при цьому найчастіше не вдається встановити яким чином інформація зайняла сьогодні центральне місце в суспільстві, що навіть стала фактором створення суспільства нового типу.

Також у таблиці 2.1. запропоновано певний набір показників для фіксації змін в інформаційній сфері, що поєднують дуалістичний характер регуляторної діяльності (розвиток галузі та обмеження свобод).

Слід пам'ятати, що інформаційна сфера є доволі делікатною матерією, тому не слід забувати про провідну роль морально-етичних норм у здійсненні регулювання інформаційної сфери. Головний аргумент полягає в тому, що саме мораль визначає, ким є для людини інша людина, як слід вести себе щодо іншої людини. Отже, мораль виконує функцію регулювання відносин між людьми.

Таблиця 2.1

Набір показників для фіксації змін в інформаційній сфері

Показник	Джерело
Свобода у світі	Freedom House
Свобода в мережі Інтернет	Freedom House
Індекс свободи преси	Репортери без кордонів
Е-врядування	База даних ООН
Підзвітність та свобода висловлювань	Світові індикатори врядування

Звичайно існують й інші фактори суспільної саморегуляції. При цьому знову повертаємось до права, як більш чіткого, формалізованого і тому, як здається, більш ефективного механізму регулювання відносин, ніж мораль. Однак, мораль є більш широким і дієвим способом саморегуляції, ніж право, яке має досить обмежену сферу застосування.

Говорячи мовою синергетики, мораль можна визначити як дивний аттрактор від якого залежить порядок і напрямок розвитку системи в цілому. Таким чином, мораль відіграє визначальну роль у державному регулюванні інформаційної сфери.

Однією з найважливіших особливостей виконання мораллю, своїх регуляторних функцій, є постійне існування домінуючих взірців поведінки, які охоплюють переважну більшість сфер людської діяльності. Система ж державного управління має підтримувати баланс суспільних цінностей, в моменти коли діяльність згідна з правом або йому суперечить сприяє загостренню відчуття справедливості та створює напругу в суспільстві. Жодним правом не можна сформувати довіру до влади та залучити громадян до управління державними справами.

Стрімкий розвиток глобальної інформаційної мережі Інтернет та збільшення доступу до цієї мережі громадян ще більше загострив проблематику морально-етичних регуляторів. Сучасні виклики ставлять на порядок денний узагальнення існуючих інструментів формування та реалізації державної політики, що містяться в законах України “Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України”, “Про державні цільові програми”, а також проекті Закону України “Про державне стратегічне планування”. Потребує удосконалення система залучення громадян України, об’єднання громадян, юридичних осіб-резидентів України щодо ініціювання державної цільової програми або проекту; процедура громадського обговорення (не вказується в які строки повинні подаватися відповідні пропозиції та ступінь їх врахування); порядок оприлюднення інформації про державні програми та проекти на всіх стадіях їх розроблення та реалізації; відповідальність за негативні фінансові наслідки або припинення інвестиційних проектів.

До того ж, захист суспільної моралі не може здійснюватися виключно правовими засобами. Має бути досліджено роль неформальних інститутів, що впливають на стан відносин у цій сфері, та опрацьовано шляхи співпраці органів державної влади з громадянським суспільством, вплив якого є поки що незначним¹⁹¹.

Україна офіційно вже приєдналася до ряду міжнародних рішень щодо забезпечення розвитку, підписала Угоду про асоціацію із Європейським

¹⁹¹ Твердохліб О. С. Розвиток концепції свободи доступу до інформації, що становить суспільний інтерес. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2014. № 1. С. 121-125.

Союзом, різними Європейським співтовариством із атомної енергії та їхніми державами-членами, та прийняла Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020». Саме реалізація таких документів має забезпечити поступ держави в епоху розвитку інформаційного суспільства, проведення необхідних структурних реформ і, як результат, значне підвищення стандартів життя громадян. Тобто Україна повинна стати державою із досить сильною економікою на засадах використання передових інновацій. Для цього, насамперед, необхідно відновити стабільність економіки, забезпечити її стійке зростання, сформуванню сприятливі умови для реалізації господарської діяльності, яке природно має проходити також на засадах модернізації інформаційної сфери та із врахуванням впливу процесів глобалізації.

Україна перебуває в динамічному процесі інтеграції у глобальне світове господарство, яке впливатиме на нас кожного разу суттєвіше, а тому перед органами державної влади постає завдання розробки і впровадження нових соціально-інноваційних рішень і організаційно-економічних важелів, забезпечуючи розвиток людства.

Підтверджуючи правомірність і логічну обгрунтованість трактування інформаційної сфери як безпосередньо сфери виробництва та поширення інформаційної продукції, сприяття забезпеченню способу передавання і поширення даних й інформації, відповідної діяльності у царині інформаційних технологій, обробка даних й інших видів діяльності у інформаційній сфері, варто зауважити, що ключовими суб'єктами реалізації інформаційної політики в Україні є насамперед державні органи влади, які формують і реалізують державну політику у різних сферах: освіти та науки, інтелектуальної власності, науково-технічної та інноваційної діяльності, формування і використання національних електронних інформаційних ресурсів, інформатизації, формування умов для стійкого розвитку інформаційного суспільства, та щодо здійснення державного нагляду за результатами діяльності навчальних закладів незалежно насамперед від їх підпорядкування та форми власності; культури і мистецтв, охорони культурної спадщини, ввезення, вивезення і повернення культурних цінностей, мовної політики, та звичайно ж у напрямку формування і

реалізації державної політики у сфері інформатизації, електронного урядування, використання електронних інформаційних ресурсів, становлення інформаційного суспільства; кінематографії, телебачення та радіомовлення, інформаційній й видавничій сферах.

Державне регулювання інформаційної сфери, медіаіндустрій насамперед пов'язано зі станом соціально-економічної системи держави і світового господарства. Тобто, зростання доходів кожного громадянина призводить, до безпосереднього витрачання ним коштів на поліпшення організації дозвілля і відпочинку; збільшення прибутків суб'єктів господарювання дозволяє збільшувати фінансування реклами в засобах масової комунікації. Таким чином мас-медіа впливають на всю суспільну свідомість формуючи її, перш за все щодо прийняття індивідуальних і групових рішень. Тобто, вони хоч й опосередковано, через так звані неформальні інститути впливають на соціально-економічні процеси. Тим паче, інформаційна сфера і соціально-економічна система держави одночасно взаємодіють на засадах політичних змін або ж змін в техніці й технології виробництва. Таким чином особливі актуальності набуває встановлення балансу між певними можливостями громадян держави споживати відповідну інформаційну продукцію і збереженням інформаційного суверенітету під впливом можливих зовнішніх загроз. Таким чином важливим є забезпечення ефективного державного регулювання розвитку інформаційної сфери на основі розробки й реалізації відповідної концепції, яка визначає мету й ключові пріоритети та завдання¹⁹².

Вперше обговорення концепції та ролі держави в стрімкій інформатизації суспільства в Україні проходило у 1989-1990 р. Так, за участю державних структур та громадськості була сформована концепція інформатизації суспільства, яка схвалена на той час відповідним комітетом УРСР. Вже на її основі були розроблені проекти загальносоюзної програми інформатизації (1990-1991 р.). Проте за сукупністю причин (а саме обмеженість фінансових ресурсів, не ефективність дій й позицій відповідних

¹⁹² Садовська А. Л. Формування понятійного апарату державного управління інформаційно-комунікативною сферою. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2013. № 4. С. 146-154.

міністерств та відомств) проєкт програми відповідно не був прийнятий урядом. За 1992-1996 рр. в Україні активно реалізувалась робота із формування політики держави у сфері інформатизації, формуванню законодавчих основ щодо розвитку інформаційних відносин.

Таким чином концепція інформатизації суспільства, як досить конструктивна ідея щодо реалізації ряду цивілізаційних трансформацій, спочатку досить активно використовувалась для розробки державних програм, вже починаючи із 1993-1994 років. Напрями реалізації потенціалу для розвитку інформаційного суспільства визначаються державними структурами на рівні кожної із країн світу по-різному. Адже практична кожна суверенна держава самостійно розробляє концепцію розвитку загалом та окремих сфер діяльності, перш за все, із необхідності реалізації інтересів та цілей держави. Так, в Україні було розроблено основні засади щодо розвитку інформаційного суспільства на період 2007-2015 роки, які передбачають своєрідні прагнення сформувати орієнтоване на інтереси суспільства, відкрите для всіх та орієнтоване на розвиток інформаційне суспільство, у якому практично кожен міг би формувати та накопичувати інформацію й знання, таким чином мати до них доступ, вільно користуватись й обмінюватись, з метою надання можливості безпосередньо кожній людині певним чином реалізувати свій потенціал, орієнтуючись на суспільний й особистісний розвиток й підвищення якості життя.

У вересні 2017 року Урядом України було схвалено Концепцію розвитку електронного врядування в Україні-2020, яка орієнтована на узгодження цілей впровадження електронного врядування та механізмів їх досягнення на засадах багаторівневої співпраці держави з громадськістю. Концепція охоплює досить широкий спектр напрямків, які мають на меті дві цілі: модернізація публічного управління і модернізація публічних послуг.

У січні 2018 році схвалено Концепцію розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки, основною метою якої є реалізація ініціатив щодо «Цифрового порядку денного України 2020» для усунення бар'єрів на шляху провадження цифрової трансформації України у найбільш перспективних сферах, на основі стимулювання економіки й залучення

інвестицій, подолання відповідної цифрової нерівності, значне поглиблення співпраці з ЄС у відповідній цифровій сфері й розбудови інноваційної інфраструктури України й цифрових трансформацій. Результативність виконання такої концепції є низькою враховуючи сукупність проблем, які були ідентифіковані у ході проведеного дослідження.

Такий процес в умовах формування нової української державності, стрімкого реформування соціально-економічної системи, переходу від певного рівня інформаційної закритості до відкритості інформації насамперед є досить складним. Наукові доробки та використання їх результатів у більш масовому виробництві зазвичай є не збалансованими. Це є однією із причин того, що в сучасному інформаційному середовищі більше продукції та послуг провідних закордонних виробників, які використовують значну перевагу в сфері виробництва та практичного використання саме інформаційних технологій.

Таким чином, включення інформаційних ресурсів та послуг у систему товарних відносин проходить в Україні в умовах абсолютної нерозвиненості відповідної законодавчої та нормативної бази, призводячи до сукупності негативних наслідків, а саме: незахищеність персональних даних людей, недотримання прав на відповідну інтелектуальну власність, значне зростання кількості комп'ютерних злочинів тощо.

Іншою досить актуальною проблемою, яка пов'язана насамперед із збільшенням видатків бюджету на формування й експлуатацію інформаційних ресурсів та систем - не завжди отримується належна якість, надійність, можлива взаємодія та сумісність. У свою чергу, не розроблено процедури щодо прозорості доступу громадян насамперед до державних інформаційних ресурсів та послуг.

Проте є й позитивні моменти насамперед, щодо швидкого розвитку ринку інформаційних послуг на основі Інтернету.

Всі перелічені вище проблем вимагають розробки та реалізації ефективної державної концепції щодо розвитку інформаційної сфери в Україні в сучасних умовах. В наукових дискусіях з даного завдання висловлюються досить різні точки зору, які нами систематизовані на песимістичні та оптимістичні підходи.

Песимістичний підхід полягає у зростанні наявних негативних тенденцій. Тобто, національна економіка не зможе сприяти ефективному використанню інформаційних технологій, так як ресурси країни щодо міжнародного обміну й розподілу праці є досить обмежені, а рівень конкуренції на міжнародних інформаційних ринках є досить високою. Таким чином ускладнення бар'єрів для входження в інформаційний ринок для інших країн залишає для України своє місце в світовому інформаційному співтоваристві ближче до аутсайдерів.

Оптимістичний підхід передбачає різні структурні трансформації, які приводять до забезпечення зміцнення інформаційного потенціалу держави, до стійкого розвитку інформаційних систем та мереж.

За позитивним досвідом економічно розвинених країн, більший успіх у напрямку просування до інформаційного суспільства супроводжує країнам, у яких насамперед держава формує та активно проводить конкретну стратегічну політику. Таким чином, роль держави полягає в формуванні досить сприятливих умов для реформування такого процесу, до яких варто віднести: залучення ресурсів (фінансових, кадрових, матеріальних й інших) в процес інформаційного виробництва; нормативно-правове та нормативно-технічне регулювання; своєчасна підтримка проєктів й програм, які демонструють можливості інформаційного суспільства; розвиток міжнародного інформаційного обміну та співробітництва.

Стратегічні пріоритети розвитку інформаційної сфери мають досить значний інтегруючий потенціал для національної інформаційної інфраструктури та інформаційного виробництва. Саме вона містить перехід від безпосередньої подачі сигналу до імплементації інформаційного змісту по всіх комп'ютерних мережах, поступовий перехід від інформації, які збережені на електронних носіях, до достовірної інформації, яка доступна через відповідні мережі. Такий підхід дозволяє більш системно підійти до врегулювання всієї сукупності проблем інформаційної сфери – соціально-економічних, техніко-технологічних, суспільно-політичних й інших.

На сучасному етапі в Україні практично ні держава, ні відповідний комерційний сектор не побудували власної позиції та стратегічних цілей щодо

інформаційного суспільства. Існуючі концепції та програми вирішують сукупність хоча й перспективних, однак часткових завдань для такого напрямку. Таким чином загальнодержавна концепція має враховувати певні умови, за яких були б сформовані механізми щодо забезпечення уніфікації і єдиного централізованого управління для всієї інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури. Розміри вітчизняного ринку інформаційних продуктів й послуг непорівнянні із відповідними ринками західних країн, насамперед тому, що:

- національний ринок є не структурованим, відповідне додаткове його вивчення та модернізація потребують значних інвестицій;

- значна частина ринкових актуальних проблем вирішується шляхом бюджетування. Тобто бюджети відчують суттєве перевантаження, проте фінансування реального не відбувається. Доцільно чітко визначити, що повинна робити держава, а що відповідні ринкові структури;

- врегульований процес розподілу власності та відповідальності між державою і ринком в інформаційній сфері ще не отримав властивостей сталості. Тобто співвідношення держава-ринок для сучасної України є іншим, ніж у країнах, які мають відкриту ринкову економіку;

- відповідні ринкові стимули не можуть забезпечувати відповідне відтворення необхідних інформаційних ресурсів та технологій;

- концепція та стратегія розвитку інформаційної сфери в Україні повинна орієнтуватись насамперед на державні умови, а й не копіювати більш загальні підходи країн світу, орієнтовані на покращення вже побудованих ринкових відносин та механізмів в сфері формування та використання інформаційних технологій.

Напрями України щодо розвитку інформаційної сфери орієнтовані на стабілізацію відповідних відносин, форм та прав власності в інформаційній сфері, у контексті функціонування регулюючих механізмів, які сприяють забезпеченню захисту реальних інвесторів, виробників та споживачів інформаційної продукції. У даному контексті головна роль належить насамперед державі.

Концепція розвитку інформаційної сфери в умовах переходу до нової системи відносин власності насамперед має враховувати специфічну роль та

відповідальність держави. Таким чином, для України такими перевагами є: сприятливе географічне розташування між відповідними торговельними й інформаційно-телекомунікаційними потоками; досить високий професійний рівень підготовки персоналу, яке зайняте в інформаційній сфері.

До слабких сторін, які безпосередньо впливають на концепцію розвитку інформаційної сфери, належать: збільшення частки застарілого обладнання в ключових фондах підприємств й організацій, які пов'язані із відповідним інформаційним обслуговуванням; збільшення нерівномірності розподілу по всій території країни наявного інформаційного потенціалу та наукових центрів; занепад наукових шкіл та складний фінансовий стан науки; недостатній рівень повного циклу виробництва основних засобів інформатизації (а саме комп'ютерів та телекомунікаційного устаткування).

Отже, на основі проведеного аналізу, виходячи із представлених вище тенденцій, пропонуємо концептуальний підхід до формування державної концепції розвитку інформаційної сфери в Україні, яка має орієнтуватись на: сприяння росту ринку інформаційно-комунікаційних технологій на основі проведення модернізації всього виробничого потенціалу та підготовки всього суспільства до сучасних викликів інформаційної цивілізації. Як ключові завдання такого етапу варто розглядати:

- розширення вітчизняного ринку інформаційних технологій шляхом забезпечення інвестування в модернізацію безпосередньо виробничої бази організацій, у розвиток телекомунікації й української системи Інтернет, підвищення масового попиту на відповідну індивідуальну та домашню інформатизацію;

- формування технопарків та зон вільної торгівлі інформаційних технологій (комп'ютерна та телекомунікаційна техніка, електроніка, програмні продукти, сучасні інформаційні послуги та інше); ефективну державну підтримку проєктів в інформаційній сфері, орієнтованих на стійкий розвиток якісних вітчизняних засобів для обчислювальної техніки, інноваційних інформаційних продуктів тощо;

- сприяння формуванню необхідних умов для ефективного розподілу інформаційно-мережних ресурсів;

- формування системи постійного навчання із використанням сучасних інноваційних інформаційних технологій (рис.2.5).

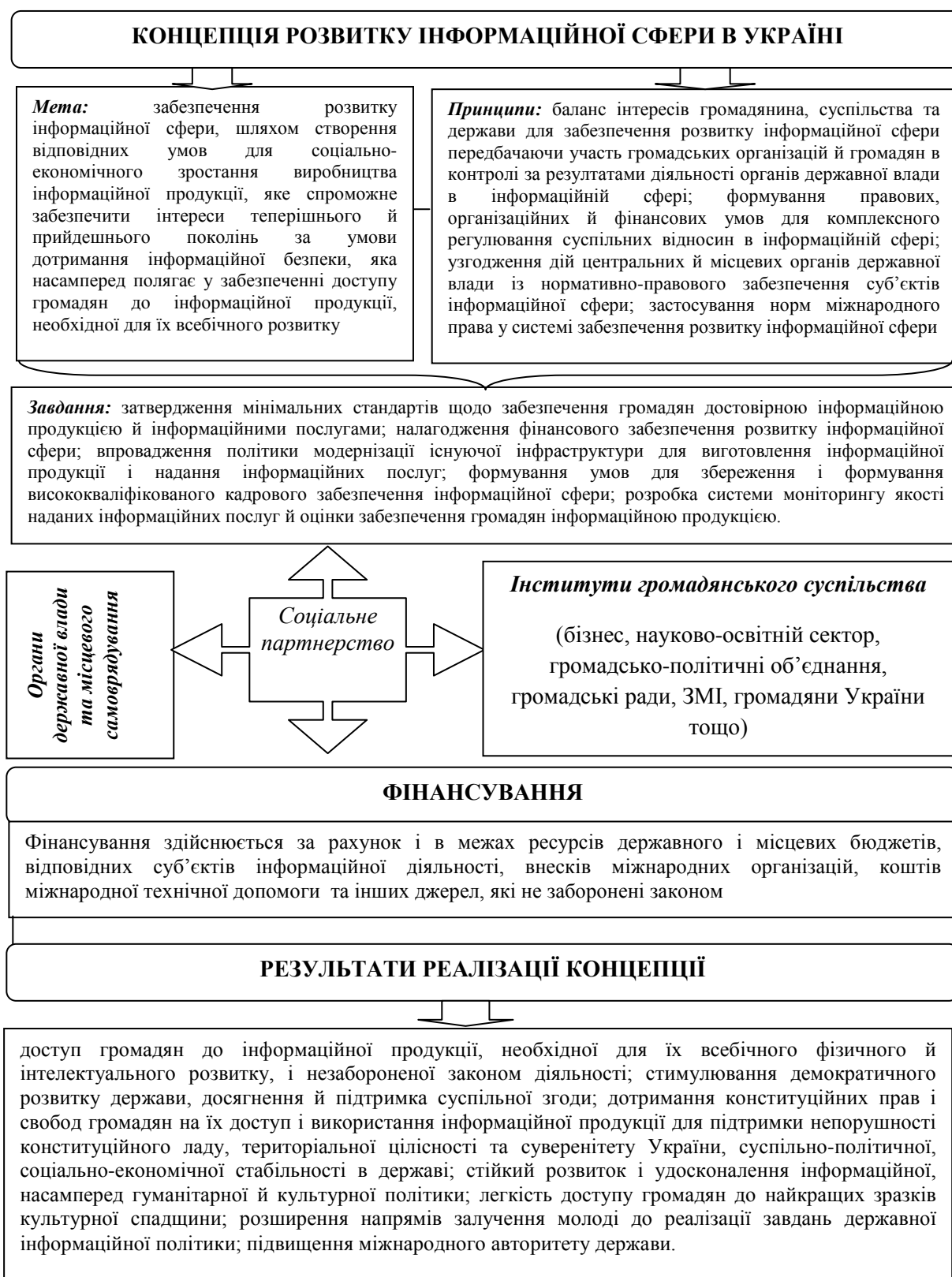

Рис. 2.5. Складові концепції державної політики розвитку інформаційної сфери в Україні в сучасних трансформаційних умовах

Для реалізації визначених стратегічних цілей концепції варто переглянути існуючі пріоритети державної політики, сформувані нові, адаптовані до умов сучасності, концептуальні підходи щодо регулювання інформаційних технологій, інформаційної та інвестиційної політики, стійкого розвитку законодавства в інформаційній сфері та забезпечення інформаційної безпеки. Концепція розвитку інформаційної сфери повинна протягом найближчих років базуватись на нових пріоритетах. До таких пріоритетів запропоновано віднести рис. 2.6.

Рис. 2.6. Схема напрямів реалізації концепції розвитку інформаційної сфери в Україні

Отже, такими ключовими напрямками є Формування умов для розвитку інформаційної індустрії. Тобто маємо на увазі сукупність сфер, які генерують або ж використовують різні види інформаційних продуктів або послуг. Відповідно, інформаційну економіку доцільно розглядати як один із найважливіших секторів. Реальне економічне зростання можна забезпечити шляхом проведення залучення інвестицій від приватного сектора, формування збалансованого конкурентного середовища та стійкого розвитку інформаційної інфраструктури вітчизняного ринку інформаційних технологій.

Сприяння підвищення рівня використання інформаційних технологій пов'язано насамперед із залученням до процесу його розвитку саме приватного сектора, який займає провідну роль у формуванні, експлуатації та модернізації процесу виробництва. Тобто, така діяльність, як й будь-яка інша приватна ініціатива, може досить успішно функціонувати лише при її рентабельності та окупності. А тому першочерговим завданням для державної політики насамперед має стати створення більш сприятливих умов (насамперед податкових) для суб'єктів господарювання, які залучають інвестиції у розвиток відповідної інформаційної інфраструктури¹⁹³.

Відповідно, державним структурам на державному та місцевому рівні варто сконцентрувати зусилля на формуванні й реалізації стратегічних заходів щодо стимулювання та підтримки насамперед електронного бізнесу, тобто в інформаційній сфері, тобто компаній, які формують високотехнологічне та наукомістке устаткування й продукцію, й тих, що реалізують інновації та надають послуги для населенні із використанням сучасних комп'ютерних мереж.

Представлене завдання вирішується шляхом розвитку та застосування бізнесом технологій й інструментів для електронної торгівлі; сприяння використання електронного цифрового підпису і забезпечення інформаційної безпеки; імплементація системи дистанційного обслуговування на рівні банківської системи; активізація інтеграційних процесів у національній платіжній системі із міжнародними системами.

Таким чином, у даному контексті доцільно вжити ряд законодавчих заходів щодо підтримки вітчизняних постачальників послуг та виробників комп'ютерного і телекомунікаційного устаткування, підвищувати розміри експорту продукції й послуг; модернізувати форми для залучення інвестицій у проекти інформатизації. Таким чином, державі пропонується сформувати для бізнесу (особливо для малого) сприятливі умови, які значно полегшують одержання фінансових ресурсів, розробити дієві механізми для проведення кредитування.

¹⁹³ Строгий В. І. Державне управління у сфері забезпечення інформаційної безпеки України. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2014. № 4. С. 41-53.

РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СФЕРИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

3.1. Оцінка трансформаційних процесів в економіці України та їх вплив на розвиток інформаційної сфери

Тенденції розвитку інформаційної сфери визначаються сукупністю перетворень, притаманних національній економіці. Якщо зважити на суттєві зміни, що мали місце в економіці України з 1990-х років, то їх за аналогією зі змінами в економіці Східної Європи можна трактувати як трансформацію. Враховуючи масштабність змін, постає завдання окреслити вплив і сформуванню методологічне підґрунтя для управління інформаційною сферою з урахуванням трансформації національної економіки.

Дане дослідження ґрунтується на працях таких учених, як А. Чухно¹⁹⁴, В. Геєць¹⁹⁵, О. Білорус¹⁹⁶, Т. Єфименко¹⁹⁷, Е. Лібанова¹⁹⁸, С. Мочерний¹⁹⁹, П. Леоненко²⁰⁰, С. Гасанов²⁰¹, В. Базилевич²⁰², Н. Гражевська²⁰³, С. Єрохін²⁰⁴ та ін. Для розуміння відмінностей зміни економіки України у порівнянні з іншими країнами до уваги було взято доробок іноземних авторів²⁰⁵ [403; 497;

¹⁹⁴ Чухно А. А. Інституціонально-інформаційна економіка / А. А. Чухно, П. М. Леоненко, П. І. Юхименко. К. : Знання, 2010. 687 с.

¹⁹⁵ Геєць В. М. Інноваційні перспективи України / В. М. Геєць, В. П. Семиноженко. Х. : Константа, 2006. 272 с.

¹⁹⁶ Білорус О. Г. Економічна глобалістика. Світ-система глобалізму / О. Г. Білорус. К. : Ун-т «Україна», 2016. 533 с.

¹⁹⁷ Єфименко Т. І. Реформування та уніфікація інформаційного простору ділової активності / Економіка України. 2017. № 5–6. С. 78–89.

¹⁹⁸ Інноваційна Україна 2020 : Національна доповідь / за заг ред. В. М. Гейця, А. І. Даниленка, Е. М. Лібанової та ін. К.: НАН України, 2015. 336 с.

¹⁹⁹ Мочерний С. В. Світове господарство в умовах глобалізації / С. В. Мочерний, Я. С. Ларіна, С. В. Фомішин. К. : Ніка-Центр, 2006. 200 с.

²⁰⁰ Леоненко П. М. Фінансове забезпечення інноваційної діяльності в Україні за технологічними укладами. Фінанси України. 2016. № 4. С. 50–64.

²⁰¹ Гасанов С. С. Фінансування структурних зрушень та інноваційної модернізації. Фінанси України. 2014. № 5. С. 20–28.

²⁰² Базилевич В. Д. Метафізика економіки / В. Д. Базилевич, В. В. Ильин. 2-е изд. испр. и доп. К. : Знання, 2010. 925 с.

²⁰³ Гражевська Н. І. Еволюція сучасних економічних систем. Н. І. Гражевська. К. : Знання, 2011. 286 с.

²⁰⁴ Єрохін С. А. Структурна трансформація національної економіки (теоретико-методологічний аспект) / С. А. Єрохін. К. : Світ знань, 2002. 528 с.

²⁰⁵ Balcerowicz, L. Socjalizm, kapitalizm, transformacja : Szkice z przełomu epok / L. Balcerowicz. Warszawa : Wydawn. Naukowe PWN, 1997. 387 p.

Sachs, J. D. The Rule of Law and Economic Reform in Russia / J. D. Sachs & K. Pistor. Boulder (Colorado) : Westview Press, 1997. 224 p.

Soros, G. Opening the Soviet System / G. Soros. London: Weidenfeld & Nicolson, 1990. 192 p.

498; 504]. Узагальнюючи вітчизняний і закордонний досвід, доцільно підкреслити, що трансформація в різних країнах суттєво відрізняється як початковими параметрами, темпами проходження, так і результатами.

Якщо ж взяти до уваги напрацювання вітчизняних учених, то перш за все потрібно згадати визначення трансформації С. Мочерного: «процес перетворення однієї економічної системи на іншу, що супроводжується відмиранням одних елементів, руйнуванням властивостей і появою інших»²⁰⁶. С. Єрохін визначає трансформацію як «зміну структури будь-якого об'єкта у рамках самоорганізуючого процесу»²⁰⁷. Л. Чернюк під трансформацією розуміє процес адаптації (кількісного та якісного пристосування) елементів економічних систем на макро-, мезо- і мікрорівнях та їх взаємозв'язків відповідно до закономірностей функціонування й розвитку ринкового господарства, який приводить до формування якісно нової структури²⁰⁸.

Існують відмінності в трактуванні поняття й між іноземними авторами пов'язані з відмінністю між тим, як протікали ці трансформації в різних країнах. Наприклад, Л. Бальцерович²⁰⁹ виділяє п'ять головних епізодів переходу від одного виду суспільства до іншого (рис. 3.1).

Сьогодні зазвичай виділяють два підходи до трансформаційних процесів: еволюційний і радикальний. Перший, або як його ще називають градуалістський, передбачає поетапне, упродовж 10-15 років, проведення ринкових перетворень. Він застосовувався у КНР, Угорщині та інших країнах. Його особливістю є намагання мінімізувати економічні, політичні та соціальні потрясіння. Результати реалізованих у КНР реформ стисло можна охарактеризувати наступним чином: збільшення обсягів зовнішньої торгівлі у п'ять разів, створення більше 10 млн. приватних підприємницьких

²⁰⁶ Мочерний С. В. Трансформація. Економічна енциклопедія : у 3 т. / [редкол. : С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін.]. Т. 3. К. : Академія ; Тернопіль : Акад. нар. госп-ва, 2002. С. 687.

²⁰⁷ Єрохін С. А. Структурна трансформація національної економіки (теоретико-методологічний аспект) / С. А. Єрохін. К. : Світ знань, 2002. 528 с.

²⁰⁸ Чернюк Л. Г. Трансформаційні процеси в економіці України та її регіонах : Проблеми та перспективи. Збірник наукових праць ВНАУ. Сер. Економічні науки. 2011. № 1 (48). С. 252–256.

²⁰⁹ Arrow, K. J. Public Economics : Selected Papers by William Vickrey / K. J. Arrow, W. S. Vickrey, R. J. Arnott & A. A. Atkinson. Cambridge (UK): Cambridge University Press, 1997. 568 p.

структур, високі темпи залучення іноземного капіталу і темпи економічного зростання – понад 10% на рік, підвищення рівня життя²¹⁰.

Рис. 3.1. Трансформація економіки при переході від одного виду суспільства до іншого*

*Джерело: складено на основі результатів дослідження Бальцерович²¹¹

Інший підхід – радикальний або шокова терапія – полягає в одночасній лібералізації усіх ринків і цін, коли зміна цін обмежується жорсткою монетарною та фіскальною політикою. Як приклад можна назвати досвід Польщі, аналогічні підходи було застосовано у Чехії та Словаччині. Попри схожість застосованого підходу, результати його реалізації суттєво відрізнялися.

Трансформація економіки України, яка розпочалась у 1990-х рр. і фактично триває до сьогодні, має ряд відмінностей від інших країн. Найбільш важливі напрямки трансформації економіки України можна окреслити наступним чином: роздержавлення та приватизація, перетворення державних підприємств в акціонерні товариства з подальшою зміною власника; звуження сфери державного регулювання; формування законодавчої бази для легітимації

²¹⁰ Бардиш Г. О. Проблеми трансформації і реструктуризації української економіки в напрямі соціальної спрямованості / Г. О. Бардиш. Львів : Львів. банків ін-т, 2006. 480 с.

²¹¹ Бальцерович Л. Соціалізм, капіталізм, перетворення: пер. з польськ. / Л. Бальцерович. К.: Каравела, 2000. С. 106.

зміни відносин власності. В. Реутов²¹² та С. Єрохін вважають, що трансформація економіки України пройшла три етапи (рис. 3.2).

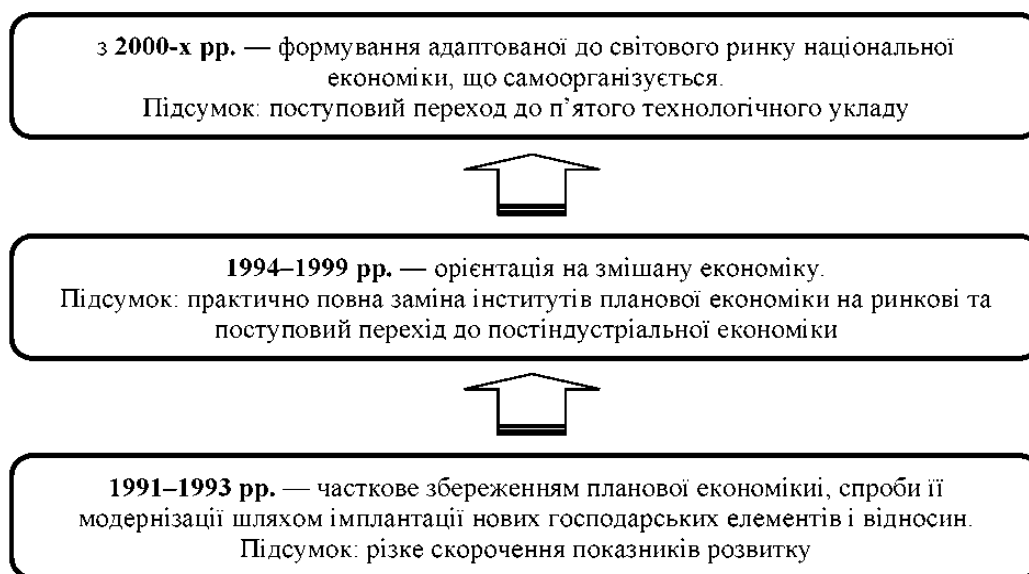

Рис. 3.2. Трансформація економічної системи України*

*Джерело: складено за результатами проведеного дослідження

Попри певний оптимізм зазначених науковців стосовно результатів трансформації національної економіки, дані Державної служби статистики України вказують на дещо інші параметри стану національної економіки. Найбільш вагомим галузями національного господарства є торгівля, операції з нерухомістю, діяльність транспорту та зв'язку. Тобто за такої структури економіки основну частку у ВВП займають добувна промисловість та сільське господарство, а питома вага високотехнологічного сектора є мізерною; відповідно, про перехід до п'ятого технологічного укладу говорити доволі складно. Більше того, сьогодні для України характерний низький рівень використання нематеріальних активів (інтелектуальних ресурсів) у поєднанні з новітніми технологіями, що й забезпечує в сучасних умовах найбільший прибуток на міжнародному ринку збуту. Сировинна ж спрямованість посилює технологічне відставання та залежність від країн-лідерів.

²¹² Реутов В. Інституційні передумови трансформаційних зрушень в економіці України. Економіст. 2010. № 6. С. 18–23.

На думку вітчизняних учених²¹³ поточне технологічне відставання України спричинено сформованою структурою національного господарства (рис. 3.3), зокрема тим, що домінуючий у країнах-лідерах 5-ий технологічний уклад в Україні займає не більше 4-5%.

З даних наведених на рис. 3.3 видно, що найвагомими в національному господарстві України залишаються третій (технології промисловості будівельних матеріалів, чорної металургії, суднобудування, обробки металу, легкої, деревообробної, целюлозно-паперової промисловості) та четвертий (автомобіле- і тракторобудування) технологічні уклади, через що наша країна належить до сировинноорієнтованих і технологічно залежних. Конкурентні переваги нашої держави у світовому економічному просторі формуються передусім за рахунок кваліфікованої, але дешевої робочої сили. Домінування інвестицій у третій технологічний уклад доводить, що підприємницькі кола не зацікавлені в отриманні конкурентних переваг у довгостроковій перспективі, а зорієнтовані на швидку віддачу без проведення ґрунтовних досліджень і розробок з наступною модернізацією виробництва.

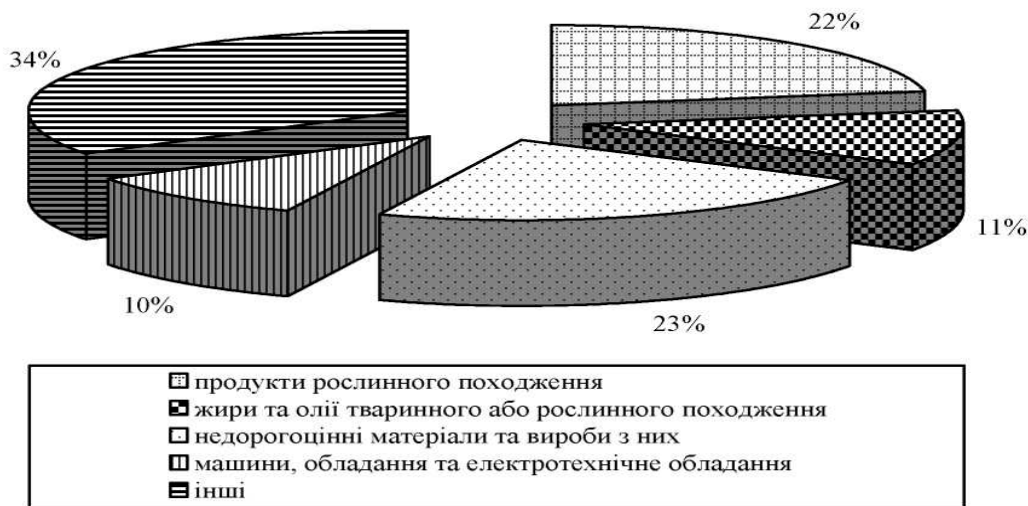

Рис. 3.3. Розподіл загального обсягу виробництва та фінансування наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності в Україні за технологічними укладами, 2017 р.*

*Джерело: побудовано автором

²¹³ Економіка України : Стратегія і політика довгострокового розвитку / за ред. В. М. Гейця. К. : Ін-т екон. прогнозів. ; Фенікс, 2003. 1008 с.

Згідно з офіційними статистичними даними у структурі експорту в 2017 р. 22,9% займали недорогоцінні метали та вироби з них, 22,3% – продукти рослинного походження, 10,9% – жири та олії тваринного та рослинного походження (рис. 3.4). За цими групами товарів Україна майже удвічі перевищує показники країн-лідерів і водночас суттєво поступаючись їм у питомій вазі за групою – машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання.

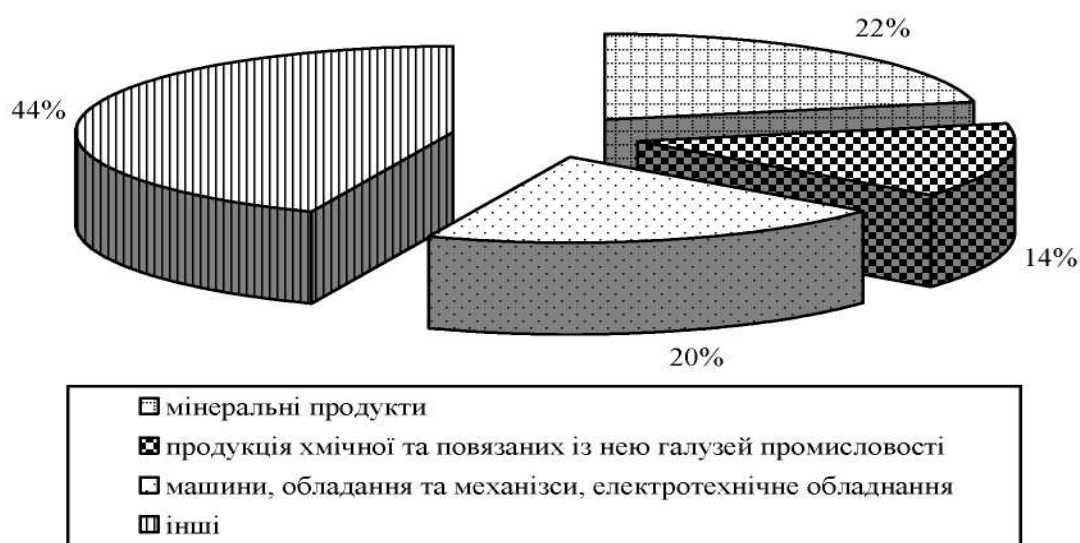

Рис. 3.4. Структура експорту України у 2017 р., %*

*Джерело: побудовано на основі офіційних даних Державної служби України²¹⁴

Орієнтуючись на розвиток третього – четвертого технологічних укладів та експортуючи лише 10,0% машин й обладнання Україна перебуває в групі країн, які суттєво не впливають на ринок наукомісткої продукції²¹⁵. До того ж, необхідно звернути увагу на загальну динаміку показників зовнішньої торгівлі товарами і послугами.

Якщо сьогодні в структурі експорту України домінують сировина та напівфабрикати, то вагому частку імпорту посідають мінеральні продукти – 21,6%, машини та обладнання – 20,1%, продукти хімічної галузі – 14,3% (рис. 3.5).

²¹⁴ Статистичний щорічник України за 2017 рік / за ред. І. Є. Вернера. К. : Техніка, 2018. С. 391-406.

²¹⁵ Гаврилюк О. В. Обґрунтування вибору інтеграційного вектора України в умовах глобальної нестабільності. Теоретичні та прикладні питання економіки. 2014. Вип. 2. С. 22–30.

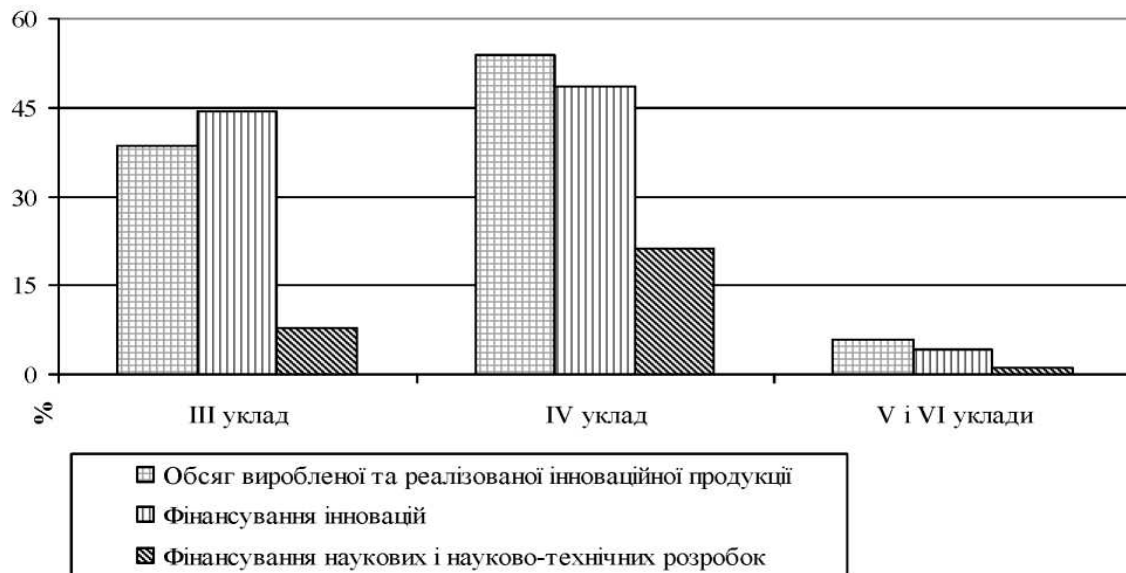

Рис. 3.5. Товарна структура імпорту України у 2017 р., %

*Джерело: побудовано на основі офіційних даних Державної служби України

Аналіз динаміки і структури зовнішньої торгівлі України дозволяє констатувати наявність проблеми, яка суттєво впливає на трансформацію національної економіки — недостатня увага до розвитку високотехнологічного виробництва. Водночас формування умов сталого розвитку інформаційної сфери вимагає більш ґрунтовного аналізу передумов досягнення рівня постіндустріальної економіки, тому спробуємо охарактеризувати найважливіші з цієї точки зору моменти.

Відповідно до даних Державної служби статистики України²¹⁶ кадровий потенціал наукових організацій, які забезпечують проведення досліджень і розробок, у порівнянні з 1991-м роком скоротився у 4,1 рази, у тому числі за рахунок зменшення чисельності фахівців, зайнятих науковою та науково-технічною роботою, – у 4,25 рази.

Важливо, що упродовж 2000-2014 рр. простежується чітка тенденція зменшення чисельності працівників наукових організацій в середньому на 7,84 тис. у рік., а у 2014 р. відносно 2013 р. на 11,04%, що свідчить про високі темпи зниження інтелектуального потенціалу країни.

²¹⁶ Наукова та інноваційна діяльність в Україні : стат. зб. / Держкомстат України. К. : Техніка, 2018. 178 с.

Якщо взяти до уваги 2014-ий рік, то питома вага виконавців досліджень і розробок (дослідників, техніків і допоміжного персоналу), у тому числі дослідників, становила в загальній кількості зайнятого населення відповідно 0,5 і 0,32%. Для порівняння, цей показник для різних країн такий: Фінляндії (3,20 і 2,28%), Данії (3,20 і 2,18%), Швейцарії (2,66 і 1,37%), Норвегії (2,56 і 1,81%) та Словенії (2,27 і 1,34%). Коли ж говорити про найнижчий рівень у країн-сусідів, то у Румунії (0,46 і 0,30%), Кіпру (0,71 і 0,50%), Болгарії (0,74 і 0,52%) та Туреччині (0,74 і 0,63%).

Поряд з незначною часткою підприємств, які займались інноваційною діяльністю, негативною є ситуація щодо кількості промислових підприємств, що впроваджували інновації: у 2017 р. – лише 14,3% (рис. 3.6).

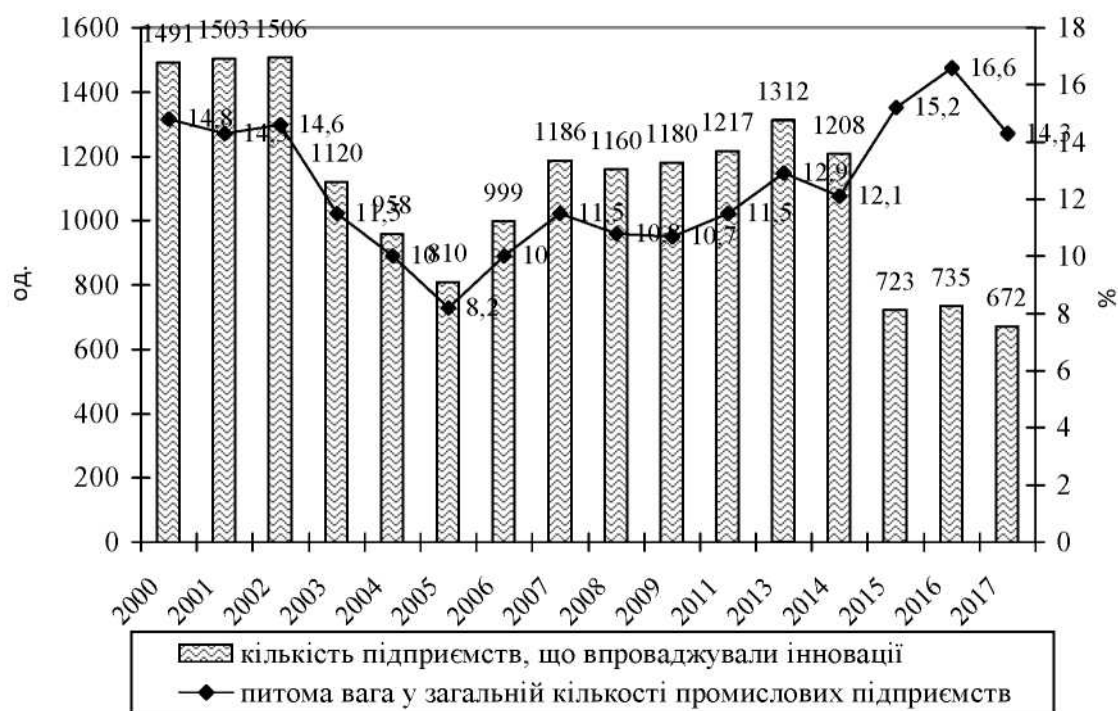

Рис. 3.6. Кількість підприємств, що впроваджували інновації та питома вага їх у загальній кількості промислових підприємств*

*Джерело: побудовано на основі офіційних даних Державної служби України

Дослідження структури здійснених інновацій показало, що найбільша частка обсягу інноваційних витрат припадає на придбання машин обладнання та програмного забезпечення – у 2015 р. 80,6%, 2016 – 85,3 та у 2017 р. – 64,7% (рис. 3.7).

Рис. 3.7. Розподіл загального обсягу витрат за напрямками інноваційної діяльності за видами витрат, %*

*Джерело: побудовано на основі офіційних даних Державної служби України

Результатом спрямування основної частки витрат на відновлення фізичного зносу основних засобів стало те, що в загальному обсязі реалізованої у 2017 р. продукції лише 2,8% можна визначити як інноваційну (у тому числі нових для ринку – 0,9%, нових лише для підприємства – 1,9%), що неприпустимо для малих і засвідчує той факт, що вітчизняні підприємства не пропонують як вітчизняним, так і закордонним споживачам високотехнологічної продукції, а інноваційні процеси загалом не набули необхідних масштабів і не стали істотним чинником зростанням ВВП.

Підводячи проміжні підсумки, можна окреслити сукупність факторів, що стримують інноваційний розвиток національної економіки, тобто гальмують її трансформацію:

- відсутність системи стратегічних і тактичних пріоритетів розвитку інноваційної діяльності та ринку інноваційної продукції;
- низький попит на інноваційні розробки з боку вітчизняних підприємств;
- стійкі тенденції щодо зниження інноваційного потенціалу через зменшення загальної чисельності працівників, які виконують дослідження та розробки, погіршення матеріальної бази й відсутність фінансових ресурсів

для розвитку²¹⁷.

Розвиток інформаційної сфери нерозривно пов'язаний із сучасними інформаційними технологіями, які все глибше проникають у кожен економічну систему і, безперечно, відіграють важливу роль в трансформаційних процесах й економіки нашої країни. Відтак, доцільно приділити увагу і цьому аспекту.

Перш за все зазначимо, що сьогодні в Україні фіксуються швидкі темпи розвитку корпоративних і персональних мереж (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Частка користувачів інтернету в Україні протягом 2012-2017 рр.

Рік	% людей, що		
	мають доступ до інтернету	використовують комп'ютер	мають доступ до інтернету щоденно
2012	47	46	31
2013	52	50	38
2014	56	52	43
2015	56	53	44
2016	61	53	52
2017	66	56	48

*Джерело: URL: <https://www.consumerbarometer.com/en/trending/?countryCode=UA&category=TRN-NOFILTER-ALL>

Дослідження Connected Consumer Study 2017, проведене компанією Kantar TNS з 1 квітня по 30 червня 2017 р., показало, що кількість українців, які використовують інтернет щодня, зменшилася з 52 % в 2016 р. до 48 % в 2017 р. Водночас з 2016-го р. загальна кількість користувачів інтернету серед мешканців країни зросла з 61 до 66%. Серед загальної кількості користувачів

²¹⁷ Гасанов С. С. Фінансування структурних зрушень та інноваційної модернізації. Фінанси України. 2014. № 5. С. 20–28.

Дьяченко Я. Я. Розвиток організаційно-методичного забезпечення активізації інвестиційної діяльності в Україні. Наукові праці НДФІ. 2017. № 3. С. 97–110.

інтернету особи, старші 65 років, складають 5%, у віці від 55 до 64 років – 10%, у віці від 45 до 54 років – 18%. Найактивнішими користувачами інтернету є мешканці України у віці 25-34 і 35-44 років – 27 і 23% відповідно. Молоді люди, віком 16-19 і 20-24 роки складають відповідно 7 і 9% від загальної кількості користувачів²¹⁸.

Щодо особливостей поведінки українських інтернет-користувачів, то вказане дослідження показало, що 66% українців регулярно користуються інтернетом для особистих цілей. Для порівняння, на глобальному рівні ця цифра становить 82%. Слід взяти до уваги ще кілька ключових показників, які характеризують динаміку розвитку ІТ-сфери в Україні, зокрема частку інформаційно- комунікаційних послуг у ВВП (рис. 3.8)²¹⁹.

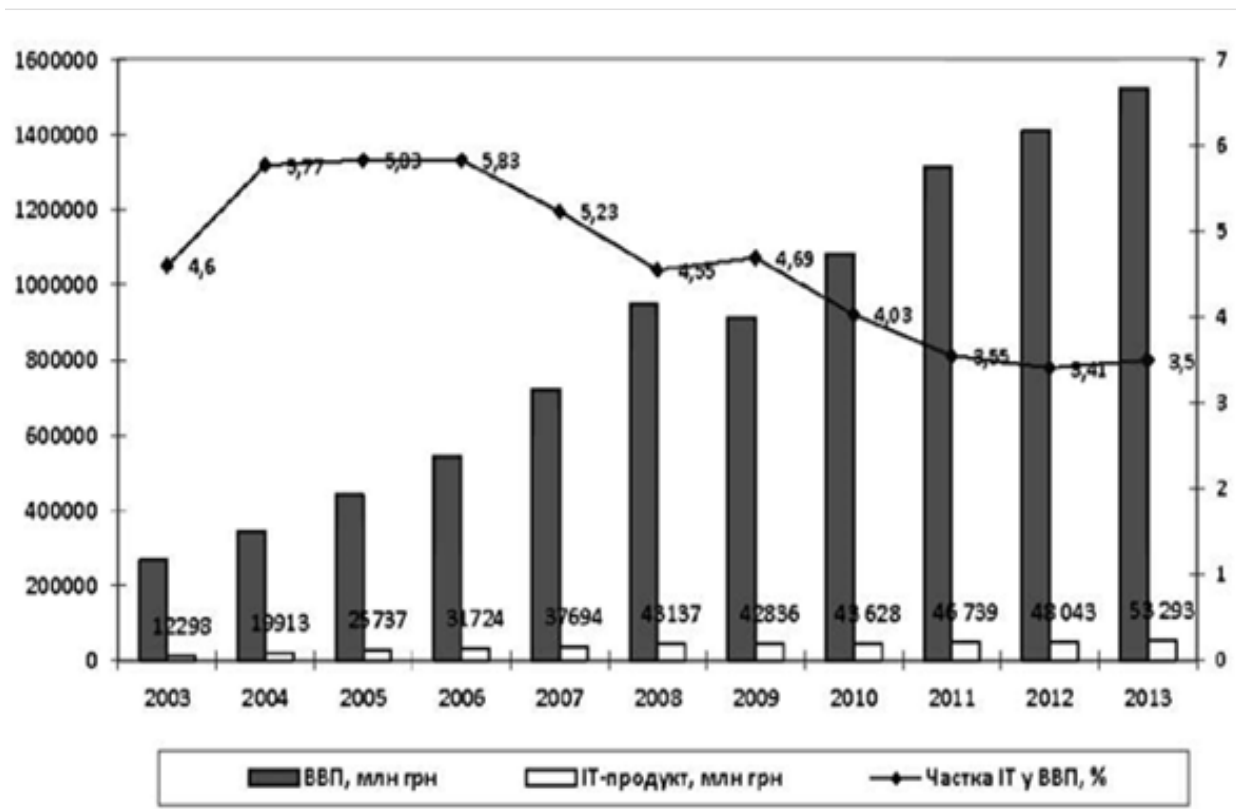

Рис. 3.8. Динаміка показників ІТ-сфери України²²⁰

²¹⁸ Загальна кількість користувачів інтернету збільшилась в Україні за рік на 5% [Електронний ресурс] // Detector.Media. 2017. 3 жовт. Режим доступу : <https://detector.media/rinok/article/130543/2017-10-03-zagalna-kilkist-koristuvachiv-intern>

²¹⁹ Бабанін О. Статистика розвитку ІТ-ринку в США, Україні й світі. Статистика України. 2013. № 1. С. 22–28.

²²⁰ Стрижиченко К. А. Формування нової економіки України як передумова транс-формації регулювання фінансового ринку. Глобальні та національні проблеми економіки. 2015. Вип. 3. С. 792.

Частка ІТ-сфери у ВВП України за останнє десятиліття суттєво змінювалася під впливом ряду факторів, які можна окреслити певною сукупністю. До групи позитивних факторів можна віднести: в Україні поряд із збільшенням кількості користувачів ІТ-сфери поступово зростає попит на інформаційно-комунікаційні послуги; однією з важливих конкурентних переваг вітчизняного ІТ-продукту є поєднання високої якості за суттєво нижчою ціною, зокрема через менші витрати на оплату праці програмістів.

Гальмування розвитку ІТ-сфери відбувається через: низьку платоспроможність споживачів; відсутність належного захисту прав інтелектуальної власності; концентрацію уваги підприємства на оновленні техніки та незначні витрати на нематеріальні активи; при виході на світовий ринок, інформаційно-комунікаційні послуги необхідно здійснити значні витрати на маркетинговий супровід.

Охарактеризовані вище трансформаційні процеси в національній економіці суттєво впливають на розвиток інформаційної сфери, що на нашу думку доцільно розглянути, спираючись на узагальнення та систематизацію даних Державної служби статистики, взявши за основу статистичні щорічники та виділивши з усієї сукупності даних відомості про діяльність суб'єктів, пов'язаних із створенням інформаційної продукції.

Вважаємо за доцільне відзначити той момент, що до створення інформаційної продукції причетні не лише підприємства, але й фізичні особи-підприємці, кількість яких значна. Так, упродовж 2013-2017 рр. (рис. 3.9) число саме фізичних осіб-підприємців мало тенденцію до зростання, а питома вага їх була суттєвою, зокрема за окремими видами економічної діяльності домінуючою. Для прикладу, кількість усіх суб'єктів, які здійснюють комп'ютерне програмування, консультування та пов'язану з ними діяльність надання інформаційних послуг (КВЕД 62), збільшилася із 56018 у 2013-му до 91782 у 2016 роках, тобто на 63,84 %, у тому числі фізичних осіб-підприємців — відповідно з 51477 до 87786, тобто на 70,54 %, коли підприємств — скоротилася з 16863 до 13500 (на 20 %).

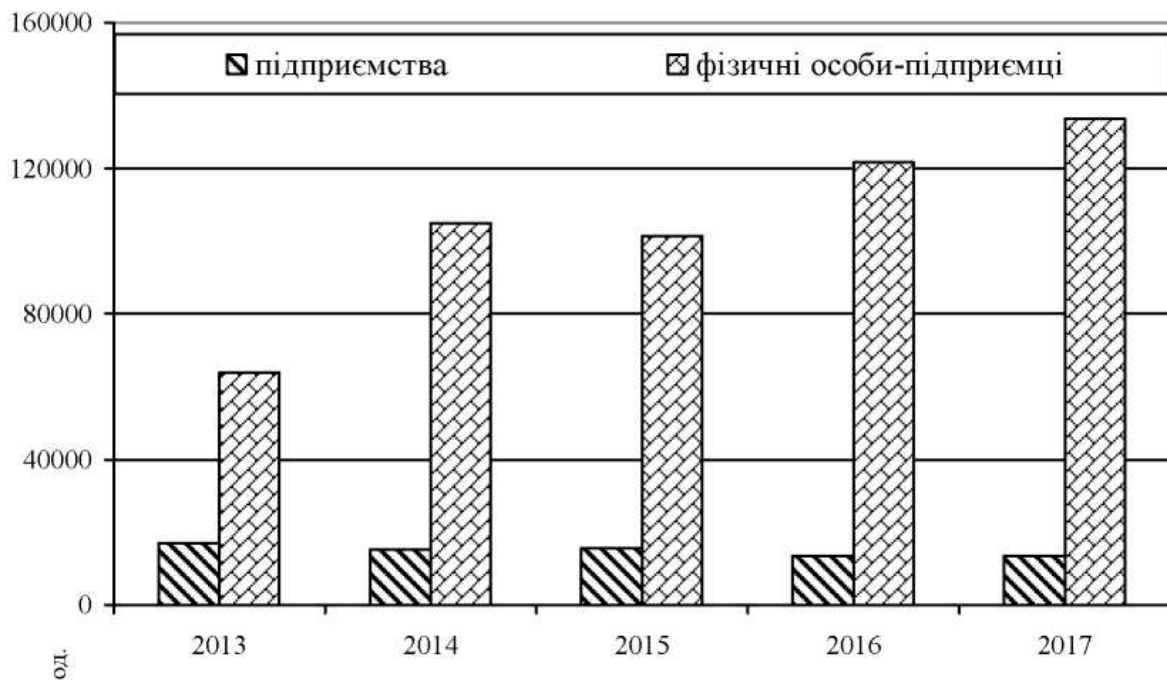

Рис. 3.9. Динаміка суб'єктів господарювання, які здійснюють діяльність в інформаційній сфері²²¹

Аналогічно можна розглянути динаміку суб'єктів за кожним видом діяльності, але важливіше взяти до уваги, що до створення інформаційної продукції причетні не лише підприємства, але й фізичні особи-підприємці; відтак цей аспект повинен знайти відображення в механізмі державного управління інформаційною сферою України.

Інша обставина, яка не повинна залишитися поза увагою, полягає в тому, що створення інформаційної продукції сприяє створенню нових робочих місць. Так, позитивна динаміка характерна передовсім для діяльності з комп'ютерного програмування, консультування та пов'язаної з ними діяльності надання інформаційних послуг і надання інформаційних послуг, зокрема, за рахунок діяльності фізичних осіб-підприємців (Додаток Б, табл. Б.1). На відміну від діяльності фізичних осіб-підприємців діяльність

²²¹ Складено на основі: Діяльність суб'єктів господарювання. 2016 : стат. зб. / за ред. М. С. Кузнецової. К.: Державна служба статистики України, 2017. С. 73, 97; Діяльність суб'єктів господарювання. 2017 : стат. зб. / за ред. М. С. Кузнецової. К.: Державна служба статистики України, 2018. С. 19.

інших суб'єктів господарювання характеризується як негативною динамікою щодо їх кількості, так і зменшенням чисельності зайнятих працівників, що чітко простежується за результатами узагальнення даних, наведених у Додатку Б, табл. Б.2) і рис. 3.10. Якщо період 2010-2013 рр. можна вважати відносно стабільним, то наступні роки характеризуються негативними тенденціями: зменшенням як кількості підприємств (за винятком 2014 р.), так і чисельності зайнятих працівників. У загальному в 2017-му порівняно з 2010-им кількість підприємств скоротилася на 10,5%, а зайнятих працівників — на 30,9%. За результатами узагальнення даних по динаміці цих ключових параметрів розвитку інформаційної сфери у розрізі видів діяльності (Додаток Б, табл. Б.3 і рис. 3.11) можна відзначити наявність певних схожих тенденцій, перш за все негативну тенденцію до зменшення після 2013 р.

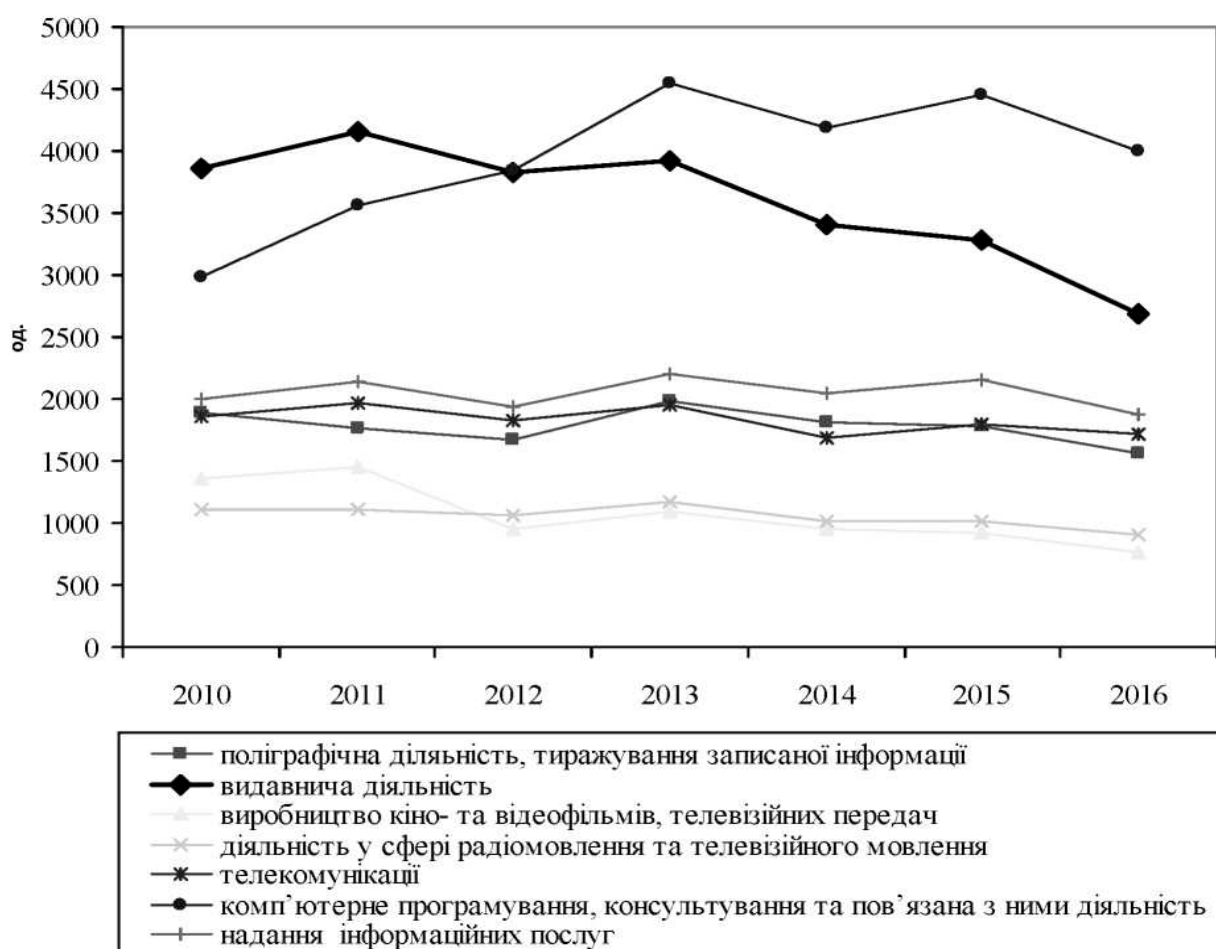

Рис. 3.10. Динаміка кількості підприємств та зайнятих працівників

* Джерело: побудовано на основі офіційних даних Державної служби України

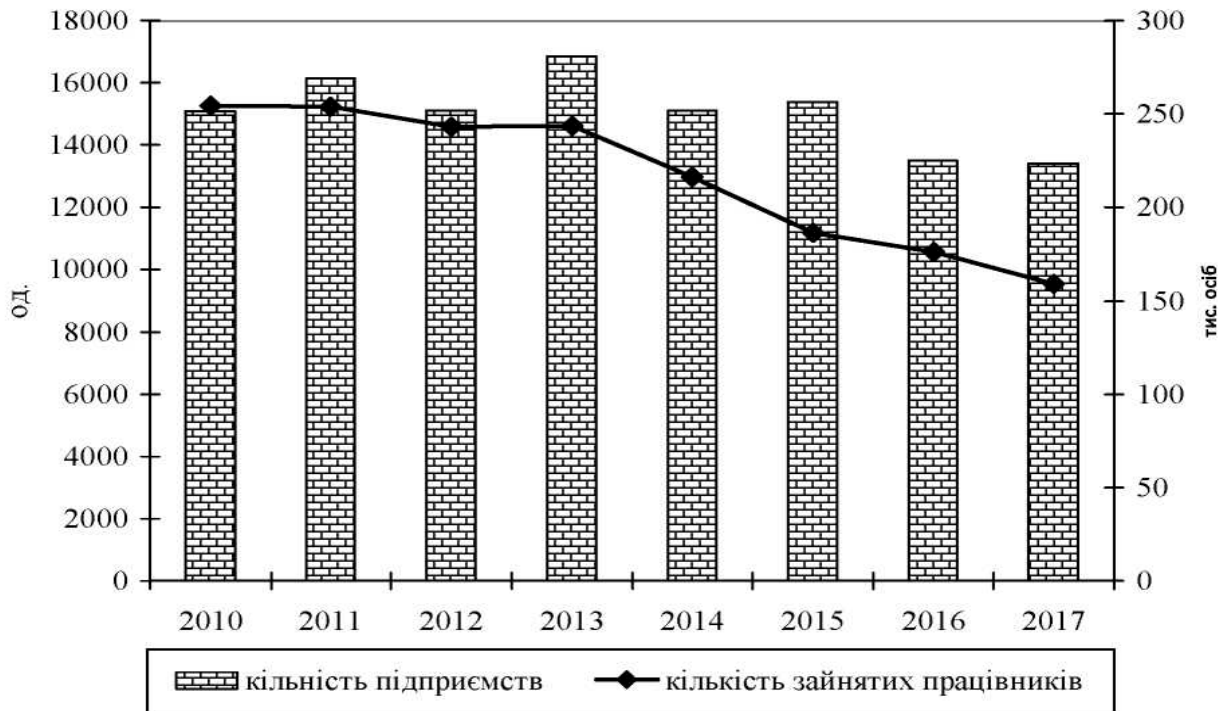

Рис. 3.11. Динаміка кількості підприємств інформаційної сфери за видами діяльності²²²

Іншою характерною особливістю є суттєве зменшення кількості видавництв (починаючи з 2011 р.), що в загальному становить 30,53%, і свідчить про занепад виробництва друкованої інформаційної продукції. Негативні тенденції характерні і для поліграфічної діяльності (скорочення за аналогічний період склало 17,13%), але вони не є катастрофічними через часткову переорієнтацію цих підприємств на виготовлення пакувальної продукції, попит на яку зростає. Щодо кількості зайнятих працівників, то попри згадані негативні загальні тенденції до скорочення позитивна динаміка характерна для суб'єктів підприємницької діяльності, що займалися комп'ютерним програмуванням, консультуванням та пов'язаною з ними діяльністю надання інформаційних послуг (у 2016 р. порівняно з 2010-им зростання склало 35,44%) і діяльністю в сфері радіомовлення та телевізійного мовлення, відповідно 25% (детальніше Додаток Б, табл. Б.3).

²²² Діяльність суб'єктів господарювання. 2016 : стат. зб. / за ред. М. С. Кузнецової. К.: Державна служба статистики України, 2017. С. 93

Негативна динаміка кількості підприємств, задіяних у створенні інформаційної продукції, спонукала до узагальнення даних щодо їх розмірів (Додаток Б, табл. А.Б-Б.5 і рис. 3.12). Передусім привертає увагу той факт, що за останні роки кількість великих підприємств не лише зменшується (у 2017 р. порівняно з 2010-им – на 20%), але й частка їх є мізерною, зокрема у 2017 р. – 0,06%. Домінуючу частку в структурі виробників інформаційної продукції посідають малі підприємства, зокрема у 2017 р. – 97,03%. Негативні тенденції характерні для підприємств усіх розмірів, але для малих вони мають хвилеподібний характер, зокрема останні хвили окреслюються зростанням у 2014-2015 рр. і зниженням у 2016-2017-х рр. Тому можна стверджувати, що серйозною перешкодою на шляху забезпечення сталого розвитку інформаційної сфери є поступове руйнування інфраструктури для створення інформаційної продукції. На вирішення цієї проблеми спрямована прийнята Кабінетом Міністрів України Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 рр. та план заходів щодо її реалізації²²³.

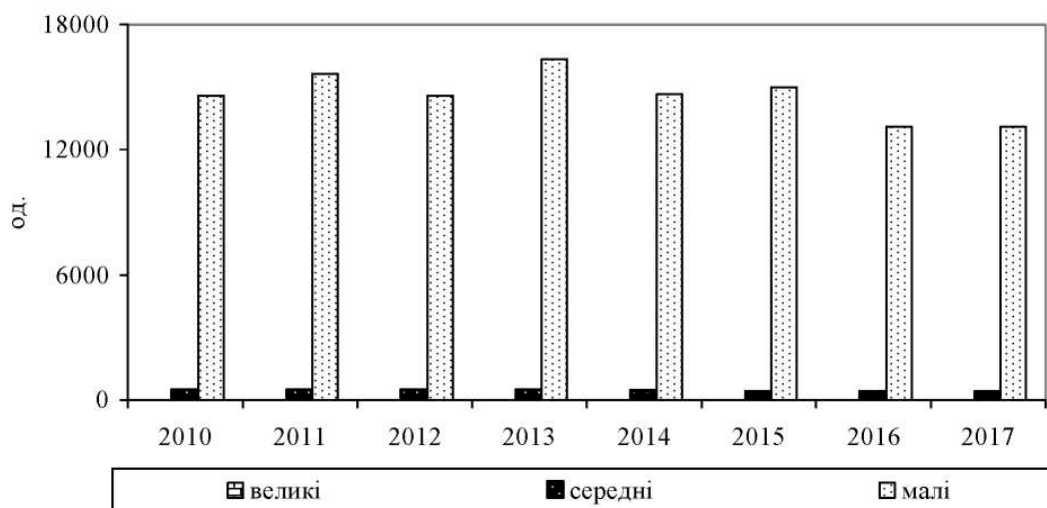

Рис. 3.12. Динаміка підприємств інформаційної сфери за розмірами

Позитивно можна оцінити збільшення середніх і малих підприємств, що займаються комп'ютерним програмуванням, консультуванням та

²²³ Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації» від 17.01.2018 р. № 67-р // Урядовий кур'єр. 2018. 11 трав. (№ 88).

пов'язаною з ними діяльністю надання інформаційних послуг, у 2016 р. порівняно з 2010-им на 79,04% і на 32,8% відповідно. Аналогічний показник для видавничої діяльності є негативним, адже кількість середніх підприємств скоротилася на 57,54% і малих на 29,75%. Щодо великих підприємств, то їх кількість є критично малою за усіма видами діяльності.

На рис. 3.13 представлено дані стосовно динаміки обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг), тобто створення інформаційної продукції. Загально позитивна динаміка пояснюється не лише зростанням попиту на цей вид продукції, але й інфляційними процесами. Темпи приросту за інституційним підходом становили (% до попереднього періоду): 2012 р. – 12,78; 2013 – 6,74; 2014 – 1,33; 2015 – 4,6; 2016 – 19,61; 2017 р. – 16,72. Якщо дослідити динаміку обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) у розрізі видів економічної діяльності, то найбільше зростання характерне для комп'ютерного програмування, консультування та пов'язаної з ними діяльності надання інформаційних послуг, адже обсяг реалізованої продукції у 2017 р. порівняно з 2011-им збільшився майже у 8 разів.

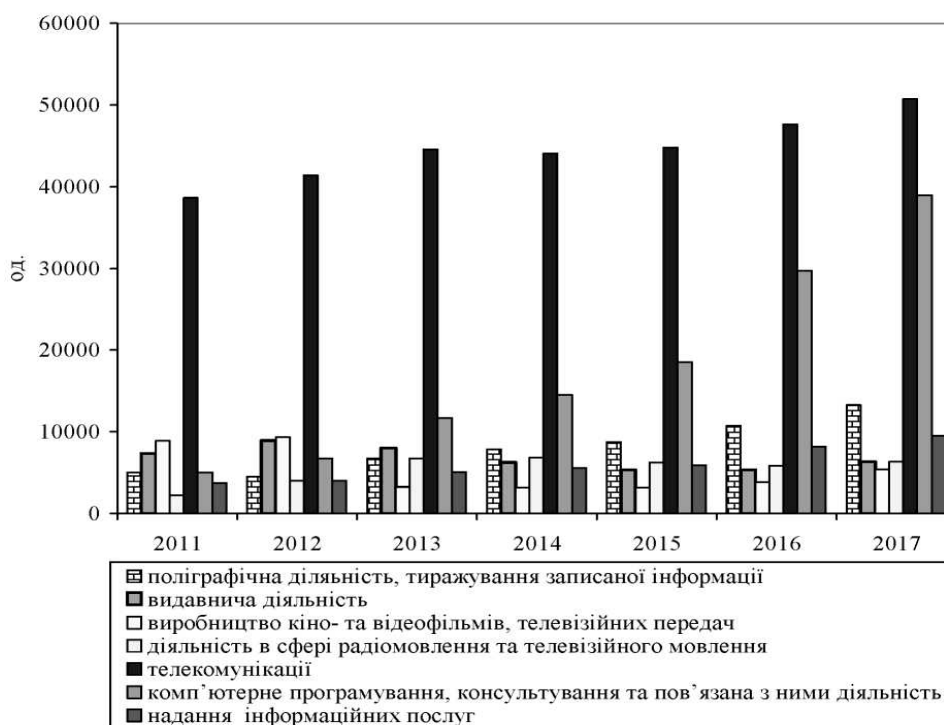

Рис. 3.13. Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) підприємств інформаційної сфери за видами економічної діяльності (за інституційним підходом)

Динаміка обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) мала суттєвий вплив на структуру інформаційної продукції, яка нами за 2017 р. представлена у графічному вигляді на рис. 3.14. Найбільшу частку посідала продукція (товари, послуги) телекомунікацій – 39% і комп'ютерного програмування, консультування та пов'язаної з ними діяльності надання інформаційних послуг – 30%, що в загальному підтверджує результати теоретичних досліджень та окреслену генезу розвитку інформаційної сфери (викладено в попередніх розділах).

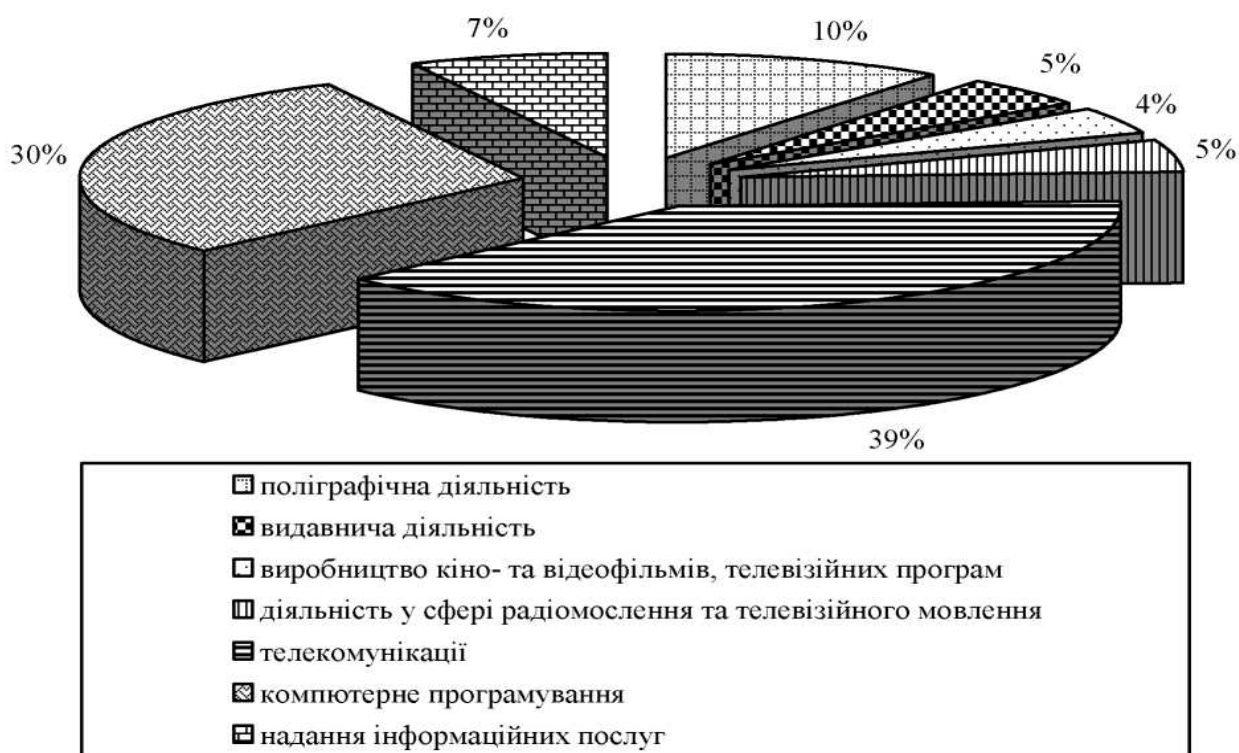

Рис. 3.14. Структура реалізованої продукції (товарів, послуг) підприємств інформаційної сфери за видами економічної діяльності (за інституційним підходом) у 2017 р.

Не можна оминати увагою ще один аспект господарської діяльності підприємств, задіяних в інформаційній сфері – фінансові результати. На рис. 3.15 нами відображено динаміку фінансових результатів до оподаткування. Передовсім привертає увагу негативне сальдо, тобто отримані збитки у 2014-

2015 рр. і значна частка збиткових підприємств – кожне третє. На відміну від загальних тенденцій діяльність підприємств, що займаються комп'ютерним програмуванням, консультуванням та пов'язаною з ними діяльністю надання інформаційних послуг, характеризується позитивним фінансовим результатом у 2012-2016 рр. і найбільшим сумарним прибутком до оподаткування у 2016 р. – 2927,9 тис. грн.

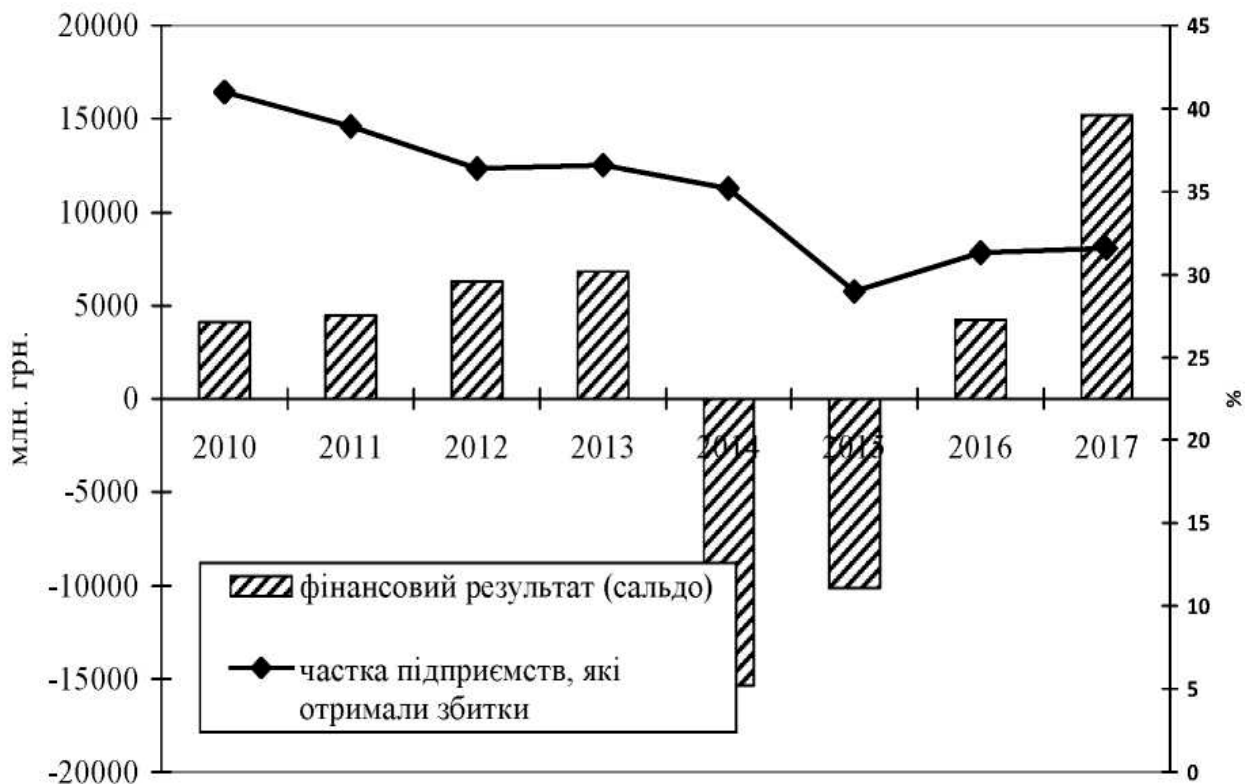

Рис. 3.15. Динаміка фінансових результатів діяльності підприємств інформаційної сфери до оподаткування

Схожі тенденції демонструють результати узагальнення даних про динаміку кінцевого результату діяльності підприємств – чистого прибутку (збитку) (рис. 3.16). Позитивним можна вважати зростання у 2017 р. величини отриманого чистого прибутку або ж скорочення чистих збитків, яке мало місце у виробництві кіно- та відеофільмів, телевізійних програм і діяльності у сфері радіомовлення та телевізійного мовлення. Найбільше

сумарного чистого прибутку було отримано у комп'ютерному програмуванні, консультуванні та пов'язаній з ними діяльності надання інформаційних послуг – 2360,9 млн. грн.

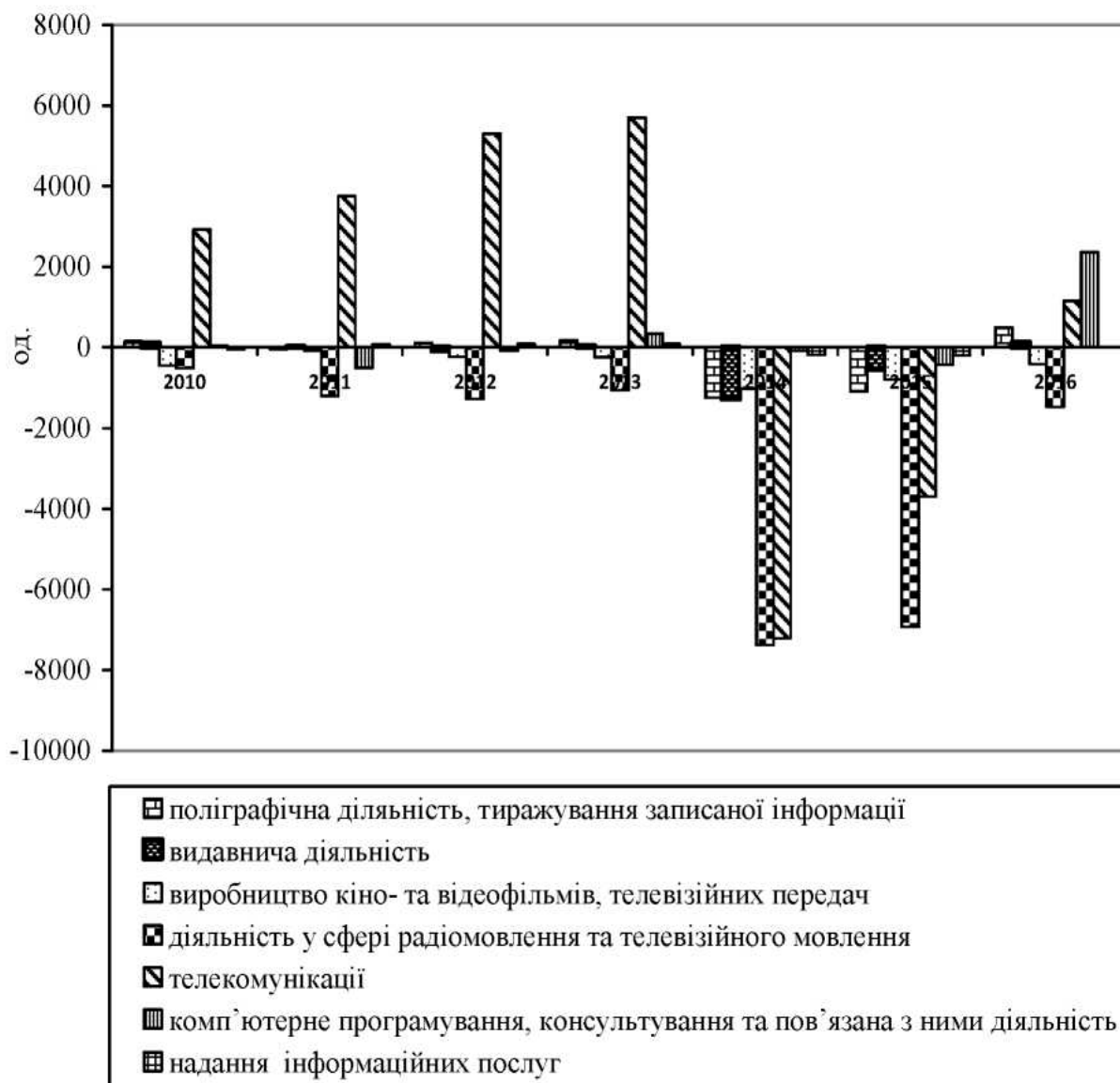

Рис. 3.16. Чистий прибуток (збиток) підприємств інформаційної сфери за видами економічної діяльності (за інституційним підходом) у 2017 р.

Проведене дослідження дозволяє дійти висновку, що сьогоденний етап трансформації національної економіки характеризується комплексом параметрів, які потрібно врахувати при формуванні стратегії державного управління інформаційною сферою (рис. 3.17).

Рис. 3.17. Складові трансформаційного процесу в Україні*

* Джерело: розробка автора

Підводячи деякі підсумки, можна констатувати, що сьогодні трансформація національної економіки характеризується необхідністю зменшення соціальної напруженості та нездатністю здійснити суттєві зміни щодо формування інновації економіки, тобто Україна, маючи потенціал, не використовує його достатньо ефективно, більше того втрачає, збільшуючи відставання від країн-лідерів. На нашу точку зору, нездатність змінити структуру національної економіки вимагає формування цілей, виконання

яких забезпечило б прорив і стало підґрунтям не лише тактичних, але й стратегічних змін. Таким локомотивом розвитку може стати сектор креативних послуг, у тому числі послуги з реклами та зв'язків з громадськістю, дизайн, кіноіндустрія, індустрія моди, видавнича справа, та інші візуальні мистецтва, які характеризуються високими темпами розвитку, забезпечують основу для зростання інтелектуального потенціалу країни та формують як споживацький інтерес в Україні, так і конкурентну позицію на світових ринках.

3.2. Інноваційно-інтеграційні процеси розвитку економіки інформаційної сфери України

Характерну методологічну рису науково-когнітивних процесів сучасної доби становить своєрідне співвідношення диференціації та інтеграції в науці. В усі часи існування та розвитку науки обидві ці діалектичні протилежності, безперечно, одночасно присутні в різних проявах наукового пізнання світу. Вони невіддільні одне від одного. Але впродовж тривалого часу увагу вчених до себе привертала переважно диференціація: у процесі поділу єдиної колись філософії (всеосяжної «любові до мудрості» як синкретичної цілісності) неперервно виокремлювалися все нові й нові об'єкти пізнання, їхні властивості та стани, форми, засоби й інструменти пізнання, розділи теорій та цілі галузі науки, вчення, наукові школи та інституції. Інтеграція ж при цьому, як правило, довго залишалася непомітною (хоч вона, наголосимо ще раз, неминуче була властивою науці завжди і в усьому).

Проте вже у другій половині минулого століття стало зрозумілим, що процеси інтеграції в науці (а також сама ця тенденція) за своєю питомою вагою та роллю у пізнанні аж ніяк не поступаються її протилежності – диференціації. Більше того, у певних аспектах саме інтеграція заслуговує на першочергову увагу дослідників, оскільки її темпи, вживані форми та механізми (а отже, можлива наукова продуктивність) в умовах НТР значно

зросли²²⁴. При цьому, звичайно, це аж ніяк не дозволяє розглядати її у відриві від диференціації або ж абсолютизувати її значення.

Істотною структурно-методологічною ознакою розвитку науки впродовж останнього століття стало те, що поступово змінювався характер синтезу наукового знання. Свого часу академік Б. М. Кедров розрізняв три основні його види: синтез у межах однієї наукової дисципліни; в обсязі низки дисциплін, але таких, що входять до складу одного і того ж широкого комплексу наук (природознавства, суспільствознавства, технікознавства тощо); синтез, що виходить за межі одного з таких комплексів, тобто об'єднує дисципліни, які є наочно відмінними за своєю об'єктно-предметною характеристикою²²⁵. Згодом ці види у науковій методології почали називати відповідно внутрішньодисциплінарним та міжгалузевим синтезом.

Науці минулих епох найбільше був притаманний внутрішньодисциплінарний синтез як найпростіший за своєю природою. На відміну ж від цього однією із характерних особливостей науки доби НТР стала невпинна зміна структури когнітивно-синтетичних процесів: постійно зростають питома вага та значення проявів міждисциплінарного та, особливо, міжгалузевого синтезу. І це, певна річ, іманентно пов'язано із неухильним збільшенням ролі інтегративних тенденцій у науці. Нерідко доходить навіть до внутрішньо суперечливих феноменів, коли в одному процесі поєднуються ознаки діалектичних протилежностей – диференціації та інтеграції.

Саме це ми якраз і бачимо на прикладі економіки інформаційної сфери, що є сукупністю соціально-економічних відносин, що об'єктивно складаються в процесі досягнення інтересів держави (суб'єкти реалізації відповідних державних політик), суб'єктів господарювання (економічних агентів) та окремих споживачів щодо створення, розподілу, обміну та споживання інформаційної продукції. Таким чином, економіка інформаційної сфери інституціоналізується як галузь економічної науки, що вивчає

²²⁴ Семенюк Е. П. Філософські засади сталого розвитку / Е. П. Семенюк. Львів : Афіша, 2002. 200 с.

²²⁵ Кедров Б. М. О синтезе наук. Вопросы философии. 1973. № 3. С. 77–90.

закономірності функціонування інформаційної сфери, як складової національної економіки, опосередковуючи процеси пізнання, розробляє методологію аналізу та прогнозування особливостей її розвитку на основі взаємодії продуктивних сил та виробничих відносин у контексті використання інформації як базового економічного ресурсу.

Економіка інформаційної сфери, як кожна спеціальна наука, має власний поняттєвий апарат, що відповідає її змісту. Спеціальні поняття науки завжди мають точно визначений зміст у межах певної дисципліни і в сукупності становлять її поняттєвий апарат. Саме він разом із предметом певної науки дозволяє відмежувати її від інших наук, визнати самостійною галуззю знання. Важливу частину поняттєвого апарату пізнання складають спеціальнонаукові категорії.

Спеціальнонаукові за своїм характером категорії економіки інформаційної сфери (інформаційна продукція, інформаційна сфера, економіка інформаційної сфери, сталий розвиток інформаційної сфери, інформаційна безпека) своєрідно поєднують інформаційну проблематику з сутнісною специфікою конкретних соціально-економічних дисциплін. Своєю появою всі такі поняття, будучи найважливішими, основоположними у цьому розділі науки, завдячують, насамперед, загальнонауковій проблемі інформації та відповідній категорії²²⁶.

З одного боку, виокремлення ще однієї нової дисципліни – безперечний, цілком очевидний прояв диференціації науки. Але з другого боку, зміст і характер цієї галузі знання є такими, що вона відчутно веде до об'єднання раніше роз'єднаних розділів наукової теорії — економічного знання та наук про інформаційну продукцію (і отже, це глибинний прояв інтеграції науки). У контексті наведеного раніше це міжгалузевий синтез наукового знання, тобто найпродуктивніший, найцінніший з методологічного погляду. Важливо зазначити, що вже цей момент, без сумніву, несе в собі

²²⁶ Семенюк Е. П. Економіка інформаційної сфери : Формування спеціальнонаукового категоріального апарату. Наука та інновації. 2017. Т. 13, № 3. С. 5–21.

певні евристичні можливості, які з більшим чи меншим успіхом можуть бути реалізовані в часовій перспективі.

Слід особливо наголосити, що інтеграція різних галузей науки і техніки завжди породжує помітний інноваційний ефект у науці та практиці вже тому, що при цьому неминуче виникає якісно новий сплав знання, який детермінує появу нового, нетрадиційного змісту. Яскравим прикладом цього може бути вся історія розвитку дисциплін, що вивчають інформаційну сферу, де природничі, технічні, математичні та суспільствознавчі фрагменти знання постійно взаємодіють один з одним, породжуючи щораз новий соціально корисний зміст інноваційного характеру. Він охоплює сфери відповідних матеріалів, інструментів, верстатів та іншого обладнання, всі форми інформаційної продукції та пов'язані з нею праці, а також ергономічні, організаційні, економічні, інформаційні, екологічні та інші можливі фактори галузі. При цьому центральним напрямом, на якому невинно концентруються всі зусилля дослідників, постійно залишається прогрес інформаційної сфери в усій її якісній різноманітності.

Інший, аналогічний приклад – формування у лоні екологічного знання (яке досить довго залишалося лише природничим, суто біологічним) якісно нового розділу – соціальної екології. Навіть із самої назви цілком очевидно, що ця наукова дисципліна була би абсолютно неможливою без провідної ролі інтеграції у науці наших днів: адже йдеться про той аспект екологічної теорії, який покликаний адекватно відобразити взаємодію суспільства і природи²²⁷. Отже, він неминуче має бути цілісним сплавом двох великих регіонів наукового знання – природознавства та суспільствознавства (і до цього ще слід додати обов'язкову імплементацію принципово важливих інгредієнтів іншого характеру – математичного, технічного, медичного, філософського, психологічного тощо).

Повністю оцінити інноваційний ефект зародження в науці економіки

²²⁷ Назарук М. М. Соціальна екологія : Взаємодія суспільства і природи / М. М. Назарук. Львів: Львівськ. нац. ун-т ім. Івана Франка, 2013. 348 с.

інформаційної сфери, причому зробити це досить адекватно, поки що важко, навіть неможливо. Нині цей новий розділ економічного знання, образно кажучи, нагадує маленьку дитину, яка робить перші рухи. Інноваційний потенціал нової, безперечно, оригінальної галузі економічної теорії буде розкриватися, певна річ, поступово, крок за кроком. Отже, майбутнє обіцяє певні перспективні результати евристичного характеру внаслідок поглиблення міжгалузевого синтезу, насамперед, на перетині інформологічної та економічної площин наукової теорії.

Стратегія як вищий рівень організації управління ситуацією набуває особливого значення для розвитку інформаційного ринку. Зростання комунікативних потоків посилює взаємозв'язок ринку інформаційних товарів і послуг з усіма структурами ринкової економіки. Зросли обсяг та значення знання, що водночас спричинило зростання інформаційних потоків:

знання --- інформація --- інтелект --- інформація --- нові знання.

Людство переходить до нової стадії розвитку – інтелектуальної. При цьому формується економіка на основі знань. Бізнес вже не може ефективно функціонувати, не спираючись на знання; державні інституції, які забезпечують ринкові правила гри для бізнесу, розробляючи їх, спираються на знання. Слід зазначити, що інтелектуалізуються всі сфери життєдіяльності людини. Відбувається зміщення точок взаємодії з інформаційних потоків на процеси прийняття рішень, тобто у точки, де створюється знання.

В економіці складається ситуація, коли системний характер прийняття рішень стає домінуючим, оскільки зростає потреба в серйозній інтелектуальній підтримці влади і бізнесу. Кожен індивід або група індивідів на кожному рівні, в кожній економічній структурі перебуває у колі своїх інтересів, сформованих під впливом поданої йому (їй) інформації, і вийти за межі цих інтересів не може, бо для цього немає реальних можливостей. Поява нової інформації – це породження нових потреб, формування нових інтересів та пошук нових меж їхньої реалізації.

Інформаційний ринок відрізняється від інших ринкових формувань, де домінують традиційна промисловість і сфера послуг, тим, що інформація, знання, інформаційні послуги та всі галузі, пов'язані з їхнім виробництвом (телекомунікаційна, комп'ютерна, телевізійна), зростають швидшими темпами, є джерелом нових робочих місць і стають домінуючими в економічному розвитку. Для того, щоб оцінити цей процес кількісно, необхідно мати відповідні статистичні дані. Однак тут спостерігаються серйозні труднощі, оскільки статистична система інерційна і вводить нові показники вимірів з неминучим запізненням.

З цих причин економічний вплив інформаційного ринку важко виміряти. Зі статистичної точки зору основні галузі, задіяні у процесі обробки та поширення інформації: телекомунікації, масове радіомовлення і комп'ютеринг, традиційно аналізувалися окремо. Це створює труднощі для національної та міжнародної статистики в оцінюванні ситуації у цій сфері. У статистичних звітах для інформаційного суспільства немає відповідних показників²²⁸.

Оцінки світового інформаційного ринку, зроблені Міжнародним союзом зв'язку, дають підстави припустити, що він зростає швидше, ніж економіка загалом. Крім цього, інформаційний ринок не піддається впливу економічних спадів. Він охоплює виробництво телекомунікаційних і комп'ютерних послуг та устаткування, програмного забезпечення, теле – і радіомовлення й устаткування, а також аудіовізуальних розваг.

Глобалізація спричинила появу ряду нових моментів в економічній та соціальній архітектурі світу. Сформувалася гігантська наднаціональна світова гео економічна популяція, що функціонує як єдиний цілісний економічний механізм зі своїми інституціональними і правовими системами, рухомими «блукаючими» економічними межами, змінюючи якісно

²²⁸ Іванова В. В. Економіка, заснована на знаннях, та економіка знань: Адекватність використання категорій. Механізм регулювання економіки. 2011. № 3. С.47–54.

традиційну економічну картину й уяву про класичну раціональну економіку.

Процесу глобалізації передують бурхливе зростання промислового виробництва та забезпечення масового споживання, зростання масштабів виробництва і, як наслідок, формування індустріального суспільства, характерними ознаками якого є використання систем машин та машинних технологій, поглиблення і розширення кооперації праці, а також спеціалізація виробництва. Мета такого виробництва полягає у максимізації прибутку. Під впливом науково-технічного прогресу індустріальне суспільство трансформується у постіндустріальне, в якому посилюється взаємозалежність економік різних країн, формується новий інформаційний ринок на основі розвитку комп'ютерної техніки, супутникового зв'язку і телекомунікацій. Інформаційний ринок стає тією сферою діяльності людини, яка формує нові підходи до відтворювального процесу й економічної діяльності, руйнуючи межі національних економік.

Розвиток тенденцій глобалізації, зумовленої науково-технічною та інформаційною революцією, створив передумови для формування якісно нового світового інноваційного ринку, базовою інфраструктурою якого є всесвітня інформаційна мережа Інтернет, що дає змогу практично кожній фірмі знайти найбільш вигідних постачальників та покупців у будь-якій точці світу й організувати кооперування на основі конкурентних переваг будь-якого регіону планети.

Наявні економічні поняття, пристосовані до опису національної економіки, на початку XXI ст. вже не відображають ті новації, які стали сьогодні реаліями. Трансграничність пронизує сьогодні всю світову економіку. Так, у відтворювальній сфері з'явилося багато країн, що стали «країнами-системами», до складу яких входять величезні «чужі» господарські зони (території), при цьому межі таких «країн-систем» є рухомими.

Нестримна генерація найновіших знань та інноваційних проривних

технологій потребує поля для своєї реалізації з тією метою, щоб отримати світовий дохід. Найбільший ефект від цього процесу одержується при впровадженні новацій в існуючі індустріальні і постіндустріальні інфраструктури, бо саме вони найбільше здатні сприймати такі новації й мають інвестиційні ресурси для цього. Проте новий рівень і масштабність інноваційних проектів потребують зрізу цілком життєздатних інфраструктур, «викорчовування» цілих промислових анклавів для того, щоб на «розчищеному» місці сформувати найновіші інфраструктури, які би забезпечували отримання стратегічних ефектів та світового доходу.

Державні інституції мають необхідні інструменти, щоб сприяти припливу світового доходу в певну країну і здійснюють це регулювання за допомогою субсидій на дослідження та розвиток. Проте субсидії можуть мати різний вплив на ту чи іншу фірму або інноваційний проект²²⁹.

Субсидії на дослідження розвиток можуть мати як прямий, так й опосередкований вплив на діяльність фірми. Прямий вплив (ефект) виражається через збільшення сумарних витрат на дослідження та розвиток, утримуючи фінансування досліджень і розвитку незмінним. Непрямий ефект виражається через відповідність фінансових витрат компанії субсидіям на них. Якщо субсидії повністю заміщують власні витрати на дослідження і розвиток, то загальна продуктивність може бути нижчою. З іншого боку, якщо це стимулює власні витрати на розвиток і дослідження, то ефект від субсидій може бути величезний. Таким чином, розуміння співвідношення субсидій на розвиток та дослідження і фінансування самою компанією цієї діяльності необхідне для правильного оцінювання ролі субсидій на розвиток та дослідження для зростання виробництва.

Субсидії на дослідження і розвиток можуть розглядатися як пониження вартості певного проекту (собівартості проекту). Неприбутковий проект за

²²⁹ Клімушин П. С. Електронне урядування в інформаційному суспільстві / П. С. Клімушин, А. О. Серенко. Х. : Магістр, 2010. 312 с.

рахунок субсидій може перетворитись на прибутковий, який зацікавить фірму, або пришвидшити завершення вже існуючого проекту. Якщо про субсидійований проект з дослідження й розвитку передбачає встановлення або оновлення дослідницького (лабораторного) обладнання, то в цьому разі постійні витрати інших поточних чи подальших дослідницьких проектів є нижчими, що дає змогу розпочати такі проекти. Знання та ноу-хау, здобуті у субсидійованому проекті, також можуть вважатися перевагою для успіху подальших проектів. Таким чином, субсидії досліджень та розвитку стимулюють поточні і майбутні витрати фірм на дослідження й розвиток²³⁰.

Аналізуючи ефект субсидій з дослідження і розвитку спочатку зупинимось на концептуальних аспектах, потім розглянемо проблеми, що виникають при вимірюванні та оцінюванні їхнього ефекту.

Припустимо, що $D_{it}=1$ – подія, коли фірма i отримує субсидію в період t , а y_{it}^1 та y_{it}^0 – компанії, які відповідно отримали і не отримали субсидії.

Вважатимемо, що субсидії були отримані у період t , та хочемо оцінити їхній негайний вплив на витрати на дослідження і розвиток. Виграш компанії, що фінансує розвиток та дослідження за рахунок субсидій, становить: $\Delta_{it} \equiv y_{it}^1 - y_{it}^0$. Ми би хотіли знати Δ_{it} для кожної фірми i , яка отримує субсидії, тому що вона вимірює процентну різницю між отриманими витратами на дослідження й розвиток за рахунок субсидій та ситуацією, коли фірма не отримала субсидій. Звичайно ж Δ_{it} не може бути обчислена, оскільки протилежне до y_{it}^0 не існує для фірм, що отримали субсидії.

Проте ми можемо визначити середнє значення ефекту і спробувати оцінити його компоненти. Припустимо, що $E(y_{it}^1 / D_{it} = 1, D_{it-1} = 0)$ – середнє або очікуване значення витрат на розвиток та дослідження серед фірм, які отримують субсидії за період t , але не отримали субсидій у попередній період

²³⁰ Конах В. К. Національний інформаційний простір України: Проблеми формування та державного регулювання / В. К. Конах. К. : НІСД, 2014. 76 с.

$t - 1$. Аналогічно припустимо, $E(y_{it}^0 / D_{it} = 1, D_{it-1} = 0)$ – очікувані витрати на розвиток і дослідження фірм, які не отримали субсидії в період t .

Відповідно,

$$\begin{aligned} \alpha &\equiv E(y_{it}^1 - y_{it}^0 \mid D_{it} = 1, D_{it-1} = 0), \\ \alpha &= E(\Delta_{it} \mid D_{it} = 1, D_{it-1} = 0). \end{aligned} \quad (3.1)$$

Параметр α вимірює середнє значення зміни процента витрат на розвиток та дослідження між тим, що реально витратили фірми при отриманні субсидій, і тим, що би вони витратили, якби не отримали їх.

Таким чином, коли $\alpha > 0$, субсидії стимулюють середній бізнес фінансувати розвиток та дослідження.

Коли $\alpha = 0$, субсидії не здатні замінити приватне фінансування і не стимулюють фінансування самими фірмами. Фірми адаптують своє портфоліо проектів і додають туди проекти, які потенційно можуть отримати субсидії.

На противагу $\alpha < 0$ означає, що субсидії витісняють приватне фінансування. Це відбувається, коли деякі ресурси для субсидування проектів розвитку та досліджень використовуються не за призначенням і витрачаються, наприклад, на таку діяльність, як маркетинг, виробництво та ін.²³¹

Країни колишнього соціалістичного табору, залишаючись в індустріальній фазі цивілізованого розвитку, намагалися уникнути впливу глобальних процесів на свої економіки, тому їхній перехід до світової геофінансової системи сьогодні є складним: у них немає інституціональних атрибутів («своїх» транснаціоналізованих структур) і вони віддають свої господарські території для функціонування інших національних економік, які

²³¹ Концептуальні засади забезпечення сталого розвитку інформаційної сфери України / [Я. В. Котляревський, О. В. Мельников, А. М. Штангрет, Е. П. Семенюк, В. І. Воробйов]. К. : Центр учбової літератури, 2016. 148 с.

нарощують за їхній рахунок своє економічне поле, забираючи від них при цьому певну частку світового доходу.

Світове співтовариство сьогодні прямує до світогосподарської взаємодії на принципово новій основі, закладеній процесами глобалізації. Світ став сприйматися як єдиний, спільний, цілісний, тобто як глобальний. Найвідчутніше глобальність виявляється у світовій економічній сфері (світовій господарській системі). Завершився дуже довгий процес інтернаціоналізації, який, з одного боку, привів до єдиної світової економічної системи, до єдиного інформаційного простору, а з іншого – поставив чітку проблему: як співіснувати у цій ситуації та які критерії її ефективності. Економічна складова глобальних процесів, власне, перевернула всі сфери суспільного життя. Цілком нового якісного забарвлення набувають фундаментальні поняття, такі як: гроші й їхні функції, еквівалент і його трансформація, світовий дохід та умови його формування і перерозподілу, світовий ринок та ін.

Через це, доволі актуальною є проблема розробки таких високих геоекономічних технологій, які би давали змогу не тільки зберегти стійке функціонування суб'єктів світогосподарського спілкування (наднаціональних трансграничних суб'єктів, національних економік та їхніх господарських структур), й отримувати з цих потоків величезні стратегічні ефекти та світовий дохід²³². Стратегічний ефект – категорія вищого порядку, ніж прибуток. Стратегічним ефектом для інформаційного суспільства може бути формування людини нового типу як творця. Саме такий підхід і породжує проблему вибору критеріїв ефективності функціонування інформаційного суспільства. На нашу думку, важливим показником ефективного формування творчого працівника інформаційного суспільства є використання доходів різних країн як частки світового доходу на

²³² Мельников О. В. Методологічні аспекти формування безпеки інформаційної сфери як основи її сталого розвитку. Формування ринкових відносин в Україні. 2017. № 4 (191). С. 30–35.

забезпечення необхідного освітнього рівня всіх громадян у сфері інформаційних технологій і сприяння ефективному перерозподілу світового доходу на користь тих країн, які в результаті нерівномірності економічного розвитку мають проблеми із забезпеченням поінформованості свого населення.

Світовий дохід є показником світового виміру господарської діяльності, стратегічною мотивацією входження у світові відтворювальні цикли і, нарешті, важливим елементом взаємодії, що забезпечує функціонування всієї геоекономічної системи загалом. Економічний і фінансовий стан країни визначає та спеціалізація, яка впливає з певних світових відтворювальних обов'язків тієї чи іншої національної системи, котрими вона наділена світовим економічним співтовариством. Світовий дохід реалізується на економічних кордонах – стиках міжконтинентального розподілу праці між різними світовими відтворювальними формами, таким чином товарне відтворення не зникає, воно переміщується з міжнародного розподілу праці на міжфірмове. Його учасники між собою пов'язані трансфертними, умовно-розрахунковими цінами. Затрати кожного учасника таких ланцюгів не тільки заміщуються, а й дають змогу отримувати додатковий прибуток за рахунок перерозподілу світового доходу (якщо він є) або зазнавати додаткових збитків через його недостатній обсяг для покриття витрат²³³.

Критерієм ефективності функціонування світової економіки в інформаційному суспільстві може слугувати і такий показник, як рівень інформатизації, який пропонуємо визначати через відношення обсягів угод у грошових одиницях до кількості зайнятих у цій сфері.

Процес глобалізації призводить до стійкої залежності національної економіки від світової і змушує шукати більш ефективні заходи, які би дали

²³³ Пенькова І. В. Інформаційно-економічна модель сучасного суспільства : дис.... д-ра екон. наук : 08.00.01 / І. В. Пенькова ; [Донец. нац. техн. ун-т]. Донецьк, 2007. 512 с.

зможу своєчасно попереджувати валютні банківські та боргові кризи й блокувати поширення кризових явищ по горизонталі (від країни до країни, від регіону до регіону) і по вертикалі (з одних участків світової економічної системи на інших), не допускаючи їхнього переростання у системні, а також знизити негативні наслідки для економіки. Саме з цих міркувань випливає необхідність пошуку такого показника, який би свідчив про погіршення ситуації на ринку. Здебільшого на кожній фондовій біржі такими показниками є біржові індекси. Проте вони характеризують ситуацію у тих окремих анклавах, які охоплює ця фондова біржа. Тому існує потреба у створенні інтегрованого індексу, який би охоплював всю сукупну геофінансову структуру. Розробка такого індексу потребує ґрунтовних знань з теорії інформації, теорії ігор та теорії ймовірностей. Міжнародні конференції з наукової інформації (м. Лондон Великобританія, 1948р.; м. Вашингтон США, 1958 р.) – перші етапи розвитку інформації й теорії. У 1970-х рр. американські вчені Д. Прайс, Ю. Гарфілд, Г. Мендел, У. Гарвай у своїх працях актуалізували загальнонаукове значення науково-інформаційної діяльності і використання при цьому ЕОМ. Радикально зріс інтерес до інформатики завдяки дослідженням американських науковців К. Шеннона і Н. Вінера, які застосували й розвинули кількісний аналіз оцінювання інформації взагалі. Вони брали за основу те, що кожна подія, яка має скінченну кількість наслідків, характеризується невизначеністю, що залежить від кількості можливих наслідків та імовірності кожного з них. Міру невизначеності називають ентропією (від грецьк. $\epsilon\pi$ – «в, всередину» + $\tau\rho\epsilon$ – «поворот, перетворення»), інакше кажучи, мірою внутрішньої невпорядкованості системи і визначають за формулою:

$$H(\omega) = \sum_{i=1}^n P(a_i) \log_2 P(a_i), \quad (3.2)$$

де ω – подія; a_i – один із можливих наслідків події; $P(a_i)$ – імовірність цього

наслідку. Ентропія двох незалежних подій ω_1 і ω_2 має таку властивість: $H(\omega_1\omega_2)=H(\omega_1)+H(\omega_2)$. У випадку залежних подій ω_1 і ω_2 отримують: $H(\omega_1\omega_2)=H(\omega_1)+H\omega_1(\omega_2)$, де $H\omega_1(\omega_2)$ —умовна ентропія події ω_2 за умови здійснення події ω_1 . Для визначення $H\omega_1(\omega_2)$ використовують не абсолютні ймовірності наслідків ω_2 , а умовні, які характеризують імовірність наслідків у події ω_2 за умови, що існував наслідок подій ω_1 . Міру кількості інформації про наслідок a_i , що трактується як міра усунення або зменшення невизначеності під час здійснення цієї події, визначають за формулою:

$$J(a_i) = \log_2 P_1(a_1) - \log_2 P_2(a_2) = \log_2 \frac{P_1(a_1)}{P_2(a_2)}, \quad (3.3)$$

де $\log P_1(a_{ii})$ — невизначеність наслідку a_i до події ω , а $\log P_2(a_i)$ — невизначеність наслідку після цієї події. Якщо подія мала наслідок, то $P(a_i)=1$. Звідси чим більша ймовірність наслідку до здійснення події, тим меншу кількість інформації отримують після настання цієї події. Інформацію містить повідомлення, що зменшує невизначеність щодо подій, які нас цікавлять. Власне кажучи, якщо $H\omega_1(\omega_2)=H(\omega_2)$, то $I(\omega_1\omega_2)=H(\omega_1)-H\omega_1(\omega_2)=0$. Це означає, що інформацію містять лише нові повідомлення. Природною чисельною мірою невизначеності будь-якої події є її ймовірність, тому процес добування інформації пов'язаний зі зменшенням невизначеності, в якому широко застосовуються статистичні методи. За допомогою показника кількості інформації визначають оптимальну швидкість її передавання – пропускну здатність каналу зв'язку. Передавання інформації як складова частина теорії інформації є перенесенням інформації від джерела повідомлень до споживача повідомлень (адресата)²³⁴.

Існують оцінки, за яким найближчих 10 років майже 90% бізнес-установ, що працюють на інформаційному ринку і не тільки на ньому, в

²³⁴ Семенюк Е. П. Економіка інформаційної сфери : Формування спеціальнонаукового категоріального апарату. Наука та інновації. 2017. Т. 13, № 3. С. 5–21.

економічно розвинутих країнах використовуватимуть у своїй діяльності Інтернет-технології, мережеві форми управління та електронні системи розрахунків. Отже, вони всі стануть учасниками мережевої економіки, а її особливості й можливості будуть мати для основної частини бізнесу великий вартісний інтерес²³⁵.

Таким чином, компаніям, які бажають розвивати свій бізнес в умовах глобалізації та переходу до електронного суспільства, використовуючи потужність Інтернету для підвищення продуктивності, необхідно оцінити адекватність своїх намірів таким принципам: 1. Готовність фірми до «стискання» бізнес-процесів. 2. Спільна робота компанії з більшою кількістю партнерів, ніж раніше. 3. Швидкість реакції фірми на запити клієнтів. 4. Індивідуальне обслуговування клієнтів фірми. 5. Гнучкість фірми у підході до бізнесу.

«Стискання» бізнес-процесів – уникнення зайвих бізнес-процедур в усіх ланцюжках (від постачань до фінансових взаємодій) з метою створення прибуткового онлайн-проекту фірми.

Підприємства, які з успіхом функціонують в онлайнівій економіці, намагаються позбутися зайвих бізнес-процедур. Часто акцент в обслуговуванні клієнтів і партнерів робиться не на серії послідовних взаємодій, а на їхньому паралельному проведенні, що дає змогу підприємству відпрацьовувати замовлення в реальному часі. Тому фірмам для роботи в режимі онлайн слід позбутися усіх зайвих процесів. У сучасних умовах глобалізації потрібно підтримувати відносини, які виходять за межі простих замовлень і розрахунків. Взаємодії компаній відбуваються у мережі динамічно, й на певний період виникають нові форми спільної роботи. Бізнес-установи працюють разом доти, доки їм це необхідно. Електронний інформаційний ринок створює умови для динамічного брокерства, що дасть змогу знаходити оптимальні рішення.

²³⁵ Інформаційні системи для сучасних бізнес-аналітиків: монографія / [Тимашова Л.А., Бондар Л.А., Лещенко В.А., та ін.] К: АПСВ, 2005. 483 с.

Динамічне брокерство – нова форма спільної роботи компаній на певний період здійснення електронного бізнесу, при якому відносини між компаніями виходять за межі простих замовлень і розрахунків²³⁶.

За таких умов підприємствам для досягнення успіху потрібно: а) створювати структуру нових динамічних партнерських відносин з торговельними компаніями; б) налагоджувати партнерські зв'язки, що є найбільш правильними з точки зору загального зниження витрат; в) формувати схему оперативної роботи з цими партнерами.

У мережевій економіці компанія має правильно оцінювати свої позиції в конкурентній боротьбі. Споживачі, покупці і партнери хочуть негайно одержувати відповіді на свої запитання в режимі онлайн. Підприємствам в умовах глобалізації потрібно використовувати бази даних з інформацією, здатною прискорити процеси взаємодії з клієнтом. З цією метою у масштабі компанії реалізуються дії, спрямовані на стандартизацію вмісту цих баз даних, перевизначаються функції підрозділів для поліпшення управління відносинами з клієнтами. Тому компанії повинні мати відповідне апаратне, програмне і кадрове забезпечення, здатне підтримувати бізнес у реальному часі. Винятково важливою є інтеграція компонентів апаратно-програмних систем електронної взаємодії – баз даних, бізнес-процесів, інформаційного наповнення веб-сторінок тощо.

До споживачів і покупців, партнерів та співробітників потрібний індивідуальний підхід, тому підприємства намагаються краще обслуговувати клієнтів, створюючи індивідуальний ринок. Фіксовані ціни мають бути замінені на динамічні цінові моделі, більш характерні для умов нового ринку. Крім цього, www-система як інформаційне середовище дає змогу зробити інформацію продуктом, який мережеві підприємства можуть постачати своїм клієнтам у межах загальної бізнес-взаємодії. Ця інформація допомагає клієнтам краще управляти своїм бізнесом та надавати якісні послуги.

²³⁶ Кастельс М. Інформаційна епоха. Економіка, суспільство і культура. М., 2000. С. 237.

Динаміка будь-якого ринку формується під впливом безлічі факторів, однак найголовнішими з них є стратегічний і тактичний. Стратегічний фактор – це фактор довгострокової дії, що описується закономірністю формування цін. Тактичний фактор діє у короткостроковому періоді та відображає мінливість кон'юнктурних змін ринку.

Отже, розглянувши фактори, можемо виділити такі закономірності розвитку інформаційного ринку в глобальному аспекті:

- поширення інформації та нових знань формує новий освітній і культурний потенціал суспільства;

- інформація як продукт має найвищу цінність при своїй актуальності;

- домінуючою стратегією розвитку суспільства стає ідея розвитку людського інтелекту та пріоритетність інвестицій у розвиток знань;

- відбувається зниження ролі матеріального виробництва і розвиток сектору послуг та інформації, формування іншого характеру людської діяльності, зміна типів ресурсів, що залучаються у виробництво, а також істотна модифікація традиційної соціальної структури;

- цифрова нерівність поглиблюється у доступі до соціальних, економічних, освітніх, культурних та інших можливостей через нерівний доступ до інформаційних комп'ютерних технологій;

- акцентуація вирішення проблеми усунення нерівностей має лежати в площині забезпечення не фактичної, а потенційної рівності в доступі до можливостей реалізації своїх потреб, рівень і якість яких визначається суб'єктом цих потреб;

- відбувається формування людини нового типу як творця;

- здійснюється пошук та вибір критеріїв ефективності функціонування інформаційного ринку;

- відбувається формування категорії «світового доходу».

На локальному рівні для розвитку інформаційного ринку характерні такі закономірності, як: розвиток мереж, розвиток мобільного зв'язку,

витіснення фіксованого зв'язку мобільним, розвиток широкополосних каналів зв'язку, розвиток оптоволоконних, супутникових та безпроводних технологій, популяризація мобільного стилю життя, зношення та скорочення строків морального старіння техніки. Як можна помітити, усі закономірності містять у собі фактор часу як особливу умову. Цей фактор відіграє ключову роль у всіх змінах і формуваннях.

Економічний аспект як найбільш представницький охоплює комплекс питань, пов'язаних з дослідженням закономірностей формування інформаційного ринку, зі створенням методичних основ формування його господарського механізму, які би враховували специфіку цієї сфери: основи оцінювання конкурентоспроможності, формування системи інформаційного маркетингу та ін.

Ціна, будучи елементом ринкового механізму, впливає на формування економічної кон'юнктури, яка водночас впливає на формування ціни, що виражає дуалізм ринкових цін. У дійсності вплив на ціновий механізм обох факторів важко розмежувати, оскільки відбувається нашарування їхньої дії.

Найбільш поширені підходи до ціноутворення базуються на витратах, конкуренції та цінності для покупця. Вони не заперечують використання один одного, а для прийняття ефективного рішення застосовуються в комплексі. Інакше кажучи, ціноутворення має брати до уваги необхідний обсяг товару для покриття витрат і приносити прибуток, ціни конкурентів, оцінку покупців щодо вартості товару.

Для ціноутворення, що базується на витратах, загальним правилом є покриття сукупних витрат виробництва й маркетингу. (Сукупні витрати враховують постійні і змінні витрати.) Ця основа знайшла відображення в таких формах ціноутворення:

Ціноутворення з торговою націнкою (markup pricing) – додання процента націнки до ціни товару з метою отримання ціни продажу.

Ціноутворення за методом норми окупності (rate-of-return pricing) –

метод, що базується на визначенні сукупних витрат, а потім додаванні до них норми окупності з метою отримання ціни продажу.

Аналіз рівня беззбитковості (breakeven analysis) – метод для визначення необхідного обсягу продажів для покриття всіх витрат при певній ціні.

Використовуючи метод ціноутворення, що базується на конкуренції, маркетологи повинні розглядати ціни конкурентів за такими критеріями: 1) є кілька конкурентів з якісними товарами; 2) принаймні деякі конкуренти фінансово сильні; 3) характеристики товару можуть бути легко скопійовані, й товари важко диференціювати; 4) конкуренти мають доступ до каналів дистрибуції; 5) у конкурентів виявляється високий рівень маркетингових знань та навичок; 6) конкуренти мають схожу цінову структуру.

Використовуючи ціноутворення, що базується на вартості для покупця, маркетологи повинні визначити, скільки покупці готові платити за товар і яку цінову дисперсію вони вважають прийнятною. Покупці купують товар, враховуючи різницю між відчутними перевагами від споживання товару та перевагами вартості обміну.

Теорія цінової дисперсії широко вживана, Але вона не знайшла широкого пояснення. Ця теорія згадується у численних економетричних працях (Pratt et al. 1979, Lach, 2002; Barron et al., 2004; Hosken, Reiffen, 2004). Цінова дисперсія з'являється від різниці між витратами чи властивостями товару або від ринкових суперечностей через асиметричність інформації, яку отримує споживач. Остання спонукає покупця шукати, і він заздалегідь очікує при пошуку товару отримати велику дисперсію в цінах. Проте у кількох теоретичних моделях наведено рівновагу цінової дисперсії з точки зору пошуку споживача. Найбільшим результатом у науковій зарубіжній літературі є праця П. А. Діамонда (1971 р.), яка містить три суперечливі умови: відсутня дисперсія, ціна рівноваги є монополістичною й немає пошуку споживача у точці рівноваги.

Сьогодні постало реальне протиріччя між нагальною потребою у

фахівцях, що мають високий рівень інформаційної культури, й відсутністю достатньої кількості фахівців, підготовлених до різних видів діяльності в галузі обробки професійно значущої інформації на рівні сучасних вимог. І це відбувається в той час, коли практично неможливо назвати сферу людської діяльності, що не зазнавала б залежності від ринку інформації й не залежала від використання новітніх інформаційних технологій; коли майже кожна держава знаходиться в умовах інформаційно-психологічних операцій та війн.

3.3. Аналіз факторів забезпечення розвитку інформаційної сфери України та результативності її державного регулювання

Грунтуючись на вищездійсненому аналізі, можна стверджувати, що існує необхідність втручання держави у побудову та реалізацію моделей розвитку економічної системи з урахуванням факторів, які визначають стан інформаційної сфери. Відомо, що державне регулювання економіки — сукупність форм і методів цілеспрямованого впливу державних установ і організацій на розвиток суспільного розвитку виробництва (у т. ч. продуктивних сил, техніко-економічних, організаційно-економічних та соціально-економічних відносин) для його стабілізації та пристосування до умов, що змінюються. Державне регулювання економіки зумовлене неспроможністю механізму ринкового саморегулювання вирішити низку кардинальних проблем розвитку економічної системи²³⁷.

Найважливішими напрямками державного регулювання є: регулювання системи продуктивних сил загалом і кожного її елемента зокрема (засобів праці, науки та ін.); регулювання відносин економічної власності, в т. ч. окремих форм — акціонерної, державної тощо; регулювання техніко-економічних відносин, у т. ч. процесу концентрації виробництва, його спеціалізації тощо; регулювання організаційно-економічних відносин і

²³⁷ Мочерний С. В. Державне регулювання економіки. Економічна енциклопедія : у 3 т. / [редкол. : С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін.]. Т. 1. К. : Академія ; Тернопіль : Акад. нар. госп-ва, 2000. С. 322-323.

передусім менеджменту. Для регулювання цих підсистем застосовують наступні методи (засоби): економічне; правове та адміністративне регулювання.

Головними формами державного регулювання є: планування (довго-, середньо- і короткотермінове), програмування (насамперед складання цільових комплексних програм) та прогнозування на національному і наднаціональному рівнях. У нашому випадку є можливість виділити наявні та потенційно можливі явища і чинники, які стримують чи стимулюють СРІС. Класифікація факторів СРІС наведена нижче, рис. 3.18.

Фактори розвитку інформаційної сфери	
стримуючі	стимулюючі
Нечіткість ієрархії мережі регулювання	Зміни інформаційних потреб споживачів
Інформаційна асиметрія	Висока додана вартість інформаційної продукції та послуг
Непропорційність розвитку окремих видів інформаційної продукції	Інформаційний суверенітет
Платоспроможний попит	Електронне врядування

Рис. 3.18. Стримуючі та стимулюючі фактори розвитку інформаційної сфери України²³⁸

Сталість інформаційної сфери нерозривно пов'язана зі зростанням виробництва інформаційної продукції, ефективним використанням економічних та інтелектуальних ресурсів, підвищенням добробуту й якості життя споживачів, стабільним і збалансованим природокористуванням. Тільки за збалансованої економічної, соціальної та екологічної складових можливо забезпечити стійкий розвиток інформаційної сфери протягом тривалого часу.

²³⁸ Котляревський Я. В. Ієрархічне впорядкування факторів, що стримують або стимулюють розвиток інформаційної сфери в Україні. Наук. пр. Науково-дослід. фін. ін-ту. 2016. Вип. 2 (75). С. 39-52; Kotliarevskyy Ya. Sustainable development of informational sphere in Ukraine. European cooperation. 2016. № 8 (15). P. 80-87.

Інформаційна сфера як нестійка система не може саморозвиватися без зовнішнього впливу. Стійкість виробництва в інформаційній сфері обумовлена специфікою ринкових відносин в інформаційному виробництві, що не завжди вписується у сучасну модель ринкової економіки та розвивається у багатьох випадках завдяки державній підтримці.

Говорячи про сталий розвиток інформаційної сфери, слід розуміти, що він полягає у сприянні досягненню заданих параметрів розвитку на макро-рівні, що обумовлює необхідність типологізації самого об'єкта дослідження.

Нечіткість ієрархії мережі регулювання. Положення Конституції України, що стосуються функціонування вітчизняної інформаційної сфери, конкретизуються у значній кількості нормативно-правових актів²³⁹, базовими з яких є закони України «Про інформацію»²⁴⁰, «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні»²⁴¹, «Про науково-технічну інформацію»²⁴², «Про телебачення та радіомовлення»²⁴³, «Про інформаційні агентства»²⁴⁴, «Про рекламу»²⁴⁵, «Про видавничу справу»²⁴⁶, «Про кінематографію»²⁴⁷ тощо.

Експертиза вітчизняного інформаційного законодавства, котра неодноразово здійснювалася міжнародними організаціями протягом останніх років, свідчить про те, що нормативно-правова база функціонування інформаційної сфери України в цілому відповідає європейським нормам. Проте значна кількість законодавчих актів ухвалюється з метою вирішення

²³⁹ Інформаційне суспільство. Шлях України / [А. В. Колодюк, Т. А. Береза, Я. А. Жаліло, Л. В. Березовець та ін.]. К. : Інформаційне суспільство України, 2004. 309 с.

²⁴⁰ Закон України «Про інформацію» від 02.10.1992 р. № 2657-ХІІ (ост. зміни: 01.01.2017) URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>

²⁴¹ Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» від 16.11.1992 р. № 2782-ХІІ (ост. зміни: 15.06.2017) URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2782-12>

²⁴² Закон України «Про науково-технічну інформацію» від 25.06.1993 р. № 3322-ХІІ (ост. зміни: 19.04.2014) URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3322-12>

²⁴³ Закон України «Про телебачення і радіомовлення» від 21.12.1993 р. № 3759-ХІІ (ост. зміни: 01.01.2017) URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3759-12>

²⁴⁴ Закон України «Про інформаційні агентства» від 28.02.1995 р. № 74/95-В (ост. зміни: 21.05.2015) URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/74/95-%D0%B2%D1%80>

²⁴⁵ Закон України «Про публічні закупівлі» від 25.12.2015 р. № 922-VIII (ост. зміни: 27.01.2018). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/922-19>

²⁴⁶ Закон України «Про видавничу справу» від 05.06.1997 р. № 318/97-ВР (ост. зміни: 19.07.2017) URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/318/97-%D0%B2%D1%80/page>

²⁴⁷ Закон України «Про кінематографію» від 13.01.1998 р. № 9/98-ВР (ост. зміни: 26.04.2017). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/9/98-%D0%B2%D1%80>

певних тактичних завдань, часто без урахування стратегічних орієнтирів розвитку інформаційної сфери. Показовими з цієї точки зору є спроби перегляду законодавства щодо дозволу рекламування алкоголю та тютюну.

Одним із напрямків удосконалення системи інформаційного законодавства України може стати розроблення та ухвалення Інформаційного кодексу України, що дозволить розв'язати проблему подолання протиріч у законодавчих та нормативно-правових актах, забезпечити єдність і нефрагментованість нормативно-правового поля²⁴⁸.

У межах діючого законодавчого поля Держкомтелерадіо повинен виконувати роль суб'єкта реалізації державної інформаційної політики, який не лише сприяє її формуванню та розвитку, але й дбає про захист національних інтересів. Фактично ж за недостатньої уваги, у тому числі в питаннях фінансування пріоритетних проектів щодо створення національного інформаційного продукту, поставлені перед цим державним органом завдання складно виконати. Окрім того, існують певні проблеми, пов'язані із взаємодією комітету з Міністерством інформаційної політики України та іншими суб'єктами інституційного середовища державного регулювання інформаційної сфери України²⁴⁹.

На нашу думку, необхідність удосконалення системи державного регулювання інформаційною сферою вимагає не лише виявлення та загальної характеристики проблеми, але й подальшої роботи над нею, зокрема стосовно побудови механізму трансформації структури Держкомтелерадіо як суб'єкта інформаційної сфери для досягнення національних інтересів і захисту інформаційної сфери нашої країни. Як приклад руху у цьому напрямку можна навести створення Українського інституту книги²⁵⁰.

²⁴⁸ Баранов О. А. Правове забезпечення інформаційної сфери : Теорія, методологія і практика / О. А. Баранов. К. : Едельвейс, 2014. 434 с.

²⁴⁹ Котляревський Я. В. Основні засади діяльності Державного комітету з питань телебачення і радіомовлення України як суб'єкта інформаційної сфери. Держава та регіони. Сер. Економіка та підприємництво. 2015. № 5 (86). С. 15-22.

²⁵⁰ Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення системи державного управління у книговидавничій сфері» від 28.01.2016 р. № 954-VIII (ост. зміни: 06.11.2016) URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/954-19>

Інформаційна асиметрія. Серед факторів, стримуючих розвиток інформаційної сфери України, присутня проблема цифрового розриву (digital divide) чи цифрової нерівності, що провокує інформаційну асиметрію, яка полягає у різних можливостях між тими, хто з технічних, політичних, соціальних або економічних причин має доступ до інформаційно-комунікаційних технологій, і тими, хто його не має. Такий розрив існує не тільки між різними країнами, а й між різними регіонами й навіть соціальними групами всередині країн.

Так, наприклад, за даними Київського міжнародного інституту соціології (КМІС) у лютому 2016 року 61,6% дорослого населення України користувалося інтернетом. Користування інтернетом суттєво варіюється залежно від місця проживання. Найбільше домогосподарств з домашнім підключенням спостерігається у столиці (78%), у той час як у Кіровоградській області таких майже в 2,5 рази менше. Варто також зауважити, що розвиток інтернету породжує ще один вид соціальної диференціації: сільське населення, особи з низьким рівнем доходу і старші вікові групи користуються Інтернетом значно менше, ніж інші²⁵¹.

Є різні точки зору щодо масштабів і важливості для нас інформаційної асиметрії, зокрема динаміки її змін, однак слід погодитись з тим, що цей фактор є однією з важливих характеристик соціальної нерівності в країні, яка може обумовлювати подальшу соціально-економічну нерівність.

Непропорційність розвитку окремих видів інформаційної продукції (частка інформаційної продукції, що не потребує активної участі споживача, та знижує можливість генерування ним нових знань). З початку 1980-90-х рр. спостерігається постійне падіння інтересу до традиційних форм інформаційної діяльності. Прірва між освіченими соціальними групами та іншими стає все ширшою. Таким чином, можна говорити про перетворення традиційних форм участі в інформаційній діяльності в діяльність, доступну

²⁵¹ Динаміка використання Інтернет в Україні: лютий-березень 2016: прес-реліз / [підготувала Н. Харченко]. Retrieved from : <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=621&page=2>

лише елітам. З одного боку, відбувається звуження кола споживачів традиційних інформаційних послуг, з другого, — змінюється їх соціальна структура. Тільки «вузькі» соціальні групи користуються формами діяльності, пропонованими традиційними інститутами інформаційної сфери, контакти з якими стають усе менш інтенсивними²⁵².

Достатньо давно дослідники відзначають значення телебачення як основного «постачальника» інформації, що увесь час зростає. Згідно з опитуванням того ж таки КМІС, проведеним у жовтні 2014 р., телебачення залишається основним джерелом отримання новин для переважної більшості українців (83,5% респондентів називали українське телебачення основним джерелом інформації, 31% — інтернет-сайти, 29% — знайомих і родичів тощо)²⁵³.

У значної частини споживачів вже давно з'явилося відчуття, що телепрограми можуть успішно замінити кінотеатр, концерт чи виставу, книги. Особливо важливим телебачення є для людей з низьким освітнім рівнем, чия участь у традиційних формах інформаційної діяльності завжди була обмеженою. Освічені люди зазвичай надають більше значення традиційним формам інформаційної діяльності і бажають брати в них активну участь. Такі факти свідчать про прогресуюче розшарування та поляризацію суспільства за відношенням до традиційної інформаційної діяльності. Уже нині цей процес здійснюється доволі інтенсивно, що приводить в кінцевому підсумку до виникнення еліт, які беруть участь у традиційних формах інформаційної діяльності, зберігаючи усталені системи цінностей та існують поряд з групами менш освічених споживачів, чий контакт обмежується переважно телебаченням²⁵⁴.

Польський дослідник Р. Цибульський колись дуже влучно охарактеризував цю ситуацію: «Можна було б докласти зусиль і різними

²⁵² Читання як проблема вільного часу : За результатами соціолого-статистичних досліджень / [В. М. Сеньківський, Т. В. Олянишен, А. М. Штангрет, О. В. Мельников]. — Львів : Укр. акад. друкарства, 2009. 160 с.

²⁵³ ЗМІ та довіра до українських і російських ЗМІ : Прес-реліз / [підготувала Л. Новікова]. Retrieved from: <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=425&page=1>

²⁵⁴ Шаховська Н. Б. Проектування інформаційних систем / Н. Б. Шаховська, В. В. Литвин. Львів : Магнолія-2006, 2011. 380 с.

шляхами відівчити відому частину суспільства від купівлі статуєток у вигляді голубків, що цілуються, і поширювати замість них твори, художня цінність яких загально-визнана. Але така зміна смаків носила б поверхневий характер; реально вона могла б відбутися, наприклад, під дією моди, але це не було б рівноцінно глибоким змінам духовного обличчя людини. Добре було б, звичайно, витіснити халтуру, замінивши її художньо цінними творами, але важко утриматися від питання, чи є заміна одного стереотипу іншим саме тим ефектом, якого ми добиваємось, поширюючи культуру. Зміна смаків повинна бути результатом досягнення людиною духовної зрілості, результатом формування нових потреб»²⁵⁵.

Платоспроможний попит. Незважаючи на об'єктивні відмінності та особливості національних економік, структура використання вільного часу працюючими жителями міст України, США, країн ЄС і РФ²⁵⁶ практично однакова. Для наочності представлення матеріалу розділимо громадян на п'ять груп за доходами (табл. 3.3) і покажемо розподіл зайвих коштів за умови їх появи і занять у вільний час залежно від прибутків²⁵⁷.

Таблиця 3.3

Групи споживачів за доходами²⁵⁸

Група	На що вистачає коштів
1	Грошей цілком вистачає, щоб собі ні в чому не відмовляти
2	Купівля більшості товарів тривалого користування (холодильник, телевізор) не викликає труднощів, але значніші покупки на даний час недоступні
3	Грошей достатньо для придбання необхідних продуктів та одягу, більші покупки доводиться відкладати на потім
4	Грошей вистачає тільки на придбання продуктів харчування
5	Грошей постійно не вистачає навіть на придбання продуктів харчування,

²⁵⁵ Cybulski, R. Księgarstwo w społeczeństwie współczesnym / R. Cybulski. Warszawa : Ossolineum, 1978. 278 p.

²⁵⁶ Robinson, J. P. The Rhythm of Everyday Life: How Soviet and American Citizens Use Time / J. P. Robinson, V. J. Andreyenkov & V. D. Patrushev. NY. : Westview Press, 1988. 120 p.

²⁵⁷ Олянишен Т. В. Зміни форм культурної діяльності в Україні. Вісник Книжкової палати. 2009. № 12 (161). С. 41–43.

Чубукова О. Ю. Економіка інформації / О. Ю. Чубукова. К. : Нора-Прінт, 2006. 252 с.

²⁵⁸ Сидорова А. В. Доходи та витрати населення : Статистичне оцінювання, моделювання та прогнозування. Фінанси, облік, банки. 2017. №1 (22). С. 154-162

Відмінності спостерігаються тільки в тривалості окремих занять. Відомо, що можлива поява зайвих грошей у групах людей з низьким рівнем матеріальної забезпеченості не передбачає значних витрат на поліпшення дозвілля та відпочинку (табл. 3.4). Так, якщо в групах 1-2, які характеризуються доволі високим рівнем матеріальної забезпеченості, витратили б «зайві» гроші на покращення організації свого дозвілля та відпочинку — відповідно 48 і 37% опитаних, то у групах 4-5 — відповідно 12 і 5%²⁵⁹.

Таблиця 3.4

**Розподіл зайвих коштів споживачів при їх
появі²⁶⁰**

№ з/п	Групи за доходами				
	1	2	3	4	5
1	На поліпшення організації свого дозвілля та відпочинку		На купівлю товарів тривалого користування	Зайвих грошей немає і не передбачається	
2	На купівлю предметів розкоші	Важко відповісти	На поліпшення організації свого дозвілля та відпочинку	На купівлю предметів першої необхідності	
3	Важко відповісти	Зайвих грошей немає і не передбачається	На купівлю предметів першої необхідності	На поліпшення організації свого дозвілля та відпочинку	На купівлю товарів тривалого користування
4	Зайвих грошей немає і не передбачається	На купівлю товарів тривалого користування	Зайвих грошей немає і не передбачається	На купівлю товарів тривалого користування	На поліпшення організації свого дозвілля та відпочинку

На сьогодні відсутні дані по Україні про розподіл занять у вільний час залежно від матеріального благополуччя, але з сучасних досліджень, проведених в інших країнах, відомо, що рівень матеріальної забезпеченості

²⁵⁹ Чухно А. А. Інституціонально-інформаційна економіка / А. А. Чухно, П. М. Леоненко, П. І. Юхименко. К. : Знання, 2010. 687 с.

²⁶⁰ Скриньковський Р. М. Витрати домогосподарств України : Змістовно-сутнісні та інформаційно-аналітичні аспекти. Інвестиції: Практика та досвід. 2015. № 1. С. 38-42.

значно модифікує спосіб використання вільного часу. Якщо падіння рівня матеріальної забезпеченості підвищує частоту звертання до телебачення і прогулянок як форми проведення дозвілля, то разом з тим зменшує можливість звертання до таких форм витрачання вільного часу як користування Інтернетом, комп'ютерні ігри, відвідування театрів, концертів, заняття спортом. Різде звуження спектра дозвільних заходів через низький рівень матеріальної забезпеченості респондентів зводить практично нанівець усі досягнення в розвитку інформаційної сфери. Положення погіршується тим, що вимушена відмова від відвідування дозвільних закладів виключає по суті людей зі сфери інформаційного обміну.

З вищевикладеного наочно видно, що низька платоспроможність споживачів обмежує внутрішні інвестиції та сповільнює розвиток інформаційної сфери, що додатково встановлює істотний причинно-наслідковий зв'язок між нагальною потребою формування економічних важелів регулювання інформаційної сфери та можливостями забезпечення її сталого розвитку²⁶¹.

В останні роки ХХ ст. пріоритетним став розвиток не інформаційних, а симуляційних технологій — технологій віртуальної реальності. У результаті нарощування оперативної пам'яті та швидкодії комп'ютера, створення нового програмного забезпечення не стільки виникають якісно нові форми передавання та оброблення даних, скільки досягається все більша схожість між роботою комп'ютера та керуванням реальними об'єктами, подібність комунікації в режимі он-лайн зі спілкуванням у реальному просторі-часі. Інновації, що змінюють одна одну, не вносять будь-яких принципових змін у функціонування персонального комп'ютера чи мережі інтернет. Щоразу зростанням технічного потенціалу комп'ютера все більше витрачається на вдосконалення візуальних і звукових ефектів, ніж на розвиток функціональних можливостей техніки²⁶².

²⁶¹ Ястремський О. І. Порівняльний аналіз інституційної складової добробуту націй. Фінанси України. 2018. №1. С. 62–71.

²⁶² Сухорукова О. А. Проблеми статистичного обліку у медійній індустрії. Економіка та фінанси. 2018. № 4. С.122-129.

Певний інтерес викликають дослідження²⁶³ того, як протягом др. пол. ХХ — поч. ХХІ ст. змінювалося використання вільного часу. Підсумовуючи загалом дані щодо характеру змін структури вільного часу, потрібно відзначити, що в ці десятиліття відбувалася своєрідна поляризація форм його використання. У 1950-60 і 1970-80-ті роки, з одного боку, збільшувався час суспільно організованого споживання рекреаційних послуг у межах здійснення активних розвиваючих видів використання вільного часу. З другого боку, досить значною була частка вільного часу, який проводили переважно в домашніх умовах: перегляд телепередач, читання, прийом і відвідування гостей тощо. Такі заняття займали 50% часу. Однак уже тоді телебачення почало витісняти низку форм домашнього дозвілля.

За останні десятиліття громадяни нашої країни, які за роки радянської влади звикли до «дешевої» культури, гостро відчували фінансовий бар'єр на шляху доступу до неї. Самоочевидним сьогодні є принципові зміни доступності культури та її сприйняття в суспільстві, що відбулися. Основні напрями змін полягають у тому, що, з одного боку, послаблюється інтерес суспільства до традиційних форм культурної участі (відвідування кінотеатрів, концертів і театральних вистав, музеїв, читання газет, журналів і книг), а з другого, — зростає значення аудіовізуальних ЗМК. Ці тенденції посилювалися протягом багатьох років і яскраво проявилися в останні десятиліття²⁶⁴.

Поняття інформаційного суверенітету вперше було окреслене в Законі України «Про інформацію». На сьогодні забезпечення інформаційного суверенітету визначається цілим рядом законів України: «Про телебачення і радіомовлення», «Про державну таємницю», «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», «Про інформаційні агентства»

²⁶³ Гречихин А. А. Культура — книга — читатель / А. А. Гречихин, Р. Рахманалиев, Р. А. Чмонина. Фрунзе : Кыргызстан, 1986. 364 с.

²⁶⁴ Hesmondhalgh, D. The Cultural Industries / D. Hesmondhalgh. 3rd Ed. London : SAGE Publications, 2012. 480p.
Mosco, V. The Political Economy of Communication / V. Mosco. 2nd Ed. London : SAGE Publications, 2009. 280p.

та іншими, а також міжнародними угодами, що стосуються регулювання відносин у інформаційній сфері діяльності, як, скажімо, Конвенція про кіберзлочинність.

У Законі України «Про Національну програму інформатизації» інформаційний суверенітет визначається як «здатність держави контролювати й регулювати потоки інформації з-поза меж держави з метою додержання законів України, прав і свобод громадян, гарантування національної безпеки держави»²⁶⁵, тобто регламентуються лише зовнішні інформаційні впливи.

У Законі України «Про інформацію» фіксуються важливі положення про те, що основою інформаційного суверенітету України є національні інформаційні ресурси. При цьому, однак, згідно із Законом, інформаційний суверенітет в Україні поширюється лише на ресурси, створені за рахунок коштів державного бюджету. Тому важливим питанням, що вимагає свого розв'язання, залишається створення об'єднаної захищеної інформаційно-телекомунікаційної системи органів державної влади. Отже, інтереси держави в інформаційній сфері полягають у захисті її інформаційного суверенітету.

Електронне врядування. Важливою складовою забезпечення національного інформаційного суверенітету є впровадження електронного врядування. Існує думка, що електронний уряд — це «автоматизація процесу надання державних послуг»²⁶⁶. Це означає, що запровадження «електронного уряду» не міняє суті державного управління, а лише надає органам державної влади додаткові інструменти для оптимального й ефективного вирішення проблем суспільства²⁶⁷. Тобто від повноти взаємодії громадян і влади залежать оптимальність прийняття рішень і ефективність управлінської діяльності.

²⁶⁵ Закон України «Про Національну програму інформатизації» від 04.02.1998 р. № 74/98-В (ост. зміни: 01.08.2016) URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80>

²⁶⁶ Клименко І. В. Технології електронного врядування / І. В. Клименко, К. О. Линьов. К.: Вид-во ДУС, 2006. 226 с.

²⁶⁷ Клімушин П. С. Електронне врядування в інформаційному суспільстві / П. С. Клімушин, А. О. Серенко. Х.: Магістр, 2010. 312 с.

Електронний уряд повинен містити інформаційні системи та ресурси всіх органів влади, взаємодія яких відбувається за допомогою електронного документообігу (з використанням цифрового підпису). В інформаційному просторі найважливіші ресурси мають зберігатися в національному депозитарії електронних інформаційних ресурсів, до складу яких повинні входити бази даних, реєстри та кадастри державних органів, електронні бібліотечні фонди, електронні копії та зображення музейних фондів, друкованих засобів інформації, цифрові архіви телевізійних і радіопрограм, інтернет-сайти тощо. Необхідно також сформувати та вести державний інформаційний реєстр, що містить відомості про утримувачів державних, недержавних і змішаних інформаційних ресурсів, а також види інформаційної продукції і послуг²⁶⁸.

Формування й використання державних інформаційних ресурсів повинні організовуватися за принципом прямого доступу до банків даних центрального рівня. У регіонах ефективно інформаційне обслуговування споживачів має забезпечуватися мережею спеціалізованих центрів, що накопичують інформаційні ресурси даної території, а також відомості про інформаційні ресурси інших територій та про порядок доступу до них. Центральною ланкою електронного уряду повинна стати аналітична система, що спеціалізуватиметься на підтримці процесів прийняття управлінських рішень, розробці прогнозів і моделюванні розвитку подій. Для цього мають використовуватися всі наявні інформаційні ресурси держави.

Для розв'язання поставленої задачі автор скористався методом²⁶⁹, а також ґрунтуючись на роботах²⁷⁰. Суть методу полягає в аналізі скінченної множини елементів (у нашому випадку факторів) $C = \{c_1, c_2, \dots, c_n\}$. Експерту на основі якісних міркувань відносно переваги будь-якого елемента

²⁶⁸ Національний інформаційний суверенітет у контексті розвитку новітніх інформаційних технологій / [О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик та ін.]. К. : Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, 2011. 160 с.

²⁶⁹ Котляревський Я. В. Ієрархічне впорядкування факторів, що стримують або стимулюють розвиток інформаційної сфери в Україні. Наук. пр. Науково-дослід. фін. ін-ту. 2016. Вип. 2 (75). С. 39–52.

²⁷⁰ Хемди А. Т. Введение в исследование операций : пер. с англ. / А. Т. Хемди. 7-е изд. М.: Вильямс, 2007. 912 с.

множини S щодо іншого елемента цієї множини необхідно кожному елементу S_i присвоїти певну вагу W_i , де

$$w_i > 0, \sum_{i=1}^k w_i = 1. \quad (3.4)$$

Методика збору та опрацювання думок експертів наведена у додатку до роботи (Додаток В). У процесі порівняння двох довільних елементів S_i і S_j з множини S експерт використовує шкалу відносної важливості об'єктів від 1 до 9.

Наведемо приклад суджень експерта: якщо існує підстава наявності значної переваги фактора s_i над s_j , то отримуємо ранг, рівний 7, і навпаки, якщо s_j значно переважає s_i , ранг набуває значення 1/7. Результат парних порівнянь факторів з множини S — побудова матриці парних порівнянь $A = \|a_{ij}\| (k \times k)$, довільний елемент якої є оцінкою відносної переваги елемента s_i , порівняно з елементом s_j . Очевидно, що

$$a_{ii} = 1, a_{ij} = 1/a_{ji} \text{ для усіх } i, j = \overline{1, k}. \quad (3.5)$$

Матрицю A називають узгодженою (A'), якщо

$$a_{ij} = w_i/w_j \text{ для усіх } i, j = \overline{1, k}. \quad (3.6)$$

Якщо елемент s_i у q разів переважає s_j , то і вага w_i повинна бути у q разів більшою, ніж вага w_j . У такому разі відповіді експерта повністю узгоджені між собою. Узгоджена матриця парних порівнянь має такий вигляд:

$$A' = \begin{pmatrix} 1 & \frac{w_1}{w_2} & \dots & \frac{w_1}{w_k} \\ \frac{w_2}{w_1} & 1 & \dots & \frac{w_2}{w_k} \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ \frac{w_k}{w_1} & \frac{w_k}{w_2} & \dots & 1 \end{pmatrix}. \quad (3.7)$$

В узгодженій матриці

$$a_{ij} = a_{rj} / a_{ri} \text{ для усіх } i, j, r = \overline{1, k}. \quad (3.8)$$

Властивість узгодженості матриці A' означає також лінійну залежність усіх рядків (стовпців) цієї матриці. Довільний i -й ($i = \overline{2, k}$) рядок матриці A' можна отримати з першого рядка за допомогою множення першого рядка на число w_i/w_1 .

Власним вектором узгодженої матриці A' є

$$\overline{w} = (w_1, w_2, \dots, w_k)^T, \quad (3.9)$$

що відповідає єдиному, відмінному від нуля, власному числу $k_{max} = k$. « T » позначає матрицю, утворену в результаті унарної операції транспонування початкової матриці: заміни її стовпчиків на рядки.

$$A' \overline{w} = \begin{pmatrix} 1 & \frac{w_1}{w_2} & \dots & \frac{w_1}{w_k} \\ \frac{w_2}{w_1} & 1 & \dots & \frac{w_2}{w_k} \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ \frac{w_k}{w_1} & \frac{w_k}{w_2} & \dots & 1 \end{pmatrix} \times \begin{pmatrix} w_1 \\ w_2 \\ \dots \\ w_k \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} k \times w_1 \\ k \times w_2 \\ \dots \\ k \times w_k \end{pmatrix} = k \times \begin{pmatrix} w_1 \\ w_2 \\ \dots \\ w_k \end{pmatrix} = k \overline{w}. \quad (3.10)$$

Сума елементів j -го стовпця:

$$s'_j = \sum_{i=1}^k \frac{w_i}{w_j} = \frac{1}{w_j} \sum_{i=1}^k w_i = \frac{1}{w_j} \quad (j = \overline{1, k}). \quad (3.11)$$

Нормалізовану матрицю отримуємо після нормування елементів матриці A' , за допомогою ділення кожного елемента $a_{ij} = w_i / w_j$ ($i, j = \overline{1, k}$) на суму елементів j -го стовпця s'_j ($j = \overline{1, k}$):

$$N' = \begin{pmatrix} w_1 & w_1 & \dots & w_1 \\ w_2 & w_2 & \dots & w_2 \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ w_k & w_k & \dots & w_k \end{pmatrix}. \quad (3.12)$$

Матриця парних порівнянь A розміром 2×2 завжди узгоджена.

У процесі заповнення матриці парних порівнянь

$$A = \begin{pmatrix} 1 & a_{12} & \dots & a_{1k} \\ a_{21} & 1 & \dots & a_{2k} \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ a_{k1} & a_{k2} & \dots & 1 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 1 & a_{12} & \dots & a_{1k} \\ \frac{1}{a_{21}} & 1 & \dots & a_{2k} \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ \frac{1}{a_{k1}} & \frac{1}{a_{k2}} & \dots & 1 \end{pmatrix}. \quad (3.13)$$

експерт може допускати помилки, що спричиняють неузгодженість A .

1. Порушення транзитивності:

$\exists i, j, r, s$, що із $a_{ij} \succ a_{jr}$, $a_{jr} \succ a_{js}$ не випливає

(3.14)

$$a_{ij} \succ a_{js} \quad (i, j, r, s = \overline{1, k}).$$

2. Порушення узгодженості елементів матриці:

$$\exists i, j, r, \text{ що } a_{ij} \neq \frac{a_{rj}}{a_{ri}} (i, j, r = \overline{1, k}). \quad (3.15)$$

Нормалізована матриця N , утворена з матриці A за допомогою ділення кожного елемента $a_{ij} (i, j = \overline{1, k})$ на суму елементів j -го стовпця $S_j (j = \overline{1, k})$, набуває такого вигляду:

$$N = \begin{pmatrix} \frac{1}{S_1} & \frac{a_{12}}{S_2} & \dots & \frac{a_{1k}}{S_k} \\ \frac{a_{21}}{S_1} & \frac{1}{S_2} & \dots & \frac{a_{2k}}{S_k} \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ \frac{a_{k1}}{S_1} & \frac{a_{k2}}{S_2} & \dots & \frac{1}{S_k} \end{pmatrix}. \quad (3.16)$$

Зазвичай матриця A є неузгодженою, тому елементи довільного рядка нормалізованої матриці N можуть не збігатися, на відміну від A'

$$(\exists i, j, r : \frac{a_{ij}}{S_j} \neq \frac{a_{ir}}{S_r} (i, j, r = \overline{1, k}). \quad (3.17)$$

У цьому випадку елемент $c_i \in C$ отримає таку вагу:

$$w_i = \frac{1}{k} \sum_{j=1}^k \frac{a_{ij}}{S_j} (i = \overline{1, k}). \quad (3.18)$$

Нерівність $w_i > 0$ очевидна, оскільки $a_{ij} > 0 (i, j = \overline{1, k})$.

Співвідношення $\sum_{i=1}^k w_i = 1$ також справджується, оскільки

$$\begin{aligned} \sum_{i=1}^k w_i &= \frac{1}{k} \sum_{i=1}^k \left(\sum_{j=1}^k \frac{a_{ij}}{S_j} \right) = \frac{1}{k} \sum_{j=1}^k \left(\frac{1}{S_j} \sum_{i=1}^k a_{ij} \right) = \\ &= \frac{1}{k} \sum_{j=1}^k \left(\frac{1}{S_j} \times S_j \right) = \frac{1}{k} \times k = 1 \end{aligned} \quad (3.19)$$

Для неузгодженої матриці важливо обчислити індекс узгодженості, за яким визначають рівень довіри до результатів парних порівнянь.

Після побудови матриці парних порівнянь A й обчислення координат вектора ваг $w = (w_1, w_2, \dots, w_k)^T$ визначають найбільше власне число k_{max} матриці A , яке відповідає власному вектору \bar{w} . Як що ближче k_{max} наближається до k , то краще узгоджені між собою судження експерта щодо відносної переваги елементів $c_i \in C$.

Відповідно до методу парних порівнянь вводиться поняття індексу узгодженості. Коефіцієнт узгодженості матриці A :

$$CR = CI/RI, \quad (3.20)$$

де $CI = (k_{max} - k)/(k - 1)$.

Стохастичний коефіцієнт узгодженості матриці A :

$$RI = 1,98(k - 2)/k. \quad (3.21)$$

Стохастичний коефіцієнт узгодженості RI визначається емпіричним шляхом як середнє значення коефіцієнта CI для великої вибірки згенерованих випадковим чином матриць парних порівнянь A . Зауважимо, що

$$k_{\max} = \sum_{i=1}^k \left(\sum_{j=1}^k a_{ij} \bar{w} \right) \quad (3.22)$$

Якщо індекс узгодженості

$$CR \leq 0,1, \quad (3.23)$$

то результати парних порівнянь факторів експертом вважаються задовільними. У протилежному випадку рівень неузгодженості матриці буде високим, експерту потрібно уточнити ранги шкали відносної важливості елементів матриці парних порівнянь.

Позначимо вищеохарактеризовані стримуючі (a_n) та стримуючі (b_n) фактори СРІС відповідними буквенними позначеннями: нечіткість ієрархії мережі регулювання регулювання — a_1 ; інформаційна асиметрія — a_2 ; непропорційність розвитку окремих видів інформаційної продукції — a_3 ; платоспроможний попит — a_4 ; зміни інформаційних потреб споживачів — b_1 ; висока додана вартість інформаційної продукції та послуг — b_2 ; інформаційний суверенітет — b_3 ; електронне урядування — b_4 .

Розв'язання поставленої задачі ґрунтується на вищеописаному методі парних порівнянь. Самі обчислення за допомогою комп'ютерної програми на основі отриманих даних (див. Додаток В, табл. В.1–В.21 і табл. В.22–В.42) опустимо, відзначивши, що в результаті отримані суми елементів стовпців матриці парних порівнянь стримуючих факторів найбільше власне число, коефіцієнт узгодженості та рівень неузгодженості матриці — задовільний, тобто задовольняє визначеній умові.

Отже, маємо достатній рівень збіжності та належну узгодженість експертних суджень відносно вагових значень факторів. Для стримуючих факторів отримана ієрархія виглядатиме наступним чином (від найменш важливого до найбільш важливого знизу вверх) — рис. 3.19.

Платоспроможний попит	1-й рівень
Нечіткість ієрархії мережі регулювання	2-й рівень
Інформаційна асиметрія	3-й рівень
Непропорційність розвитку окремих видів інформаційної продукції	4-й рівень

Рис. 3.19. Пріоритетність впливу стримуючих факторів на розвиток інформаційної сфери України*

*Джерело: складено автором на основі власних розрахунків.

Після відповідних обчислень отримаємо ієрархію впливу на процес для стимулюючих факторів — рис. 3.20. Тепер спробуємо, ґрунтуючись на знаннях про сучасну ситуацію в інформаційній сфері України, спрогнозувати її майбутнє. Враховуючи, що під прогнозом розуміємо процес отримання науково обґрунтованої інформації про майбутній період існування досліджуваного об'єкта.

Інформаційні потреби споживачів	1-й рівень
Електронне урядування	2-й рівень
Інформаційний суверенітет	3-й рівень
Висока додана вартість інформаційної продукції та послуг	4-й рівень

Рис. 3.20. Пріоритетність впливу стимулюючих факторів на сталий розвиток інформаційної сфери України*

*Джерело: складено автором на основі власних розрахунків

У даному випадку ми розглядаємо прогноз як керівництво до проведення структурних змін в економіці інформаційної сфери. Часові рамки, що охоплюють прогнози, різними дослідниками визначаються дещо відмінно, але зазвичай прогнози охоплюють наступні часові інтервали: короткотермінові — від року до п'яти; середньотермінові — від п'яти до десяти років; довготермінові — від десяти до тридцяти років; над довготермінові — понад 30 років. У нашому аналізі обмежимося середньотерміновими та короткотерміновими прогнозами з метою підвищення їх достовірності.

Наукові прогнози, що застосовуються можна розділити на три основних групи:

- реалістичні, що характеризують тенденції та перспективи розвитку конкретного явища на визначений час у майбутньому;
- песимістичні, які характеризують найвірогіднішим стан на якийсь визначений час у майбутньому;
- оптимістичні, котрі характеризують бажаний стан явища у майбутньому²⁷¹.

Тож з урахуванням вищепроведеного аналізу сучасного стану (2018-2019), спрогнозовано вплив стримуючих і стимулюючих факторів розвитку інформаційної сфери України в коротко- (2020-2022) та середньостроковій (2023-2027) перспективі шляхом їх ієрархічного впорядкування.

Узагальнивши думки експертів щодо дії стримуючих факторів розвитку інформаційної сфери України, проведемо обчислення згідно з методом парних порівнянь. Обчислення, що виконуються за аналогією до вищенаведених, опустимо, а їх результати занесемо в табл. 3.6.

Таблиця 3.6

Узагальнення думок експертів про те, як змінюватиметься ситуація зі стримуючими факторами розвитку інформаційної сфери України

Фактори	Роки					
	2020–2022			2023–2027		
	Групи прогнозів					
	I	II	III	I	II	III
a_1	↕	↕	↓	↕	↓	↓
a_2	↕	↑	↕	↕	↑	↑
a_3	↕	↕	↑	↕	↕	↑
a_4	↕	↓	↓	↕	↕	↓

Пояснення графічних символів, наведених у таблиці: | — ситуація незмінна; j — зменшення впливу; f — зростання впливу.

*Джерело: складено автором.

²⁷¹ Бешелев С. Д. Экспертные оценки / С. Д. Бешелев, Ф. Г. Гурвич. М. : Наука, 1973. 160 с.

Відзначимо тільки, що рівень узгодженості матриць парних порівнянь, за якими проводилися обчислення, мають достатній рівень збіжності та належну узгодженість експертних суджень відносно вагових значень стримуючих факторів (табл.3.7).

Узагальнивши думки експертів (табл.3.8) щодо майбутніх змін ситуації зі стимулюючими факторами розвитку інформаційної сфери України, проведемо обчислення згідно з методом парних порівнянь. Результати обчислень занесемо в табл. 3.9.

Таблиця 3.7

**Пріоритетність впливу стримуючих факторів на розвиток
інформаційної сфери України протягом аналізованих періодів**

№ фактора в рейтингу	2018– 2019	Роки					
		2020–2022			2023–2027		
		Групи прогнозів					
		I	II	III	I	II	III
1	a_4	a_4	a_2	a_3	a_4	a_4	a_3
2	a_1	a_1	a_1	a_4	a_1	a_2	a_2
3	a_2	a_2	a_4	a_2	a_2	a_1	a_1
4	a_3	a_3	a_3	a_1	a_3	a_3	a_4

*Джерело: складено автором на основі власних розрахунків.

Таблиця 3.8

**Узагальнення думок експертів про те, як змінюватиметься ситуація із
стимулюючими факторами сталого розвитку інформаційної сфери
України**

Фактори	Роки					
	2020–2022			2023–2027		
	Групи прогнозів					
	I	II	III	I	II	III
b_1	↕	↓	↓	↓	↓	↓
b_2	↓	↑	↑	↑	↑	↑
b_3	↕	↓	↑	↕	↓	↑
b_4	↓	↓	↓	↓	↓	↓

**Пріоритетність впливу стимулюючих факторів на розвиток
інформаційної сфери України протягом аналізованих періодів**

№ фактора в рейтингу	Роки						
	2018– 2019	2020–2022			2023–2027		
		Групи прогнозів					
		I	II	III	I	II	III
1	b_1	b_1	b_2	b_2	b_2	b_2	b_2
2	b_4	b_2	b_1	b_3	b_1	b_1	b_3
3	b_3	b_3	b_4	b_4	b_3	b_4	b_4
4	b_2	b_4	b_3	b_1	b_4	b_3	b_1

*Джерело: складено автором на основі власних розрахунків

Аналізуючи результати опрацювання експертних оцінок, потрібно відзначити деякі тенденції, характерні для аналізованих періодів. З табл. 3.7 бачимо, що платоспроможний попит щ займає домінуюче положення серед стримуючих факторів не тільки сьогодні (2018-2019), але й за реалістичного розвитку подій у наступні періоди 2020-2022 і 2023-2027 рр.

Нечіткість ієрархії мережі регулювання щ також зберігає своє значення для подальшого розвитку інформаційної сфери практично в усіх аналізованих періодах, через те що в українських реаліях центральні органи виконавчої влади формують і реалізують державну політику в таких сферах, як:

- освіта і наука, інтелектуальна власність, наукова, науково-технічна та інноваційна діяльність, інформатизація, формування і використання національних електронних інформаційних ресурсів, створення умов для розвитку інформаційного суспільства, здійснення державного нагляду (контролю) за діяльністю навчальних закладів незалежно від їх підпорядкування і форм власності;

- культура та мистецтва, охорона культурної спадщини, вивезення, ввезення і повернення культурних цінностей, мовна політика, кінематографія;

- інформатизація, електронне урядування, формування і використання національних електронних інформаційних ресурсів, розвиток інформаційного суспільства;

- телебачення і радіомовлення, інформаційна та видавнича діяльність²⁷².

Фактично мова йде про відсутність єдиної державної інформаційної політики. Наслідком ситуації, коли скрутне матеріальне становище більшості споживачів й неузгодженість дій органів державної влади є визначальними для розвитку інформаційної сфери, є те що подолання інформаційної асиметрії скоріше за все не стане пріоритетним у подальшому її розвитку.

З усього вищенаведеного достатньо очевидним є те, що тільки за оптимістичного розвитку подій непропорційність розвитку окремих видів інформаційної продукції а з у майбутньому (2020–2022 і 2023–2027) може стати найбільшою перешкодою нормальному розвитку інформаційної сфери.

Аналізуючи ситуацію з пріоритетністю впливу тих чи інших стимулюючих факторів (табл. 3.9), слід відзначити, що практично за усіх варіантів розвитку подій (реалістичного, оптимістичного та оптимального) на перше місце виходять висока додана вартість інформаційної продукції та послуг b_{29} , що найтіснішим чином залежать від зміни інформаційних потреб споживачів b_1 .

Від окреслених вище факторів дещо відстає за значенням автоматизація процесу надання державних послуг (електронний уряд) b_4 , що найтісніше пов'язано з підтриманням інформаційного суверенітету держави b_3 , який поширюється лише на ті ресурси, що були створені коштом державного бюджету України.

Підбиваючи загальні підсумки, бачимо, що прогноз ситуації зі стимулюючими факторами більш «однорідний», ніж зі стримуючими, і причини цього лежать у сьогоденній непростій соціально-політичній

²⁷² Концепція інформаційної безпеки : Проект URL : http://mip.gov.ua/done_img/d/30-project_08_06_15.pdf

ситуації в нашій країні; адже спрогнозувати, що стимулюватиме розвиток тієї чи іншої соціальної системи легше, ніж передбачити, що сповільнить її розвиток у найближчі десять років.

Потрібно підкреслити, що з усієї сукупності стримуючих і стимулюючих факторів для аналізу нами були взяті лише найсуттєвіші, які в подальшому шляхом застосування методу парних порівнянь ієрархічно впорядковані. Отримані результати мають лягти в основу комплексу заходів державного впливу (форм, методів та засобів) на діяльність економічних агентів інформаційної сфери для створення нормальних умов їх функціонування й послаблення дії стримуючих факторів розвитку, тобто регулювання економіки інформаційної сфери має здійснюватися для захисту прав суб'єктів інформаційної сфери. Найскладніша проблема у процесі регулювання економіки інформаційної сфери — допустимі межі державного втручання в економічну свободу інформаційної сфери через надто широке іноді тлумачення суб'єктами реалізації відповідних політик інтересів держави в інформаційній сфері на шкоду суспільному та індивідуальному добробуту

Отримані результати є усередненими, відтак можуть бути використані як певний орієнтир при розробленні та реалізації певних організаційних заходів на рівні держави й окремих регіонів. Якість і достовірність прогнозу залежить від того, наскільки глибоко виявлені тенденції, що визначають розвиток, велике значення має збирання вихідних матеріалів, їх систематизація й аналіз, урахування значної кількості чинників, які впливають на розвиток інформаційної сфери. Однією з передумов передбачення майбутнього є історія системи, майбутнє якої потрібно передбачити. Ще однією умовою, що має вплив на вірогідність передбачення, є час упередження, тобто час між моментом передбачення якої-небудь події та моментом її настання.

Точне визначення проблеми, що має досліджуватися, практично автоматично розкриває важливі характеристичні параметри, від яких

залежить вирішення проблеми. Прогнозування покликане розв'язати наступні основні завдання, а саме, визначити: тенденції розвитку інформаційної сфери; закономірності й особливості передбачуваного соціально-економічного розвитку; можливі та оптимальні варіанти розвитку економічних процесів і шляхи впливу на національне господарство.

Вирішення перерахованих завдань створює базу для забезпечення гнучкості та ефективності інформаційної політики держави. У нашому випадку, коли об'єкти дослідження не визначені до такого ступеня точності, що б до них можна було застосувати поняття функції, говорять про екстраполяцію, тобто логічну процедуру перенесення висновків, отриманих усередині відрізка спостереження (на деякій підмножині), на явища, які знаходяться поза відрізком спостереження (на іншу підмножину чи всю множину). Потрібно пам'ятати, що при проведенні процедури екстраполяції завжди існує вірогідність нехтування новими тенденціями.

РОЗДІЛ 4. МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

4.1. Сучасні моделі та світовий досвід державного регулювання розвитку інформаційної сфери

На межі 80-90-х рр. ХХ ст. стратегічною метою розвитку в багатьох країнах була проголошена побудова інформаційного суспільства. Це є загальною тенденцією як для розвинутих країн, так і для країн, що розвиваються. Однак глобальне інформаційне суспільство формується локально й у різних країнах цей процес йде з різною інтенсивністю й особливостями, у кожному конкретному випадку безпосередня реалізація проекту має чітку національну забарвленість.

Важливим завданням дослідження є розгляд існуючих моделей регулювання інформаційної сфери на прикладі провідних держав, іншими словами, міжнародного досвіду впорядкування інформаційних відносин в суспільстві, що допоможе виявленню сутнісних особливостей практичної реалізації інформаційної функції держави.

Сьогодні всі західні демократії стикаються з дедалі серйознішою проблемою: багатолітній і практично неконтрольований дрейф у напрямку глобалізації призводить до того, що прийняття рішень забезпечується багаторівневими (багатонаціональними структурами), які мають у своєму арсеналі різноманітні механізми потужного впливу на інформаційні потоки й формування суспільної думки в їх суспільствах²⁷³. На думку В. Бортнікова „демократія як влада більшості правомірна лише умовно, оскільки ця більшість є постійно змінною коаліцією різних меншостей, кожна з яких зберігає свою унікальність й права, а також можливість участі у справах суспільства та держави”²⁷⁴.

²⁷³ Пауел Дж. Бінгем. Сучасні демократичні країни. Участь у політичному житті, стабільність і насильство / Пер. з англ.. О.В.Христенко, В.К. Горбатюка. Харків: Каравела, 2004. 288 с.

²⁷⁴ Бортніков В. І. Політична участь і демократія: українські реалії: Моногр. Луцьк: РВВ „Вежа” Волин. держ. ун-ту ім.. Лесі Українки, 2007. 524 с.

Ключовим критерієм при визначенні типу суспільства, на думку більшості дослідників, повинний стати критерій ступеня забезпеченості рівності прав громадян на доступ до основного ресурсу – інформації, а також рівень самої можливості доступу до інформації всіх членів суспільства і сам критерій інформатизації суспільства²⁷⁵. Крім того, до уваги слід брати характер взаємовідносин держави, бізнесу і громадянського суспільства в контексті формування інформаційного суспільства, особливості національної культури і менталітету.

Сьогодні дослідники виділяють дві моделі відносин держави та ринку в інформаційній сфері: західну і східну²⁷⁶. Західною моделлю називають шлях, яким йдуть індустріально розвинені країни, в його рамках можна виділити модель континентальної Європи і англосаксонську, а в рамках східної моделі розглянути Японію, Північну Корею, Сінгапур та Китай.

Основним документом, що визначає основні напрями розвитку, є “Окінавська Хартія Глобального Інформаційного Суспільства”²⁷⁷, прийнята на самміті країн “великої вісімки” у 2000 р., Декларація принципів побудови інформаційного суспільства (Женева, Швейцарія, 2003 рік), План дій Туніського зобов'язання (Туніс, Туніська Республіка, 2005 рік), а також інші міжнародні документи, прийняті на Всесвітній зустрічі на вищому рівні з питань розвитку інформаційного суспільства²⁷⁸.

Англосаксонська модель визначається загальною концепцією соціально-економічного розвитку, яка передбачає превалювання приватного сектору над функціями держави в усіх напрямках розвитку суспільства. Американський вплив у галузі комунікаційних технологій та інформаційної сфери відчутний в глобальних процесах, міжнародній політиці, світовій економіці.

Ця модель передбачає інтенсивний розвиток електронних комунікацій

²⁷⁵ Вершинин М.С. Политическая коммуникация в информационном обществе. СПб: Изд-во Михайлова В.А., 2001. 253 с.

²⁷⁶ Мелюхин И.С. Информационное общество: истоки, проблемы, тенденции развития. М.: МГУ, 1999. 208 с.

²⁷⁷ Окинавская Хартія Глобального Інформаційного Общества. Вершинин М. С. Политическая коммуникация в информационном обществе. СПб: Изд-во Михайлова В.А., 2001. С. 146-165.

²⁷⁸ World Summit on the Information Society. URL: www.wsis.org

для встановлення соціальних, політичних, культурних зв'язків у суспільстві. Проблема розвитку універсальних послуг має важливе значення в США та Великій Британії, вона вирішується за допомогою стратегії поліпшення якості інформаційних послуг, соціальної орієнтації суспільства.

Специфічною рисою цієї моделі є вплив чинного законодавства на розвиток перспективних галузей економіки, права інтелектуальної власності, соціального захисту населення.

Погляд Конгресу США на стратегію національної інформаційної політики викладений у доповіді Ф.Вайнгартена “Удосконалення федеральної інформаційної політики: погляд Конгресу” (1996 р.), де зазначається, що Сполучені Штати сприймають інформаційні проблеми як політичні фактори для прийняття рішень, невіддільні від глобальних проблем американського суспільства. Інформація виступає одним із основних ресурсів держави, а системи, що лежать в основі її створення, обробки і поширення, сприяють прогресивному розвитку і становлять основні соціальні інфраструктури суспільства. Інформаційна індустрія трактується як головний стратегічний чинник конкуренції та провідний сектор національної економіки²⁷⁹.

Пріоритетами регулювання інформаційної сфери в США є наступні положення:

- підтримка досліджень та розробок у галузі інформації і комунікації; вплив на їхнє спрямування та заохочення до поширення технічних знань і можливостей в економіці; сприяння обміну технологіями між лабораторіями та фірмами, запровадження нововведень на ринках;
- побудова та вдосконалення інформаційної інфраструктури, контроль за її діяльністю, побудова глобальних систем комунікації і дослідження впливу систем на міжнародні, національні та приватні пріоритети;
- збереження порушеної новими технологіями рівноваги між чотирма основними інформаційними цінностями: конфіденційністю інформації,

²⁷⁹ Чернов А.А. Становление глобального информационного общества: проблемы и перспективы. М.: Издательско-торговая корпорация “Дашков и Ко”, 2003. 232 с.

інформацією як суспільним благом, інформацією як товаром, інформацією як невіддільним компонентом існування держави (необхідне відновлення цієї рівноваги і встановлення нових засобів контролю для нових інформаційних відносин);

- недоторканність приватного життя, конфіденційність інформації персонального характеру на різних рівнях у різних сферах державного управління і в приватному секторі;

- створення урядової політики в галузі інформації і комунікації²⁸⁰.

В той же час, концепція національної інформаційної політики США ставить завдання розширення і вдосконалення інформаційного простору, посилення свого впливу в таких регіонах, як Латинська Америка, Центральна і Східна Європа, країни Арабського світу та Азійсько-Тихоокеанського регіону. США запропонували доктрину “інформаційної парасольки” міжнародного співробітництва з широким колом країн у різних регіонах світу, суть якої у превентивній комунікації на основі переміщення масивів інформації, що передається США державам-реципієнтам для забезпечення їх національних інтересів і, як наслідок, збереження лідерства США у політичній системі міжнародних відносин²⁸¹.

Вдосконалення інформаційного простору є політичним та економічним факторами інформаційної монополії США у міжнародному інформаційному просторі: США – основний експортер не тільки програмного забезпечення, а й аудіовізуальних творів, телепрограм, кінострічок, музичної продукції, розважальної інформації та реклами. У той же час інформаційний простір США убезпечений від будь-якого втручання із зовні, що забезпечує політичні пріоритети у глобальних інформаційних відносинах²⁸².

²⁸⁰ Баранов О. А. Інформаційне право України: стан, проблеми, перспективи. К.: Вид. дім “Софт-Прес”, 2005. 316 с.

²⁸¹ Твердохліб О. С. Європейський підхід до розроблення інформаційної політики держави. Актуальні проблеми економіки. 2016. № 3. С. 429-435.

²⁸² Волокитин А.В., Курносів І.Н. Роль государства в развитии информационного общества. Развитие информационного общества в России. Т. 1: Теория и практика. Сборник статей под ред. Н.В. Борисова и Ю.Е. Хохлова. СПб: Изд-во Санкт-Петербургского университета, 2001. С. 19-38.

Англійська модель максимально наближена до американської²⁸³:

1. Роль держави обмежується створенням умов для ринкової конкуренції в інформаційній сфері.

2. Стратегія розвитку суспільства визначається як приватна ініціатива, лібералізація ринку телекомунікацій, створення мереж та інформаційних супермагістралей, захист нових структур на інформаційних ринках.

В. Скалацький, робить висновок, що концепція інформаційної політики в рамках англосаксонської моделі виходить із становища в міжнародному інформаційному просторі, рівня розвитку інформаційних технологій і впровадження нових форм управління інформаційними потоками²⁸⁴.

Актуальне для континентальної Європи питання про те, що розвивати спочатку – мережі або послуги, не стоїть перед США і Великобританією. Там домінує думка про те, що необхідно спочатку побудувати мережі для того, щоб розвивати послуги.

Проблема розвитку послуг, доступних для усіх (проблема універсального обслуговування), має особливе значення для США. Універсальне обслуговування служить протиположністю можливим негативним елементам політики лібералізації: адже ціль цієї політики – поліпшити якість послуг і знизити їх вартість для ділових споживачів, а не для населення.

Європейська модель також вирізняється пошуками рівноваги між контролем держави та стихією ринку, динамічним поєднанням державних інтересів і прагнень приватного та корпоративного бізнесу. Характерними рисами європейської моделі виступають варіативність і політична спрямованість програм регулювання інформаційної сфери для різних країн, обумовлених новою європейською геополітикою, становленням економіки знань, різними можливостями постіндустріального розвитку. В рамках європейської моделі українські дослідники (Є.Макаренко, А.Колодюк)

²⁸³ Понятійно-категоріальний апарат інформаційної сфери: правовий аспект". Аналітична записка. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/532/>

²⁸⁴ Скалацький В.М. Інформаційне суспільство: сучасні теорії та моделі(соціально-філософський аналіз). Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії. Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, 2006. 20 с.

називають західноєвропейську, скандинавську, центральноєвропейську, східноєвропейську стратегії²⁸⁵.

Реальна робота з розвитку інформаційно-комунікаційної сфери Європи йде у рамках програм, в яких термін «інформаційне суспільство» використовується дуже рідко в якості альтернативного позначення інформаційної інфраструктури: e-Europe (2000 – 2004 роки), i2010 (2005 – 2009 роки), Цифровий порядок денний для Європи (Digital Agenda for Europe) (2010 -2020 роки).

Крім того, західноєвропейський підхід до ролі держави в процесі переходу до інформаційного суспільства викладено також в таких документах:

1. Резолюція Європейського Союзу “Біла Книга. Зростання, конкурентоспроможність, зайнятість: виклики та стратегії XXI століття” , в якій підкреслюється важливість державного контролю в комунікаційній сфері (особливо над супермагістралями) з врахуванням переваг приватного сектору;

2. Директива Європейського Союзу “Зелена Книга. Життя і працевлаштування в інформаційному суспільстві”;

3. Рекомендації “Інформаційна магістраль для глобального суспільства” (Brussels, 1996);

Слід зазначити, що Цифровий порядок денний для Європи є складовою стратегії соціально-економічного розвитку ЄС «Європа 2020» і містить перелік із 100 конкретних дій, що мають сприяти формуванню цифрової економіки у 2020 році.

Порядок денний базується на семи стовпах²⁸⁶:

– створення єдиного цифрового ринку – зняття бар'єрів і створення єдиних правил для вільного поширення онлайн-послуг та розваг за межі національних кордонів, створення єдиного просору онлайн-платежів, розвитку бізнесу завантаження музики, захисту споживачів ЄС в кіберпросторі;

²⁸⁵ Макаренко Є.А. Європейська інформаційна політика. К.: Науково-видавничий центр “Наша культура і наука”, 2000. 367 с.

²⁸⁶ URL: <http://ec.europa.eu/digital-agenda/about-our-goals>

– розвиток інтероперабельності (експлуатаційної сумісності) і стандартів – покращання нормативних процедур та підвищення сумісності для досягнення безперешкодної взаємодії численних ІТ-пристроїв і застосунків, сховищ даних і послуг;

– розвиток довіри і безпеки користувачів онлайн-транзакцій – зменшення загроз від шкідливого програмне забезпечення, скоординована європейська відповідь на кібер-атаки, посилені правила щодо захисту персональних даних;

– розвиток дуже швидкого інтернету – для телебачення високої чіткості та відеоконференцій, досягнення швидкостей 30 Мбіт / с для всіх користувачів і 100 Мбіт / с, принаймні для 50% користувачів інтернету до 2020 року, стимулювання інвестицій і прийняття комплексного плану радіочастотного спектру;

– розвиток наукових досліджень та інновацій – залучення кращих дослідників, створення інфраструктури світового класу, адекватне фінансування, переведення кращих ідей в форму товарів і послуг, розширення координації та ліквідація розрізнених зусиль Європи²⁸⁷;

– підвищення електронних навичок – наразі більше 50% європейців використовують інтернет щодня – але 30% ніколи його не використовували;

– використання ІКТ для вирішення соціальних проблем – для скорочення споживання енергії, підтримки життя старіючих громадян, революціонізації медичних послуг, підвищення якості державних послуг, оцифрування культурної спадщини Європи для забезпечення онлайн-доступу для всіх.

Основне в політиці Європейського Союзу – пошук певного балансу між повним контролем з боку держави та вільним розвитком ринку, динамічне поєднання урядових та ринкових сил із врахуванням того, що роль кожної з них може змінюватися в часі. Цей підхід тим більше виправданий, тому що ключовим елементом програми європейської інтеграції є поняття “соціальна Європа”, бо такими є самоідентифікація і самовизначення цього регіону. Саме в цій площині полягають основні відмінності між

²⁸⁷ Англо-русский словарь / Под ред. В.К. Мюллера. М., 1985. 864 с.

англосаксонською та європейською моделями регулювання.

Сьогодні інформаційна політика Європейського Союзу виходить із доктрини європейського інформаційного суспільства, проголошеної 1994 року у доповіді “Європа і глобальне інформаційне суспільство: рекомендації для Європейської Ради ЄС” (відома у науковій літературі як доповідь Мартіна Бангеманна)²⁸⁸. Основна ідея – зміна традиційних підходів і оцінок міжнародного співробітництва і світової конкуренції: від геополітики, яка визначає міжнародне становище країни за географічними ознаками, природними ресурсами, кліматичними умовами, політико-економічними чинниками, до технологічної політики (інформатики), яка визначає місце кожної держави в світовій ієрархії залежно від впровадження нових наукових досягнень та високих технологій в усі сфери життєдіяльності суспільства. Позиція ЄС у регіоні обумовлює економічну і соціальну інтеграцію європейських країн, реорганізацію бізнесу, переосмислення взаємовідносин державного і приватного секторів, нові форми організації праці та інші інституційні перетворення. Напрямки і стратегії інформаційної політики ЄС втілені у програмах і проектах Організації стратегічних наукових досліджень таких, як: RTD (Розвиток Технологічних Досліджень), ІМПАСТ (Інформаційні технології і ринкова політика), ESPRIT (Європейська стратегічна програма промислового розвитку і впровадження технологій), проектах “Он-лайн для урядів”, “Глобальна інвентаризація”, “Глобальний виклик Бангеманна”, “Електронна комерція”, “Дистанційна освіта, медицина, культура та інформаційні послуги”. Реалізація програм і проектів ЄС, спрямованих на становлення ІС в Європі, здійснюється за підтримки ЄС та європейських країн на найвищому рівні²⁸⁹.

Політика країн Європейського Союзу в інформаційній сфері базується на таких принципах:

- сприяння розширенню суспільного доступу до передових

²⁸⁸ Садовська А. Л. Державне регулювання інформаційно-комунікативної сфери: міжнародний досвід для України. Інвестиції: практика та досвід. 2013. №19. С. 144-148.

²⁸⁹ Морозова В. О. Державна політика та стратегії США у сфері інформаційної безпеки в умовах глобальних викликів. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 22: Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. 2014. Вип. Спец. вип. С. 154-159.

інформаційно-комунікаційних технологій шляхом створення локальних центрів доступу до них у бібліотеках, школах і т.д.;

- розширення деяких соціальних послуг, що надаються в електронній формі та підвищення рівня їх доступності;

- запровадження інформаційно-комунікаційних технологій у державну систему освіти та перепідготовки кадрів і допомога з боку держави в адаптації до нових можливостей;

- проведення досліджень у сфері соціальних наслідків, викликаних розповсюдженням інформаційно-комунікаційних технологій, та у сфері можливостей адаптації усіх категорій громадян до нових умов життя;

- виконання просвітницько-демонстраційних функцій і підвищення рівня ознайомлення суспільства з можливостями інформаційно-комунікаційних технологій, що запроваджуються; при цьому державні органи влади повинні бути лідерами з використання інформаційно-комунікаційних технологій у своїй щоденній діяльності, стимулюючи цим прискорення інформаційного розвитку усього суспільства; крім того, роль лідерів повинна сприяти накопиченню критичної маси активних споживачів всередині державної адміністрації і всього державного сектору, а також і за його межами;

- сприяння процесу стандартизації технічних систем з метою забезпечення сумісності різноманітних мереж, а також мережевих послуг, що надаються;

- контроль за розробкою відповідного законодавства та дотриманням юридичних гарантій²⁹⁰.

Європейська модель, що відповідає цим принципам, включає такі положення:

- пошук балансу між контролем з боку держави та ринком;
- динамічне поєднання державних та ринкових сил при гнучкій зміні ролі кожної з них з часом;

²⁹⁰ Кагановська Т. Пріоритети реформування інформаційних відносин у сфері державної служби в контексті європейської інтеграції України. Вісник Національної академії прокуратури України. 2015. № 2. С. 44-50.

- пріоритетний розвиток сфери послуг та забезпечення універсального обслуговування;
- законодавча регламентація особистої ініціативи громадян;
- орієнтація на функціональне та практичне інформування населення, а не на розваги, як в американській моделі;
- врахування різноманітності підходів у межах країн Європейського Союзу, окремі випадки яких представлені скандинавською (акцент на наданні послуг, соціальна складова, лібералізація телекомунікацій) та французькою моделями (сильна роль держави з орієнтацією на технічне забезпечення, створення мереж та підтримка вітчизняного виробництва, стимулювання домашніх користувачів).

Сучасні дослідники, аналізуючи глобальні суперечності і нерівності сучасної епохи, часто вдаються до протиріччя Північ – Південь. Географічно багата Північ, звичайно ж, метафора, але при цьому країни багатьох континентів, розташовані на півночі, дійсно представляють економічно найбільш могутні регіони. Це особливо справедливо для США і Європи, де економічному багатству чітко відповідає високий рівень прогресу інформаційно-комунікаційних технологій.

Наочним прикладом успішного втілення в життя моделі інформаційного суспільства служать країни Північної Європи. У Данії, Ісландії, Норвегії, Фінляндії і Швеції на сьогоднішній день створена найсучасніша інфраструктура інформаційних технологій, яку характеризує унікально високий у порівнянні з іншими регіонами світу рівень доступу населення до неї. За низкою основних показників, що характеризують становлення інформаційного суспільства, даний регіон значно випереджає інші країни світу (наприклад, за насиченістю мобільними телефонами, рівню підключення до Інтернету і його використання, за обсягом інтерактивного трафіку йому практично немає рівних у світі). Не можна заперечити лідерство країн Північної Європи й у сфері електронних фінансів чи онлайн-торгівлі. Фінляндія регулярно кидає виклик США як найбільш конкурентоздатна економіка світу. Швеція неодноразово називалася

міжнародними економічними організаціями найрозвиненішою країною світу в галузі інформаційно-комунікаційних технологій на основі оцінки комплексу показників: доступу до інформації, насиченості комп'ютерами, підключеннями до Інтернету, рівня впровадження цифрових технологій у соціальну інфраструктуру, насамперед, освіту й охорону здоров'я²⁹¹.

Однак, незважаючи на спільність принципів розвитку, кожна з країн ЄС зберігає свої особливості у формуванні державної політики, створенні національної інформаційної інфраструктури й у формах використання інформаційних технологій.

Аналізуючи європейську модель інформаційного суспільства в цілому, відзначимо, що пошук певного балансу між повним контролем з боку держави і законами ринку, тобто, сполучення урядових і ринкових сил, виступає основною рисою інформаційної політики не тільки країн Північної Європи, але й інших країн Європейського союзу. У той же час ЄС продовжує приділяти сьогодні велику увагу питанням приватизації і лібералізації ринку інформаційно-комунікаційних технологій.

Крім західної, у науковій літературі виділяють східну або азійську модель, яка реалізує ідеологічну доктрину країн Азійсько-Тихоокеанського регіону, побудовану на філософських принципах конфуціанства, діяльності держави з інституціоналізації цих принципів²⁹².

В основі азійської моделі – альтернативний соціально-економічний розвиток регіону, конкуренція із Заходом, утвердження власних ціннісних орієнтацій, зв'язок між культурними традиціями (освіта, виробнича дисципліна, відданість корпорації, довіра, сімейна гармонія) і соціальними трансформаціями. У рамках азійської моделі виділяють японську, індійську та младоазійську.

Японська модель, у створенні якої основний внесок належить Й. Масуді, професору кількох японських і американських університетів,

²⁹¹ Вартанова Е.Л. Северная модель: государство всеобщего благоденствия? Национальные модели информационного общества / Отв. ред. и сост. Е.Л. Вартанова, науч. ред. Н.В. Ткачева. М.: ИКАР, 2004. С. 83-112.

²⁹² Баранов О. А. Інформаційне право України: стан, проблеми, перспективи. К.: Вид. дім "Софт-Прес", 2005. 316 с.

раднику провідних інформаційних корпорацій, спрямована на вдосконалення системи корпоративного управління за принципом ієрархічної піраміди, в основі якої три складових чинники: *он* (вдячність), *гігі* (відповідальність), *ва* (гармонія). Вони виражають угоду про взаєморозуміння і взаємодопомогу вищого і нижнього рівнів управління²⁹³.

Ця модель використовує пріоритетний розвиток інформаційних технологій і впровадження інформаційних послуг у всі сфери життєдіяльності країни.

Успіхи Японії в розвитку інформаційного суспільства в цілому порівнянні сьогодні з успіхами в цій галузі США. Одним з найважливіших факторів їхнього досягнення залишаються значні витрати на наукові дослідження і розробки, високий пріоритет інформаційно-комунікаційних технологій у рішенні проблем соціально-економічного розвитку країни. Стратегічними цілями країни в сфері інформатизації стали: побудова найбільшого числа взаємозалежних і сумісних телекомунікаційних мереж, розробка інформаційних пристроїв і технологій, розвиток програмного забезпечення й інформаційних послуг, підготовка кваліфікованих кадрів для роботи в інформаційній сфері, створення електронного уряду, впровадження інформаційних технологій у торгівлю й у соціальну сферу, насамперед, освіту й охорону здоров'я. Проголошення і подальша реалізація цих цілей послужили величезним стимулом для бурхливого розвитку інформаційно-орієнтованої діяльності в Японії. Наслідуючи приклад розвинутих країн Західної Європи і США, країна змогла домогтися блискучих результатів в адаптації імпортованих технологій, і сьогодні її головним пріоритетом стає власне виробництво нового знання, технологій і нових продуктів.

У Японії активно розвивається Інтернет, віртуальні магазини, з'являються нові форми електронних банківських і фінансових послуг. Ще

²⁹³ Masuda Y. The Information Society as Postindustrial Society. Wash.: World Future Soc., 1983.

більшою популярністю користуються технології мобільного зв'язку і мобільного доступу в Інтернет. Своєрідний бум різних послуг мобільного зв'язку (SMS, MMS, електронна пошта, вихід до Інтернету, одержання фінансової інформації і розсилання новин ЗМІ, замовлення квитків та ін.) дозволяє говорити про формування в Японії так званого мобільного інформаційного суспільства²⁹⁴.

Індійська модель своїм головним пріоритетом передбачає розвиток внутрішніх людських ресурсів. Індія володіє значним науково-технічним потенціалом, а також ефективною законодавчою системою. Особливості побудови інформаційного суспільства в Індії – це обережність та послідовність, а також опора на національні культурні традиції. Важливу роль у такому прогресі відіграє політика реформування уряду, спрямована на забезпечення кожного індійця універсальним доступом до інформаційно-технологічних ресурсів за помірними цінами. Індія, де понад 50% населення є неграмотним, за державної підтримки створила сучасну індустрію програмного забезпечення, яке вже складає 1/5 індійського експорту.

Прискореними темпами характеризується інформаційний розвиток *Китаю*. В основі цього розвитку лежить модель економічної співпраці держави і ринку. Вагомі інвестиції китайського уряду в сферу науково-технічних розробок, залучення іноземного капіталу вже приносять свої плоди, обіцяючи в майбутньому перетворити цю раніше технічно відсталу країну в один зі світових центрів нових технологій. У першу чергу йдеться про сектор телекомунікацій.

Формування стратегії регулювання інформаційної сфери з'явилося в Китаї тільки в 2001 р.; Зборами народних представників була прийнята “Програма десятого п'ятирічного плану національної економіки і соціального розвитку КНР”, що сформулювала ключові напрями впливу. Ця стратегія відбиває особливе становище китайського суспільства. Китай

²⁹⁴ Сеферова М.В. Информационное общество по-японски. Национальные модели информационного общества. Отв. ред. и сост. Е.Л. Вартанова, науч. ред. Н.В. Ткачева. М.: ИКАР, 2004. С. 211-225.

усе ще залишається індустріально невисоко розвинутою країною, тому в процесі розвитку інформаційної сфери необхідно враховувати цей факт.

У 2001 р. китайською Держрадою був прийнятий проект телекомунікаційної реформи, що передбачає поступовий відхід держави від прямого втручання в діяльність телекомунікаційних підприємств, створення сприятливої ринкової атмосфери в телекомунікаційному секторі; демонополізацію телекомунікаційного сектора, посилення конкуренції, заохочення приходу приватного капіталу на телекомунікаційний ринок, у тому числі іноземних інвесторів.

Позитивну роль у регулюванні телекомунікаційного ринку відіграли законодавчі документи, що регулюють сферу телекомунікацій і мережі Інтернет. Тут хотілося б відзначити такі моменти, що стосуються законодавчого регулювання китайського сегмента Інтернету і телекомунікаційної сфери: 1) міністерство громадської безпеки відповідає за безпеку комп'ютерних мереж, технічну безпеку і безпеку інформаційного змісту; 2) усі мережі, що підключаються до мережі Інтернет, зобов'язані підключатися винятково через мережі, визначені урядом; 3) у Китаї прийняті спеціальні закони, орієнтовані на регулювання діяльності інформаційних послуг у мережі Інтернет. Мова йде про регулювання змісту, тільки традиційні ЗМІ певного рангу мають право створювати сайти і надавати інформаційні послуги, інші комерційні організації, якщо вони орієнтовані на надання інформаційних послуг, зобов'язані підписати контракт із традиційними ЗМІ і купувати інформацію в них²⁹⁵.

Таким чином, китайський уряд відіграє дуже важливу роль у розвитку вітчизняного інформаційно-комунікаційного сектора, що включає в себе Інтернет. Ця роль виявляється в створенні національної стратегії інформатизації і формуванні економічних і політичних інститутів у цій сфері. Подвійний підхід, продемонстрований китайським урядом у

²⁹⁵ Лежун Цзя. Китайский интернет: стратегия информатизации и телекоммуникационная политика. Национальные модели информационного общества. Отв. ред. и сост. Е.Л. Варганова, науч. ред. Н.В. Ткачева. М.: ИКАР, 2004. С. 251-262.

взаєминах з телекомунікаційним сектором – стимулювання розвитку національної інформаційної інфраструктури і поступове відкриття ринку, що включає в себе відкриття доступу іноземних інвесторів і відносно суворий контроль над даним сектором, що включає в себе інвестиційний контроль і контент-контроль, – пояснюється, з одного боку, сильним бажанням розвивати свою економіку, інтегруватися у світове співтовариство і домогтися лідируючого місця в майбутній світовій конкуренції, з іншого боку, однаково сильним бажанням зберегти політичну стабільність, а також морально-етичні цінності²⁹⁶.

Младоазійська модель виступає як стратегія регіону Східної і Південно-Східної Азії – епіцентру індустріального та інформаційного розвитку, до якого належать Південна Корея, Тайвань і Гонконг, а в останні роки наближаються Таїланд, Малайзія, В'єтнам. Ця модель – трансформована японська ідея, успіх якої у підтриманні стабільного макроекономічного і політичного середовища та співробітництві держави з приватним капіталом. Уряди приймають рішення щодо вагомих інвестицій приватного сектору в інформаційну сферу, стимулюють створення матеріальної і соціальної інфраструктури (тобто порушується фундаментальний принцип невтручання держави у ринкові відносини). Державний контроль, його форми і методи можуть бути різними, але дилема “державна – ринок” виступає як соціально-політична, а не суто економічна. Младоазійська модель характеризується політичним і економічним співробітництвом держави і приватного сектору.

Сінгапурська модель менш відома. Її характерними рисами є висока частка (58%) високотехнологічної продукції в обсязі експорту (у США - 32%, а у Фінляндії - 27%), значний рівень розвитку електронної торгівлі, високу конкурентоздатність і ВВП на душу населення²⁹⁷. При цьому важливими

²⁹⁶ Урсул А.Д. Природа информации: Философский очерк. М., 1968. 287 с.

²⁹⁷ Арістова І. В. Органи державного управління інформаційною сферою: концепція розвитку. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2004. Вип. 25. С. 287-292.

факторами є істотне розшарування суспільства за рівнем добробуту і практично повна відсутність демократичних механізмів, зокрема, показник “свобода ЗМІ” (інтервал від 0 до 100) у Сінгапурі дорівнює 68, що в чотири рази перевищує цей показник у США та Фінляндії і у три рази – показник розвинутих країн.

Важливою рисою сінгапурської моделі інформаційного суспільства є увага до соціальної сфери. Так, у 2000 р. була запущена державна програма “Електронний уряд Сінгапуру”, розгорнуті інтегровані портали держустанов “Урядовий портал” і сервіс-центр “Електронний громадянин”, що надають інформаційні послуги в сфері офіційної державної політики, бізнесу, освіти, роботи, родини, здоров’я, відпочинку, спорту, транспорту, туризму й ін. Сайт розміщає пошукову систему і має зворотний зв’язок у вигляді розгорнутої електронної форми. Всі установи освіти, соціальної сфери, культури переведені в Інтернет, причому не як формальне формування, а з широким набором електронних послуг, таким чином, більша частина діяльності держустанов (відомств, шкіл, лікарень, бібліотек) здійснюється через Інтернет²⁹⁸.

У завдання стратегічних планів Сінгапуру входить перетворення країни на провідний в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні інформаційно-комунікаційний центр, що поставляє інформаційні послуги на глобальний ринок, а також прискорення соціально-економічного розвитку країни, поліпшення якості життя, впровадження інформаційних технологій у різні сфери, у тому числі освіту, культуру, побут²⁹⁹.

Успіх двох останніх моделей базується на втручанні держави в прийняття рішень в галузі великих вкладень приватного капіталу, на активній участі держави в створенні національної інформаційної інфраструктури³⁰⁰.

²⁹⁸ Ткачева Н.В. Сінгапур: социальные измерения информационного общества. Национальные модели информационного общества / Отв. ред. и сост. Е.Л. Варганова, науч. ред. Н.В. Ткачева. М.: ИКАР, 2004. С. 226-234.

²⁹⁹ Друк В. В. Практичні аспекти реалізації основних напрямів державної політики в інформаційній сфері. Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 17. С. 103-105.

³⁰⁰ Мелюхин И.С. Информационное общество: истоки, проблемы, тенденции развития. М.: МГУ, 1999. 208 с.

Європейська модель відрізняється стратегією європейської інтеграції, поняттям “об’єднаної Європи”, пошуками рівноваги між контролем держави і стихією ринку, динамічним поєднанням державних інтересів і прагнень приватного та корпоративного бізнесу із врахуванням того, що роль кожного з них може змінюватися в часі. Характерними рисами європейської моделі виступають варіативність і політична спрямованість програм побудови інформаційного суспільства для різних країн, обумовлених новою європейською геополітикою, становленням інформаційної (інтелектуальної) економіки, різними можливостями постіндустріального розвитку.

Намагаючись надолужити відставання в розвитку інформаційного простору на теренах СНД, країни-учасниці цього об’єднання прийняли Концепцію формування єдиного простору країн-учасниць СНД. Формування цього простору держав-учасниць СНД базується на світовому досвіді становлення інформаційного суспільства, створення єдиної уніфікованої системи телекомунікацій і стандартів обміну інформацією, розвиток інформаційної економіки, європейську конценцію мас-медіа, впровадження нових технологій у важливі сфери життєдіяльності суспільства. Концепція включає: основні принципи створення єдиного інформаційного поля; нормативно-правові механізми регулювання інформаційної діяльності; формування, підтримку і використання спільних інформаційних ресурсів; створення і розвиток засобів підтримки і забезпечення інформаційних процесів; забезпечення інформаційної безпеки країн-учасниць СНД.

В 2012 році було прийнято Стратегію співробітництва держав-учасниць СНД в розбудові і розвитку інформаційного суспільства, а також План дій з її реалізації на період до 2015 року³⁰¹. В перамбулі Стратегії не міститься, на жаль, строк її реалізації. Однак з переліку документів, на яких спирається стратегія і серед яких Стратегія економічного розвитку Співдружності на період до 2020 року (за аналогією із документами ЄС),

³⁰¹ URL: <http://cis.minsk.by/reestr/ru/index.html#reestr/view/text?doc=3520>

можна зробити висновок, що термін вона діятиме до 2020 року, хоча план дій розрахований до 2015 року. Наведені наприкінці документу очікувані результати не повною мірою відображають прогрес в робудові інформаційного суспільства і зосереджуються переважно на досягненні прогресу на макрорівні, а макрорівень практично виключений.

Серед основних зрушень, які очікуються до 2015 року:

- перетворення ІКТ в одну з провідних галузей економіки з часткою у валовому внутрішньому продукті (ВВП) не менше 4%;
- забезпечення темпів зростання ринку ІКТ, що перевищують середньорічні показники зростання національної економіки в 2-3 рази;
- зростання обсягу послуг зв'язку в порівнянні з 2010 роком більш ніж у 1,5 рази;
- місце держав – учасниць СНД в міжнародних рейтингах в галузі розвитку інформаційного суспільства:
 - за індексом готовності до мережевого товариству «Networked Readiness Index» просування не менше ніж на 15 позицій;
 - за індексом розвитку «електронного уряду» (EGovernment Readiness Index) просування не менше ніж на 15 позицій;
 - в міжнародних рейтингах за рівнем доступності національної інформаційної та телекомунікаційної інфраструктури для суб'єктів інформаційної сфери (індекс розвитку ІКТ (The ICT Development Index)) просування не менше ніж на 20 позицій;
- скорочення відмінностей між державами - учасницями СНД за інтегральними показниками інформаційного розвитку не менше ніж на 150%;
- рівень задоволеності користувачів Інтернету якістю надання державних послуг Інтернету - не менше 50%;
- рівень використання ліній широкосмугового доступу на 100 чоловік населення за рахунок всіх технологій - не менше 30%;
- частка державних послуг, за якими забезпечена можливість для заявників надавати необхідні заяви в електронному вигляді та отримувати

результат державної послуги в електронному вигляді, - не менше 70%;

– частка національних товарів і послуг в обсязі внутрішнього ринку інформаційних та телекомунікаційних технологій - не менше 30%.

На цьому фоні показники ЄС виглядають більш наближеними до людей і враховують інтереси бізнес-спільноти, а не здебільшого місце країн у світових рейтингах. Це також пов'язано з відсутністю системи індикаторів, які відображали якість регуляторної діяльності держави в інформаційній сфері.

Про щорічні звіти поки говорити завчасно, оскільки програма є новою, але досвід реалізації Угоди про співробітництво в сфері інформаційних ресурсів та систем, реалізації міждержавних програм держав-учасниць СНД в сфері інформатизації, що була прийнята Економічною Радою СНД 24 грудня 1999 року, свідчить про більш ніж повільні темпи (в шести країнах він вступив в дію, а решта країн його навіть не підписали)³⁰².

Слід констатувати, що процес інформаційних перетворень у світі незворотний, у наші дні створюється нова карта світу – інформаційна, яка показує стан даної сфери в кожному його регіоні. Відповідно до неї, висока щільність інформації, інтенсивність розвитку і використання нових інформаційних технологій припадає сьогодні, у першу чергу, на США, країни ЄС, особливо його північний регіон, Японію, Сінгапур, Китай. Разом з тим навіть у цих розвинутих країнах недостатньо розвинута комунікаційна інфраструктура і доступ до одержання інформації.

Узагальнення різних підходів дозволяє виявити наступні інваріантні властивості, що виступають ядром будь-якої концепції регулювання інформаційної сфери. Як правило, використовується комплексний підхід, заснований на підтримці балансу інтересів держави, суспільства, підприємницьких кіл і окремої особистості. При цьому підкреслюється провідна координуюча роль держави як органу, здатного виразити і забезпечити захист інтересів усього суспільства. Крім цього, концепція

³⁰² URL: <http://cis.minsk.by/reestr/ru/index.html#reports/vgpecouncil>

регулювання повинна мати гуманістичну спрямованість, що не допускає ситуацій, у яких хтось буде “виключений” з інформаційного суспільства. І, нарешті, третьою, основною складовою більшості концепцій регулювання є переконаність у величезній значущості інформації, знань і освіти в цілому. Тобто, успіх державного регулювання інформаційної сфери як ніколи залежить від плідної взаємодії держави, бізнесу і суспільства, хоча в кожному випадку співвідношення їхньої активності і ролі є різним.

В той же час, національні моделі відрізняються політичними стратегіями, специфікою національних ринків, розвитком інфоінфраструктури, економічними ресурсами, проте незалежно від національних особливостей простежуються три основні тенденції: 1) намагання органами влади враховувати ініціативи громадянського суспільства; 2) загострення міжнародної конкуренції для трансформації ринкових структур і подальшої конвергенції комунікаційної сфери; 3) регіоналізація – спільне вирішення країнами регіону проблем регулювання інформаційної сфери та розвитку інформаційного суспільства.

На сьогоднішній день не існує універсального підходу, або ж єдиної моделі регулювання інформаційної сфери. У кожному регіоні світу та країні існують свої внутрішні особливості, які згодом і визначають специфіку цього процесу. Лібералізм “західної” моделі та консерватизм “азійської”, де більше уваги приділяється державному регулюванню ринку, є закономірним наслідком розбудови двох альтернативних підходів до пошуку зв'язку між традиційними культурними цінностями і невідворотними соціальними змінами.

Для України є доречним взяття за основу Цифрового порядку денного для Європи, оскільки цей документ має міжнародний вимір і більшість ініціатив мають чіткі показники для вимірювання.

Оскільки державну інформаційну політику розробляють і здійснюють органи державної влади загальної компетенції, а також відповідні органи спеціальної компетенції, зосередимось в подальшому на розгляді особливостей інституційного забезпечення регуляторної діяльності в інформаційній сфері.

4.2. Нормативно-правовий механізм державного регулювання розвитку інформаційної сфери України в умовах економічних трансформацій

Чинні закони та підзаконні нормативно-правові акти містять величезний масив норм, які прямо чи опосередковано регулюють діяльність в інформаційній сфері. Чільне місце серед них належить нормам Конституції України, які встановлюють фундаментальні засади розвитку суспільства і держави. Значна частка конституційних норм мають загальний характер, оскільки в рівній мірі стосуються більшості інших галузей і сфер державного управління. Передусім, серед цих норм слід виділити ті, що містяться в розділі VI Конституції і встановлюють систему та правовий статус органів виконавчої влади таких як Кабінет Міністрів України (далі – КМУ), місцеві державні адміністрації. Вказані норми розвинуто в Законах України “Про Кабінет Міністрів України”, “Про місцеві державні адміністрації” та низці підзаконних нормативно-правових актів³⁰³.

Значимість таких загальних норм для регулювання сфери інформаційних та інформаційно-інфраструктурних відносин зумовлена не лише важливим місцем вказаних органів у вертикалі апарату державного управління нею, а й самою структурою інформаційної сфери як складного об’єкта регулювання, керівництво яким вимагає постійної координації управління всіма її складовими, чого неможливо досягти за відсутності норм, що регулюють діяльність вказаних органів загальної компетенції.

Водночас Конституція України містить цілий ряд спеціальних норм, що стосуються інформаційної сфери. Втім, їх аналіз ми почнемо ще з однієї загальної норми, що міститься в ст. 3 Конституції України і закріплює основоположний принцип взаємовідносин суспільства і держави, визначає

³⁰³ Закон України “Про Кабінет Міністрів України” від 7 жовтня 2010 р. № 2591 VI// Відомості Верховної Ради України. 2011. № 9. Ст. 58.

Закон України “Про місцеві державні адміністрації” від 09 квітня 1999 р. № 586-XIV// Відомості Верховної Ради. 1999. № 20-21. Ст. 190.

головне призначення останньої. Відповідно до цієї норми права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави..., а утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави³⁰⁴.

Вказане означає, що держава ставить для себе за головну мету в процесі державного регулювання інформаційною сферою забезпечити практичну реалізацію інформаційних прав і свобод людини та їх гарантій, передбачених спеціальними нормами, зокрема ст. 31, відповідно до якої кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції; ст. 32, якою не допускається збирання, зберігання, використання конфіденційної інформації про особу без її згоди; надається право громадянам знайомитися в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях з відомостями про себе тощо; ст. 34, якою надається право на свободу слова, право на вільне вираження своїх поглядів і переконань, право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію; ст. 57, якою гарантується право знати свої права і обов'язки, з чого випливає обов'язок держави інформувати населення про прийняті закони та інші нормативно-правові акти та ін.³⁰⁵.

Важливе значення для здійснення державного регулювання інформаційних процесів в країні мають положення ст. 10 Конституції України, яка прямо покладає на державу обов'язок забезпечувати всебічний розвиток і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на всій території України. Так само імперативно ст. 17 Основного Закону визначає, що забезпечення інформаційної безпеки України, поряд із захистом її суверенітету і територіальної цілісності, забезпеченням економічної безпеки, є однією з найважливіших функцій держави.

Важливою гарантією вільного і плюралістичного розвитку інформаційної сфери в Україні є норма, закріплена в ст. 15 Конституції

³⁰⁴ Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. Відомості Верховної Ради. 1996. №30. Ст. 141.

³⁰⁵ Халипова Е.В. Право и информатика: коэволюция и интеграция. М.: Диалог-МГУ, 1998. 44 с.

України, якою заборонено цензуру. Так само категорично ст. 50 Конституції України забороняє засекречення інформації про стан довкілля, якість харчових продуктів і предметів побуту³⁰⁶.

Конституція України містить і ряд спеціальних норм, що стосуються інституційних засад державного регулювання в інформаційній сфері. Це, зокрема норми, закріплені в п. 12, п. 20 ст. 85, п. 13 ст. 106 Основного Закону, які вказують на особливості формування таких органів державного управління в інформаційній сфері як Держкомтелерадіо та Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення (далі – Національна рада).

Норми Конституції України як норми найвищої юридичної сили, що стосуються державного управління інформаційною сферою, розвинуто в цілій низці законів України, зокрема таких як Закони України “Про інформацію”, “Про доступ до публічної інформації”, “Про науково-технічну інформацію”, “Про Національну програму інформатизації”, “Про телекомунікації”, “Про телебачення і радіомовлення”, “Про бібліотеки і бібліотечну справу”, “Про державну статистику”, “Про державну таємницю” та ін. Норми Конституції та законів України як результат первинної форми правового регулювання, що здійснюється законодавцем, визначають основоположні засади функціонування системи державного управління інформаційною сферою і мають визначальне значення для неї.

Втім, найбільший за обсягом масив в ієрархічній структурі нормативного матеріалу з питань державного регулювання інформаційною сферою міститься в підзаконних нормативно-правових актах, зокрема в указах Президента України, постановах КМУ, актах міністерств, державних комітетів, інших центральних органів виконавчої влади, місцевих державних адміністрацій тощо. Це, зокрема норми, закріплені Указом Президента України “Про Положення про порядок здійснення криптографічного захисту інформації в Україні”, Постановою Кабінету Міністрів України “Про Порядок оприлюднення у мережі

³⁰⁶ Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. Відомості Верховної Ради. 1996. №30. Ст. 141.

Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади”, Наказом Міністерства культури і туризму України “Про затвердження Інструкції з обліку документів, що знаходяться в бібліотечних фондах” та ін. Ці норми, як результат вторинної форми правового регулювання державного управління, спрямовані на забезпечення дієвості конституційних норм та норм законів. Необхідність прийняття таких вторинних, тобто похідних по відношенню до положень законів норм, зумовлена тим, що швидкоплинні зміни в суспільстві потребують оперативного реагування органів виконавчої влади, інших державних органів, які діють у межах закону і здійснюють не тільки правозастосування, але й правовстановлення³⁰⁷.

Значна кількість норм, що регулюють здійснення державного регулювання в інформаційній сфері, вимагає їх певної класифікації для системного сприйняття. Найбільш доцільним для цілей нашого дослідження є їх розмежування за призначенням в системі державного управління, а також за об’єктом державного регулювання.

Залежно від призначення тієї чи іншої правової норми в регулюванні функціонування складових елементів інформаційної сфери ці норми вчені об’єднують в наступні чотири групи³⁰⁸.

1) Норми, що закріплюють цілі, основні завдання та напрями діяльності держави в інформаційній сфері, визначають основні параметри розвитку останньої. Дана програмно-цільова група норм, до яких належать, зокрема норми, закріплені в ст.ст. 3, 10, 17, 31, 32, 34 Конституції України, в ст. 6 Закону України “Про інформацію”, в розділах IV, VI Закону України “Про Концепцію Національної програми інформатизації”, Законі України “Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015

³⁰⁷ Державне управління в Україні: наукові, правові, кадрові та організаційні засади. Навч. посіб. / Академія правових наук України. Київський регіональний центр; Українська Академія держ. управління при Президенті України. Кафедра держ. управління і менеджменту; Хмельницький ін-т регіонального управління та права; Н.Р. Нижник (заг. ред.), В.М. Олуйко (заг. ред.). Л.: Видавництво „Львівська політехніка”, 2002. 352 с.

³⁰⁸ Бурило Ю.П. Організаційно-правові питання державного управління в інформаційній сфері. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. ДВНЗ “Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана”. Київ, 2008

роки” та в інших, має цілеспрямовуюче значення для функціонування всієї системи державного управління в інформаційній сфері.

2) Норми, що визначають систему органів (суб’єктів) державного регулювання в інформаційній сфері та їх адміністративно-правовий статус. До таких норм належать вже згадані норми Конституції України, що стосуються Держкомтелерадіо та Національної ради. Правовий статус окремих органів влади визначається і нормами законів. Так, Законом України “Про телекомунікації” визначений адміністративно-правовий статус Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері зв’язку та інформатизації (далі – НКРЗІ)³⁰⁹. Законами України можуть визначатися окремі повноваження органів загальної компетенції стосовно управління в інформаційній сфері. Так, зокрема ст. 20 Закону України “Про Кабінет Міністрів України” серед його повноважень визначено проведення державної політики у сфері інформатизації, сприяння становленню єдиного інформаційного простору та ін.

Важливе місце в цій групі норм займають також норми, закріплені в підзаконних нормативно-правових актах, передусім, ті з них, що містяться в актах Президента України та КМУ, якими визначається адміністративно-правовий статус міністерств, інших органів державного управління в інформаційній сфері (наприклад, Постанови Кабінету Міністрів України “Про затвердження Положення про Державний комітет статистики України”, “Про затвердження Положення про Міністерство інфраструктури України” та ін.).

3) Норми, що регулюють порядок взаємодії органів (суб’єктів) влади з керованими ними суб’єктами інформаційних та інформаційно-інфраструктурних відносин в процесі реалізації прямих і зворотних зв’язків між ними. До цієї групи належать норми, які регламентують процедури застосування різних методів державного регулювання в інформаційній сфері, визначають форми їх реалізації.

³⁰⁹ Закон України “Про телекомунікації” від 18 листопада 2003 р. № 1280-IV// Відомості Верховної Ради. 2004. № 12. Ст. 155.

Такі норми, закріплені, наприклад, в ст. 23 – 37 Закону України “Про телебачення і радіомовлення”, які регламентують процедуру здійснення такого методу регулювання як ліцензування в галузі телебачення і радіомовлення³¹⁰. В Законі України “Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні” врегульовано порядок здійснення обов’язкової державної реєстрації друкованих засобів масової інформації³¹¹. У ст. 22 Закону України “Про державну таємницю” регламентовано порядок надання допуску громадян до державної таємниці³¹². Застосування цілої низки заходів адміністративного примусу врегульовано нормами Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП)³¹³. У цих же законах та інших нормативно-правових актах визначаються і вимоги до форми правових актів, що приймаються при застосуванні зазначених методів.

До цієї ж групи можна віднести і норми, що містяться в Інструкції Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення про порядок здійснення перевірок телерадіоорганізацій та провайдерів програмної послуги України³¹⁴ якою регламентована процедура проведення зазначеним органом перевірок з метою одержання необхідної інформації про функціонування суб’єктів підвідомчої йому галузі управління, тобто врегульована процедура зворотного зв’язку в процесі державного управління цією галуззю.

4) Норми, що визначають адміністративно-правовий статус суб’єктів інформаційних та інформаційно-інфраструктурних відносин. Так, наприклад, ст. 39 Закону України “Про телекомунікації” на операторів телекомунікацій

³¹⁰ Закон України “Про телебачення і радіомовлення” від 21 грудня 1993 р. № 3759-ХІІ(в редакції Закону від 12 січня 2006 р. № 3317-ІV). Відомості Верховної Ради. 1994. № 10. Ст. 43.

³¹¹ Закон України “Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні” від 16 листопада 1992 р. № 2782-ХІІ// Відомості Верховної Ради. 1993. № 1. Ст. 1.

³¹² Закон України “Про державну таємницю” від 21 січня 1994 р. № 3855-ХІІ. Відомості Верховної Ради. 1994. № 16. Ст. 93

³¹³ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07 грудня 1984 р. № 8073-Х. Відомості Верховної Ради Української РСР. 1984. додаток до № 51. Ст. 1122.

³¹⁴ Рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення “Про внесення змін та доповнень до Інструкції Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення про порядок здійснення перевірок телерадіоорганізацій України” від 24 січня 2007 р. № 69. Вісник Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення. 2007. № 8. С. 63-67.

покладаються обов'язки: своєчасно надавати щорічно до центрального органу виконавчої влади в галузі зв'язку інформацію про свої телекомунікаційні мережі для відпрацювання мобілізаційних планів; за власні кошти встановлювати на своїх телекомунікаційних мережах технічні засоби, необхідні для здійснення уповноваженими органами оперативно-розшукових заходів, і забезпечувати функціонування цих технічних засобів, а також у межах своїх повноважень сприяти проведенню оперативно-розшукових заходів тощо³¹⁵.

Законом України “Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів” право на державну адресну підтримку надається засобам масової інформації для дітей та юнацтва, спеціалізованим науковим виданням, що видаються науковими установами та навчальними закладами ...³¹⁶. Таким чином, йдеться про визначення тих адміністративних прав і обов'язків, які суб'єкти інформаційних відносин несуть у зв'язку з тим, що виступають об'єктами владно-організуючого впливу з боку держави, тобто учасниками управлінських відносин, що складаються в процесі державного регулювання інформаційною сферою.

Нормативно-правовий масив, що регламентує діяльність в інформаційній сфері доцільно також структурувати в залежності від галузевих і міжгалузевих об'єктів регулювання, тобто залежно від того, державне регулювання якою саме складовою інформаційної сфери як складного об'єкту, врегульовано відповідними правовими нормами. На основі даного критерію можливо виділити групи норм, що регулюють галузі: надання послуг зв'язку (норми Законів України “Про телекомунікації”, “Про радіочастотний ресурс України” та ін); діяльності засобів масової інформації (норми Законів України “Про телебачення і радіомовлення”, “Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні”, “Про видавничу справу”, “Про

³¹⁵ Гриценко О. В. Проблеми державного управління у сфері розвитку інформаційного суспільства в Україні. Економіка та держава. 2011. № 10. С. 126-128.

³¹⁶ Закон України “Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів” від 23 вересня 1997 р. № 540/97-ВР. Відомості Верховної Ради. 1997. № 50. Ст. 302.

кінематографію” та ін.); бібліотечній галузі (норми Закону України “Про бібліотеки і бібліотечну справу” та ін.); а також у міжгалузевих сферах: інформатизації (норми Закону України “Про Національну програму інформатизації”); статистики (норми Закону України “Про державну статистику” та ін.); науково-технічної інформації (норми Закону України “Про науково-технічну інформацію” та ін.); архівної справи і діловодства (норми Закону України “Про Національний архівний фонд та архівні установи” та ін.); інформаційної безпеки (норми Закону України “Про державну таємницю” та ін.).

Через специфіку державного регулювання в кожній із зазначених галузей і сфер відповідні групи пов’язаних між собою адміністративно-правових норм є відносно відособленими від інших норм, які регулюють державно-управлінську діяльність в суміжних галузях і сферах, що входять до складу інформаційної сфери як складного об’єкта регулювання. Так, зокрема очевидно, що відносини, які виникають в регулюванні телекомунікацій, суттєво різняться від тих, що складаються в управлінні статистикою, а управлінські відносини в галузі ЗМІ відрізняються від тих, що формуються при управлінні у сфері науково-технічної інформації. Відповідно і норми, що регулюють ці відносини також є різними за змістом. Отже, кожна із зазначених груп норм регулює окремий вид однорідних відносин, що складаються в ході державного регулювання інформаційної сфери в залежності від конкретної галузі чи сфери, які її утворюють. Зазначене дає нам підстави стверджувати, що вказані групи норм формують окремі правові інститути особливої частини адміністративного права (під інститутами ми, при цьому, розуміємо відособлені групи взаємопов’язаних юридичних норм, що регулюють певний вид чи сторону однорідних суспільних відносин³¹⁷).

Окремі з названих інститутів включають в себе субінститути, тобто

³¹⁷ Скаун О.Ф. Теория государства и права: Учебник. Х.: Консум; Ун-т внутр. дел, 2000. 704 с.

Лазарев В.В., Липень С.В. Теория государства и права: Учебник для вузов. 3-е изд. исп. и доп. М.: Спарк, 2004. –528с.

більш дрібні упорядковані правові норми, які регулюють конкретні різновиди суспільних відносин у рамках предмета регулювання відповідного інституту³¹⁸. Так, наприклад, складна структура галузі ЗМІ, що включає в себе такі підгалузі як друковані ЗМІ, електронні ЗМІ, кінематографія та ін. зумовлює і складну систему адміністративних відносин, що виникають при управлінні ними, що, в свою чергу, зумовлює появу відповідних субінститутів, які регулюють ці відносини. Складна структура галузі зв'язку зумовлює наявність субінститутів, які регулюють такі підгалузі як поштовий зв'язок і телекомунікації.

Попри властиві їм відмінності зазначені групи норм мають важливу спільну рису, а саме те, що всі вони призначені для регулювання різних сторін одного й того ж складного, але тим не менше, внутрішньо єдиного суспільного процесу – інформаційної сфери. Отже, зазначені правові інститути є предметно-пов'язаними між собою цілісністю державно-управлінської діяльності у відносно самостійній і специфічній сфері державного регулювання – інформаційній сфері. Саме нерозривна єдність державного регулювання всіма складовими інформаційної сфери зумовлює ще одну важливу спільну рису вказаних правових інститутів, а саме – їх однорідність. Предметна пов'язаність зазначених правових інститутів, відносна самостійність, специфічність і складність сфери, яку вони регулюють, а також їх однорідність дають можливість говорити про наявність підстав³¹⁹ для виокремлення цих інститутів в окрему підгалузь адміністративного права.

Стрімкі темпи розвитку і значні трансформації інформаційної сфери як об'єкта державного регулювання в умовах становлення інформаційного суспільства зумовлюють і прискорений розвиток зазначеної підгалузі

³¹⁸ Комаров С.А., Малько А.В. Теория государства и права. Учебно-методическое пособие. Краткий учебник для вузов. М.: Издательство НОРМА (Издательская группа НОРМА-ИНФРА-М), 2001. 440 с.

³¹⁹ Загальна теорія держави і права: Підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закладів освіти / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого; За ред. М.В. Цвіка, В.Д. Ткаченка, О.В. Петришина. Х.: "Право", 2002. 432 с.

Адміністративне право України. Академічний курс: Підруч.: У двох томах: Том 1. Загальна частина / Ред. колегія: В.Б. Авер'янов (голова). К.: Видавництво „Юридична думка”, 2004. 584 с.

адміністративного права, який, звичайно, не позбавлений проблем і протиріч. У зв'язку з цим маємо зупинитися на деяких проблемах правового регулювання в інформаційній сфері з метою пошуку шляхів їх вирішення на основі врахування сучасного стану і перспектив розвитку інформаційної сфери.

Стратегічним напрямом діяльності держави на шляху побудови інформаційного суспільства є здійснення системної інформатизації усіх сфер та галузей життєдіяльності суспільства шляхом реалізації узгоджених між собою державних, галузевих, регіональних програм і проектів інформатизації. Варто відмітити, що в Україні останнім часом реалізовано ряд масштабних програм інформатизації. Так, у галузі освіти в травні 2001 року КМУ була затверджена Програма інформатизації загальноосвітніх навчальних закладів, комп'ютеризації сільських шкіл на 2001 – 2003 роки³²⁰. В серпні 2003 року Постановою КМУ затверджена Державна програма інформатизації та комп'ютеризації професійно-технічних навчальних закладів на 2004 – 2007 роки³²¹. У 2010 році затверджено Державну програму впровадження у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів інформаційно-комунікаційних технологій "Сто відсотків" на період до 2015 року³²². Здійснюються заходи щодо створення електронної інформаційної системи "Електронний Уряд" відповідно до Постанови КМУ від 24 лютого 2003 року³²³.

Водночас неможливо не звернути увагу на те, що програми інформатизації нерідко здійснюються різними державними органами без узгодження між собою, відтак суперечать або повторюють одна одну. В

³²⁰ Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Програми інформатизації загальноосвітніх навчальних закладів, комп'ютеризації сільських шкіл на 2001 – 2003 роки" від 06 травня 2001 р. № 436. Офіційний вісник України. 2001. № 20. Ст. 850.

³²¹ Постанова Кабінету Міністрів України „Про затвердження Державної програми інформатизації та комп'ютеризації професійно-технічних навчальних закладів на 2004-2007 роки” від 20 серпня 2003 р. № 1300. Офіційний вісник України. 2003. № 34. Ст. 1817.

³²² Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової програми впровадження у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів інформаційно-комунікаційних технологій "Сто відсотків" на період до 2015 року» від 13 квітня 2011 р. N 494. Офіційний вісник України 2011. № 35. Ст. 1462.

³²³ Постанова Кабінету Міністрів України "Про заходи щодо створення електронної інформаційної системи "Електронний Уряд" від 24 лютого 2003 р. № 208. Офіційний вісник України. 2003. № 9. Ст. 378.

результаті, інформатизація в Україні не носить узгодженого, комплексного характеру, крім того, призводить до надмірного витрачання бюджетних коштів. Це є наслідком того, що часто галузеві та регіональні програми і проекти інформатизації здійснюються поза рамками Національної програми інформатизації, метою якої є координація формування та виконання, узгодження галузевих програм і проектів інформатизації.

Реалізація програм інформатизації за рахунок коштів державного бюджету поза рамками Національної програми інформатизації відбувається всупереч положенням ст. 2 Закону України „Про Національну програму інформатизації”, яка встановлює, що Національна програма інформатизації включає, серед іншого, сукупність державних програм з інформатизації, галузеві програми і проекти інформатизації, регіональні програми та проекти інформатизації, а також всупереч ст. 17, в якій теж сказано, що міністерство чи інший центральний органі виконавчої влади може виконувати галузеву програму та проекти інформатизації лише як складову частину Національної програми інформатизації³²⁴.

Причиною цієї проблеми є те, що зазначеним законом не передбачено організаційно-правових механізмів, які змушували б державні органи виконувати свої програми і проекти інформатизації в рамках Національної програми інформатизації. Вирішення цієї проблеми потребує удосконалення Закону України “Про Національну програму інформатизації”, Положення про формування та виконання Національної програми інформатизації, Порядку формування та виконання галузевої програми і проекту інформатизації, Порядку формування та виконання регіональної програми і проекту інформатизації в частині, що визначає організаційно-правові засади державного управління формуванням та реалізацією відповідних програм.

Протягом років незалежності відбувся перехід від державної форми власності ЗМІ до недержавних. Станом на 31 грудня 2010 року до

³²⁴ Закон України “Про Національну програму інформатизації” від 04 лютого 1998 р. № 74/98-ВР. Відомості Верховної Ради. 1998. № 27-28. Ст. 181.

Державного реєстру телерадіоорганізацій України внесено дані про 1682 телерадіоорганізацій та суб'єктів інформаційної діяльності, а саме: 1605 телерадіомовних організацій та провайдерів програмної послуги, 77 суб'єктів інформаційної діяльності. Із 1605 ліцензіатів за формою власності 39 – державних, 385 – комунальної власності, 1180 – інших форм власності³²⁵. Із близько 4853 суб'єктів видавничої справи зареєстрованих у Державному реєстрі видавців, виробників і розповсюджувачів видавничої продукції станом на 01.01.2011 року переважна більшість також не належать державі³²⁶. Більшість друкованих видань, які ще залишаються в державній власності, можуть бути невдовзі приватизовані. Вимога щодо роздержавлення друкованих ЗМІ неодноразово висловлювалася представниками Ради Європи, зокрема вона зафіксована в Резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи № 1466 від 05.10.2006 р.³²⁷.

У результаті розвитку ЗМІ недержавних форм власності вплив держави на сферу розповсюдження масової інформації різко зменшився. З одного боку, це позитивно, адже зменшився ризик використання державних ЗМІ в якості адміністративного інформаційного ресурсу для маніпулювання суспільною думкою. З іншого боку, виникла проблема забезпечення висвітлення в ЗМІ суспільно необхідної та актуальної для населення і держави інформації. Ця проблема може загостриться ще більше в разі приватизації державних друкованих ЗМІ.

У зв'язку з цим слід відмітити, що заходи впливу держави на інформаційну діяльність ЗМІ, які передбачені Законом України “Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого

³²⁵ Звіт Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення за 2010 рік. Національна рада України з питань телебачення та радіомовлення України. URL: <http://www.nrada.gov.ua/ua/zvitnainformacia/zvitnatsrady/1295946306.html>

Про Державну програму економічного і соціального розвитку України на 2010 рік. Урядовий портал. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2278-17> Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, N 33, ст.470 від 20.05.2010 № 2278-VI

³²⁶ Інформаційна довідка до питання “Про підсумки роботи Державного комітету телебачення і радіомовлення України у 2010 році та основні завдання на 2011 рік”. URL: http://comin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=80511&cat_id=77135

³²⁷ Резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи „Про виконання обов'язків та зобов'язань Україною” від 05 жовтня 2005 р. № 1466 (2005)/ Верховна Рада України.

самоврядування в Україні засобами масової інформації”³²⁸. стосуються лише тематики діяльності державних органів. Водночас потреби населення в суспільно важливій інформації набагато різноманітніші. Заходи дотаційної підтримки ЗМІ, які передбачені Законом України „Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів”³²⁹, також не гарантують надання суспільно необхідного інформаційного продукту. Отже, постає необхідність удосконалення законодавства, що регламентує діяльність ЗМІ, з метою розширення арсеналу цих методів для гарантування висвітлення суспільно важливої інформації.

Відповідно до Указу Президента України „Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні” розвиток національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет, забезпечення широкого доступу до цієї мережі громадян та юридичних осіб усіх форм власності в Україні, належне представлення в ній національних інформаційних ресурсів є одним з пріоритетних напрямів державної політики в сфері інформатизації, задоволення конституційних прав громадян на інформацію³³⁰.

В той же час, зростання кількості публічних та комерційних мовників хоча і є реакцією на попит з боку глядацької та слухацької аудиторій, все ж таки не одзвояє ліквідувати прогалину, яку зазвичай заповнюють прогалину громадські мовники, діяльність яких спрямована на задоволення потреб певних суспільних груп на неприбутковій основі. Забезпечення більшого плюралізму та різноманітності змісту телерадіопрограм є однією з цілей державної інформаційної політики, але механізм створення надавачів таких послуг є доволі нечітким.

³²⁸ Закон України “Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації” від 23 вересня 1997 р. № 539/97-ВР. Відомості Верховної Ради. 1997. № 49. Ст. 299.

³²⁹ Закон України „Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів” від 23 вересня 1997 року N 540/97-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1997. N 50. Ст. 302.

³³⁰ Указ Президента України „Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні” від 31 липня 2000 року N 928/2000. Офіційний вісник України. 2000. № 31. Ст. 1300.

В Україні використовується два терміни: „громадські телерадіоорганізації” та „суспільне телебачення і радіомовлення”. Зокрема Закон України „Про телебачення і радіомовлення” визначає:

– „громадське телерадіоорганізації” – телерадіоорганізації, які відповідно до закону є неприбутковими організаціями, створеними з метою задоволення інформаційних потреб територіальних громад;

– „суспільне телерадіомовлення – організаційно-правова форма некомерційного телебачення і радіомовлення, засади діяльності якої визначено Законом України «Про систему Суспільного телебачення і радіомовлення України»³³¹.

Якщо дебати щодо суспільного мовника постійно активізуються під час передвиборчих баталій і створення такого мовника є предметом політичного консесусу, то функціонування громадських телерадіоорганізацій лише частково врегульовано законодавчими актами. Навіть йде ототожнення громадського та суспільного мовлення, хоча різниця між цими поняттями є доволі суттєвою. Керуючись нормативно-правовими актами громадським мовленням можна назвати систему позабюджетного неприбуткового загальнонаціонального, регіонального або місцевого телерадіомовлення, що створюється засновниками – юридичними та або/ фізичними особами для задоволення потреб певної частини суспільства. Суспільне ж мовлення представляє собою телерадіоорганізацію зі статусом єдиної загальнонаціональної неподільної і неприбуткової системи масової комунікації, яка є об'єктом права власності Українського народу і діє згідно з єдиною програмною концепцією³³². Тобто різниця очевидна це і кількість мовників та охоплення аудиторії, але не існує чіткого механізму діяльності громадських мовників.

Звернемося до засад функціонування громадського телебачення, які ґрунтуються на принципах громадської організації «Світова рада радіо та телебачення», яким повинно відповідати громадське мовлення:

³³¹ Закон України "Про систему Суспільного телебачення і радіомовлення України" Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1997, N 45, ст.284.

³³² Пастушенко В. М. Проблеми правового регулювання державного управління інформаційною сферою України. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2015. № 1. С. 59-64.

– універсальне спрямування програм, тобто для всіх громадян в однаковій мірі, незалежно від розміру їхніх доходів або приналежності до якоїсь групи (верстви) суспільства,

– різноманітність і виваженість змісту, жанрів, груп глядачів та слухачів,

– дистинктивність – програми громадських мовників відрізняються від програм інших мовників кращою якістю, культурно-збагачуючим змістом та високим рівнем новацій тощо,

– незалежність мовників від політичного та ринкового тиску³³³.

Враховуючи вищевикладені принципи слід будувати законопроект «Про громадське телебачення і радіомовлення» на таких вимогах до громадського мовника:

– реалізація некомерційних соціальних, культурних, просвітницьких, релігійних, благодійних цілей

– повага християнської системи цінностей і універсальних принципів етики;

– сприяння патріотичному вихованню та поширенню української історії;

– спрямованість на зміцнення сім'ї;

– формування позитивного відношення до здорового способу життя;

– ліквідація соціальних патологій;

– організація дискусій та виготовлення соціальні програми для місцевої громади або загальнонаціонального рівня;

– заборона трансляції реклами, за яку він отримує винагороду, не здійснювати продаж за телефоном, спонсорських програм або інших передач, що спонсоруються;

– не стягувати плату за розповсюдження або отримання цієї програми (слухачі чи глядачі можуть вносити плату лише на добровільних засадах);

– транслювати свої програми не менше ніж 70% часу протягом місяця з 6:00-23:00;

³³³ Price Monroe E., Krug Peter. The Enabling Environment For Free And Independent Media. Contribution to Transparent and Accountable Governance. Occasional Papers Series of USAID. - Washington, DC, 2002

- створення умов для участі слухачів чи глядачів деяких програмах за допомогою телефону або текстових повідомлень;
- здійснювати трансляцію програм мінімум 10 годин на день.

Відповідно до цих умов є доцільним надати Національній раді з питань телебачення та радіомовлення повноваження щодо надання статусу громадського мовника. Такий статус вимагає створення сприятливих умов в частині отримання ліцензії, звільнення від оплат за використання частот для таких мовників.

Суміжною проблемою є не достатня врегульованість діяльності інтернет-видань як в Україні, так і світових масштабах. Така ситуація призводить до ескалації інформаційних загроз, зокрема таких як розповсюдження суспільно шкідливої інформації (порнографії, насильства, пропаганди війни, расової, національної, релігійної ворожнечі тощо), інформації з обмеженим доступом тощо.

Під „Інтернет-виданням” будемо розуміти будь-який сайт засобу масової інформації або інших суб’єктів (сторінку в мережі Інтернет або веб-сторінку), що поширює Інтернетом новини та/або будь-які інші інформаційні матеріали.

Разом з цим, зазначаємо, що словосполучення „Інтернет-видання” не можна ототожнювати з терміном „електронний засіб масової інформації”.

Впровадження телекомунікаційних мереж дає підстави поділяти існуючі засоби масової інформації на „старі” та „нові”³³⁴. До перших відносять традиційні друковані засоби масової інформації, тобто газети, журнали, бюлетені тощо. До „нових” – так звані електронні (радіо, телебачення та ін.), які національним законодавством визначаються як аудіовізуальні засоби масової інформації.

Так, стаття 1 Закону України „Про телебачення і радіомовлення” визначає сутність мовлення (телебачення і радіомовлення) як передачу на

³³⁴ Правове забезпечення інформаційної діяльності в Україні / Інститут держави і права ім. В.М.Корецького НАН України; Державний комітет телебачення і радіомовлення України; Ю.С. Шемшученко, І.О. Кресіна, А.В. Колодюк та ін.; Ю.С. Шемшученко (заг. ред.), І.С. Чиж (заг. ред.). К.: ТОВ Видавництво „Юридична думка”, 2006. 384 с.

відстань звукової або зорової інформації за допомогою електромагнітних хвиль, що розповсюджуються передавальними пристроями і приймаються будь-якою кількістю телерадіоприймачів. Наведена ознака свідчить про певну відмінність електронних друкованих засобів масової інформації від традиційних, яка полягає у великій оперативності поширення масової інформації. Термін „електронні засоби масової інформації” одночасно вживається у декількох законодавчих актах, як правило, без наведення визначення цього терміну, або визначені у виборчому законодавстві як аудіовізуальні. Такими законодавчими актами, зокрема, є Закони України „Про захист суспільної моралі” та „Про телебачення і радіомовлення”³³⁵

У зв'язку з наведеним, питання щодо визначення статусу „Інтернет-видань” має бути врегульовано на законодавчому рівні.

Очевидно, що існує необхідність прийняття закону, який визначив би правові засади розповсюдження масової інформації в мережі Інтернет, зокрема врегулював адміністративно-правовий статус інтернет-видань. При цьому мають братися до уваги особливості даного інформаційного середовища, передусім, такі як відсутність кордонів, а відтак можливість розміщення інформаційних інтернет-ресурсів у будь-якій країні світу і можливість доступу до цих ресурсів у будь-якій точці земної кулі; технічна простота, низька вартість, а відтак і швидкість створення таких видань.

Можна погодитись з думкою багатьох науковців, що недоцільно застосовувати для регулювання діяльності інтернет-ЗМІ такі методи як реєстрація або ліцензування в їх традиційному вигляді. Навпаки, свобода заснування та інформаційної діяльності інтернет-видань не повинна адміністративно обмежуватися, а повинна залишатися не нижче існуючого рівня інформаційних прав, гарантованих Конституцією України та Законом України „Про інформацію”, інакше неминучим стане їх відтік у зарубіжні доменні зони. Державна реєстрація щодо інтернет-видань може

³³⁵ Твердохліб О. С. Організаційні та правові аспекти формування сучасної інформаційної інфраструктури в Україні. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління. 2018. Т. 29(68), № 3. С. 11-16.

здійснюватися лише в добровільній формі для надання додаткових прав, гарантій та пільг, пов'язаних з професійною інформаційною діяльністю, тобто має бути стимулом, а не дозволом на здійснення масової комунікації

За умови впровадження добровільної реєстрації інтернет-видань в правовому сенсі їх можна буде поділити на дві категорії: незареєстровані інтернет-видання, рівень інформаційних прав і гарантій яких залишається на рівні, гарантованому Конституцією України та Законом України „Про інформацію”, та зареєстровані інтернет-видання, які пройшовши добровільну державну реєстрацію, отримали додаткові права, гарантії та пільги, пов'язані з професійною інформаційною діяльністю та передбачені Законами України „Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні” та „Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів”. Особливої актуальності набувають також питання впровадження нагляду та заходів припинення з метою ефективного реагування на правопорушення в інформаційному середовищі Інтернет.

При визначенні статусу інтернет-ЗМІ, особливостей юридичної відповідальності та методів державного регулювання має бути взятий до уваги досвід зарубіжних країн, де це питання вже давно врегульовано, наприклад, досвід Австралії, Німеччини, Казахстану та ін.³³⁶

Тісно пов'язаною з попередньою є проблема законодавчого врегулювання питань забезпечення можливості використання відкритих публічних ліцензій. Так, 15.08.2002 р. до Верховної Ради було внесено Проект Закону «Про використання Відкритого (Вільного) програмного забезпечення в державних установах та державному секторі господарства». 01.12.2005 на заміну йому було подано Проект Закону «Про використання Відкритих і Вільних форм інтелектуальної власності, Відкритих форматів даних та Відкритого (Вільного) програмного забезпечення в державних установах і державному секторі економіки». Ці законопроекти мали на меті

³³⁶ Наумов В.Б. Право и Интернет: Очерки теории и практики. М.: Книжный дом “Университет”, 2002. 432 с.

ввести в законодавче поле України ряд понять та термінів, без яких сучасне законодавство у галузі авторського права в цілому, та у сфері виробництва й використання програмного забезпечення зокрема, не може бути ані цілісним, ані дієвим (що яскраво ілюструє наявна в Україні ситуація з «боротьбою» проти нелегального використання програмного забезпечення та специфічних для нього носіїв). Не забороняючи інші типи інтелектуальної власності – законопроекти були покликані забезпечити можливість використання вільних її форм, створюючи умови для розвитку повноцінного конкурентного середовища у сфері високих інформаційних технологій, яка нині є практично монополізованою. На превеликий жаль цей законопроект і по цей час опрацьовується в комітеті.

Друга спроба мала місце влітку 2009 року, коли до Верховної Ради було подано Проект Закону «Про використання відкритого програмного забезпечення в органах державної влади та органах місцевого самоврядування». Законопроект мав ввести відповідну світовій практиці термінологію різних об'єктів та суб'єктів інформаційної сфери та визначити пріоритетні напрямки інформаційної політики України щодо використання відкритих та пропрієтарних комп'ютерних програм в органах державної влади, місцевого самоврядування та державних закладах освіти, а також врегулювати використання в органах державного управління програмного забезпечення і забезпечити запобігання утворенню монополій при постачанні програмних продуктів та комплексних інформаційних рішень. В лютому 2010 р. законопроект було відхилено та знято з розгляду.

Дуже чутливим для суспільства є застосування на практиці Закону України „Про захист суспільної моралі”, який містить заборону розповсюдження порнографії та обмеження обігу продукції сексуального та еротичного характеру³³⁷. Дослідники вже тривалий час наголошують на необхідності доопрацювання положень цього Закону, що стосуються

³³⁷ Закон України „Про захист суспільної моралі” від 20 листопада 2003 р. № 1296-IV. Відомості Верховної Ради. 2004. № 14. Ст. 192.

розподілу повноважень державних органів щодо ліцензування і контролю за обігом вищезгаданої продукції, забезпечення координації їх управлінської діяльності, підстав і порядку притягнення до відповідальності за порушення відповідних заборон та обмежень.

Таким чином, існуючі нормативно-правові акти, намагаючись реалізувати конституційні норми, охоплюють практично всі сфери інформаційного простору, за виключення публічних інформаційних ресурсів та відкритого програмного забезпечення в органах влади. Однак, механізми реалізації цього правового доробку ще далекі від досконалості. Розглянемо інституційні рамки формування та реалізації державної інформаційної політики.

Скажімо у рамках Національного пріоритету «Нова якість життя» розпочинається реалізація одразу 6-ти проектів, проект «Відкритий світ» стосується інформаційної сфери і передбачає створення національної інформаційно-комунікаційної мережі на основі технології 4G, яка буде використана, насамперед, для потреб шкільної освіти. Разом з тим, Верховною Радою України 4 лютого 1998 року було прийнято Закон України «Про Національну програму інформатизації», яка визначає окремі завдання (проекти) інформатизації, спрямовані на створення сучасної інформаційної інфраструктури України. Така практика підкріплюється щорічним прийняттям Кабінетом Міністрів України відповідного розпорядження³³⁸.

Тому є доцільним внести відповідні зміни до чинного законодавства для розмежування понять про які йшлося. До того ж, слід погодитись з висновком Головного науково-експертного управління про відсутність самостійного предмету правового регулювання у даного законопроекту. Фактично систему документів державного стратегічного планування було б доречним більш детально окреслити у проекті Закону України “Про державне стратегічне планування” (реєстр. №9407 від 03.11.2011 р.), прийнятому Верховною Радою України у першому читанні 15.11.2011 року.

³³⁸ Современный философский словарь / Ред. В.Е. Кемеров (общ. ред.), Т.Х. Керимов (сост. и ред.). Зизд., испр. и доп. М.: Академический Проект, 2004. 862 с.

На сьогоднішній день і досі залишаються неврегульованими питання:

- подання своїх пропозицій щодо ініціювання національного проекту громадянами України, об'єднаннями громадянами, юридичними особами-резидентами України (не вказується, в який спосіб та в які строки вони повинні подавати відповідні пропозиції);
- чітко не визначений порядок оприлюднення інформації про національні проекти на всіх стадіях їх розроблення та реалізації;
- відповідальності за негативні фінансові наслідки або припинення національного проекту, засади здійснення контролю за реалізацією національних проектів.

Крім того, документи державної політики в інформаційній сфері як вищого, так і нижчого рівнів не повністю відображені в законах України “Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України”, “Про державні цільові програми”, а також проекті Закону України “Про державне стратегічне планування”.

Сумнівним також є створення Державного реєстру національних проектів, який адмініструється Державним агентством з інвестицій та управління національними проектами. На даний час, Міністерство економічного розвитку та торгівлі здійснює державну реєстрацію проектів (програм) міжнародної технічної допомоги. Тому надання цьому міністерству повноважень із реєстрації національних проектів (програм) було б більш доречним кроком і дозволило б зекономити державні кошти з ведення зазначеного реєстру.

Таким чином, науково обґрунтовано вирішення завдань розбудови системи стратегічного управління вимагає правового закріплення ієрархії документів, якими насичена українська практика реалізації державної політики (доктрина, концепція, стратегія, проект), а також визначення компетенцій суб'єктів управлінської діяльності з підготовки та прийняття цих керівних настанов.

Базовими принципами державного регулювання інформаційної сфери є: реалізація національних інтересів і цілей (здатність сприяти збереженню

єдності нації, стабільності суспільних відносин, відтворенню національно-культурних цінностей, подоланню політичних, військових, економічних, соціальних криз); орієнтація на забезпечення інформаційної безпеки (створенню передумов стабільного розвитку, а також здатність ефективно протидіяти загрозам інформаційній безпеці). В результаті стрімкого зростання обсягу і значення інформації в усьому світі виникає необхідність формування механізму протидії інформаційним загрозам, які в сучасних глобалізаційних умовах характеризуються підвищеною небезпечністю. Тому, безпека сучасної держави насамперед залежить від стану її інформаційної сфери. Комплексний характер актуальних інформаційних загроз національній безпеці потребує розробки інноваційних підходів до формування нормативно-правового механізму регулювання інформаційної сфери в умовах вільного обігу інформації³³⁹.

Поняття нормативно-правового механізму регулювання пов'язане з інституційним забезпеченням досліджуваної сфери та формами впливу права на суспільні відносини використовуючи систему відповідних інструментів. Науковці наголошують на тому, що право як регулятор є не лише однією з найважливіших проблем теорії права і державного управління, а й розглядається в якості інституційного нормативного формування³⁴⁰. Механізм нормативно-правового регулювання також є й категорією теорії права, яка відображає момент «руху правової форми», особливості її функціонування та систему юридичних засобів впливу, які й складають відповідний механізм державного регулювання. Отже, сутність та зміст механізму нормативно-правового регулювання пов'язані із поняттям правового та державного регулювання. У

³³⁹ Бухатий О., Радченко О., Головченко Г. Україна медійна: на порозі інформаційної революції: монографія. К.: [Видавець СВС Панасенко], 2015. 208 с.

Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Доктрину інформаційної безпеки України» від 25.02.2017 № 47/2017: URL: www.president.gov.ua/documents/472017-21374

Твердохліб О. Організаційні та правові аспекти формування сучасної інформаційної інфраструктури в Україні. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Державне управління. 2018. Т. 29(68), № 3. С. 11-16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sntvupa_2018_29_3_5

³⁴⁰ Мельников О. Сутність та завдання державного регулювання розвитком інформаційної сфери України. Формування ринкових відносин в Україні. 2017. № 5. С. 87-93. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/frvu_2017_5_15

зв'язку з цим, К. Валігура вважає, що механізм нормативно-правового регулювання є теоретико-методологічною категорією, яка визначає місце, зв'язки, правові засоби, функції, які використовуються в процесі державного регулювання на різних стадіях, та надає можливість представити у взаємозв'язку всі можливі нормативно-правові засоби, на основі яких й відбувається регулювання³⁴¹. У свою чергу, склад та структура механізму нормативно-правового регулювання як складна система, яка складається з принципів, засобів, суб'єктів, інструментів, які забезпечують процес регулювання або управлінську діяльність, є дискусійними. Адже у методологічному аспекті важливо, щоб механізм відповідав на питання, за допомогою яких інструментів, можливих засобів право надає регулюючу дію на певні суспільні відносини.

Так як, нормативно-правовий механізм регулювання, на думку О. Куракіна, по-перше, функціонує в суспільстві, по-друге, є системою елементів, що вказує на наявність двох рівнів функцій його виконання: екзогенних (визначають загальний зміст регулятивного впливу на все суспільство) та ендогенних (вплив на конкретні суспільні відносини)³⁴². Процес формування нормативно-правового механізму регулювання ґрунтується на правосвідомості суб'єктів механізму, правовій культурі, встановлених та закріплених принципах, які становлять комплекс заходів (напрями нормативно-правового впливу), який досить часто називають основним засобом науково обґрунтованого і соціального управління.

Процес управління суспільними відносинами, які виникають в інформаційній сфері, є досить складним, у контексті визначення специфіки правового впливу на відповідні відносини. Адже з однієї сторони, воно чітко забезпечується державою (Конституцією України), а з іншої – жорсткі приписи можуть знехтувати ініціативу суб'єктів, а тому й стримувати процес розвитку суспільства.

³⁴¹ Валігура К. Механізм правового регулювання: методологічний аспект. *Visegrad journal on human rights*. 2016. № 2/1. С. 17-22.

³⁴² Куракін О. Механізм правового регулювання: теоретико-правова модель : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2016. 40 с.

Інформаційна сфера, незважаючи на наявність визначених йому недоліків та необхідність державного регулювання, є все ж таки досить саморегульованою системою, яка передбачає активну, вільну діяльність суб'єктів господарювання в інформаційній сфері. Тому регулюючий вплив держави повинен не порушувати нормальні ринкові відносини, а формувати належні умови для підтримки механізмів саморегуляції, використовуючи різні адміністративні, економічні, правові методи та інструменти впливу. Досить важливою складовою такого процесу є дієвий моніторинг його ефективності і своєчасне реагування на будь-які збої в такій системі. Тому, під нормативно-правовим механізмом регулювання розуміють систему правових засобів, які використовуються для управління певними суспільними відносинами.

Досить спірним є склад елементів нормативно-правового механізму регулювання, адже різні дослідники пропонують різні його елементи. Саме невизначеність складу такого механізму повинна бути усунена, адже набір правових засобів, які використовуються, методи й інструменти нормативно-правового регулювання визначають базис механізму. Деякі науковці відносять до складу основних елементів механізму нормативно-правового регулювання такі: правовідносини; норми права; акти реалізації; акти застосування права. На противагу такому підходу, О. Стукаленко пропонує інституційний підхід, який визначає такі основні ланки в механізмі нормативно-правового регулювання: правові відносини, юридичні норми, акти реалізації прав та обов'язків; індивідуальні приписи і акти застосування права³⁴³.

Тобто засоби й інструменти, які використовуються для регулювання відносин в інформаційній сфері є досить різноманітними і включають не лише традиційні правові, а й технологічні, інформаційні, економічні, технічні засоби, які в процесі реалізації відповідних норм права набувають правової форми і стають взаємопов'язаними з елементами відповідного механізму, орієнтованого на стимулювання, стримування або ж виключення певних

³⁴³ Стукаленко О. Нотатки до розуміння категорії «механізм правового регулювання». Правова держава. 2017. № 26. С. 20-25.

суспільних відносин. Набір засобів нормативно-правового регулювання інформаційної сфери не може бути довільним, адже він зумовлений потребами щодо розвитку громадянського й інформаційного суспільства.

Отже, враховуючи динамічний розвиток національної інформаційної сфери його нормативно-правове регулювання повинно складатися з таких двох рівнів: 1) комплексної нормативно-правової регламентації процесів регулювання інформаційної сфери, закріпленої в законодавчих актах, підготовлених на основі наукових розвідок та обґрунтування етапів, методології і системи відносин, які складаються в процесі регулювання діяльності суб'єктів у досліджуваній сфері; 2) нормативно-правової регламентації діяльності державних та громадських інститутів за відповідними напрямками забезпечення інформаційної безпеки, яка складається з галузевих нормативно-правових актів органів влади, що забезпечують реалізацію державних функцій у інформаційній сфері.

У цьому контексті доцільним є визначення таких груп інтересів: інтереси, які пов'язані із забезпеченням життєдіяльності кожної людини (первинні); інтереси, які є потребою у забезпеченні необхідного рівня використання інформаційно-комунікаційних систем та орієнтовані на реалізацію різних перспектив фізичної й юридичної особи в інформаційній сфері (вторинні). Отже, під нормативно-правовим механізмом регулювання інформаційної сфери запропоновано розглядати систему нормативно-правових актів, які регламентують стійке функціонування вітчизняної інформаційно-комунікаційної інфраструктури, інформаційного простору, інформаційних ресурсів, реалізацію інформаційних прав та свобод людини і громадянина, законні інтереси суспільства і держави, визначених міжнародних зобов'язань України в інформаційній сфері, протидії внутрішнім та зовнішнім загрозам національних інтересів визначених Конституцією і законодавством України. З урахуванням представленого аналізу наукової літератури з теорії державного управління та права вважаємо за необхідне визначити елементи механізму нормативно-правового регулювання та його концептуальну структуру (рис.4.1).

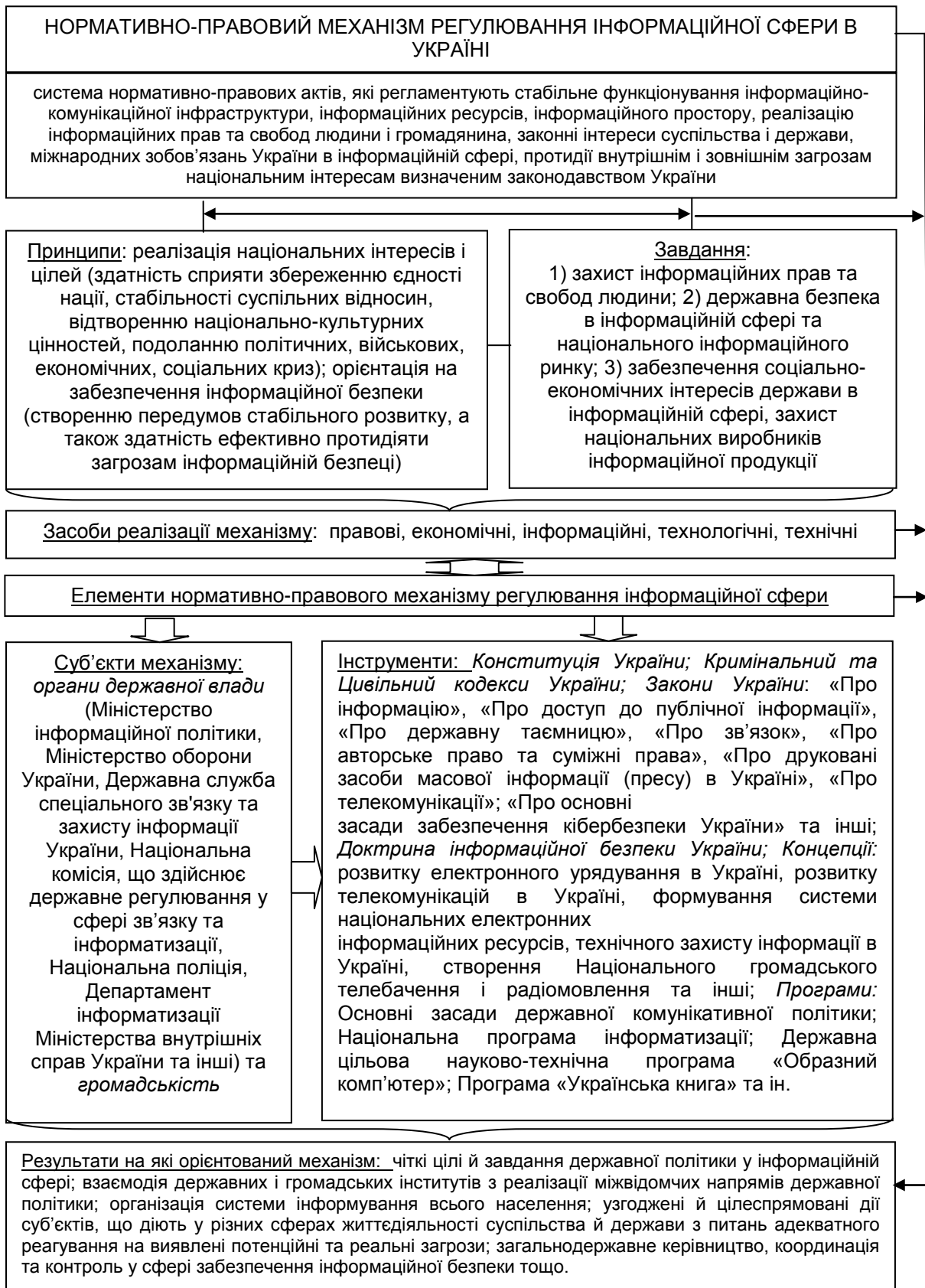

Рис. 4.1. Схематична інтерпретація концептуального підходу до функціонування нормативно-правового механізму регулювання розвитку інформаційної сфери в Україні*

*Джерело: побудовано автором

Інструментами сучасного нормативно-правового механізму регулювання інформаційної сфери є положення Конституції, Кримінального та Цивільного кодексів України, Законів, Концепцій, Державних програм та інше. Однак, в Україні й до сьогодні не прийнятий єдиний закон, який би врегулював ключові напрями державної політики в інформаційній сфері. Тому не сформована чітка позиція (стратегія) розвитку інформаційної сфери України та її безпеки. Протягом 2002–2010 років були не вдалі спроби унормувати дану сферу, а вже після анексії Криму та початку війни на сході України, Указом Президента України прийняте й затверджене рішення Ради національної безпеки та оборони «Про заходи щодо вдосконалення формування і реалізації державної політики у сфері інформаційної безпеки України». На основі цього указу розроблено і прийнято сукупність законодавчих актів у сфері протидії інформаційній агресії іноземних держав та протидії негативному із їх сторони інформаційному впливу. Хоча цей закон й набрав чинності, повноцінна його реалізація унеможливується недостатністю технічних можливостей України.

У контексті необхідності вдосконалення нормативно-правового механізму регулювання інформаційної сфери та попередження і нейтралізації загроз інформаційній безпеці з початком гібридної війни проти України з'явилась потреба у кардинальних змінах системи забезпечення інформаційної безпеки України. Основний план сукупності дій представлено у рішенні Ради національної безпеки і оборони від 28 квітня 2014 року «Про заходи щодо вдосконалення формування і реалізації державної політики у сфері інформаційної безпеки України»³⁴⁴. Даним рішенням на Кабінет Міністрів України покладено завдання розробки й внесення на розгляд Верховної Ради України законопроектів про зміни в існуючому законодавстві, які мають відношення до протидії інформаційній агресії. Насамперед, варто було

³⁴⁴ Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 28 квітня 2014 року «Про заходи щодо вдосконалення формування та реалізації державної політики у сфері інформаційної безпеки України» від 01.05.2014 № 449/2014: URL: www.president.gov.ua/documents/4492014-17157

визначитися з механізмом протидії негативного інформаційно-психологічного впливу (шляхом заборони ретрансляції телевізійних каналів, удосконалення системи інформування і захисту журналістів). Також потребувало належної розробки стратегія розвитку інформаційного простору України, комплексні заходи організаційно-інформаційного та роз'яснювального характеру у напрямку всебічного представлення заходів з реалізації державної інформаційної політики, а також значно посилити контроль за дотриманням діючого законодавства з питань інформаційно-психологічної й кібернетичної безпеки. У відповідності до представленого плану заходів розроблено Стратегію кібербезпеки України, яка представляє положення щодо розвитку й безпеки кіберпростору, гарантування безпеки та стійкого функціонування електронних комунікацій, запровадження електронного урядування і державних електронних інформаційних ресурсів повинні бути складовими державної інформаційної політики та становлення інформаційного суспільства³⁴⁵, та Доктрину інформаційної безпеки України³⁴⁶.

Таким чином, уже понад десять років в Україні гостро стоять питання навколо закону про Концепцію національної (державної) інформаційної політики. Відповідний законопроект востаннє було відкликано з Верховної Ради 5 липня 2011 року, не враховуючи те, що його було прийнято за основу³⁴⁷. Такий стан справ можна пояснити наступними факторами: відсутністю політичної волі для ухвалення відповідного нормативно-правового акта та певними сумнівами, як зі сторони державних чиновників, так й громадськості, щодо його важливості враховуючи взяті на себе Україною відповідні міжнародні зобов'язання в інформаційній сфері. Важливу роль також відіграє й недосконалість представлених законопроектів.

³⁴⁵ Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 27 січня 2016 року «Про Стратегію кібербезпеки України» від 15 березня 2016 року № 96/2016: URL: www.president.gov.ua/documents/962016-19836

³⁴⁶ Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Доктрину інформаційної безпеки України» від 25.02.2017 № 47/2017: URL: www.president.gov.ua/documents/472017-21374

³⁴⁷ Про відхилення проекту Закону України про Концепцію державної інформаційної політики: Постанова Верховної Ради України від 5.07.2011 р. № 3590-VI. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>

Варто також зауважити, що сучасна інформаційна інфраструктура в Україні перебуває ще на стадії формування. Адже не до кінця сформоване нормативно-правове поле регулювання відносин у сфері масової інформації. Бракує більш конкретної державної політики щодо формування національного інформаційного простору, організації міжнародного інформаційного обміну, модернізації системи масової інформації. У даному контексті спостерігається також погіршення ситуації щодо забезпеченням безпеки відомостей, які становлять державну таємницю. В Україні на законодавчому рівні на сьогодні відсутні достатні гарантії щодо захисту населення від різних негативних інформаційно-психологічних впливів, які можуть призвести до руйнування єдиного інформаційного та духовно-культурного простору. У даному аспекті виникає необхідність становлення державної системи щодо забезпечення інформаційно-психологічної безпеки, яка повинна формуватися на основі взаємодії всіх владних і громадських інститутів. У процесі реалізації державної політики щодо забезпечення інформаційної безпеки в Україні варто, на погляд автора, звернути увагу на такі ключові аспекти: підготовку суспільства до різних варіантів інформаційної протидії; формування та реалізацію комплексних заходів у сфері запобігання, нейтралізації і випередження негативних інформаційно-психологічних впливів на державу й суспільство загалом; інтеграція національної інформаційної сфери у світовий інформаційний простір; налагодження системи масової інформації та комунікації; духовну консолідацію суспільства та віднаходження різними верствами населення соціальної ідентичності; формування системи підготовки кадрів у сфері інформаційно-психологічної протидії. У свою чергу держава у правовому полі має дотримуватись балансу між правами та свободами у інформаційній сфері та можливими обмеженнями в ній у контексті захисту прав та свобод інших учасників, інформаційної і національної безпеки України.

Комплексне нормативно-правове регулювання інформаційної сфери варто здійснювати шляхом систематизації та уніфікації законодавства за допомогою кодифікованого комплексного нормативно-правового акта, який визначить вихідні засади державного й громадського регулювання інформаційної сфери в Україні. Таким нормативно-правовим актом може

стати спільний наказ Міністерства інформаційної політики України, МВС України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України «Про основи інституційно-правового забезпечення регулювання інформаційної сфери в Україні», в якому варто розкрити такі завдання:

- єдиний підхід до використання понятійно-категорійного апарату, який досить чітко розкриває сутність, зміст та структуру інформаційної сфери у нормативно-правовому механізмі регулювання в Україні, співвідносно з визначеними наукою державного управління категоріями;

- становлення в Україні єдиної системи спеціалізованих органів виконавчої влади та виконавчо-розпорядчих органів діяльності місцевого самоврядування, які мають повноваження з питань дотримання виконання загальнообов'язкових умов і вимог інформаційної безпеки, які також пов'язані з безпосереднім втручанням відповідних органів в організаційно-розпорядчу, адміністративно-господарську й іншу діяльність фізичних та юридичних осіб;

- уніфікація методів державного регулювання інформаційної сфери, які будуть забезпечувати своєчасне виконання загальнообов'язкових умов та вимог національної безпеки в інформаційній сфері у процесі втручання в організаційно-розпорядчу, адміністративно-господарську й іншу діяльність юридичних та фізичних осіб;

- визначення функцій суб'єктів в нормативно-правовому механізмі регулювання інформаційної сфери, які також передаються органам місцевого самоврядування державними органами влади України в якості аутсорсингу;

- становлення оптимальної комплементарної моделі взаємодії методом послідовної зміни окремих системних якісних показників шляхом скорочення можливості безпосереднього втручання у сферу технологічних та цивільно-правових відносин, зумовлюючи цим самим відповідні зміни у характері суспільних відносин, які врегульовані відповідними нормами права³⁴⁸.

Аналіз представленої нормативно-правової механізми регулювання інформаційної сфери дає підстави зробити такі висновки: відсутність у

³⁴⁸ Положення про Міністерство інформаційної політики України, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 14 січня 2015 року № 2. URL: <http://mip.gov.ua/cr/documents/7.html>

вітчизняному нормативно-правовому механізмі регулювання інформаційної сфери Стратегії розвитку інформаційної сфери; Доктрина інформаційної безпеки, яка насамперед є декларативним документом представляє лише деякі сфери інформаційної діяльності та немає системного характеру; до сьогодні не ухваленими залишаються концептуальні документи з гуманітарних питань, які повинні входити до складу досліджуваного механізму; інструменти державного регулювання інформаційної сфери повинні орієнтуватись на довгострокову перспективу; -загалом масив діючих керівних інструментів нормативно-правового механізму регулювання інформаційної сфери не має загальної логіки формування, а до ідентичних за видом нормативно-правових актів застосовано відмінні підходи, тобто відсутня взаємна підпорядкованість різних нормативних документів.

Враховуючи сучасний стан функціонування нормативно-правового механізму регулювання інформаційної безпеки в Україні й можливих загроз інформаційній безпеці, варто, на нашу думку, орієнтуватись на такі пріоритетні напрями державної політики у інформаційній сфері: 1. Захист життєво важливих інтересів суспільства, держави та кожного індивіда від екзогенних та ендогенних загроз. Враховуючи сучасні загрози національній безпеці України, такий напрям повинен концентруватись насамперед на протидію загрозам, які пов'язані із стрімким впровадженням інформаційних технологій (насамперед у військово-політичних цілях), дія яких орієнтована на підрив суверенітету, можливе порушення територіальної цілісності України. 2. Захист суверенітету, сприяння підтримці політико-соціальної стабільності та територіальної цілісності. 3. Захист вітчизняної інформаційної інфраструктури. 4. Всебічне сприяння розвитку інформаційно-комунікаційних технологій в суспільстві. 5. Участь України в міжнародному інформаційному просторі.

Отже, нормативно-правовий механізм регулювання інформаційної сфери повинен втілюватись в нормах законодавства і програмних документах стратегічного планування. Сучасний стан функціонування нормативно-

правового механізму регулювання інформаційної сфери зумовлює необхідність виокремлення законодавчих актів, норм, положень, які регламентують різні аспекти досліджуваної сфери, їхнього аналізу щодо наявності системних вад і консолідації на даній основі загальних нормативно-правових норм у єдиний комплексний базовий документ, який повинен бути позбавлений існуючих на сьогодні суперечностей і прогалин. На наше переконання таким документом має стати спільний наказ Міністерства інформаційної політики України, МВС України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України «Про основи інституційно-правового забезпечення регулювання інформаційної сфери в Україні». До основних завдань регулювання інформаційної сфери у рамках такого нормативно-правового акту належать: захист інформаційного суверенітету держави (насамперед національного інформаційного простору з відповідним інформаційним ресурсом та системи формування суспільної свідомості) в умовах глобалізації інформаційних процесів; забезпечення достатнього рівня інформаційної достатності для своєчасного й ефективного прийняття рішень органами державної влади, суб'єктами господарювання та громадянами; реалізація гарантованих Конституцією України інформаційних прав та свобод громадян, всього суспільства і держави.

4.3. Соціально-комунікаційні механізми регулювання розвитку інформаційної сфери на засадах державно-приватного партнерства

Першочергове значення розвитку інформаційної сфери в умовах становлення інформаційного суспільства вимагає відповідного структурно-функціонального забезпечення. Вирішення цього завдання вимагає аналізу розгалуженої системи органів державного регулювання інформаційною сферою, їх адміністративно-правового статусу з позицій системного підходу, що передбачає не лише дослідження деякого об'єднання елементів, а й

визначення взаємозв'язків між ними³⁴⁹. Системно-структурний аналіз дасть змогу виявити зайві елементи в організаційній структурі системи органів державного регулювання та елементи, яких не вистачає. При цьому в ряді випадків маємо спиратися і на метод діалектики для врахування тенденцій розвитку інформаційної сфери з метою підвищення інституційної спроможності органів державної влади. Застосування ж формально-юридичного методу допоможе виявити недоліки в нормативно-правових нормах, що регулюють діяльність органів державного регулювання в зазначеній сфері, запропонувати шляхи їх удосконалення.

Розгляд системи органів державного регулювання в інформаційній сфері почнемо з її стратегічного рівня, до якого належать Президент України, РНБО України та КМУ.

Стосовно Президента України потрібно, по-перше, відзначити його роль у формуванні самої системи органів державного управління в інформаційній сфері. Так, відповідно до п. 13 ст. 106 Конституції України Президент України призначає на посади та звільняє з посад половину складу Національної ради. По-друге, згідно з п. 17 ст. 106 Конституції України Президент України здійснює керівництво у сферах національної безпеки та оборони держави (як впливає із ст.ст. 7, 8 Закону України „Про основи національної безпеки України” інформаційна безпека виступає невід’ємною складовою національної безпеки)³⁵⁰.

Як відзначає Б.А. Кормич „Конституція не дає переліку питань, які належать до сфери національної безпеки і, зокрема, її інформаційної складової. На законодавчому рівні визначення цього поняття теж не існує... Таким чином, виявляється значна прогалина у правовому регулюванні повноважень глави держави, яка може мати, а в деяких випадках вже має небезпечні наслідки...”. У цьому зв'язку автором звертається увага на

³⁴⁹ Ядранська О. Державне управління інформаційною сферою в системі соціальної взаємодії. Актуальні проблеми державного управління. 2013. Вип. 1. С. 159-162.

³⁵⁰ Кормич Б.А. Організаційно-правові засади політики інформаційної безпеки України: Монографія. О.: Юридична література, 2003. 472 с.

надмірну концентрацію в руках Президента повноважень в інформаційній сфері та дублювання його функцій з функціями КМУ³⁵¹.

На нашу думку, проблема не в тому, що законодавство не окреслює сфери національної безпеки. Ця сфера вказана через загрози національній безпеці в Законі України „Про основи національної безпеки України”³⁵². Проблема скоріше в тому, що законодавством не досить чітко визначені межі компетенції вищих органів державної влади в цій сфері, що й створює передумови для перетягування владних повноважень від одного владного центру до іншого. виправлення цієї ситуації потребує прийняття Закону України „Про Президента України”, який би конкретизував повноваження Президента України, надані йому відповідно до ст. 106 Конституції України, зокрема п. 17 цієї статті.

Повноваження Президента України в інформаційній сфері не обмежуються п. 17 ст. 106 Конституції України. Відповідно до п. 18 ст. 106, ст. 107 Конституції України та Закону України „Про Раду національної безпеки і оборони України” Президент України, очолюючи РНБО України, приймає безпосередню участь у здійсненні координації та контролю за діяльністю органів виконавчої влади у сфері інформаційної безпеки³⁵³. При цьому рішення РНБО України вводяться в дію указами Президента України (наприклад, Указ Президента України „Про рішення РНБО України від 31 жовтня 2001 р. „Про заходи щодо вдосконалення державної інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки України”³⁵⁴). Зміст таких указів свідчить про їх підзаконний виконавчо-розпорядчий характер, що дає

³⁵¹ Закон України “Про Раду національної безпеки і оборони України ” від 05 березня 1998 р. № 183/98-ВР. Відомості Верховної Ради. 1998. № 35. Ст. 237.

³⁵² Закон України “Про основи національної безпеки України” від 19 червня 2003 р. № 964-IV. Відомості Верховної Ради. 2003. № 39. Ст. 351.

³⁵³ Указ Президента України “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 31 жовтня 2001 року „Про заходи щодо вдосконалення державної інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки України” від 06 грудня 2001 р. № 1193/2001. Офіційний вісник України. 2001. № 50. Ст. 2228.

³⁵⁴ Указ Президента України “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 31 жовтня 2001 року „Про заходи щодо вдосконалення державної інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки України” від 06 грудня 2001 р. № 1193/2001. Офіційний вісник України. 2001. № 50. Ст. 2228.

підстави віднести Президента України та РНБО України до органів державного регулювання інформаційною сферою.

Говорячи про функції координації і контролю в сфері інформаційної безпеки, покладені на РНБО України, слід відзначити, необхідність чіткого визначення на рівні закону співвідношення повноважень Президента України, здійснюваних в рамках „керівництва у сферах національної безпеки ...” згідно п. 17 ст. 106 Конституції України з координаційно-контролюючими повноваженнями РНБО України як колегіального органу при Президентові України. Іншими словами, потрібно конкретизувати питання, з яких Президент України приймає рішення одноосібно, і питання, які мають вирішуватися РНБО України колегіально і вводиться в дію указами Президента України.

Щодо безпосередньої участі КМУ в процесі здійснення державного регулювання інформаційною сферою, то вона обумовлюється його статусом вищого органу в системі органів виконавчої влади. Слід одразу зауважити, що ні ст. 116 Конституції України ні ст. 2 Закону України “Про Кабінет Міністрів України”, де визначені основні завдання Уряду України не містять положень про політику в інформаційній сфері. Зокрема, лише у ст. 20 наголошується на тому, що Кабінет Міністрів України проводить державну політику у сфері інформатизації, сприяє становленню єдиного інформаційного простору на території України. Але фактично КМУ відіграє одну з ключових ролей в регулюванні інформаційної сфери. Тому, зважаючи на загальний характер вказаних статей Конституції України та Закону України “Про Кабінет Міністрів України”, спробуємо, все ж таки, конкретизувати роль КМУ стосовно інформаційної сфери.

Виходячи з тлумачення зазначених норм, можемо стверджувати, що КМУ: забезпечує інформаційний суверенітет держави, здійснення інформаційної політики держави, виконання Конституції і законів України в інформаційній сфері; вживає заходів щодо забезпечення інформаційних прав і свобод людини і громадянина; розробляє та здійснює загальнодержавні програми в зазначеній сфері; забезпечує рівні умови розвитку всіх форм

власності, здійснює управління об'єктами державної власності в цій сфері; розробляє проект закону про Державний бюджет України і забезпечує виконання затвердженого Верховною Радою України Державного бюджету України, подає Верховній Раді України звіт про його виконання, зокрема стосовно фінансування інформаційної сфери; здійснює заходи щодо забезпечення інформаційної безпеки та боротьби зі злочинністю в сфері інформаційних та інформаційно-інфраструктурних відносин; спрямовує і координує роботу міністерств, інших органів виконавчої влади в інформаційній сфері тощо.

Так, зокрема А. Колодюк³⁵⁵ та Л. Березовець висувують пропозиції про введення посади віце-прем'єр-міністра з питань інформаційного суспільства, завданням якого буде координація дій міністерств та інших центральних органів виконавчої влади в сфері реалізації державної політики розвитку інформаційного суспільства³⁵⁶.

Дана ідея цікава і заслуговує на увагу, хоча і потребує уточнень. Слід зауважити, що оперувати терміном інформаційне суспільство для визначення предмету відання віце-прем'єр-міністра юридично некоректно, оскільки цей термін надзвичайно об'ємний і характеризує певний цивілізаційний етап розвитку всього суспільства – його новітню формацію³⁵⁷. Враховуючи об'ємність і фундаментальність поняття інформаційного суспільства, а також неоднозначність поглядів на його зміст, з юридичної точки зору було б краще вживати термін Віце-прем'єр-міністр з питань інформаційної політики, визначення якої закріплено в ст. 6 Закону України “Про інформацію”³⁵⁸.

Водночас, слід відзначити, що додатково вводити окрему посаду Віце-прем'єр-міністра з питань інформаційної політики немає сенсу, адже значна

³⁵⁵ Колодюк А.В. Інформаційне суспільство: сучасний стан та перспективи розвитку в Україні: Дис... канд. політ. наук: 23.00.03 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка; Інститут журналістики. К., 2004. 234 арк.

³⁵⁶ Березовець Л.В. Інституційне забезпечення – фундаментальна передумова побудови та розвитку інформаційного суспільства. Інформаційне суспільство. Шлях України. К., 2004. 290 с. С. 78-87.

³⁵⁷ Беляков К.И. Управление и право в период информатизации. Монография/ Национальная академия внутренних дел Украины. К.: Изд-во „КВІЦ”, 2001. 307 с.

³⁵⁸ Закон України “Про інформацію” від 02 жовтня 1992 р. № 2657-ХІІ. Відомості Верховної Ради. 1992. № 48. Ст. 650.

кількість координаційних повноважень в інформаційній сфері може бути покладена на Віце-прем'єр-міністра України-Міністра соціальної політики України. Так, зокрема за старим розподілом повноважень на нього покладені обов'язки організувати роботу з формування і реалізації державної політики з питань реклами, інформації, видавничої та архівної справи, діяльності засобів масової інформації, забезпечення захисту суспільної моралі, розвитку комунікацій влади і суспільства тощо³⁵⁹. Тому для визначення віце-прем'єр-міністра, відповідального за координацію всіма складовими інформаційної сфери, достатньо просто додати до сфери координації Віце-прем'єр-міністра також галузь зв'язку та сферу інформатизації. Це дасть змогу комплексно підійти до регулювання всієї інформаційної сфери, забезпечити взаємозв'язок техніко-інфраструктурних і гуманітарних аспектів її розвитку. З цією метою мають бути прийнята Постанова КМУ «Про функціональні повноваження Прем'єр-міністра України, Першого віце-прем'єр-міністра, віце-прем'єр-міністрів України».

Проте, практика нормотворчої діяльності свідчить про те, що ці повноваження взяв на себе Президент України, який 24 грудня 2012 року Указом № 731 підтримав пропозиції Прем'єр-міністра України і визначив «Деякі питання забезпечення виконання покладених на Кабінет Міністрів України завдань і повноважень», де про інформаційну сферу знову ж таки не йдеться³⁶⁰.

В Україні деякі науковці, зокрема А.В. Колодюк, пропонують створити Міжвідомчу координаційну раду з питань інформаційного суспільства, яку спочатку має очолювати віце-прем'єр-міністр, а згодом Міністр інформаційного суспільства. Метою такого органу має стати формування інформаційної політики та реалізація рішень через обов'язкове виконання

³⁵⁹ Постанова Кабінету Міністрів України «Про функціональні повноваження Прем'єр-міністра України, Першого віце-прем'єр-міністра, віце-прем'єр-міністрів України та Міністра Кабінету Міністрів України» від 04 вересня 2006 р. № 1269. Офіційний вісник України. 2006. № 36. Ст. 2497.

³⁶⁰ Указ Президента України «Деякі питання забезпечення виконання покладених на Кабінет Міністрів України завдань і повноважень» від 24 грудня 2012 року № 731.

його членами Ради – міністрами³⁶¹. Втім, автором чітко не роз'яснюється організаційно-правовий статус такого органу. Більш того, остаточних обов'язкових рішень щодо формування державної політики міжвідомчі органи, створювані при КМУ, як правило, не приймають, оскільки мають лише консультативно-дорадчий характер.

У зв'язку з цим, слід відмітити, що в деяких зарубіжних країнах функціонують міжвідомчі урядові організації з питань побудови інформаційного суспільства. Так, наприклад, у Литві в 2001 році створено Комісію з питань розвитку інформаційного суспільства, до складу якої входять Прем'єр-міністр і представники п'яти міністерств, а також Урядовий комітет з питань розвитку інформаційного суспільства, до складу якого окрім урядовців увійшли також науковці і представники приватного сектору³⁶².

У контексті викладеного можна було б вважати, що найбільш прийнятним форматом міжвідомчого урядового координаційного органу з питань інформаційної політики є формат урядового комітету, статус якого чітко визначений чинним законодавством³⁶³. Необхідність створення такого комітету зумовлена й тим, що урядові комітети, які сьогодні функціонують відповідно до Розпорядження КМУ “Про перелік урядових комітетів та їх посадовий склад”³⁶⁴ забезпечують можливості узгодження позицій міністерств, інших центральних органів виконавчої влади при формуванні та реалізації всіх складових та напрямів державної інформаційної політики.

Створення урядового комітету в такому складі стане логічним кроком у реалізації Концепції Державної цільової програми реформування державного

³⁶¹ Правове забезпечення інформаційної діяльності в Україні. Інститут держави і права ім. В.М.Корецького НАН України; Державний комітет телебачення і радіомовлення України; Ю.С. Шемшученко, І.О. Кресіна, А.В. Колодюк та ін.; Ю.С. Шемшученко (заг. ред.), І.С. Чиж (заг. ред.). К.: ТОВ Видавництво „Юридична думка”, 2006. 384 с.

³⁶² Розпорядження Кабінету Міністрів України “Про перелік урядових комітетів та їх посадовий склад” від 1 листопада 2010 р. № 2071-р. Офіційний вісник України. 2010. № 87. Ст. 3076.

³⁶³ Концепція Державної цільової програми реформування державного управління та державної служби на 2011-2015 роки: Проект ГУДС України. Урядовий кур'єр. 21 травня 2010 р. №91. Ст. 17-20.

³⁶⁴ Надолішній П.І. Теорія та історія державного управління (Опорний конспект лекцій до навчальної дисципліни):[навчальний посібник]/ П. Надолішній. Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2006. 126 с.

управління та державної служби на 2011 – 2015 роки³⁶⁵ яка забезпечить можливість узгодження позицій міністерств, інших центральних органів виконавчої влади зі всіх основних напрямків державної інформаційної політики, сприятиме підвищенню ефективності реалізації координаційної функції Уряду. Реалізація зазначених пропозицій вимагає внесення відповідних змін до Розпорядження КМУ “Про перелік урядових комітетів та їх посадовий склад” від 01.11.2010 р. № 2071-р.

Для розгляду можливості надання якомусь з існуючих міністерств відповідних повноважень, є необхідним здійснити аналіз правового статусу органів державного регулювання в інформаційній сфері на рівні галузевого та міжгалузевого управління.

Слід зазначити, що розгалужена система цих органів зумовлює досить складну систему інституційних зв'язків між ними. Особливо складним є співвідношення компетенції органів державної влади в таких галузях інформаційної сфери як виробництво засобів зв'язку та інформатизації; надання послуг зв'язку, сфері інформатизації; користування РЧР; галузі електронних ЗМІ, де окремі завдання і функції здійснюють одразу декілька органів державної влади.

Так, у галузі виробництва засобів зв'язку та інформатизації, яка є складовою не лише інформаційної сфери, а й промисловості, в першу чергу, такої її галузі як мікроелектроніка, що є одним з найбільш інноваційних секторів економіки, державне регулювання здійснюють Міністерство промислової політики України (далі – Мінпромполітики), Державна адміністрація зв'язку Міністерства інфраструктури України, Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації, Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації (Держінформнауки), Державне агентство України з інвестицій та управління національними проектами України (далі – Держінвестпроект).

³⁶⁵ Концепція Державної цільової програми реформування державного управління та державної служби на 2011-2015 роки: Проект ГУДС України. Урядовий кур'єр. 21 травня 2010 р. №91. Ст. 17-20.

До основних завдань Мінпромполітики, як випливає з Положення про нього, належать: розробка та реалізація відповідних державних програм промислового розвитку; визначення напрямів розвитку науково-технічного потенціалу; розроблення прогнозів виробничо-технічного та фінансово-економічного розвитку; створення сприятливих умов розвитку високорозвинутого промислового виробництва; забезпечення реалізації державної інноваційної політики в зазначеній галузі промисловості та інформаційної сфери³⁶⁶.

Оскільки інноваційна діяльність в галузі нанотехнологій, мікроелектроніки, інформаційних технологій і телекомунікацій віднесена законодавством до стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності, вона потребує особливої уваги не лише з боку Мінпромполітики, а й з боку Держінформнауки – центрального органу виконавчої влади із забезпечення реалізації державної політики у сфері наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності, інформатизації, формування і використання національних електронних інформаційних ресурсів, створення умов для розвитку інформаційного суспільства³⁶⁷. Саме цей орган відповідно до ст. 9 Закону України “Про інноваційну діяльність” уповноважений здійснювати державну реєстрацію інноваційних проектів, яким може надаватися державна фінансова підтримка³⁶⁸. Для цього відповідно до ст. 13 зазначеного закону цей орган організовує проведення експертизи відповідних інноваційних проектів. Водночас, цей орган також організовує проведення державної науково-технічної експертизи інноваційних програм, проектів.

На наш погляд, для уникнення дублювання повноважень має сенс внести зміни до ст. 13 Закону України “Про інноваційну діяльність” закріпивши функції організації експертизи інноваційних проектів за

³⁶⁶ Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Положення про Міністерство промислової політики України” від 02 листопада 2006 р. № 1538. Офіційний вісник України. 2006. № 45. Ст. 2996.

³⁶⁷ Указ Президента України «Про затвердження Положення про Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України» від 8 квітня 2011 року №437

³⁶⁸ Закон України “Про інноваційну діяльність” від 04 липня 2002 р. № 40-IV. Відомості Верховної Ради. 2002. № 36. Ст. 266.

центральною владою, до сфери управління яких належать відповідні проекти, а за Держінформнауки – функцію координації заходів щодо проведення державної експертизи інноваційних проектів центральною владою. Це дозволить задіяти в процесі експертизи наукові, організаційні, кадрові можливості центральних органів виконавчої влади, що прискорить проведення експертиз та поліпшить їх якість, не витрачаючи при цьому коштів на створення аналогічних можливостей в структурі Держінформнауки.

Реалізація Мінпромполітики завдань, що стосуються науково-технічного розвитку вказаної галузі, раніше була безпосередньо пов'язана з діяльністю Міністерства транспорту та зв'язку, але на сьогоднішній момент Мінінфраструктури, виступаючи головним органом у системі центральних органів виконавчої влади у формуванні та забезпеченні реалізації державної політики у сферах авіаційного, автомобільного, залізничного, морського і річкового, міського електричного транспорту та у сферах використання повітряного простору України, туризму, діяльності курортів, метрополітенів, дорожнього господарства, забезпечення підготовки та реалізації в Україні інфраструктурних проектів для виконання завдань і заходів з підготовки та проведення в Україні фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року з футболу, інших міжнародних спортивних подій, забезпечення безпеки руху, навігаційно-гідрографічного забезпечення судноплавства, торговельного мореплавства, не є центральним органом виконавчої влади в галузі зв'язку.

Але хто ж тоді має повноваження центрального органу виконавчої влади в галузі зв'язку. Оскільки відповідно до ст. 15 Закону України “Про телекомунікації” цей орган організовує та відповідає за розроблення стандартів у сфері телекомунікацій; затверджує технічні вимоги до телекомунікаційних мереж, засобів і об'єктів телекомунікацій; організовує наукове забезпечення розвитку сфери телекомунікацій; організовує проведення досліджень та рекомендацій щодо конвергенції комп'ютерних та телекомунікаційних технологій тощо. Також в законодавстві немає відповіді

на питання хто здійснює заходи щодо реалізації єдиної державної політики в сфері інформатизації.

Оскільки правонаступником Державної адміністрації зв'язку є Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, яка є державним органом, який призначений для забезпечення функціонування і розвитку державної системи урядового зв'язку, Національної системи конфіденційного зв'язку, захисту державних інформаційних ресурсів в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах, криптографічного та технічного захисту інформації³⁶⁹, та компетенція Мінінфраструктури не охоплює взагалі питань участі в реалізації політики у сфері надання послуг поштового зв'язку, телекомунікацій, користування РЧР, ці функції здебільшого передані НКРЗІ.

Стосовно державної наукової і технічної політики в цій сфері, то вона включає також функції: визначення вимог щодо рівня якості телекомунікаційних послуг; впровадження технічної політики в сфері надання телекомунікаційних послуг, стандартизації; підтвердження відповідності технічних засобів телекомунікацій; розробки і впровадження технічної політики у формуванні номерного ресурсу (ст. 15 Закону України “Про телекомунікації”); участь у розробці державних стандартів щодо користування РЧР; організація досліджень та розробки рекомендацій щодо ефективного користування РЧР; затвердження планів науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт щодо розподілу, виділення і присвоєння радіочастот, забезпечення електромагнітної сумісності радіоелектронних засобів, забезпечення функціонування системи радіочастотного моніторингу (ст. 11 Закону України “Про радіочастотний ресурс України”³⁷⁰).

Практично на сьогоднішній день, ця сфера регулювання розподілена поміж Державним агентством з питань науки, інновацій та інформатизації

³⁶⁹ Закон України «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України» від 23 лютого 2006 року N 3475-IV. Відомості Верховної Ради. 2006. № 30. Ст. 258.

³⁷⁰ Закон України “Про радіочастотний ресурс України” від 01 червня 2000 р. № 1770-III(в редакції Закону від 24 червня 2004 р. № 1876-IV). Відомості Верховної Ради. 2000. № 36. Ст. 298.

(Держінформнауки) та Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації (НКРЗІ). До основних завдань Держінформнауки у цій царині віднесено:

– участь у формуванні та забезпечення реалізації державної політики у сфері наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності, трансферу технологій, інформатизації, формування, використання і захисту національних електронних інформаційних ресурсів та створення умов для розвитку інформаційного суспільства;

– здійснення заходів щодо координації діяльності органів виконавчої влади з реалізації державної політики у сфері наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності, трансферу технологій, інформатизації, формування, використання і захисту національних електронних інформаційних ресурсів та створення умов для розвитку інформаційного суспільства;

– здійснення заходів щодо розвитку наукового і науково-технічного потенціалу України, удосконалення мережі науково-дослідних (науково-технічних) установ;

– створення сприятливих умов для збереження, розвитку і використання вітчизняного інноваційного потенціалу, розвитку відповідної інфраструктури;

– розроблення засад наукового, науково-технічного та інноваційного розвитку України;

– формування пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки та інноваційної діяльності на підставі довгострокових і середньострокових прогнозів науково-технічного та інноваційного розвитку;

– здійснення управління системою наукової і науково-технічної експертизи;

– забезпечення розвитку загальнодержавної системи науково-технічної інформації;

– здійснення заходів щодо розвитку і вдосконалення інфраструктури інформатизації, системи національних електронних інформаційних ресурсів

та надання державних (адміністративних) послуг з використанням електронних засобів, підвищення їх якості та доступності;

- формування Національної програми інформатизації та забезпечення її виконання;

- впровадження технологій електронного урядування;

- сприяння розвитку на конкурентних засадах підприємництва у сфері наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності, трансферу технологій, інформатизації, формування, використання і захисту національних електронних інформаційних ресурсів, надання інформаційних послуг з використанням електронних засобів;

- створення умов для розвитку національного інформаційного простору, інтеграції сфер інформатизації, телекомунікацій, інформаційних ресурсів України у європейський інформаційний простір³⁷¹.

Трохи менший обсяг повноважень має НКРЗІ, яка:

- забезпечує проведення єдиної державної політики з питань регулювання у сфері телекомунікацій, користування радіочастотним ресурсом та надання послуг поштового зв'язку;

- здійснює державне регулювання та нагляд у сфері телекомунікацій, користування радіочастотним ресурсом та надання послуг поштового зв'язку з метою максимального задоволення попиту споживачів на послуги зв'язку, створення сприятливих умов для залучення інвестицій, збільшення обсягів послуг та підвищення їх якості, розвитку та модернізації телекомунікаційних мереж з урахуванням інтересів національної безпеки;

- забезпечує ефективне користування радіочастотним ресурсом і функціонування ринку телекомунікаційних послуг та послуг поштового зв'язку на основі збалансування інтересів суспільства, операторів та споживачів цих послуг;

- сприяє розвитку конкуренції та підприємництва, забезпечення

³⁷¹ Марущак А. І. Питання ефективності діяльності державних органів у сфері захисту інформаційного простору України. Інформація і право. 2017. № 4. С. 86-92.

рівних умов діяльності суб'єктів усіх форм власності, вдосконалення механізму регулювання ринкових відносин у галузі зв'язку³⁷².

Однак, деякі функції, пов'язані з забезпеченням зв'язком та інформаційними технологіями органів державної влади, зокрема вирішення питання щодо забезпечення зв'язку для потреб державної системи урядового зв'язку, національної системи конфіденційного зв'язку, органів безпеки, оборони, охорони правопорядку; здійснення державного регулювання в сфері фельд'єгерського та спеціального поштового зв'язку; здійснення деяких функцій, пов'язаних з господарською діяльністю в зазначеній сфері, зокрема внутрішній фінансовий контроль та заходи, спрямовані на посилення профілактики правопорушень у фінансово-господарській діяльності підприємств, установ та організацій, що належать до зазначеної сфери управління, було залишено за Державною службою спеціального зв'язку та захисту інформації України³⁷³. Фактично органи влади став більше уваги приділяти питанням захисту інформації. Про це свідчить статус Держспецзв'язку, діяльність якого регулюється не актами КМУ, а Законом України.

Проте повноваження щодо координації діяльності органів виконавчої влади, пов'язаної зі створенням та інтеграцією електронних інформаційних систем і ресурсів в Єдиний веб-портал органів виконавчої влади та наданням інформаційних та інших послуг через електронну інформаційну систему "Електронний Уряд" ці органи не мають, на відміну від колишнього Міністерства транспорту та зв'язку³⁷⁴.

Таке розпорошення функцій між органами влади з різним статусом не додає скоординованості в їх діях, кінцевою метою діяльності яких є розбудова в Україні інформаційного суспільства. Два органи, що у своїй назві

³⁷² Указ Президента України "Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації" від 23 листопада 2011 р. № 1067/2011 р. Офіційний вісник України. 2011. № 31. Ст. 1195.

³⁷³ Коваль З. Державне управління сферою інформаційної боротьби: підхід до понятійного апарату. Актуальні проблеми державного управління. 2015. Вип. 1. С. 20-24.

³⁷⁴ Брижко В., Цимбалюк В., Швець М. Юридичні та організаційні аспекти розбудови системної інформатизації в Україні. Правова інформатика. 2005. № 1. С. 16-29.

мають термін «інформатизація», ніяким чином не покращують ситуацію в цій сфері. Тому, пропонуємо виключити із назви Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації цей термін і відповідно підкорегувати завдання цього органу на користь НКРЗІ. В такий самий спосіб мають бути скориговані основні завдання МОНмолодьспорту України.

Трирівнева система центральних органів виконавчої влади, що виникла внаслідок адміністративної реформи, має такий вигляд:

- Колегіальний рівень: Кабінет Міністрів України;
- Вищий рівень: міністерства України; національні комісії з регулювання (незалежні регулятори);
- Базовий рівень: державні служби, державні інспекції та державні агентства.

Виключенням є Антимонопольний комітет України, Служба безпеки України та Державний комітет телебачення та радіомовлення України.

Державні служби, Державні інспекції та Державні агентства контролюються і координуються відповідними міністрами. Національні комісії – незалежні колегіальні органи, які підзвітні Президенту України.

В той же час, виклики, з якими стикається система державного управління, та недостатній рівень впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у системі державного управління зумовлює³⁷⁵:

- недостатньо дієві механізми зворотного зв'язку, що не дають змоги вчасно реагувати на суспільні потреби та проблеми соціально-економічного характеру;
- неефективне управління людськими ресурсами на державній службі, зокрема щодо планування персоналу, добору кадрів, заміщення вакантних посад, отримання аналітичних довідок стосовно кількісного та якісного складу персоналу в системі державної служби тощо;
- неефективну та складну міжвідомчу взаємодію, відсутність

³⁷⁵ Аведян Л. Й. Державне регулювання сфери сучасних інформаційних технологій та інновацій: закордонний досвід. Актуальні проблеми державного управління. 2017. № 2. С. 171-176.

загального (відомчого та міжвідомчого) електронного документообігу, нераціональне співвідношення між малокваліфікованою рутинною та аналітичною роботою державних службовців, перевантаження масивним звітуванням та паперовим документообігом, що зумовлює низьку ефективність і високу вартість управлінської діяльності;

– відсутність цілісного бачення системи електронного урядування.

Безперечно, є доцільним системно підходити до вирішення згаданих проблем за допомогою правових, організаційних та економічних важелів.

Слід окремо зупинитись на міжгалузевій та міжтериторіальній координації в процесі формування та реалізації Національної програми інформатизації. Відповідно до ст. 22 Закону України “Про Національну програму інформатизації” Генеральний державний замовник цієї програми здійснює координацію державних, галузевих, регіональних програм та проектів інформатизації, програм та проектів інформатизації органів місцевого самоврядування; моніторинг у сфері інформатизації; забезпечує методологічну, нормативно-правову, інформаційну та організаційну підтримку формування та виконання Національної програми інформатизації; здійснює нагляд і контроль за формуванням та виконанням цієї програми. Проте, не дивлячись на щорічне затвердження переліку завдань (проектів) Національної програми інформатизації, починаючи з 2008 року функції керівника покладено на заступника Голови Державного комітету інформатизації, але не визначено Генерального державного замовника.

Утворення в липні 2010 року комісії з ліквідації Державного комітету інформатизації та Державного комітету з питань науково-технічного та інноваційного розвитку і пізніше створення Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації України (далі – Держінформнауки) призвело до того, що фактично не затверджено переліку завдань (проектів) Національної програми інформатизації на 2011 рік, а також відсутній Генеральний державний замовник та керівник Національної програми інформатизації. Тому, гостро постає питання про визначення постановою

Кабінету Міністрів України Генерального державного замовника, яким може бути Держінформнауки, та керівника Національної програми інформатизації – відповідного заступника голови Держінформнауки.

Враховуючи вищевикладене слід зазначити, що склалася децентралізована структура державного регулювання, за якої питаннями зв'язку, РЧР, телекомунікацій безпосередньо опікується НКРЗІ, а питаннями інформатизації, науково-технічної діяльності – Держінформнауки. До того ж Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України (далі – Держзв'язок) бере участь в реалізації державної політики у сферах телекомунікацій, користування радіочастотним ресурсом України та надання послуг поштового зв'язку. До повноважень Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення (далі - Національна рада) як конституційного, постійно діючого, колегіального, наглядового та регулюючого державного органу в галузі телерадіомовлення віднесено участь у розробці і реалізації державної політики у сфері телерадіомовлення.

Важлива роль в регулюванні інформаційної сфери України належить Міністерству освіти і науки, молоді та спорту України (далі – МОНмолодьспорт України) як головному органу у системі центральних органів виконавчої влади, що формує та забезпечує реалізацію державної політики у сфері освіти і науки, інновацій та інформатизації, інтелектуальної власності, молоді, фізичної культури та спорту³⁷⁶. Здається саме цей орган, як впливає із ст. 18 Закону України “Про науково-технічну інформацію”, забезпечує організацію діяльності у сфері науково-технічної інформації, здійснює функціональне управління національною системою науково-технічної інформації, формує і реалізує політику в цій сфері³⁷⁷. Зокрема МОНмолодьспорт України забезпечує розвиток загальнодержавної системи науково-технічної інформації, національної інноваційної системи, системи наукової і науково-технічної експертизи проектів

³⁷⁶ Указ Президента України “Про затвердження Положення про Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України” від 8 квітня 2011 р. № 410/2011. Офіційний вісник України. 2011. № 29. Ст. 1243.

³⁷⁷ Закон України “Про науково-технічну інформацію” від 25 червня 1993 р. № 3322-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1993. Ст. 345.

державних, міжнародних та регіональних програм. В той же час, Держінформнауки України як орган виконавчої влади реалізує державну політику у сфері наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності, інформатизації, формування і використання національних електронних інформаційних ресурсів, створення умов для розвитку інформаційного суспільства, а також вносить на розгляд Міністра освіти та науки, молоді та спорту пропозицій щодо формування державної політики у зазначених сферах³⁷⁸. Тобто, організація діяльності у сфері науково-технічної інформації здійснюється в тандемі двома органами виконавчої влади, хоча Держінформнауки діє скоріше як агент МОНмолодьспорту, намагаючись реалізувати на практиці відносини принципал-агент.

Оскільки значна частина інформаційних ресурсів є об'єктами права інтелектуальної власності, важлива роль МОНмолодьспорту лежить в площині спрямування та координації діяльності не тільки Держінформнауки, але й Державної служби інтелектуальної власності України (далі – Державна служба). Державна служба формує та реалізує державну політику у сфері інтелектуальної власності³⁷⁹.

Поряд з МОНмолодьспорту важливу роль в регулюванні інформаційних потоків здійснюють також Державна архівна служба України (далі – Укрдержархів) та Державна служба статистики України (далі – Держстат). Діяльність цих органів спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України, у першому випадку через Міністра юстиції України, а в другому – Міністром економічного розвитку і торгівлі України.

Так, Укрдержархів на підставі ст. 24 Закону України “Про Національний архівний фонд та архівні установи” та Положення про нього, виконує такі завдання як внесення пропозицій щодо формування державної політики у сфері архівної справи, діловодства та створення і функціонування

³⁷⁸ Указ Президента України “Про затвердження положення про Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України” від 8 квітня 2011 р. № 437/2011. Офіційний вісник України. 2011. № 29. Ст. 1247

³⁷⁹ Указ Президента України “Про затвердження положення про Державну службу інтелектуальної власності України” від 8 квітня 2011 р. № 436/2011. Офіційний вісник України. 2011. № 29. Ст. 1251.

державної системи СФД, забезпечення її реалізації; організація формування, державного обліку та зберігання документів Національного архівного фонду, використання відомостей, що в ньому містяться; координація і контроль за формуванням страхового фонду документації, його веденням, утриманням і видачею користувачам копій документів страхового фонду документації, необхідних для поставлення на виробництво, експлуатацію та ремонт продукції оборонного, мобілізаційного і господарського призначення, для проведення будівельних (відбудовчих), аварійно-рятувальних та аварійно-відновлювальних робіт під час ліквідації надзвичайних ситуацій та в особливий період, а також у сфері збереження інформації про культурні цінності, забезпечення зберігання та використання архівних електронних документів; контроль за діяльністю архівних установ, служб діловодства, управління та контроль відповідно до законодавства за діяльністю підприємств, установ, організацій СФД; організація проведення науково-дослідних робіт у сфері архівної справи, документознавства, археографії, формування та зберігання СФД³⁸⁰.

Держстат як орган відповідальний за формування та реалізацію державної політики у сфері статистики, відповідно до Положення про нього, окрім заходів щодо обробки та накопичення статистичної інформації, також здійснює: розробляє, вдосконалює та впроваджує науково обґрунтовану статистичну методологію, в тому числі методологію національного рахівництва; здійснює моніторинг потреб користувачів у статистичній інформації; забезпечує рівний доступ користувачів до статистичної інформації та методології її складання³⁸¹.

Не менше важливим органом виконавчої влади у сфері забезпечення охорони державної таємниці та технічного захисту інформації є Державний

³⁸⁰ Указ Президента України “Про затвердження положення про Державну архівну службу України” від 6 квітня 2011 р. № 407/2011. Офіційний вісник України. 2011. № 28. Ст. 1240

Закон України «Про Національний архівний фонд та архівні установи» від 24 грудня 1993 р. N 3814-XII. Відомості Верховної Ради України. 1994. N 15. Ст.86

³⁸¹ Указ Президента України “Про Державну службу статистики України” від 6 квітня 2011 р. № 396/2011. Офіційний вісник України. 2011. № 28. Ст. 1239

комітет України з питань державних секретів та технічного захисту інформації (далі – Держкомсекретів), що здійснює розробку концептуальних основ державної політики охорони державної таємниці та технічного захисту інформації³⁸².

Ще одним з органів, що здійснює боротьбу з правопорушеннями в інформаційній сфері, є Міністерство внутрішніх справ України (далі – МВС), одним із завдань якого є забезпечення реалізації державної політики у сфері захисту прав і свобод людини і громадянина, власності, інтересів суспільства і держави від злочинних посягань, боротьби зі злочинністю³⁸³.

Поки важко говорити про будь-які результати діяльності відомств у такій системі регулювання, оскільки вони існують не більше року, проте така система організації регулювання інформаційної сфери більше відповідає європейським підходам і дасть можливість сконцентруватись на пріоритетних напрямках діяльності, врахуванні інтересів окремих галузей чи сфер регулювання, що неминуче відіб'ється на ефективності регуляторного впливу держави. Досить сумнівним з точки зору регуляторного впливу є існування окремого Державного комітету України з питань державних секретів та технічного захисту інформації, функції якого можуть бути передані до Держспецзв'язку.

Поряд з НКРЗІ в управлінні інформаційною сферою України бере участь ще один подібний до неї колегіальний регулятивний і наглядовий орган – Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення. Відповідно до Закону України “Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення” до її наглядових повноважень належать: нагляд за дотриманням телерадіоорганізаціями та провайдерами програмної послуги вимог законодавства у галузі телерадіомовлення; нагляд за дотриманням ліцензіатами вимог законодавства України щодо реклами та спонсорства у

³⁸² Закон України “Про державну таємницю” від 21 січня 1994 р. № 3855-ХІІ// Відомості Верховної Ради. 1994. № 16. Ст. 93

³⁸³ Закон України “Про Службу безпеки України” від 25 березня 1992 р. № 2229-ХІІ// Відомості Верховної Ради. 1992. № 27. Ст. 382.

сфері телерадіомовлення; нагляд за дотриманням ліцензіатами ліцензійних умов та умов ліцензій; нагляд за дотриманням ліцензіатами визначеного законодавством порядку мовлення під час проведення виборчих кампаній та референдумів; нагляд за дотриманням стандартів та норм технічної якості телерадіопрограм; нагляд за дотриманням телерадіоорганізаціями законодавства України у сфері кінематографії; нагляд за дотриманням телерадіоорганізаціями вимог законодавства України щодо частки вітчизняного продукту у їх програмах (передачах) та щодо вживання мов при здійсненні телерадіомовлення; нагляд за дотриманням телерадіоорганізаціями законодавства у сфері захисту суспільної моралі; нагляд за дотриманням телерадіоорганізаціями вимог законодавства щодо частки іноземних інвестицій у їх статутному капіталі; застосування в межах своїх повноважень санкцій відповідно до закону; офіційний моніторинг телерадіопрограм³⁸⁴.

До регуляторних повноважень Національної ради зазначеним законом віднесено: ліцензування телерадіомовлення; участь у розробці та погодження проекту Національної таблиці розподілу смуг радіочастот України і Плану використання РЧР України у частині смуг радіочастот, виділених для потреб телерадіомовлення; розробка умов використання та визначення користувачів радіочастотного ресурсу, виділеного для потреб телерадіомовлення; забезпечення і сприяння конкуренції у діяльності телерадіоорганізацій; ведення Державного реєстру телерадіоорганізацій України.

Національна рада наділена також деякими повноваженнями щодо організації та перспектив розвитку телерадіомовлення, зокрема такими як прийняття рішень про створення та розвиток каналів мовлення, мереж мовлення, телемереж, які передбачають використання радіочастотного ресурсу; визначення порядку технічної розробки багатоканальних телемереж,

³⁸⁴ Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Інструкції про порядок обліку, зберігання і використання документів, справ, видань, інших матеріальних носіїв інформації, що містять конфіденційну інформацію, що є власністю держави” від 27 листопада 1998 р. № 1893 // Офіційний вісник України. 1998. № 48. Ст. 1764.

які передбачають використання РЧР та визначення порядку проведення конкурсів на технічну розробку, обслуговування та експлуатацію таких телемереж; сприяння включенню телерадіоорганізацій України до світового інформаційного простору тощо.

На перший погляд, сфери компетенції НКРЗІ та Національної ради досить чітко розмежовані: НКРЗІ регулює надання послуг зв'язку та розвиток необхідної для цього інфраструктури, а Національна рада регулює телерадіомовлення та розбудову відповідної телекомунікаційної інфраструктури. Отже, проблем щодо розмежування їх повноважень начебто не повинно виникати. Втім, таке твердження може бути повністю справедливе лише в умовах функціонування окремої телекомунікаційної інфраструктури для телерадіомовлення.

Розвиток сучасних цифрових інформаційних та мережевих технологій призводить до конвергенції інфраструктури різного призначення в багатофункціональні інформаційно-комунікаційні мережі та виникнення нових багатофункціональних мереж (наприклад, стандартів UMTS, WiMAX тощо), які можуть одночасно забезпечувати швидкісну передачу голосових, текстових, відеоданих, а відтак можуть одночасно використовуватися як для послуг телефонного, факсимільного зв'язку, так і для телерадіопередач.

Інтеграція інфраструктури, створення на цій основі єдиного цифрового інформаційного середовища, суттєво ускладнює роздільне регулювання у сфері телекомунікації і телерадіомовлення двома різними органами. У разі використання зазначених мереж для телерадіомовлення для того, щоб просто розгорнути такі мережі відповідно до ст. 22 Закону України “Про телебачення і радіомовлення” і ст. 15 Закону України “Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення” потрібно, щоб спочатку було прийнято рішення про створення такої мережі, яка може використовуватися і для надання звичайних послуг телефонного зв'язку, а отже має перебувати в сфері управління НКРЗІ.

В. Фурашев та О. Фурашев відстоюють думку про створення окремого центрального органу виконавчої влади з міжгалузевою компетенцією, який зосередився б виключно на питанні комплексної та цілеспрямованої інформатизації України³⁸⁵. Погоджуючись в принципі з ідеєю створення державного органу міжгалузевого управління, відповідального за процеси інформатизації в Україні, не можемо погодитися з тим, що сфера його відповідальності має зводитись виключно до процесів інформатизації. Справа в тому, що розбудова сучасної інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури в умовах, коли спостерігається тенденція технічної конвергенції телекомунікаційних та інформаційних технологій³⁸⁶, об'єктивно потребує збалансованого і чітко скоординованого державного регулювання як телекомунікаціями, так і інформатизацією, передусім, на рівні єдиної технічної політики.

Отже, саме специфіка об'єкта регулювання вимагає або належної координації діяльності незалежних регуляторів або здійснення державного впливу єдиним суб'єктом регулювання, іншими словами, поєднання функцій державного регулювання телекомунікацій та інформатизації в єдиному управлінському центрі. Враховуючи зазначене, деякі країни світу, які сьогодні швидко розвивають сектор інформаційно-телекомунікаційних технологій, свого часу об'єднали органи регулювання телекомунікацій та інформатизації (наприклад, Індія в 1999 році об'єднала Міністерство зв'язку та Міністерство інформаційних технологій).

У зв'язку з цим вирішення цієї проблеми може бути покладено на Міністерство інфраструктури як координаційний орган, відповідальний за розбудову інформаційної інфраструктури (телекомунікаційні послуги та мережі) та становлення інформаційного суспільства. Це також дозволить своєчасно виконувати міжнародні зобов'язання у сфері комп'ютеризації пошти та телекомунікацій.

³⁸⁵ Фурашев В., Фурашев О. Реалії Національної програми інформатизації. Правова інформатика. 2005. № 3. С. 60-77.

³⁸⁶ Е-будущее и информационное право /В.М. Брыжко, В.С. Цимбалюк, А.А. Орехов, О.Н. Гальченко.; Под ред. Р.А. Калюжного, М.Я. Швеца. К.: Интеграл, 2002. 263 с.

Підвищення ефективності державної інформаційної політики як пріоритетного напрямку діяльності КМУ може бути досягнуто також шляхом надання міністерству повноважень у цій сфері, що забезпечить сприятливі організаційні передумови для координації роботи центральних органів виконавчої влади з формування та реалізації зазначеного напрямку державної політики.

Центральну роль у здійсненні державного регулювання галузей та сфер, що складають інформаційну сферу на регіональному рівні (областей та районів), відіграють відповідно обласні та районні державні адміністрації. Як випливає із ст. 119 Конституції України, місцеві державні адміністрації на відповідній території забезпечують виконання Конституції та законів України, актів Президента України, КМУ, інших органів виконавчої влади; законність і правопорядок; додержання прав і свобод громадян; виконання державних і регіональних програм соціально-економічного та культурного розвитку, що, серед іншого, стосуються сфери інформаційних та інформаційно-інфраструктурних відносин.

Для керівництва відповідними галузями і здійснення зазначених повноважень в місцевих державних адміністраціях створюються відповідні структурні підрозділи. Як слідує з Постанови КМУ “Про затвердження рекомендаційних переліків управлінь, відділів та інших структурних підрозділів місцевих державних адміністрацій”, серед структурних підрозділів місцевих державних адміністрацій, що мають відношення до управління в інформаційній сфері на територіях відповідних адміністративно-територіальних одиниць, слід назвати головні управління промисловості та розвитку інфраструктури (відповідальні за зв’язок та інформатизацію), управління освіти і науки (відповідальні за сферу науково-технічної інформації, частково також бібліотечну справу), управління культури і туризму (відповідальні за бібліотечну справу, кінематографію), управління у справах преси та інформації обласних державних адміністрацій; відповідні відділи розвитку інфраструктури, освіти, культури і туризму,

відділи (сектори) у справах преси та інформації районних державних адміністрацій³⁸⁷.

Важлива роль місцевих державних адміністрацій в управлінні інформаційною сферою, зумовлена, окрім безпосереднього здійснення ними зазначених повноважень, також і тим, що їх голови уповноважені відповідно до ст. 31 Закону України “Про місцеві державні адміністрації” координувати діяльність територіальних органів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, наприклад, таких як: головні управління статистики в областях, районні управління статистики, обласні управління у справах захисту споживачів (управління з питань реклами) та інші.

Разом із тим, голови місцевих державних адміністрацій координують діяльність не всіх територіальних органів управління. Їх координаційні повноваження не поширюються, зокрема на обласні управління СБУ, їх міжрайонні, районні та міські підрозділи, оскільки ст. 11 Закону України “Про Службу безпеки України” встановлено, що у своїй оперативно-службовій діяльності її регіональні органи є незалежними від органів місцевої державної адміністрації та місцевого самоврядування, посадових осіб...

Слід окремо зазначити, що роль місцевих державних адміністрацій у здійсненні державного регулювання в інформаційній сфері на місцевому рівні може суттєво знизитися внаслідок адміністративно-територіальної реформи. Суттєва реорганізація організаційної структури та звуження повноважень може торкнутися обласних державних адміністрацій, які замість забезпечення виконання Конституції та законів України, інших актів законодавства, відповідно до пропонованих змін мають лише здійснювати контроль за додержанням законів місцевими органами виконавчої влади, підпорядкованими центральним органам виконавчої влади.

У зв'язку із можливою ліквідацією районних державних адміністрацій, їх повноваження, що стосуються регулювання окремих складових

³⁸⁷ Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження рекомендаційних переліків управлінь, відділів та інших структурних підрозділів місцевих державних адміністрацій” від 01 серпня 2007 р. № 996 // Офіційний вісник України. 2007. № 58. Ст. 2307

інформаційної сфери, очевидно, мають бути делеговані відповідним виконавчим органам районних рад або передані територіальним органам відповідних центральних органів виконавчої влади (якщо такі будуть створені), зокрема в галузях транспорту і зв'язку, освіти і науки, культури і туризму, архівної справи тощо. Втім, останній варіант є менш вірогідним, адже він нівелює саму ідею ліквідації районних державних адміністрацій. Можливий також і змішаний варіант, за якого відбудеться передача частини державно-управлінських повноважень районних державних адміністрацій відповідним виконавчим органам місцевих рад, а частини – територіальним органам відповідних центральних органів виконавчої влади. У будь-якому разі при делегуванні повноважень виконавчої влади на районному рівні виконавчим органам відповідних місцевих рад одним з основних завдань обласних державних адміністрацій має стати контроль за виконанням цих повноважень зазначеними виконавчими органами, що повинно бути відображено у ст. 119 Конституції України.

Характеризуючи в цілому співвідношення повноважень органів, що належать до рівня стратегічного управління: Президента України, РНБО України та КМУ в інформаційній сфері, слід відмітити, що сфери їх повноважень перетинаються в сфері забезпечення інформаційної безпеки. Так, судячи зі змісту ст. 9 Закону України „Про основи національної безпеки України”, дані повноваження співвідносяться між собою таким чином: Президент України здійснює загальне керівництво, РНБО України координує та контролює діяльність органів виконавчої влади в сфері інформаційної безпеки, а КМУ вживає заходів щодо її забезпечення. Водночас, на відміну від Президента України та РНБО України, предмет відання КМУ в інформаційній сфері не обмежується лише питаннями інформаційної безпеки, а поширюється на всі інші складові цієї сфери, зокрема питання розвитку телекомунікацій, інформатизації, реклами, засобів масової інформації тощо. У зв'язку з цим, слід підкреслити важливість ролі КМУ як органу загальної компетенції в процесі інтеграції зусиль та координації

роботи міністерств, інших центральних і місцевих органів виконавчої влади з питань реалізації ними різних напрямів державної інформаційної політики.

Таким чином, для зміцнення незалежності та забезпечення адміністративної спроможності центральних органів влади необхідно визначитись з ієрархією керівних документів державної політики в інформаційній сфері, що визначають стратегічні рамки розвитку даної сфери.

З точки зору державного управління, з огляду на необхідність формування єдиного управлінського простору країни, відмінність ієрархій актів управління є ненормальною ситуацією. Обґрунтування змістовного наповнення та місця у системі керівних документів державної політики програм, національних проектів та планів є одним із завдань нашого дослідження.

Логіку «програма-план (проект)» підтверджує Національний план дій на 2012 рік щодо впровадження Програми економічних реформ на 2010 – 2014 роки "Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава", затвердженому Указом Президента України від 12 березня 2012 року № 187/2012, останній розділ присвячено питанню впровадження національних проектів та інвестиції.

У семантичному плані поняття «програма» є значно ширшим від поняття «проект», оскільки програма включає групу пов'язаних та взаємозалежних проектів. Під проектом слід розуміти обмежений часовими рамками процес, що має обмежене державне фінансування та здійснюється для реалізації унікальних цілей та завдань державних цільових програм, зазвичай, щоб призвести до вигідних змін або створення доданої вартості у відповідній сфері. Надання ж проекту статусу національного має спиратися на певні чіткі критерії. Стратегічне значення для розвитку економіки або соціальної сфери, і пріоритетність для держави або її окремих регіонів в дискримінаційний спосіб урівнює державні цільові програми та національні проекти. Було б логічним статус національного надавати програмам в рамках, яких реалізуються відповідні інвестиційні проекти і використовуються кошти не тільки державного або місцевого бюджетів. Тобто, ці два критерії мають бути основою

для надання статусу національного. На користь такого підходу свідчить постанова Кабінету Міністрів України «Про порядок ініціювання, підготовки та реалізації проектів економічного і соціального розвитку України, що підтримуються міжнародними фінансовими організаціями» від 26 листопада 2008 р. № 1027, оскільки ініціювання, підготовка та реалізація національних проектів здійснюються у відповідності до цієї постанови. Відповідно на такі програми мають поширюватися вимоги щодо здійснення державної експертизи, які застосовуються до інвестиційної програми (проекту), у випадках та порядку, встановлених Кабінетом Міністрів України. Таким чином, на фоні вже існуючої Доктрини інформаційної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 08.07.2009 № 514/2009, Основних засад розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки, ухвалених у вигляді Закону України від 9 січня 2007 року № 537-V, та цілої низки вищезгаданих концепцій, схвалених Кабінетом Міністрів України, є доцільним визначитись із стратегічним документом у цій сфері та взаємозв'язком існуючих документів.

Пропонується така ієрархічність документів: Концепція розвитку інформаційної сфери в Україні (Закон України), документи що її конкретизують за напрямками: Доктрина розвитку інформаційного суспільства (Указ Президента України), Доктрина інформаційної безпеки (Указ Президента України), Доктрина інтеграції до європейського інформаційного простору (Указ Президента України). Кабінет Міністрів України або Президенту України може запропонувати стратегії реалізації взаємодоповнюючих напрямів державної політики з подальшим їх віддзеркаленням у державних цільових програмах або національних програмах відповідно. Рівень планів та проектів може бути віднесений як до рівня Кабінету Міністрів України, так і окремого міністерства.

Логічним доповненням цієї ієрархії керівних документів є прийняття всіма органами, що здійснюють регулювання інформаційної сфери, регуляторних стратегій на 2013-2017 роки. Це сприятиме системності в реалізації державної політики.

Не дивлячись на зростання нормативно-правового поля, що регулює відносини з приводу набуття, доступу, а також використання інформації, поки залишається не достатньо врегульованим питання публічної інформації. Полегшення доступу та створення можливостей для безперешкодного використання знань, напрацьованих в публічному секторі, є неодмінним атрибутом розвитку інформаційного суспільства. Для національної економіки – це ключовий капітал, а для суспільства – це передусім якість навчання, досліджень та зростання на засадах інноваційності.

На сьогодні, на жаль, не існує чітких рамок для відкриття інформаційних ресурсів, що продукуються публічними організаціями, а також для їх використання. Громадянин має мати доступ до широкого кола інформації з найбільшим ступенем відкритості та можливість швидкого доступу на зрозумілих засадах.

Зазвичай публічні інформаційні ресурси стосуються таких сфер як наука, освіта та культура. На сьогодні, більшість видань наукового та освітнього характеру не розміщені в мережі Інтернет. Тим не менш їх цінність як ресурсу створеного на публічні кошти, вимагає вільного доступу до нього, що сприятиме створенню доданої цінності для розвитку науки та сектору послуг, підвищенню ефективності функціонування органів публічної влади через збільшення активності громадськості, вирівнюванню шансів на доступ до матеріалів навчального та культурного характеру. Передусім, йдеться про зростання вартості людського капіталу шляхом інтелектуального та культурного збагачення. Відповідно необхідно забезпечити подібні умови, як і у випадку з публічною інформацією, для доступу і використання цих ресурсів. Слід зазначити, що відкриття публічних інформаційних ресурсів реалізує право громадян на отримання знань, а не на доступ до публічної інформації, що є необхідною умовою розвитку інформаційного суспільства.

Це також підтверджує науковий дискурс щодо моделей комунікативної взаємодії держави та громадянського суспільства. Наближаючись до інформаційного суспільства влада намагаючись вести діалог на принципах

партнерства має надавати громадськості необхідні для цього знання та інформацію, що є результатом її діяльності (рис. 4.2).

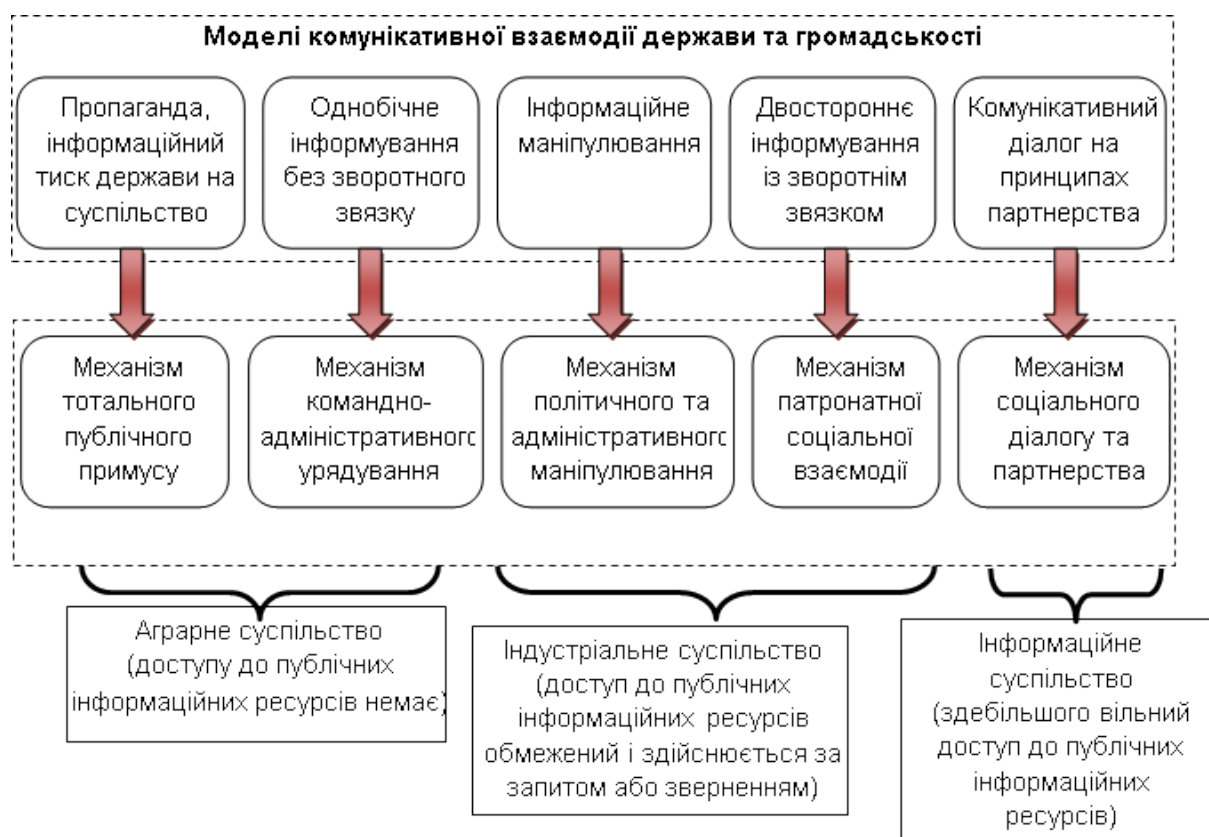

Рис. 4.2. Механізми комунікативної взаємодії влади й громадськості на різних етапах суспільного розвитку*

*Джерело: побудовано автором

Одразу кидається в очі суперечність, що закладається державою, яка використовує арсенал засобів комунікативної взаємодії, притаманних аграрному або індустріальному суспільству і одночасно виношує плани з розбудови інформаційного суспільства. Одна з умов досягнення прозорості та відкритості органів влади, а відповідно й підвищення ефективності її діяльності в процесі вироблення державної політики, забезпечена шляхом прийняття Закону України «Про доступ до публічної інформації», проте рівноправна співпраця органів державної влади та органів місцевого самоврядування з інститутами громадянського суспільства, вимагає подальших кроків з підвищення освітнього та культурного рівня громадян шляхом безперешкодного доступу до публічних інформаційних ресурсів.

Таким чином, пропонований законопроект буде регулювати засади отримання, надання доступу, а також повторного використання публічних інформаційних ресурсів, що створені суб'єктом, який розпоряджається публічними фінансами, або на замовлення цього суб'єкту, незалежно від способу її створення, що мають культурну, освітню або наукову цінність і представляють мапи та плани, фотографії, фільми та мікрофільми, відео- та аудіо записи, висновки, апалітичні доповіді, звіти, бази даних, а також інші твори і об'єкти суміжних прав, визначених Законом України «Про авторське право та суміжні права». Публічні інформаційні ресурси не стосуються можуть повторно використовуватися, в тому числі з комерційною метою.

У своїй діяльності суб'єкт публічного права при наданні доступу до публічних інформаційних ресурсів має керуватися принципами:

1) прозорості та відкритості, відповідно до яких вони зобов'язані без правових обмежень для їх отримання, копіювання, повторного використання, крім обмежень, встановлених законом;

2) доступності, згідно з якою має бути надана фактична можливість отримання та використання інформаційних ресурсів;

3) рівноправності, що визначено в ст.4 Закону України «Про доступ до публічної інформації»;

Зрозуміло, що на публічні інформаційні ресурси мають поширюватися обмеження, наведені в ч.2 ст. 6 Закону України «Про доступ до публічної інформації», але при цьому і базовий закон і законопроект мають бути доповненні процедурою прийняття рішення про відмову у наданні доступу до інформації, яка має передбачати обов'язкове оприлюднення такої відмови в офіційних друкованих виданнях, на офіційних веб-сайтах в мережі Інтернет, на інформаційних стендах, а також інформувати державний орган відповідальний за питання інформатизації. Однак як бути в ситуації, коли державні органи не мають прав на твори та бази даних для надання до них доступу та повторного використання. Це може бути ще однією підставою для обґрунтованої відмови.

Декілька питань, які потребують науково-правового вирішення для впорядкування та створення простору відкритих інформаційних ресурсів є визначення :

– порядку набуття прав на інформаційні ресурси (повні майнові

авторські права на ресурс, що передбачають отримання ліцензії власником; часткові майнові авторські права на ресурс, що передбачають визначення засад реалізації спільного права);

– ступеня відкритості інформаційних ресурсів;

При цьому під повною відкритістю інформаційних ресурсів слід розуміти цілісний доступ до них якомога більшого кола отримувачів, які мають можливість автоматичної обробки внаслідок їх належної структуризації та опису метаданими, що містяться у відкритому файловому стандарті.

Намагаючись створити ієрархію доступу до інформації, що використовується в публічному секторі, слід враховувати положення ст. 1108 Цивільного кодексу України, яка визначає три види ліцензій:

– виключна ліцензія видається лише одному ліцензіату і виключає можливість використання ліцензіаром об'єкта права інтелектуальної власності у сфері, що обмежена цією ліцензією, та видачі ним іншим особам ліцензій на використання цього об'єкта у зазначеній сфері;

– одинична ліцензія видається лише одному ліцензіату і виключає можливість видачі ліцензіаром іншим особам ліцензій на використання об'єкта права інтелектуальної власності у сфері, що обмежена цією ліцензією, але не виключає можливості використання ліцензіаром цього об'єкта у зазначеній сфері;

– невиключна ліцензія не виключає можливості використання ліцензіаром об'єкта права інтелектуальної власності у сфері, що обмежена цією ліцензією, та видачі ним іншим особам ліцензій на використання цього об'єкта у зазначеній сфері.

Оскільки в подальшому мова йтиме здебільшого про відкриті публічні ресурси (музичні, літературні, художні, фотографічні, наукові твори, фонограми, відеограми та комп'ютерні програми тощо), то слід враховувати рекомендації Державної служби інтелектуальної власності щодо застосування вільних публічних ліцензій на використання об'єктів авторського права і суміжних прав, яка визначає вільну публічну ліцензію як загальнодоступний договір приєднання, що надає особі, яка приєдналася до такого договору, безоплатний дозвіл на використання об'єкта авторського права та (або) суміжних прав певними способами на умовах, визначених ліцензією.

В той же час, частина 1 статті 32 Закону України „Про авторське право і

суміжні права” встановлює, що автору та іншій особі, яка має авторське право, належить виключне право надавати іншим особам дозвіл на використання твору будь-яким одним або всіма відомими способами на підставі авторського договору. Використання твору будь-якою особою допускається виключно на основі авторського договору, за винятком випадків, передбачених статтями 21 – 25 Закону.

Згідно з частиною першою статті 639 ЦК договір може бути укладений у будь-якій формі, якщо вимоги щодо форми договору не встановлені законом. Стаття 33 Закону встановлює вимоги до договорів на право використання творів. Зокрема, ця стаття містить вимогу про те, що договори про передачу прав на використання творів укладаються в письмовій формі. Частина 2 статті 1107 Кодексу передбачає, що договір щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності укладається в письмовій формі. Хоча ч. 1 ст. 207 і визнає укладеним у письмовій формі правочин, якщо воля сторін виражена за допомогою електронного зв'язку, ст. 6 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» визначає обов'язковим реквізитом електронного документу електронний підпис. Електронні підписи є лише у дуже невеликій кількості суб'єктів права інтелектуальної власності, не кажучи вже про користувачів. Тому є доволі проблематичним з правової точки зору використання споживачами публічних інформаційних ресурсів.

Пропонується трирівнева система доступу до публічних інформаційних ресурсів:

- базовий рівень – інформаційні ресурси, що доступні за допомогою репозиторію і не передбачають інших прав;
- середній рівень – інформаційні ресурси, що вимагають ліцензії, яка надає часткову свободу доступу та використання, скажімо тільки в некомерційних цілях;
- вищий рівень – інформаційні ресурси з відкритою ліцензією, яка дозволяє повною мірою отримати доступ і здійснювати їх використання.

Не може виключатися можливість застосування у певних ситуаціях інформаційного ембарго, яке створює ефект запізнення (від року до двох років) для того, хто хотів би скористатися всією повнотою доступу на одному з рівнів. Це забезпечить охорону результатів дослідницьких проєктів,

особливо тих, що мають комерційну цінність. Це має підтримувати інтерес комерційних організацій до співпраці з публічним сектором. Але у випадку освіти таке ембарго є не доцільним з огляду на втрату навчальними матеріалами актуальності.

Основна теза, що має супроводжувати процес різнорівневого доступу полягає в тому, що інформація створена за публічні кошти має бути максимально доступною. У сфері науки вільний доступ (за одним з рівнів) як до окремих наукових публікацій, так і збірників, що фінансуються коштом бюджету, а також до публікацій, підготовлених працівниками органів, що фінансуються з бюджету. Освітня сфера має безперечно надавати можливість обробки та повторного використання інформаційних ресурсів. Це може стосуватися: навчальних видань, що створені за публічний кошт; ресурсів створених працівниками публічних освітніх організацій. Трохи складніша ситуація із сферою культури, де має надаватися більш гнучкий доступ. Базовий рівень або інформаційне ембарго має застосовуватися у випадку ресурсів, що мають високу комерційну вартість. Також є доцільним запровадження оплат за комерційне використання ресурсів.

4.4. Шляхи вдосконалення механізмів державного регулювання розвитку інформаційної сфери України в період трансформації національної економіки

Враховуючи важливість та перспективність удосконалення функціонування інформаційної сфери й не лише шляхом стимулювання розвитку відповідних комунікаційних каналів, однак з точки зору захисту інтересів громадян, що можливо лише через відповідну діяльність відповідних державних органів, саме останній підхід можна вважати найприйнятнішим. Враховуючи це, на думку автора, сьогодні недостатнім є дослідження проблем функціонування органів влади як безпосередніх суб'єктів формування і розвитку інформаційної сфери, насамперед із урахуванням специфіки національного господарства.

У науковому дискурсі представлено дві форми для реалізації функцій держави а саме: правову й організаційну. Таким чином правова форма

передбачає діяльність органів державної влади, яка пов'язана із відповідною нормотворчою роботою, а відповідно організаційна форма пов'язана із реалізацією регуляторних функцій. З метою забезпечення розвитку інформаційної сфери варто сформувати дієвий інституційний механізм, адже базисом для розвитку є відповідне інституційне середовище. Таким чином під інституційним середовищем саме інформаційної сфери розглядаємо сукупність органів влади, які прямо або опосередковано впливають на забезпечення розвитку інформаційної сфери. Саме інституційне середовище включає сукупність відповідних органів влади і визначає їх безпосередній вплив на реалізацію інформаційної політики держави.

Отже роль суб'єктів регулювання насамперед виконують органи влади, а відповідними об'єктами виступають суб'єкти господарювання й окремі громадяни.

Державне регулювання інформаційної сфери пропонуємо розглядати, як відповідну сукупність форм, методів й інструментів щодо цілеспрямованого впливу відповідних суб'єктів реалізації механізмів на соціально-економічні, техніко-технологічні й організаційно-інституційні відносини в суспільстві щодо формування інформаційної продукції, орієнтованої на забезпечення інтересів сучасного та прийдешніх поколінь, у контексті забезпечення інформаційної безпеки держави³⁸⁸.

Ключові перспективні завдання механізмів державного регулювання інформаційної сфери визначаються й реалізуються органами державної влади на основі моніторингу ситуації, соціально-економічних, нормативно-правових й інституціональних заходів:

1) затвердження необхідних мінімальних стандартів для забезпечення громадян своєчасною і якісною інформаційною продукцією й інформаційними послугами;

2) проведення реформування механізму фінансового забезпечення інформаційної сфери та надання інформаційних послуг;

3) розробка та реалізація політики модернізації існуючої інфраструктури для формування інформаційної продукції і надання інформаційних послуг;

³⁸⁸ Євдоченко О. Л. Система державного захисту національних інтересів України в інформаційній сфері. Державне будівництво. 2009. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2009_1_40

4) формування умов для збереження і формування висококваліфікованого інтелектуального забезпечення інформаційної сфери;

5) розробка та впровадження системи моніторингу якості інформаційних послуг і проведення оцінки забезпечення населення якісною інформаційною продукцією.

Для забезпечення формування достатнього рівня розвитку конкурентного середовища для усіх зацікавлених суб'єктів діяльності необхідним є удосконалення механізмів державного регулювання інформаційної сфери. Такі механізми мають охоплювати бюджетну, податкову, цінову, фінансово-кредитну, інвестиційну та інноваційну системи державної підтримки розвитку інформаційної сфери.

Механізми державного регулювання інформаційної сфери повинні передбачати стійкий розвиток суб'єктів господарювання та реалізації державної інформаційної політики перебуваючи у тісному взаємозв'язку на засадах стратегічного планування, яке засноване на орієнтирах розвитку. Для вирішення такої актуальної проблеми перш за все необхідно визначити послідовність етапів щодо реалізації механізмів державного регулювання інформаційної сфери. На рис. 4.3 представлена узагальнена блок-схема моделі удосконалення реалізації механізмів державного регулювання інформаційної сфери, де входи моделі M_i представленої схеми позначені відповідними символами: вхідна інформація – x_i ; та на виході результати опрацювання такої інформації – y_i

Запропоновано розглянути чотири можливі варіанти для реалізації механізмів державного регулювання інформаційної сфери:

I варіант – реалізація механізмів державного регулювання інформаційної сфери проходить без серйозних перешкод;

II варіант – необхідно пересвідчитись у досить коректному визначенні цілей та завдань механізмів державного регулювання інформаційної сфери;

III варіант — варто переконатися у досить коректному формулюванні програми і визначенні інструментарію державного регулювання інформаційної сфери;

IV варіант — необхідно здійснити перевірку реалізації інструментарію державного регулювання інформаційної сфери.

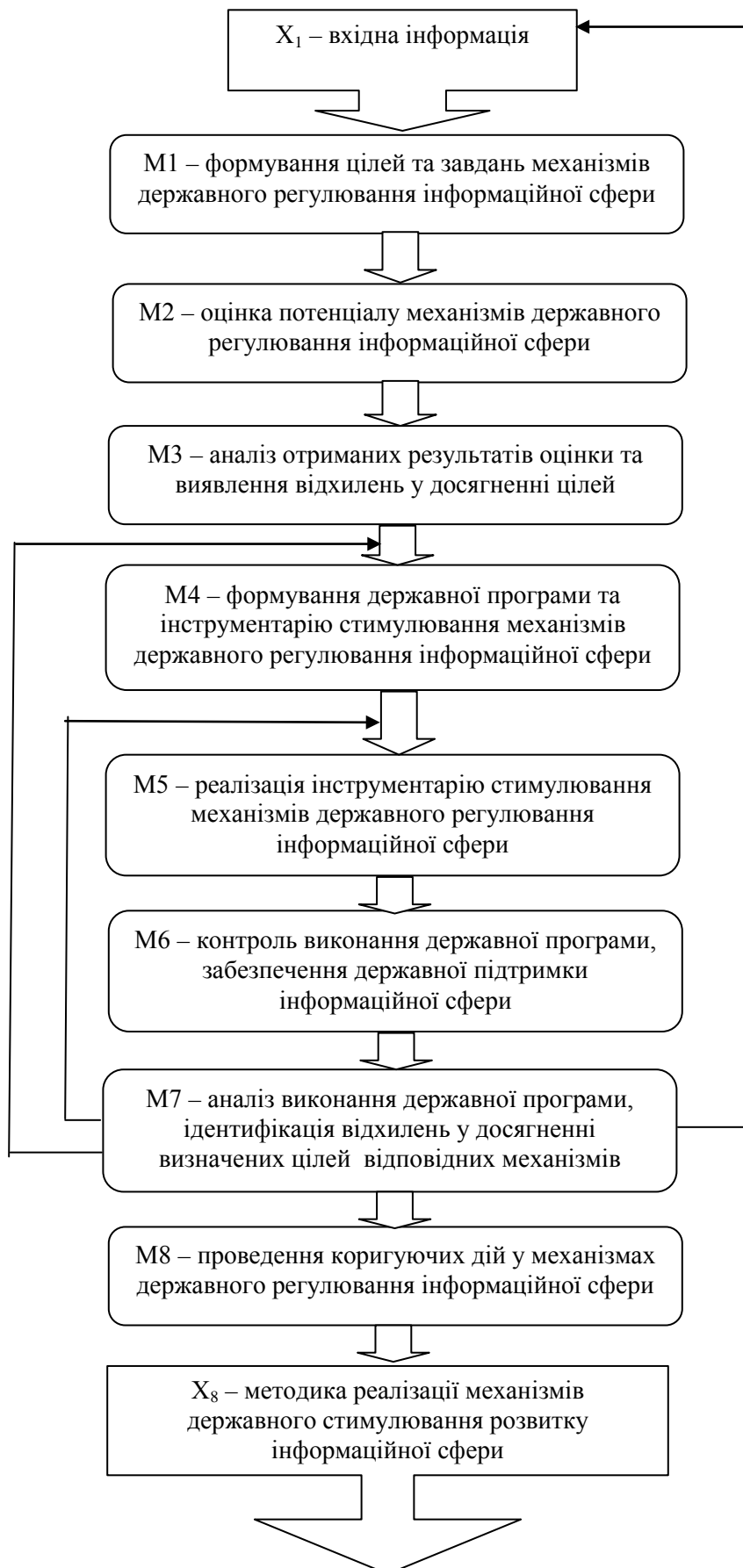

Рис. 4.3. Блок-схема моделі реалізації механізмів державного регулювання інформаційної сфери

Виходячи із представлених варіантів можливі такі можливі випадки реалізації механізмів державного регулювання інформаційної сфери:

1. За умови, коли реалізація механізмів державного регулювання відбувається практично без серйозних перешкод:

M1 — M2 — M3 — M4 — M5 — M6 — M7 — M8.

2. Коли доцільно ще раз пересвідчитися у коректності визначення цілей і завдань механізмів державного регулювання інформаційної сфери

M1 — M2 — M3 — M4 — M5 — M6 — M7 — M1 — M2 — M3 — M4 — M5 — M6 — M7 — M8.

3. За умови, коли варто ще раз переконатися у доцільності формулювання програми і визначенні інструментарію державного регулювання інформаційної сфери

M1 — M2 — M3 — M4 — M5 — M6 — M7 — M4 — M5 — M6 — M7 — M8.

4. За умови, коли доцільно перевірити реалізацію інструментарію державного регулювання інформаційної сфери

M1 — M2 — M3 — M4 — M5 — M6 — M7 — M5 — M6 — M7 — M8.

Коли виникає потреба у представленні процесу реалізації механізмів державного регулювання інформаційної сфери більш детально, ніж це представлено на рис. 4.3, то варто побудувати розгорнуту логічну схему. Таким чином, для представлених варіантів процесу державного регулювання інформаційної сфери логічна схема представляється наступним чином:

(1) x 1 y 1 y 2 y 3 y 4 y 5 y 6 y 7 y 8;

(2) x 1 y 1 y 2 y 3 y 4 y 5 y 6 y 7 y 1 y 2 y 3 y 4 y 5 y 6 y 7 y 8;

(3) x 1 y 1 y 2 y 3 y 4 y 5 y 6 y 7 y 4 y 5 y 6 y 7 y 8;

(4) x 1 y 1 y 2 y 3 y 4 y 5 y 6 y 7 y 5 y 6 y 7 y 8.

У результаті узагальнення таких логічних схем і представлення всього процесу реалізації механізмів державного регулювання інформаційної сфери, то отримаємо модель процесу П:

$$P = x_1 y_1 y_2 y_3 y_4 y_5 y_6 y_7 (y_8 \vee y_1 y_2 y_3 y_4 y_5 y_6 y_7 y_8 \vee y_4 y_5 y_6 y_7 y_8 \vee y_5 y_6 y_7)$$

де \vee — логічний символ чи (або).

Даний підхід до реалізації механізмів державного регулювання інформаційної сфери базується на усвідомленні таких аспектів: кризові явища, які з плином часу виникають у національній й світовій економіці, потребують від органів влади ормування нових адаптаційних механізмів; державне регулювання інформаційної сфери потребує удосконалення інформаційно-аналітичної функції щодо соціально-економічного регулювання.

Проведення державного регулювання інформаційної сфери унаслідок наслідування загальносвітової тенденції щодо зростання рівня непередбачуваності і небезпеки, кількості та масштабів існуючих загроз, виникнення інших загроз повинно враховувати не лише традиційні підходи, зорієнтовані на досить нормальні умови для розвитку, однак й обов'язково включати механізми державного регулювання в мжливих умовах криз (тобто кризового стану, надзвичайних ситуацій та стану особливого періоду). Тобто таким випадкам зазвичай властиві низьке обмеження конституційних прав та свобод людини і громадянина на певний час у відповідних інтересах безпеки держави.

Механізми державного регулювання інформаційної сфери передбачають проходження деяких етапів, кожен із яких характеризується певними часовими рамками, залученням необхідних ресурсів, із обов'язковим урахуванням завдань для досягнення поставленої мети системи та умовою щодо збереження її цілісності. Варто зауважити й на важливості орієнтирів розвитку (тобто кінцеві й проміжні), яких варто досягти, й критерії для їх досягнення (або ж індикатори виконання завдань і здійснення щорічного аналізу рівня й стану їх виконання), який дозволить оцінити заходи щодо розвитку інформаційної сфери, виходячи із необхідності задоволення потреб споживачів в інформації із одночасним збереженням

відповідної можливості на довгострокову перспективу для майбутніх поколінь: затвердження мінімальних стандартів щодо забезпечення громадян достовірною інформаційною продукцією й інформаційними послугами; налагодження фінансового забезпечення розвитку інформаційної сфери; впровадження політики модернізації існуючої інфраструктури для виготовлення інформаційної продукції і надання інформаційних послуг; формування умов для збереження і формування висококваліфікованого кадрового забезпечення інформаційної сфери; розробка системи моніторингу якості наданих інформаційних послуг й оцінки забезпечення громадян інформаційною продукцією.

Механізми державного регулювання інформаційної сфери мають базуватись на реальних ресурсах досліджуваної сфери з урахуванням того, що реалізація окремих цілей відповідно може відбуватися з різною швидкістю і на певних етапах. Варто передбачити також можливість для коригування напрямку розвитку (тобто відхилення від визначених стратегічних орієнтирів) за умови зміни інтенсивності її розвитку та окремих складових, що викликано взаємодією стримуючих й стимулюючих факторів із одночасним збереженням динаміки рівня розвитку такої сфери.

Враховуючи вищепредставлені результати дослідження варто розробити індекс готовності інформаційної сфери до її розвитку, визначити перелік індикаторів, на основі яких проводити розрахунок такого індексу із можливими змінами внутрішнього й зовнішнього середовищ.

Створення та організація руху інформаційних ресурсів поділяють на кілька взаємопов'язаних етапів. Так, об'єктами функціонального моделювання та структурного аналізу відповідно до методології IDEF0 є виробничо-технічні й організаційно-економічні системи. Формування і організація руху інформаційних ресурсів належить до таких систем. Тому функціональне моделювання, його можливі недоліки і переваги порівняно із іншими підходами до проведення структурного і об'єктно-орієнтованого моделювання відповідних штучних систем досить детально проаналізовані в

працях вітчизняних науковців³⁸⁹, тому не будемо більш детально зупинятися на даному питанні. Досить актуальним є розробка моделі удосконалення механізмів державного регулювання інформаційної сфери в Україні з метою підвищення ефективності функціонування такої системи.

Таким чином, на основі вимог до використання функціональної моделі IDEF0 нами проаналізовано й описано вихідні дані для удосконалення механізмів державного регулювання інформаційної сфери: 1) метою моделювання є використання функціональної моделі IDEF0 для ефективного забезпечення підтримки відповідних прийнятих рішень у процесі регулювання інформаційної сфери; 2) своєчасне врахування точок зору певних посадових осіб інститутів державної інформаційної політики у напрямку реалізації механізмів державного регулювання інформаційної сфери; 3) необхідною цільовою аудиторією для представленої моделі є суб'єкти, які забезпечують реалізацію інформаційної політики, відповідно мають розглядати інформаційну технологію для механізмів регулювання інформаційної сфери загалом й приймати своєчасні оптимальні рішення та виробляти на їх основі відповідні стратегічні заходи; інші працівники державних органів влади.

Для досягнення визначеної мети удосконалення механізмів державного регулювання інформаційної сфери, варто сформувати контекстну діаграму для найвищого рівня B-0 функціональної моделі IDEF0 державного регулювання інформаційної сфери³⁹⁰. Так, дерево вузлів (рис. 3.5), перелік функцій та об'єктів із відповідними поясненнями є своєрідними вихідними даними для їх становлення. Тобто блоки (рис. 4.4 та 4.5) можуть змінювати лише інформаційні об'єкти і потоки, які вони утворюють. Загалом таку модельовану систему представлено блоком B-0 (рис. 4.4), а відповідні входи,

³⁸⁹ Кравець Р. Б. Інформаційні технології організації бізнесу / Р. Б. Кравець, Ю. О. Серов, О. В. Марковець. Львів : Вид-во Львів. політехн., 2013. 228 с.

Шаховська Н. Б. Проектування інформаційних систем / Н. Б. Шаховська, В. В. Литвин. Львів : Магнолія-2006, 2011. 380 с.

³⁹⁰ Integration Definition for Function Modeling (IDEF0). URL: www.idef.com/wp-content/uploads/2016/02/idef0.pdf

виходи, управління і механізми є приєднаними до основного блока стрілками й кодами МОСІ.

Рис. 4.4. Ієрархія блоків щодо функціонування моделі IDEF0 в механізмах державного регулювання інформаційної сфери

На рис. 4.5 представлено архітектуру першого рівня функціонування моделі IDEF0 в механізмах державного регулювання інформаційної сфери. Адже проводити дослідження враховуючи точки зору абсолютно усіх користувачів є не доцільним, адже в декомпозиції інших рівнів варто зосередити увагу на практичних діях реалізації механізмів регулювання інформаційної сфери, які для досягнення поставленої мети використовують диверсифіковані методи. Тому маємо отримати багато діаграм другого й третього рівнів, які описують конкретні випадки, а не безпосередньо технологію для удосконалення механізмів регулювання інформаційної сфери.

Потребують деталізації функції, які представлені блоками на відповідних діаграмах моделі IDEF0 для удосконалення механізмів регулювання інформаційної сфери (рис. 4.4-4.5).

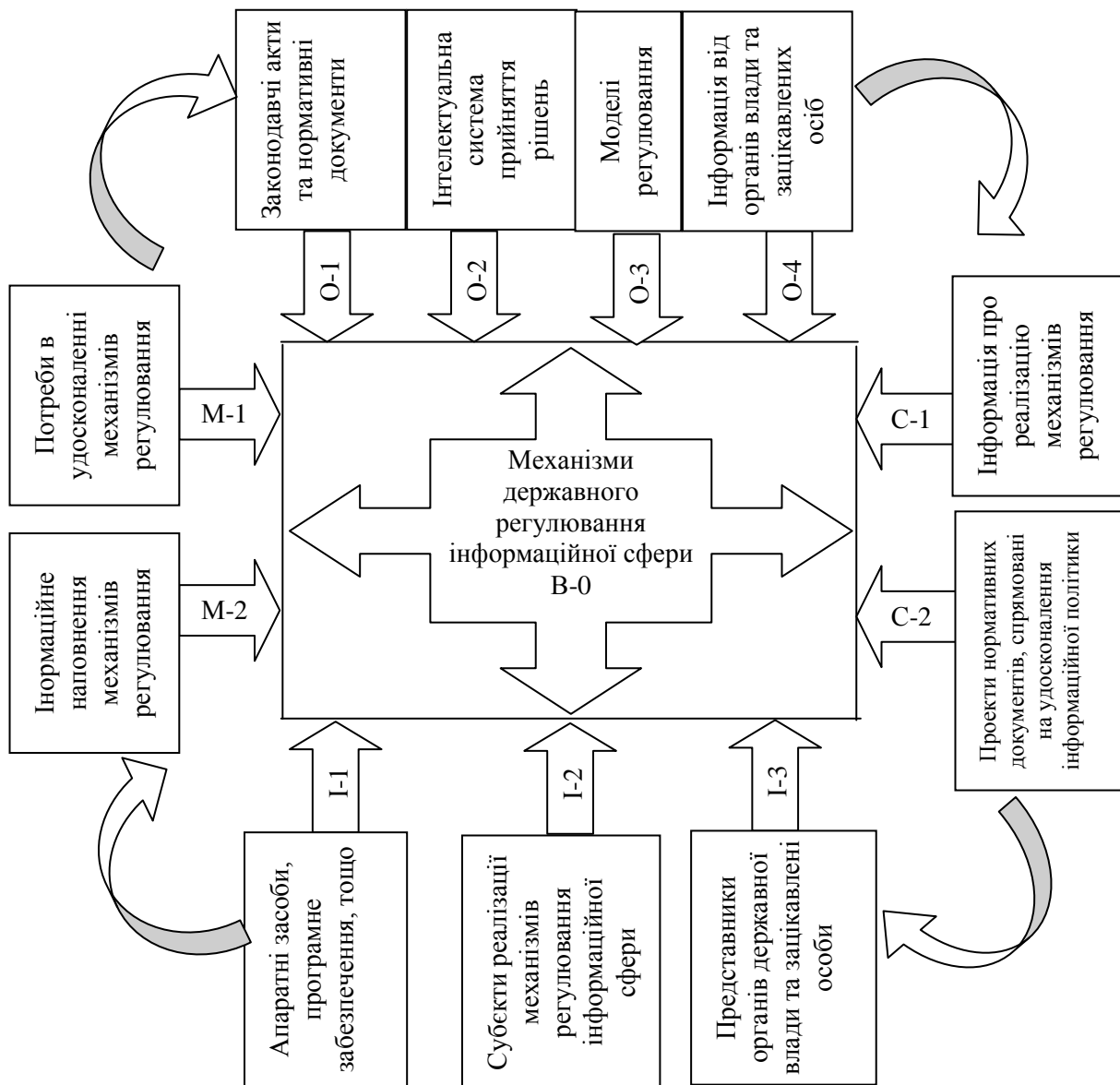

Рис. 4.5. Логічна схема реалізації моделі IDEF0 у контексті удосконалення механізмів державного регулювання інформаційної сфери

В-1 – організація контролю за процесом функціонування та розвитку механізмів державного регулювання інформаційної сфери. Протягом такого етапу органи державної влади приймають рішення й з урахуванням зворотного зв'язку порівняно від інших підпроцесів формує директиви на прийняття управлінських рішень. Тобто, саме від загальної організації та ресурсного забезпечення даного етапу і залежать результати механізмів регулювання.

В-2 – збирати і аналізувати інформацію, проводити оцінку

результативності механізмів регулювання інформаційної сфери. На даному етапі суб'єкти реалізації інформаційної політики визначають умови для процесу реалізації механізмів регулювання. Умови містять певний опис зацікавлених сторін, визначення їх мети та завдання, властиві характеристики щодо зовнішнього середовища.

В-3 – ідентифікувати і коригувати стратегічні завдання механізмів регулювання інформаційної сфери. Протягом такого етапу суб'єкти визначають й модифікують (враховуючи умови функціонування такої системи) перелік стратегічних завдань механізмів регулювання інформаційної сфери.

В-4 – приймати рішення, орієнтовані на досягнення визначених в механізмах цілей регулювання. Протягом даного етапу суб'єкти механізмів регулювання інформаційної сфери, пропонують варіанти дій для досягнення визначених цілей. Тобто за умови, якщо прийняті рішення дають певні позитивні результати, це є безпосередньою підставою для удосконалення державної інформаційної політики.

В-5 – формувати директиви для механізмів регулювання інформаційної сфери. Протягом даного етапу суб'єкти здійснюють оцінку адекватності механізмів існуючим потребам діючої інформаційної політики.

Представимо більш детальноше об'єкти, які позначені стрілками на моделі IDEF0 процесу реалізації механізмів регулювання інформаційної сфери:

О-1 – законодавчі акти і нормативні документи тощо. Тобто система обмежувальної і керівної інформації. А саме: Закони України «Про інформацію», «Про телебачення та радіомовлення», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про інформаційні агентства», «Про рекламу», «Про науково-технічну інформацію», «Про видавничу справу», «Про кінематографію», постанови КМУ тощо;

О-2 – інтелектуальна система для прийняття рішень у процесі реалізації механізмів регулювання інформаційної сфери;

О-3 – моделі. Результати моделювання реалізації механізмів

регулювання інформаційної сфери, зокрема: математичні моделі щодо визначення пріоритетності впливу певних стримуючих й стимулюючих факторів на динаміку розвитку інформаційної сфери; проведення прогнозування впливу таких факторів у коротко- і середньостроковій перспективі; визначення ресурсного забезпечення механізмів регулювання інформаційної сфери й інші дослідження;

O-4 – інформація від органів державної влади й інших зацікавлених осіб. Зауваження, певні рекомендації і запитання, які надходять від безпосередніх користувачів (тобто зворотний зв'язок) з метою удосконалення результатів забезпечення процесу реалізації механізмів регулювання інформаційної сфери.

M-1 – потреба в реалізації механізмів регулювання інформаційної сфери. Статистична інформація, яка характеризує стан інформаційної сфери;

M-2 – інформаційно-аналітичне наповнення процесу реалізації механізмів регулювання інформаційної сфери. Цей процес виконують перед або ж одночасно з процесом реалізації механізмів регулювання інформаційної сфери.

I-1 – апаратні засоби, інноваційне програмне забезпечення та інше. Апаратні засоби включають персональне програмне забезпечення, комп'ютери, канцелярські товари тощо;

I-2 – державні службовці процесу забезпечення реалізації механізмів регулювання інформаційної сфери (посадові особи державної інформаційної політики);

I-3 – працівники органів державної влади й інші зацікавлені особи. Іншими зацікавленими особами також можуть бути представники відповідних економічних агентів інформаційної сфери (наприклад підприємств, які виробляють інформаційну продукцію).

C-1 – інформація про стан та тенденції реалізації механізмів регулювання інформаційної сфери. Така інформація є вихідною для використання в інших процесах а саме: щодо створення аналітичних матеріалів, відповідних звітів тощо;

C-2 – проєкти відповідних нормативних документів орієнтованих на удосконалення механізмів регулювання інформаційної сфери. Результати процесу реалізації механізмів регулювання інформаційної сфери.

Коротко опишемо проміжні значення входів (управління) та виходів, позначених стрілками на побудованій нами діаграмі моделі (рис. 4.4):

Директиви на управління процесом В-2 (В-3, В-4, В-5). Це є одночасно обмежувальна та управлінська інформація. Результати щодо прийняття рішень суб'єктами реалізації механізмів регулювання інформаційної сфери; вихід «Інформація про реалізацію процесу В-2 (В-3, В-4, В-5)». Така описова інформація насамперед надходить від кожного із підпроцесу забезпечення процесу реалізації механізмів регулювання інформаційної сфери. На її основі відповідно приймають рішення про припинення виконання певного підпроцесу і переходу до наступного;

Так, інформація щодо реалізації процесу В-2, орієнтована на забезпечення процесу реалізації механізмів регулювання інформаційної сфери й передбачає формування необхідного організаційно-інституційного механізму, адже базисом для розвитку є саме інституційне середовище;

Інформація про реалізацію процесу В-3 орієнтована на забезпечення прав людини та громадянина на своєчасний вільний доступ до інформаційних ресурсів, необхідних для їх розвитку, доступ до них різних груп населення; сприяння зростання добробуту населення і підтримка освітніх інновацій, можливості подолання інформаційної асиметрії; імплементація соціально-економічних новацій та нових прийнятних технологій для удосконалення інформаційної продукції; забезпечення захисту навколишнього природного середовища;

Інформація щодо процесу В-4 є політикою держави в інформаційній сфері та включає: дотримання конституційних прав й свобод людини та громадянина; якісне інформаційне забезпечення функціонування державних органів влади; підтримка розвитку сучасних інформаційних технологій; сприяння захисту інформаційних ресурсів від різного несанкціонованого доступу;

Інформація щодо процесу В-5 передбачає насамперед залучення відповідних механізмів на макро- мікро рівнях: нормативно-правове, фінансове і організаційно-інституційне забезпечення, та стійкий розвиток міжнародного співробітництва.

Результати проведеного аналізу процесу реалізації механізмів державного регулювання інформаційної сфери полягають у наступному: основними суб'єктами реалізації механізмів регулювання інформаційної сфери є відповідні органи державної влади; суб'єкти реалізації механізмів регулювання інформаційної сфери за впливом на її склад поділяються на прямі та опосередковані; спроможність та ефективність дотримання обов'язків та завдань основними суб'єктами реалізації механізмів регулювання інформаційної сфери визначається наявними ресурсами і якісною нормативною базою; проблемність соціально-економічних взаємовідносин суб'єктів і об'єктів механізмів регулювання інформаційної сфери та засобів його реалізації насамперед потребує постійного аналізу.

Отже, основними принципами удосконалення механізмів регулювання інформаційної сфери є такі: знаходження балансу інтересів кожного громадянина, суспільства та держави в процесі реалізації механізмів регулювання інформаційної сфери, що передбачає безпосередню участь громадських організацій та громадян у контролі за діяльністю відповідних суб'єктів державного регулювання, насамперед за реалізацією державою прав та свобод громадян на інформацію; комплексне нормативно-правове регулювання суспільно-політичних відносин в інформаційній сфері, що передбачає ідентифікацію усієї сукупності таких відносин, формування та реалізацію механізмів регулювання інформаційної сфери як важливої складової державної інформаційної політики і політики розвитку України загалом; узгодженість дій між центральним та місцевими органами державної влади у сфері нормативно-правового забезпечення реалізації механізмів регулювання інформаційної сфери, що передбачає організацію такої діяльності на засадах пріоритету компетенції відповідних центральних

органів влади, в інформаційній сфері й повноти влади на рівні місцевих органів; розвиток та застосування норм міжнародного права, що передбачає активну і узгоджену діяльність центральних органів державної влади з їх активною участю у розробці відповідних міжнародних документів, які стосуються інформаційної сфери.

У свою чергу, основними напрямками удосконалення реалізації механізмів регулювання інформаційної сфери є: дотримання конституційних прав та свобод, щодо вільного отримання інформаційної продукції будь-яким законним способом, забезпечувати гарантію свободи масової інформації і заборони цензури, тим самим не допускати обігу тієї інформаційної продукції, яка загострює національні, расові або релігійні конфлікти й ворожнечі; інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності державних органів влади, що передбачає розширення можливостей ЗМІ щодо своєчасного і максимально повного доведення достовірної актуальної інформації до відома всіх без винятку громадян, сприянні накопичення, збереження і ефективного використання інформаційних ресурсів держави; розвиток інноваційних інформаційно-комунікаційних технологій, що ґрунтується на важливості й перспективності впровадження електронного врядування, удосконалювати національну індустрію інформаційних послуг та підвищувати результативність використання інформаційного потенціалу, сформованого за рахунок ресурсів державного бюджету, сприяти розвитку виробництва в Україні нових засобів інформатизації, відповідно телекомунікації і зв'язку, проводити державну підтримку розробок у цій сфері; забезпечувати захист інформаційних ресурсів від так званого несанкціонованого доступу, тим самим підвищуючи рівень інформаційної безпеки систем органів влади, фінансово-кредитної і банківської сфер, виробничо-господарської діяльності, активізацію розвитку виробництва апаратних та програмних засобів для захисту інформації й методів контролю за їх результативністю.

ВИСНОВКИ

1. Проведений аналіз теоретичних засад функціонування інформаційної сфери як об'єкта державного регулювання дав змогу констатувати, що його розвиток перебуває під впливом сучасних інформаційних і телекомунікаційних технологій на соціальну структуру, культуру, економіку, право й загалом державу. Саме такому процесу властивим є формування соціально-економічного простору нового типу в результаті становлення сфери знань і розвитку інформаційних та комунікаційних технологій. Визначено, що інформаційна сфера, як об'єкт державного регулювання представляє собою систему соціально-економічних, організаційно-інституційних, нормативно-правових відносин щодо купівлі-продажу якісних інформаційних продуктів й послуг, які є насамперед результатом інтелектуальної діяльності. Під державним регулюванням інформаційної сфери запропоновано розглядати узгоджену діяльність уповноважених державних та квазідержавних органів, їх посадових осіб в межах правових та етичних норм, спрямовану на створення умов для діяльності учасників інформаційних та інформаційно-інфраструктурних відносин з метою забезпечення доступу кожної людини у будь-який час до достовірної інформаційної продукції, необхідної для її всебічного розвитку та суспільства загалом.

2. Міждисциплінарний джерелознавчий аналіз наукової літератури, нормативно-правових документів з теми дисертації довів, що не існує єдиної, цілісної і всеохоплюючої теорії, яка пояснювала б усі аспекти механізмів державного регулювання інформаційної сфери. Увага як вітчизняних, так і зарубіжних вчених акцентується на проблемах методологічного забезпечення функціонування інформаційної сфери, особливостях діяльності інформаційних служб регіонів тощо, що дозволило виокремити 4 підходи до їх характеристики: функціонально-процесний (механізми державного регулювання інформаційної сфери орієнтовані на створення, переробку та споживання інформації); структурний (механізми впливають, як на

інформаційну сферу загалом, так й сферу інформаційного забезпечення інших секторів національного господарства забезпечуючи безпосередньо виробничу фазу інформаційної індустрії так й інформаційний ринок); цілеорієнтований (необхідність формування та реалізації механізмів в єдиному інформаційному просторі, який формується державою і суспільством у контексті інтеграції до цілісного Європейського інформаційного простору забезпечуючи водночас національну інформаційну безпеку); інституційний (механізми державного регулювання інформаційної сфери розглядаються, як діяльність державних та громадських органів, орієнтованих на формування та використання інформаційних ресурсів, інформаційної інфраструктури, суб'єктів, які здійснюють оборот інформації, а саме її створення, поширення, зберігання, використання й знищення, забезпечуючи цей оборот).

3. На основі аналізу сучасних дослідницьких підходів до регулювання інформаційної сфери, доведено, що базовими механізмами державного регулювання інформаційної сфери доцільно вважати такі: нормативно-правовий, організаційно-інституційний, соціально-комунікаційний. Нормативно-правовий механізм представляє собою сукупність правових засобів, на основі яких держава здійснює вплив на інформаційну сферу в бажаному напрямку та включає: державну інформаційну політику; законодавство; методи і способи регулювання; правовідносини у інформаційній сфері та ін. Організаційно-інституційний механізм розглядається, як процес регламентування внутрішньо та зовнішньо орієнтованих зв'язків у інформаційній сфері, що дозволяє досягти стійкості системи взаємовідносин між суб'єктами апарату управління та суспільством шляхом регулювання відносин між учасниками системи державного регулювання та внутрішнім й зовнішнім середовищами, насамперед: планування; структурна організація; інформаційно-аналітична робота і контроль; забезпечення розвитку інформаційної діяльності тощо. Соціально-комунікаційний механізм державного регулювання інформаційної сфери

розглядається, як процес інформаційного обміну між органами державної влади, суб'єктами інформаційної сфери та суспільством загалом, обумовлюючи сукупність конкретних ситуацій, соціально значимих оцінок, комунікативних сфер та норм спілкування, які прийняті у суспільстві. Ідентифіковані фактори, які впливають на функціонування механізмів державного регулювання інформаційної сфери в Україні: нестабільність політичної ситуації в країні; неефективність фінансово-економічної діяльності органів державної влади; порушення морально-етичних норм щодо використанні інформації; неефективність системи взаємодій із міжнародними організаціями й експертами у інформаційній сфері; незадовільний рівень електронного урядування у державному управлінні та інші.

4. Обґрунтовано, що особливість зарубіжних моделей регулювання інформаційної сфери в тому, що здебільшого вони базуються на спроможностях держави та ринку, скоординованості дій суб'єктів та об'єктів регулювання для використання переваг, що надають сучасні інформаційно-комунікаційні технології для соціально-економічного розвитку країни. Загальною тенденцією є поступова уніфікація правил регулювання як в рамках регіональних об'єднань, так і міжнародних організацій. Не дивлячись на прийняття в рамках СНД Стратегії співробітництва держав-учасниць цього об'єднання в розбудові і розвитку інформаційного суспільства, очікувані результати не повною мірою відображають прогрес в розбудові інформаційної сфери і зосереджуються переважно на досягненні прогресу на макрорівні, а макрорівень практично виключений. Враховуючи глобалізаційний курс України на зближення з Європою, орієнтація на досвід ЄС щодо регулювання інформаційної сфери є стратегічно важливим завданням. Представлені теоретико-прикладні положення мають бути реформовані в моделі автоматизації реалізації адміністративних послуг, які слугують базисом для моделі електронного урядування. Доведено, що архітектура адміністративних процедур повинна формуватися враховуючи

існуючу архітектуру органів державної влади та громадськості влади у їх тісній взаємодії, що дозволить забезпечити результативність організації системи е-урядування.

5. Визначено, що в умовах розвитку інформаційного суспільства проблемним залишається реалізація заходів щодо забезпечення державної підтримки, яка на основі фінансово-економічних і нормативно-правових важелів повинна стимулювати інформаційну сферу через прийняття відповідних законів та нормативних документів у напрямку інформатизації, організації процесу сертифікації програмних продуктів, впровадження інформаційних технологій. Систематизовано законодавчі акти, норми, положення, які регламентують різні аспекти досліджуваної сфери, проведено їх аналіз щодо наявності системних вад і консолідації на даній основі загальних нормативно-правових норм у єдиний комплексний базовий документ, який повинен бути позбавлений існуючих на сьогодні суперечностей і прогалин. Запропоновано розробити спільний наказ Міністерства культури та інформаційної політики України, Міністерства цифрової трансформації України, МВС України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України «Про основи інституційно-правового забезпечення регулювання інформаційної сфери в Україні». До основних завдань регулювання інформаційної сфери у рамках такого нормативно-правового акту належать: захист інформаційного суверенітету держави (насамперед національного інформаційного простору з відповідним інформаційним ресурсом та системи формування суспільної свідомості) в умовах глобалізації інформаційних процесів; забезпечення достатнього рівня інформаційної достатності для своєчасного й ефективного прийняття рішень органами державної влади, суб'єктами господарювання та громадянами; реалізація гарантованих Конституцією України інформаційних прав та свобод громадян, всього суспільства і держави.

6. Встановлено, що шлях України до становлення інформаційної сфери має бути орієнтований на врахування ціннісних стереотипів поведінки

людей, які насамперед відповідають культурно-історичним традиціям та вимогам суспільного розвитку для забезпечення розвитку інформаційної сфери в Україні на засадах зміцнення інститутів громадянського суспільства, практичне забезпечення права громадян на своєчасне одержання, поширення та використання інформації, розширюючи цим самим можливості для саморозвитку кожної особистості. Проведено класифікацію соціально-комунікаційних механізмів взаємодії держави та суспільства в інформаційній сфері за такими групами: за рівнями управління та масштабами комунікацій; за характером та складом суб'єктів механізму; за структурно-функціональною характеристикою. Визначено, що найбільш проблемним питанням функціонування соціально-комунікаційних механізмів взаємодії держави та суспільства в інформаційній сфері є законодавство України щодо участі представників громадськості в діяльності органів державної влади, адже відсутнє дієве нормативно-правове поле, яке б регламентувало участь суспільства в процесі прийняття відповідних рішень на рівні держави й конкретизував механізми своєчасного і достовірного доступу до інформації в такому процесі.

7. Оцінено стан державного регулювання інформаційної сфери в Україні, ідентифіковано причини, який стримують його покращення, а саме: фінансово-економічна криза, яка спричинює недостатню державну підтримку проектів у сфері інформатизації; недостатня надійність та потужність мереж зв'язку і телекомунікацій; відсутність цільового характеру для виробництва обчислювальної техніки та інше. Визначені тенденції державного регулювання інформаційної сфери дали змогу виокремити завдання, які потребують нагального вирішення: розробка системи стандартів, які мають бути гармонізовані із міжнародними, для ефективного впровадження нових інформаційних технологій; вдосконалення механізму щодо захисту авторських прав; забезпечення інформаційної безпеки, організація контролю за її рівнем, захистом персональних даних тощо; формування та використання інформаційних ресурсів; розвиток національної індустрії

програмного забезпечення; обмін електронною інформацією; ведення електронного документообігу; сертифікація засобів інформатизації й передачі даних. Сформульовано пропозиції щодо формування та реалізації концепції розвитку інформаційної сфери на засадах поглиблення взаємодії інститутів державного управління із різними інституціями громадянського суспільства з метою протидії тероризму, різним комп'ютерним злочинам, поширенню пропаганди, різного роду насильства, яке спонукає розгортання соціальних конфліктів в державі.

8. Визначено пріоритетні напрями системи державного регулювання інформаційної сфери в Україні у контексті забезпечення її інтеграції до міжнародного інформаційного простору, а саме: формування та розвиток збалансованої інфраструктури інформаційної сфери; формування соціально-економічних та правових умов для забезпечення залучення недержавного фінансування інформаційної сфери; участь приватних суб'єктів господарювання в організації, процесу управління й понесення відповідальності за розвиток інформаційної сфери; забезпечення рівності доступу до бюджетних ресурсів у процесі функціонування інфраструктури інформаційної сфери; забезпечення рівноправних умов для організації діяльності суб'єктів господарювання всіх форм власності у інформаційній сфері та в при формуванні її інфраструктури; ідентифікація принципів забезпечення державної підтримки інноваційного розвитку інформаційної сфери; фінансування інформаційних інновацій у розрізі державних пріоритетів розвитку інформаційної сфери; забезпечення контролю за відповідальністю й використанням бюджетних ресурсів, наданих для розробки інформаційних інновацій. Обґрунтовано, що засади державного регулювання інформаційної сфери в Україні в сучасних умовах, ґрунтуються на конституційній моделі розвитку України й передбачають: державну підтримку інформаційної сфери на основі проектного підходу; перехід від традиційних видів діяльності до комплексного інформаційного обслуговування; уникнення дублювання розробок; формування баз даних для результативності залучення інвестицій.

9. Доведено необхідність удосконалення механізмів державного регулювання інформаційної сфери в Україні в сучасних умовах, що забезпечує напрями активізації виробників інформаційної продукції, розвиток національного господарства й соціально-економічної системи загалом, вдосконалення методів господарювання, генерування інновацій, а також доступність і якість інформаційної продукції для суспільства враховуючи національні інтереси та їх захист. Сформовано науковий підхід до удосконалення механізмів державного регулювання інформаційної сфери в Україні, в основі якого лежить модель управління IDEF0, яка враховує зв'язки між відповідними складовими інформаційного середовища, дає можливість використання законодавчих, адміністративних та економічних інструментів державного регулювання у контексті задоволення соціально-економічних інтересів громадян, держави, суспільства й виробників інформаційної продукції з метою визначення ключових цілей механізмів через ефективну реалізацію інформаційної політики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аведян Л. Й. Державне регулювання сфери сучасних інформаційних технологій та інновацій: закордонний досвід. Актуальні проблеми державного управління. 2017. № 2. С. 171 - 176.
2. Автономов В. С. Модель человека в экономической науке / В. С. Автономов. СПб. : Экономическая школа, 1998. С. 83.
3. Адміністративне право України. Академічний курс: Підруч. : У двох томах: Том 1. Загальна частина / Ред. колегія: В.Б. Авер'янов (голова). К.: Видавництво „Юридична думка”, 2004. 584 с.
4. Адміністративне право України: Підручник/ Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, О. В. Дяченко та ін.; За ред. Ю. П. Битяка. К. : Юрінком Інтер, 2005. 544 с.
5. Актуальні проблеми прогнозування поведінки складних соціально-економічних систем: Монографія / За ред. О.І.Черняка, П. В. Захарченка. Бердянськ: Видавець Ткачук О.В., 2016. 512 с.
6. Англо-русский словарь / Под ред. В. К. Мюллера. М., 1985. 864 с.
7. Арістова І. В. Державна інформаційна політика та її реалізація в діяльності органів внутрішніх справ України: організаційно-правові засади: Дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / Нац. ун-т внутр. справ. Х., 2002. 476 с.
8. Арістова І. В. Еволюційний розвиток поняття «інформаційна сфера». Вісник Національного університету внутрішніх справ. 2005. Вип. 31. С. 239 – 245
9. Арістова І. В. Органи державного управління інформаційною сферою: концепція розвитку. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2004. Вип. 25. С. 287 - 292.
10. Атаманчук Г. В. Теория государственного управления: курс лекцій / Г.В. Атаманчук. [изд. 2-е, дополн.]. М.: Омега-Л, 2004. с. 103
11. Афанасьев В. Г. Социальная информация / В. Г. Афанасьев. М. : Наука, 1994. 201 с.

- 12.Бабанін О. Статистика розвитку ІТ-ринку в США, Україні й світі. Статистика України. 2013. № 1. С. 22 – 28.
- 13.Багдасарян А. Поняття інформаційної сфери в системі державного управління Наукові праці МАУП, 2010, вип. 1(24), с. 213-218.
- 14.Базилевич В. Д. Метафізика економіки / В. Д. Базилевич, В. В. Ильин. 2-е изд. испр. и доп. К. : Знання, 2010. 925 с.
- 15.Бальцерович Л. Соціалізм, капіталізм, перетворення: пер. з польськ. / Л. Бальцерович. К. : Каравела, 2000. С. 106.
- 16.Баранов О. А. Інформаційне право України: стан, проблеми, перспективи. К.: Вид. дім “Софт-Прес”, 2005. 316 с.
- 17.Баранов О. А. Правове забезпечення інформаційної сфери : Теорія, методологія і практика / О. А. Баранов. К. : Едельвейс, 2014. 434 с.
- 18.Бардиш Г. О. Проблеми трансформації і реструктуризації української економіки в напрямі соціальної спрямованості / Г. О. Бардиш. Львів : Львів. банків ін-т, 2006. 480 с.
- 19.Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації / Ф. С. Бацевич. К. : Довіра, 2007. 205 с.
- 20.Бачило И. Л. Информационное право: основы практической информатики: Учеб. пособие. М.: Юринформцентр, 2001. 352 с.
- 21.Бачило И. Л., Лопатин В. Н., Федотов М. А. Информационное право / Под ред. Б. Н. Топорнина. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001. 789 с.
- 22.Белл Даниел. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования. Перевод с англ. М.: Academia, 1999.956 с.
- 23.Беляков К. И. Управление и право в период информатизации. Монография / Национальная академия внутренних дел Украины. К. : Изд-во „КВІЦ”, 2001. 307 с.
- 24.Березовець Л. В. Інституційне забезпечення – фундаментальна передумова побудови та розвитку інформаційного суспільства. Інформаційне суспільство. Шлях України. К., 2004. 290 с. С. 78 - 87.

- 25.Бешелев С. Д. Экспертные оценки / С. Д. Бешелев, Ф. Г. Гурвич. М. : Наука, 1973. 160 с.
- 26.Білорус О. Г. Економічна глобалістика. Світ-система глобалізму / О. Г. Білорус. К. : Ун-т «Україна», 2016. 533 с.
- 27.Бобнева М. И. Социальные нормы и регуляция поведения / М. И. Бобнева. М., 1978.
- 28.Богомолова Н. Н. Социальная психология печати, радио и телевидения / Н. Н. Богомолова. М. : Изд-во МГУ, 1991. 127 с.
- 29.Бондаренко Н. Ф. Моделирование продуктивности агроэкосистем / Н. Ф. Бондаренко. Л., 1982.
- 30.Бортніков В. І. Політична участь і демократія: українські реалії: Моногр. Луцьк: РВВ „Вежа” Волин. держ. ун-ту ім.. Лесі Українки, 2007. 524 с.
- 31.Брижко В., Цимбалюк В., Швець М. Юридичні та організаційні аспекти розбудови системної інформатизації в Україні. Правова інформатика. 2005. № 1. С. 16 - 29.
- 32.Бритков В. Б., Дубовский С. В. Информационные технологии в национальном и мировом развитии. Общественные науки и современность. 2000. №1 С. 146 - 150
- 33.Бурило Ю. П. Інформаційна сфера як сфера господарювання : Теоретично-правовий аспект / Ю. П. Бурило. Правова інформатика. 2012. № 4 (36). С. 18 – 28.
- 34.Бурило Ю. П. Організаційно-правові питання державного управління в інформаційній сфері : Дис... канд. юрид. наук: 12.00.07/ ДВНЗ “Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана”. К., 2008. 222 арк.
- 35.Бурило Ю. П. Удосконалення інституційних засад державного управління інформаційною сферою в контексті сучасних тенденцій розвитку інформаційного суспільства. Європейська наука ХХІ століття: стратегія і перспективи розвитку – 2006. Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції (22 – 31 травня 2006 року).Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2006. Т.18. 88 с. С. 42-52.

36. Бухатий О., Радченко О., Головченко Г. Україна медійна: на порозі інформаційної революції: монографія. К.: [Видавець СВС Панасенко], 2015. 208 с.

37. Бухатий О. Є. Конституційно-правові засади державного управління в інформаційній сфері: цілі, завдання, функції та існуючі протиріччя. Актуальні проблеми державного управління. 2009. № 2. С. 394-403.

38. Бухатий О. Є. Взаємодія органів державної влади та ЗМІ в умовах демократичного реформування українського суспільства: Дис... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02/ ХарPI НАДУ при Президентові України. Х., 2010. 180 арк.

39. Валігура К. Механізм правового регулювання: методологічний аспект. Visegrad journal on human rights. 2016. № 2/1. С. 17-22.

40. Вартанова Е. Л. Северная модель: государство всеобщего благоденствия? Национальные модели информационного общества / Отв. ред. и сост. Е. Л. Вартанова, науч. ред. Н. В. Ткачева. М.: ИКАР, 2004. С. 83 - 112.

41. Великий тлумачний словник сучасної української мови; [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2007. с. 1511

42. Вершинин М. С. Политическая коммуникация в информационном обществе. СПб: Изд-во Михайлова В. А., 2001. 253 с.

43. Вершинская О. Н. Существующие модели построения информационного общества. Информационное общество. 1999. № 3.

44. Винер Н. Кибернетика и общество. М., 1958. 346 с.

45. Войтик Е. А. Спортивная медиакоммуникация в России в начале XXI века / Е. А. Войтик ; науч. ред. Б. Я. Мисонжников. Томск : Издательский Дом ТГУ, 2013. 240 с.

46. Волокитин А. В., Курносков И. Н. Роль государства в развитии информационного общества. Развитие информационного общества в России. Т. 1 : Теория и практика. Сборник статей под ред. Н.В. Борисова и Ю. Е. Хохлова. СПб: Изд-во Санкт-Петербургского университета, 2001. С. 19-38.

47. Всесвітній саміт з питань інформаційного суспільства : підсумкові документи (Женева 2003 – Туніс 2005) ; пер. Ю. Пероганич. Київ : ДП «Зв'язок», 2006. 131 с.

48.Гаврилюк О. В. Обґрунтування вибору інтеграційного вектора України в умовах глобальної нестабільності. Теоретичні та прикладні питання економіки. 2014. Вип. 2. С. 22 – 30.

49.Гасанов С. С. Фінансування структурних зрушень та інноваційної модернізації. Фінанси України. 2014. № 5. С. 20 – 28.

50.Геєць В. М. Інноваційні перспективи України / В. М. Геєць, В. П. Семиноженко. Х. : Константа, 2006. 272 с.

51.Геєць В. М. Інститути соціалізації в Україні та країнах ЄС : тенденції розвитку та ключові відмінності. Суспільні трансформації: міждисциплінарний аспект, 2011, № 3 , с. 7 - 34

52.Глушков В. М. Основы безбумажной информатики. М. : Наука, 1982. 327с.

53.Горовий В. М. Особливості розвитку соціальних інформаційних баз сучасного українського суспільства / В. М. Горовий. К. : НБУВ, 2005. 300 с.

54.Горстко А. Б. Методы управления эколого-экономическими / А. Б. Горстко, Ю. А. Домбровский, Ф. А. Сурков. М., 1985.

55.Господарський кодекс України URL: <http://www.rada.gov.ua>

56.Гражевська Н. І. Еволюція сучасних економічних систем. Н. І. Гражевська. К. : Знання, 2011. 286 с.

57.Гречихин А. А. Культура — книга — читатель / А. А. Гречихин, Р. Рахманалиев, Р. А. Чмонина. Фрунзе : Кыргызстан, 1986. 364 с.

58.Гречко Т. К. Удосконалена методика комплексної оцінки державних службовців : констатуючий експеримент. Проблеми сучасного державного управління : зб. наук. праць. Донецьк : ДонДУУ, 2011. Т. XII. С. 40 – 49.

59.Гречко Т. К. Управление социальными проектами как составляющая профессиональной деятельности государственных служащих. Научные труды Академии управления при Президенте Республики Беларусь. Минск : Акад. упр. при Президенте Респ. Беларусь, 2014. Вып. 16 : в 2 ч. Ч. II. Государственное управление. Право. С. 33 - 41.

60.Гриценко А. А. Институциональная архитектура и динамика экономических преобразований / под ред. А. А. Гриценко. Х. : Форт, 2008. 928 с.

61. Гриценко О. В. Проблеми державного управління у сфері розвитку інформаційного суспільства в Україні. Економіка та держава. 2011. № 10. С. 126 - 128.

62. Грубінко В., Степанюк А. Від антропоцентризму – до біоцентризму. Вісник АН України. 2002 . С.39 - 43

63. Гурковський В. І. Проблемні аспекти реалізації основних напрямів державної політики в інформаційній сфері у контексті сучасних викликів. Public management. 2017. № 2. С. 101 - 107.

64. Гурне Б. Державне управління / Б. Гурне. К. : Основа, 1993. 164 с.

65. Гуссерль Э. Избранные работы / Э. Гуссерль ; сост. В. А. Куренной. – М. : Издательский дом «Территория будущего», 2005. – 464 с.

66. Деннис Э. Беседы о масс-медиа / Э. Деннис, Д. Меррилл. [3-е междунар. изд.]. М. : Вагриус, 1997. 384 с.

67. Державне управління : словник-довідник / [уклад. : В. Д. Бакуменко та ін.; за заг. ред. В. М. Князева, В. Д. Бакуменка]. К. : Вид-во УАДУ, 2002. 228 с.

68. Державне управління в Україні: наукові, правові, кадрові та організаційні засади. Навч. посіб. / Академія правових наук України. Київський регіональний центр; Українська Академія держ. управління при Президентові України. Кафедра держ. управління і менеджменту; Хмельницький ін-т регіонального управління та права; Н.Р. Нижник (заг. ред.), В. М. Олуйко (заг. ред.). Л. : Видавництво „Львівська політехніка”, 2002. 352 с.

69. Державне управління: Навч. посіб. / А. Ф. Мельник, О. Ю. Оболенський, А. Ю. Васіна, Л. Ю. Гордієнко; За ред. А. Ф. Мельник. К. : Знання-Прес, 2003. 343 с.

70. Динаміка використання Інтернет в Україні: лютий-березень 2016: прес-реліз / [підготувала Н. Харченко]. Retrieved from : <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=621&page=2>

71. Діяльність суб'єктів господарювання. 2016 : стат. зб. / за ред. М. С. Кузнецової. К. : Державна служба статистики України, 2017. С. 93

72. Діяльність суб'єктів господарювання. 2017 : стат. зб. / за ред. М. С. Кузнєцової. К.: Державна служба статистики України, 2018. С. 19.

73. Доронін І. М. Баланс між реалізацією функції забезпечення державної безпеки та дотриманням прав і свобод людини в інформаційній сфері. Інформація і право. 2012. № 2. С. 176 - 181.

74. Драгомирецька Н. М. Комунікативна діяльність в державному управлінні : теоретико-методологічний аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра наук з держ. упр. : спец. 25.00.01 «Теорія та історія державного управління» / Н. М. Драгомирецька. К., 2007. 36 с.

75. Дрешпак В. М. Прес-служба установи, організації, підприємства : [навч. посіб.] / В. М. Дрешпак. Дніпропетровськ : Журфонд, 2006. 124 с.

76. Друк В. В. Практичні аспекти реалізації основних напрямів державної політики в інформаційній сфері. Інвестиції : практика та досвід. 2017. № 17. С. 103 - 105.

77. Дьяченко Я. Я. Розвиток організаційно-методичного забезпечення активізації інвестиційної діяльності в Україні. Наукові праці НДФІ. 2017. № 3. С. 97 – 110.

78. Е-будущее и информационное право / В. М. Брыжко, В. С. Цимбалюк, А. А. Орехов, О. Н. Гальченко.; Под ред. Р. А. Калюжного, М. Я. Швеца. К. : Интеграл, 2002. 263 с.

79. Економіка України : Стратегія і політика довгострокового розвитку / за ред. В. М. Гейця. К. : Ін-т екон. прогнозів. ; Фенікс, 2003. 1008 с.

80. Євдоченко О. Л. Система державного захисту національних інтересів України в інформаційній сфері. Державне будівництво. 2009. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2009_1_40

81. Євдоченко О. Л. Система державного захисту національних інтересів України в інформаційній сфері. Державне будівництво. 2009. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2009_1_40

82. Єрохін С. А. Структурна трансформація національної економіки (теоретико-методологічний аспект) / С. А. Єрохін. К. : Світ знань, 2002. 528 с.

83.Єфименко Т. І. Реформування та уніфікація інформаційного простору ділової активності. Економіка України. 2017. № 5-6. С. 78 – 89.

84.Загальна кількість користувачів інтернету збільшилась в Україні за рік на 5% [Електронний ресурс] // Detector.Media. 2017. 3 жовт. Режим доступу : <https://detector.media/rinok/article/130543/2017-10-03-zagalna-kilkist-koristuvachiv-intern>

85.Загальна теорія держави і права: Підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закладів освіти / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого; За ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. Х. : “Право”, 2002. 432 с.

86.Закон України "Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки"

87.Закон України "Про систему Суспільного телебачення і радіомовлення України" Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1997, N 45, ст. 284.

88.Закон України “Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів” від 23 вересня 1997 р. № 540/97-ВР. Відомості Верховної Ради. 1997. № 50. ст. 302.

89.Закон України “Про державну таємницю” від 21 січня 1994 р. № 3855-XII. Відомості Верховної Ради. 1994. № 16. Ст. 93

90.Закон України “Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні” від 16 листопада 1992 р. № 2782-XII// Відомості Верховної Ради. 1993. № 1. Ст. 1.

91.Закон України “Про інноваційну діяльність” від 04 липня 2002 р. № 40-IV. Відомості Верховної Ради. 2002. № 36. Ст. 266.

92.Закон України “Про інформацію” від 02 жовтня 1992 р. № 2657-XII. Відомості Верховної Ради. 1992. № 48. Ст. 650.

93.Закон України “Про Кабінет Міністрів України” від 7 жовтня 2010 р. № 2591 VI// Відомості Верховної Ради України. 2011. № 9. Ст. 58.

94.Закон України “Про Концепцію Національної програми інформатизації” від 04 лютого 1998 р. № 75/98-ВР. Відомості Верховної Ради. 1998. № 27 28. Ст. 182.

95. Закон України “Про місцеве самоврядування в Україні” від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР // Відомості Верховної Ради. 1997. № 24. Ст. 170.

96. Закон України “Про місцеві державні адміністрації” від 09 квітня 1999 р. № 586-XIV// Відомості Верховної Ради. 1999. № 20-21. Ст. 190.

97. Закон України “Про науково-технічну інформацію” від 25 червня 1993 р. № 3322-XII. Відомості Верховної Ради України. 1993. Ст. 345.

98. Закон України “Про Національну програму інформатизації” від 04 лютого 1998 р. № 74/98-ВР. Відомості Верховної Ради. 1998. № 27-28. Ст. 181.

99. Закон України “Про основи національної безпеки України” від 19 червня 2003 р. № 964-IV. Відомості Верховної Ради. 2003. № 39. Ст. 351.

100. Закон України “Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації” від 23 вересня 1997 р. № 539/97-ВР. Відомості Верховної Ради. 1997. № 49. Ст. 299.

101. Закон України “Про радіочастотний ресурс України” від 01 червня 2000 р. № 1770-III(в редакції Закону від 24 червня 2004 р. № 1876-IV). Відомості Верховної Ради. 2000. № 36. Ст. 298.

102. Закон України “Про Раду національної безпеки і оборони України” від 05 березня 1998 р. № 183/98-ВР. Відомості Верховної Ради. 1998. № 35. Ст. 237.

103. Закон України “Про Службу безпеки України” від 25 березня 1992 р. № 2229-XII// Відомості Верховної Ради. 1992. № 27. Ст. 382.

104. Закон України “Про телебачення і радіомовлення” від 21 грудня 1993 р. № 3759-XII(в редакції Закону від 12 січня 2006 р. № 3317-IV). Відомості Верховної Ради. 1994. № 10. Ст. 43.

105. Закон України “Про телекомунікації” від 18 листопада 2003 р. № 1280-IV// Відомості Верховної Ради. 2004. № 12. Ст. 155.

106. Закон України „Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів” від 23 вересня 1997 року N 540/97-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1997. N 50. Ст. 302.

107. Закон України „Про захист суспільної моралі” від 20 листопада 2003 р. № 1296-IV. Відомості Верховної Ради. 2004. № 14. Ст. 192.

108. Закон України «Про видавничу справу» від 05.06.1997 р. № 318/97-ВР (ост. зміни: 19.07.2017) URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/318/97-%D0%B2%D1%80/page>

109. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення системи державного управління у книговидавничій сфері» від 28.01.2016 р. № 954-VIII (ост. зміни: 06.11.2016) URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/954-19>

110. Закон України «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України» від 23 лютого 2006 року N 3475-IV. Відомості Верховної Ради. 2006. № 30. Ст. 258.

111. Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» № 2783-XII від 16. 11. 92 р. // Відомості Верховної Ради України. 1993. № 1. С. 1. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2782-12>.

112. Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» № 851-IV від 22. 05. 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. 2003. № 36. С. 275. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/851-15>.

113. Закон України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» № 80 / 94-ВР від 05. 07. 1994 р. // Відомості Верховної Ради України. 1994. № 31. С. 286. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80/94-%D0%B2%D1%80>.

114. Закон України «Про захист персональних даних» № 2297-VI від 01. 06. 2010 р. // Відомості Верховної Ради України. 2010. № 34. С. 481. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2297-17>.

115. Закон України «Про інформаційні агентства» від 28.02.1995 р. № 74/95-В (ост. зміни: 21.05.2015) URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/74/95-%D0%B2%D1%80>

116. Закон України «Про інформаційно-аналітичне забезпечення у сфері соціального захисту населення» (проект) № 6046 від 16. 08. 2004 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=6046&skl=5.

117. Закон України «Про інформацію» № 2657-ХІІ від 02. 10. 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. 1992. № 48. С. 650. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.

118. Закон України «Про кінематографію» від 13.01.1998 р. № 9/98-ВР (ост. зміни: 26.04.2017). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/9/98-%D0%B2%D1%80>

119. Закон України «Про науково-технічну інформацію» № 3322-ХІІ від 25. 06. 1993 р. // Відомості Верховної Ради України. 1993. № 33. С. 345. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3322-12>.

120. Закон України «Про Національний архівний фонд та архівні установи» від 24 грудня 1993 р. N 3814-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1994. N 15. Ст.86

121. Закон України «Про Національну програму інформатизації» № 74 / 98-ВР від 04. 02. 1998 р. // Відомості Верховної Ради України. 1998. № 27–28. С. 181. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80>.

122. Закон України «Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення» № 538 / 97-ВР від 23. 09. 1997 р. // Відомості Верховної Ради України. 1997. № 48. С. 296. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/538/97-%D0%B2%D1%80>.

123. Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні у 2007-2015 роки» № 537-V від 09. 01. 2007 р. // Відомості Верховної Ради України. 2007. № 12. С. 102. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/537-16>.

124. Закон України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації» № 539 / 97-ВР від 23. 09. 1997 р. // Відомості Верховної Ради України. 1997. № 49. С. 299. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/539/97-%D0%B2%D1%80>.

125. Закон України «Про професійно-технічну освіту» № 103/98-ВР від 10. 02. 1998 р. // Відомості Верховної Ради України. 1998. № 32. Ст. 215. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/103/98-%D0%B2%D1%80>.

126. Закон України «Про публічі закупівлі» від 25.12.2015 р. № 922-VIII (ост. зміни: 27.01.2018). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/922-19>

127. Закон України «Про соціальний діалог в Україні» № 2862-VI від 23. 12. 2010 р. // Відомості Верховної Ради України. 2011. № 28. С. 255. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2862-17>.

128. Закон України «Про телебачення і радіомовлення» № 3759-XII від 21. 12. 1993 р. // Відомості Верховної Ради України. 1994. № 10. С. 43. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3759-12>.

129. Звіт Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення за 2010 рік. Національна рада України з питань телебачення та радіомовлення України. URL: <http://www.nrada.gov.ua/ua/zvitnainformacia/zvitnatsrady/1295946306.html>

130. Зернецька О. В. Глобальний розвиток системи масової комунікації і міжнародні відносини / О. В. Зернецька. К. : Освіта, 1999. 352 с.

131. ЗМІ та довіра до українських і російських ЗМІ : Прес-реліз / [підготувала Л. Новікова]. Retrieved from: <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=425&page=1>

132. Іванова В. В. Економіка, заснована на знаннях, та економіка знань: Адекватність використання категорій. Механізм регулювання економіки. 2011. № 3. С.47 – 54.

133. Ільганаєва В. О. Соціальні комунікації : сфера практичної діяльності й об'єкт теоретизації. Соціальні комунікації в стратегіях формування суспільства знань : матеріали міжнар. наук. конф., 26 - 27 лют. 2009 р. : у 2-х ч. Ч. 1. Х. : ХДАК, 2009. С. 8–10.

134. Ільницький М. П. Правове забезпечення інформаційної безпеки у сфері державного управління. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2015. Вип. 34(2). С. 84 - 86.

135. Інноваційна Україна 2020 : Національна доповідь / за заг ред. В. М. Гейця, А. І. Даниленка, Е. М. Лібанової та ін. К.: НАН України, 2015. 336 с.

136. Інформаційна безпека України в умовах євроінтеграції. Навчальний посібник. Ліпкан В. А., Максименко Ю. Є., Желіховський В.М. 280 с.

137. Інформаційна довідка до питання ""Про підсумки роботи Державного комітету телебачення і радіомовлення України у 2010 році та основні завдання на 2011 рік". URL: http://comin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=80511&cat_id=77135

138. Інформаційне суспільство. Шлях України / [А. В. Колодюк, Т. А. Береза, Я. А. Жаліло, Л. В. Березовець та ін.]. К. : Інформаційне суспільство України, 2004. 309 с.

139. Інформаційні системи для сучасних бізнес-аналітиків: монографія / [Тимашова Л. А., Бондар Л. А., Лещенко В. А., та ін.] К: АПСВ, 2005. 483 с.

140. Кагановська Т. Пріоритети реформування інформаційних відносин у сфері державної служби в контексті європейської інтеграції України. Вісник Національної академії прокуратури України. 2015. № 2. С. 44 - 50.

141. Кант И. Критика чистого розуму / И. Кант; пер. с нем. ; предисл. И. Евлампиева. – М. : Эксмо; СПб. : Мидгард, 2007. – 1120 с.

142. Кастельс М. Інформаційна епоха. Економіка, суспільство і культура. М., 2000. С. 237.

143. Кедров Б. М. О синтезе наук. Вопросы философии. 1973. № 3. С. 77 – 90.

144. Кельман М. С. Загальна теорія держави і права : [підручник] / М. С. Кельман, О. Г. Мурашин, Н. М. Хома. [3-тє вид., стер.]. Львів. : Новий світ–2000, 2007. 584 с.

145. Клейшмидт Ю. В. Концептуальні підходи до державного регулювання інформаційної сфери. Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління. 2017. Вип. 1. С. 16 - 25.

146. Клименко І. В. Технології електронного врядування / І. В. Клименко, К. О. Линьов. К.: Вид-во ДУС, 2006. 226 с.

147. Клімушин П. С. Електронне урядування в інформаційному суспільстві / П. С. Клімушин, А. О. Серенок. Х. : Магістр, 2010. 312 с.

148. Князева Л. В. Информационно-аналитическое обеспечение социального управления. Социология власти. 2005. № 4. С. 5 – 22.

149. Коваль З. Державне управління сферою інформаційної боротьби: підхід до понятійного апарату. Актуальні проблеми державного управління. 2015. Вип. 1. С. 20 - 24.

150. Коваль З. Державне управління сферою інформаційної боротьби: підхід до понятійного апарату. Актуальні проблеми державного управління. 2015. Вип. 1. С. 20 - 24.

151. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07 грудня 1984 р. № 8073-Х. Відомості Верховної Ради Української РСР. 1984. додаток до № 51. Ст. 1122.

152. Колодюк А. В. Інформаційне суспільство: сучасний стан та перспективи розвитку в Україні: Дис... канд. політ. наук: 23.00.03 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка; Інститут журналістики. К., 2004. 234 арк.

153. Комаров С. А., Малько А. В. Теория государства и права. Учебно-методическое пособие. Краткий учебник для вузов. М. : Издательство НОРМА (Издательская группа НОРМА-ИНФРА-М), 2001. 440 с.

154. Конах В. К. Національний інформаційний простір України: Проблеми формування та державного регулювання / В. К. Конах. К. : НІСД, 2014. 76 с.

155. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. Відомості Верховної Ради. 1996. №30. Ст. 141.

156. Концептуальні засади забезпечення сталого розвитку інформаційної сфери України / [Я. В. Котляревський, О. В. Мельников, А. М. Штангрет, Е. П. Семенюк, В. І. Воробйов]. К. : Центр учбової літератури, 2016. 148 с.

157. Концепція Державної цільової програми реформування державного управління та державної служби на 2011-2015 роки: Проект ГУДС України. Урядовий кур'єр. 21 травня 2010 р. №91. Ст. 17-20.

158. Концепція інформаційної безпеки : Проект URL : http://mip.gov.ua/done_img/d/30-project_08_06_15.pdf

159. Кормич Б. А. Організаційно-правові засади політики інформаційної безпеки України: Монографія. О.: Юридична література, 2003. 472 с.

160. Коротич О. Б. Державне управління регіональним розвитком України : [монографія] / О. Б. Коротич. Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2006. 220 с.

161. Котляревський Я. В. Ієрархічне впорядкування факторів, що стримують або стимулюють розвиток інформаційної сфери в Україні. Наук. пр. Науково-дослід. фін. ін-ту. 2016. Вип. 2 (75). С. 39 - 52;

162. Котляревський Я. В. Основні засади діяльності Державного комітету з питань телебачення і радіомовлення України як суб'єкта інформаційної сфери. Держава та регіони. Сер. Економіка та підприємництво. 2015. № 5 (86). С. 15 - 22.

163. Кравець Р. Б. Інформаційні технології організації бізнесу / Р. Б. Кравець, Ю. О. Серов, О. В. Марковець. Львів : Вид-во Львів. політехн., 2013. 228 с.

164. Кравченко В. И. Власть: особенности, проблемы, перспективы: Монография. СПб. : ГУАП, 2000. 224 с.

165. Кривенко І. Є. «Механізм» як категорія і його сутність в процесі державного управління. Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. праць Одеського регіонального інституту державного управління. Вип. 1 (25). Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2006. С. 4 – 10.

166. Круглов М. И. Стратегическое управление компанией : [учеб. пос.] / М. И. Круглов. М. : Русская деловая литература, 1998. 488 с.

167. Кудрявцев В. М. Право і поведінка / В. М. Кудрявцев. М. : Наука, 1976. 211 с.

168. Кульман А. Экономические механизмы / А. Кульман; пер. с фр. Е. П. Островской. М. : Прогресс : Универс, 1993. 188 с.

169. Кунин Е. В. «Логика случая. О природе и происхождении биологической эволюции» / Е. В. Кунин. М., ЗАО «Издательство Центрполиграф», 2014.

170. Куракін О. Механізм правового регулювання: теоретико-правова модель : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2016. 40 с.

171. Курінний Є. Державне управління : оновлений погляд на визначення категорії. Підприємство, господарство і право. 2003. № 12. С. 82 – 85.

172. Лазарев В. В., Липень С. В. Теория государства и права : Учебник для вузов. 3-е изд. исп. и доп. М. : Спарк, 2004. – 528с.

173. Лазаревич А. А. Научное знание в информационном обществе. Минск : Наука и техника, 1993. 101 с.

174. Лежун Цзя. Китайский интернет: стратегия информатизации и телекоммуникационная политика. Национальные модели информационного общества. Отв. ред. и сост. Е. Л. Вартанова, науч. ред. Н. В. Ткачева. М. : ИКАР, 2004. С. 251 - 262.

175. Леоненко П. М. Фінансове забезпечення інноваційної діяльності в Україні за технологічними укладами. Фінанси України. 2016. № 4. С. 50 – 64.

176. Лисова С. Ю. Политическая эффективность СМИ. Научные ведомости Белгородского государственного университета. Серия : История. Политология. Экономика. Информатика. 2011. № 13 (108). URL:<http://cyberleninka.ru/article/n/politicheskaya-effektivnost-smi>.

177. Логінов О. В. Адміністративно-правове забезпечення інформаційної безпеки органів виконавчої влади : Дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Національна академія внутрішніх справ України. К., 2005. 236 арк.

178. Луканина М. В. Текст средств массовой информации и конвергенция. Политическая лингвистика. Екатеринбург, 2006. Вып. 20. С. 205.

179. Маевский В. И. Введение в эволюционную макроэкономику / В. И. Маевский ; Российская Академия Наук. Институт экономики ; Центр эволюционной экономики. М. : Япония сегодня, 2008.

180. Маевский В. И. Эволюционная макроэкономическая теория. Институциональная экономика : учеб. пособие / В. И. Маевский ; под рук. акад. Д. С. Львова. М. : ИНФРА-М, 2001. С. 291.

181. Макаренко Є. А. Європейська інформаційна політика. К. : Науково-видавничий центр “Наша культура і наука”, 2000. 367 с.

182. Макаров В. Л. Эволюционная экономика: некоторые фрагменты теории. Эволюционный подход и проблемы переходной экономики. М. : ИЭ РАН, 1995. С. 109-121.

183. Марущак А. І. Питання ефективності діяльності державних органів у сфері захисту інформаційного простору України. Інформація і право. 2017. № 4. С. 86 - 92.

184. Медоуз Д. Х. За пределами роста / Д. Х. Медоуз, Д. Л. Медоуз, Й. Рандерс. М., Прогресс, 1994.

185. Мельников О. В. Державне стимулювання стійкого розвитку інформаційної сфери. Причорноморські економічні студії. 2016. Вип. 9(2). С. 32 - 36.

186. Мельников О. В. Державне стимулювання стійкого розвитку інформаційної сфери. Причорноморські економічні студії. 2016. Вип. 9(2). С. 32 - 36.

187. Мельников О. В. Методологічні аспекти формування безпеки інформаційної сфери як основи її сталого розвитку. Формування ринкових відносин в Україні. 2017. № 4 (191). С. 30 – 35.

188. Мельников О. В. Сутність та завдання державного регулювання розвитком інформаційної сфери України. Формування ринкових відносин в Україні. 2017. № 5. С. 87 - 93.

189. Мельников О. В. Удосконалення інституційних механізмів забезпечення сталого розвитку інформаційної сфери. Мат. II Всеукраїн. наук.-практ. конф. «Формування стратегії соціально-економічного розвитку підприємницьких структур в Україні», 23–25 лист. 2016 р., м. Львів. Львів, 2016. С. 113 – 116.

190. Мелюхин И. С. Информационное общество: истоки, проблемы, тенденции развития. М. : МГУ, 1999. 208 с.

191. Менгер К. Исследования о методах социальных наук и политической экономии в особенности / К. Менгер. СПб., 1894.

192. Минаев С. Media sapiens. Повесть о третьем сроке. М. : Астрель: АСТ, 2007. 310 с.

193. Морозова В. О. Державна політика та стратегії США у сфері інформаційної безпеки в умовах глобальних викликів. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 22: Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. 2014. Вип. Спец. вип. С. 154 - 159.

194. Мочерний С. В. Державне регулювання економіки. Економічна енциклопедія : у 3 т. / [редкол. : С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін.]. Т. 1. К. : Академія ; Тернопіль : Акад. нар. госп-ва, 2000. С. 322 - 323.

195. Мочерний С. В. Світове господарство в умовах глобалізації / С. В. Мочерний, Я. С. Ларіна, С. В. Фомішин. К. : Ніка-Центр, 2006. 200 с.

196. Мочерний С. В. Трансформація. Економічна енциклопедія : у 3 т. / [редкол. : С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін.]. Т. 3. К. : Академія ; Тернопіль : Акад. нар. госп-ва, 2002. С. 687.

197. Надолішній П. І. Теорія та історія державного управління (Опорний конспект лекцій до навчальної дисципліни) : [навчальний посібник] / П. Надолішній. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2006. 126 с.

198. Назарук М. М. Соціальна екологія : Взаємодія суспільства і природи / М. М. Назарук. Львів: Львівськ. нац. ун-т ім. Івана Франка, 2013. 348 с.

199. Наукова та інноваційна діяльність в Україні : стат. зб. / Держкомстат України. К. : Техніка, 2018. 178 с.

200. Наумов В. Б. Право и Интернет: Очерки теории и практики. М. : Книжный дом "Университет", 2002. 432 с.

201. Національний інформаційний суверенітет у контексті розвитку новітніх інформаційних технологій / [О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик та ін.]. К. : Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, 2011. 160 с.

202. Нельсон Р. Р. Эволюционная теория экономических изменений / Р. Р. Нельсон, С. Дж. Уинтер. М. : Дело, 2002.

203. Нестеряк Ю. В. Визначення та узагальнення пріоритетів державної політики України в інформаційній сфері. Публічне управління та митне адміністрування. 2015. № 2. С. 98 - 103.

204. Нижник Н. Р. Системний підхід в організації державного управління : [навч. посіб.]. / Н. Р. Нижник, О. А. Машков ; за заг. ред. Н. Р. Нижник. К. : Вид-во УАДУ, 1998. 160 с.

205. Нижник Н. Формування рішень органами державного управління. Вісник Української академії державного управління : наук. журнал. 2000. № 2. С. 13 – 18.

206. Нижник Н., Саєнко В. Співвідношення державного регулювання регіонального розвитку та регіонального управління. Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України. 2004. № 1. С. 275 – 279.

207. Окинавская Хартия Глобального Информационного Общества. Вершинин М. С. Политическая коммуникация в информационном обществе. СПб : Изд-во Михайлова В. А., 2001. С. 146 - 165.

208. Олуйко В. Інформаційне забезпечення державної служби. Менеджер. 2003. № 2 (24). С. 12 – 17.

209. Олянишен Т. В. Зміни форм культурної діяльності в Україні. Вісник Книжкової палати. 2009. № 12 (161). С. 41 – 43.

210. Опрышко В. Ф. Правовые основы государственного управления качеством продукции: Учеб. пособие для студ. юрид. ин-тов и фак. К. : Головное издательство объединения “Вища школа”, 1986. 271 с.

211. Пастушенко В. М. Проблеми правового регулювання державного управління інформаційною сферою України. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2015. № 1. С. 59 - 64.

212. Пауел Дж. Бінгем. Сучасні демократичні країни. Участь у політичному житті, стабільність і насильство / Пер. з англ.. О. В. Христенко, В. К. Горбатюка. Харків: Каравела, 2004. 288 с.

213. Пашкова В. С. Інформаційна політика і бібліотека. Бібліотека і влада. Збірник статей до Міжнародної науково-практичної конференції. К., 2000. С. 4 - 16.

214. Пенькова І. В. Інформаційно-економічна модель сучасного суспільства : дис.... д-ра екон. наук : 08.00.01 / І. В. Пенькова ; [Донец. нац. техн. ун-т]. Донецьк, 2007. 512 с.

215. Петраков С. І. Концептуальні підходи до державного регулювання інформаційної сфери. Теорія та практика державного управління. 2011. Вип. 1. С. 138 - 146.

216. Петраков С. І. Моделі державного регулювання інформаційної сфери: закордонний досвід. Актуальні проблеми державного управління. 2011. № 1. С. 361 - 370.

217. Петраков С. І. Удосконалення механізму державного регулювання інформаційної сфери. Публічне управління: теорія та практика. 2013. Вип. 2. С. 100 - 106.

218. Положення про Міністерство інформаційної політики України, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 14 січня 2015 року № 2. URL: <http://mip.gov.ua/cr/documents/7.html>

219. Полтерович В. М. Экономическое равновесие и хозяйственный механизм / В. М. Полтерович. М. : Наука, 1990.

220. Пономарев Н. Ф. Информационная политика органа власти : пропаганда, антипропаганда, контрпропаганда / Н. Ф. Пономарев. Пермь : Изд-во Перм. гос. техн. ун-та, 2007. 185 с.

221. Понятійно-категоріальний апарат інформаційної сфери: правовий аспект". Аналітична записка. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/532/>

222. Порядок організації та фінансування стратегічного планування у сфері оборони та військового будівництва: Постанова Кабінету Міністрів України від 5 квітня 2006 р. № 447. URL: <http://portal.rada.ua>

223. Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Інструкції про порядок обліку, зберігання і використання документів, справ, видань, інших матеріальних носіїв інформації, що містять конфіденційну інформацію, що є власністю держави” від 27 листопада 1998 р. № 1893 // Офіційний вісник України. 1998. № 48. Ст. 1764.

224. Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Положення про Міністерство промислової політики України” від 02 листопада 2006 р. № 1538. Офіційний вісник України. 2006. № 45. Ст. 2996.

225. Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Програми інформатизації загальноосвітніх навчальних закладів, комп’ютеризації сільських шкіл на 2001 – 2003 роки” від 06 травня 2001 р. № 436. Офіційний вісник України. 2001. № 20. Ст. 850.

226. Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження рекомендаційних переліків управлінь, відділів та інших структурних підрозділів місцевих державних адміністрацій” від 01 серпня 2007 р. № 996 // Офіційний вісник України. 2007. № 58. Ст. 2307

227. Постанова Кабінету Міністрів України “Про заходи щодо створення електронної інформаційної системи “Електронний Уряд” від 24 лютого 2003 р. № 208. Офіційний вісник України. 2003. № 9. Ст. 378.

228. Постанова Кабінету Міністрів України “Про функціональні повноваження Прем’єр-міністра України, Першого віце-прем’єр-міністра, віце-прем’єр-міністрів України та Міністра Кабінету Міністрів України” від 04 вересня 2006 р. № 1269. Офіційний вісник України. 2006. № 36. Ст. 2497.

229. Постанова Кабінету Міністрів України „Про затвердження Державної програми інформатизації та комп’ютеризації професійно-технічних навчальних закладів на 2004-2007 роки” від 20 серпня 2003 р. № 1300. Офіційний вісник України. 2003. № 34. Ст. 1817.

230. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової програми впровадження у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів інформаційно-комунікаційних технологій "Сто відсотків" на період до 2015 року» від 13 квітня 2011 р. N 494. Офіційний вісник України 2011. № 35. Ст. 1462.

231. Правове забезпечення інформаційної діяльності в Україні. Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Державний комітет телебачення і радіомовлення України; Ю. С. Шемшученко, І. О. Кресіна, А. В. Колодюк та ін.; Ю. С. Шемшученко (заг. ред.), І. С. Чиж (заг. ред.). К. : ТОВ Видавництво „Юридична думка”, 2006. 384 с.

232. Правові та організаційні форми діяльності Міністерства юстиції України у здійсненні державної правової політики (теоретичні та практичні питання): Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Н. А. Железняк; Київ. нац. екон. ун-т. К., 2005. 21 с.

233. Пределы предсказуемости / ред. Ю. А. Кравцов. М. : ЦентрКом, 1997.

234. Пригожин А. И. Современная социология организаций / А. И. Пригожин. М., 1995.

235. Приймак Ю. Ю. Механізми управління національними інформаційними ресурсами України в електронному урядуванні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 «Механізми державного управління» / Ю. Ю. Приймак. К., 2012. 20 с.

236. Приходченко Л. Л. Забезпечення ефективності державного управління : теоретико-методологічні засади : [монографія] / Л. Л. Приходченко. Одеса : Оптимум, 2009. 299 с.

237. Про відхилення проекту Закону України про Концепцію державної інформаційної політики: Постанова Верховної Ради України від 5.07.2011 р. № 3590-VI. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>

238. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України : Закон України № 1602-III від 23.03.2000 р. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1602-14&new=1>

239. Про Державну програму економічного і соціального розвитку України на 2010 рік. Урядовий портал. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2278-17> Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, N 33, ст.470 від 20.05.2010 № 2278-VI

240. Прогнозирование, стратегическое планирование и национальное программирование: Учебник / Б. Н. Кузык, В. И. Кушлин, Ю. В. Яковец. 4-е изд., перераб. и доп. Москва : Экономика, 2011. С.112

241. Прогнозування етапів життєвого циклу інтернет-проекту на базі застосування клітинних автоматів. Актуальні проблеми прогнозування поведінки складних соціально-економічних систем: / За ред. О. І. Черняка, П. В. Захарченка. Бердянськ : Видавець Ткачук О.В., 2016. 512 с. С. 333 - 343.

242. Пугачев В. П. Информационная власть и демократия. Общественные науки и современность. 1999. №4. С. 65 - 77

243. Радченко О. В. Комунікації в публічному управлінні: Програма та методичні рекомендації для слухачів за спеціальністю „Державне управління” Х. : Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2009. 40 с.

244. Райзберг Б. А. Государственное управление экономическими и социальными процессами: Учебное пособие. М. : ИНФРА. М, 2005. 384 с.

245. Резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи „Про виконання обов’язків та зобов’язань Україною” від 05 жовтня 2005 р. № 1466 (2005)/ Верховна Рада України.

246. Реутов В. Інституційні передумови трансформаційних зрушень в економіці України. Економіст. 2010. № 6. С. 18–23.

247. Ризниченко Г. Ю. Математические модели биологических продукционных процессов / Г. Ю. Ризниченко, А. Б. Рубин. М., Изд. МГУ, 1993. 301 с.

248. Рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення “Про внесення змін та доповнень до Інструкції Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення про порядок здійснення перевірок телерадіоорганізацій України” від 24 січня 2007 р. № 69. Вісник Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення. 2007. № 8. С. 63-67.

249. Роббинс Л. Предмет экономической науки / Л. Роббинс. 1993. Т.1, вып. 1. С. 18.

250. Ровинский Р. Е. Самоорганизация как фактор направленного развития. Вопросы философии. 2002. №5. С.67 - 77

251. Розмаинский И. В., Холодилин К. А. История экономического анализа на Западе. Directmedia. 2013.

252. Розмаинский Я. О методологических основаниях мейнстрима и гетеродоксии в экономической теории URL: <http://institutiones.com/theories/1073-o-metodologicheskikh-osnovaniyah-mejnstrima-i-geterodoksii-v-ekonomicheskoy-teorii.html>

253. Розпорядження Кабінету Міністрів України “Про перелік урядових комітетів та їх посадовий склад” від 1 листопада 2010 р. № 2071-р. Офіційний вісник України. 2010. № 87. Ст. 3076.

254. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації» від 17.01.2018 р. № 67-р // Урядовий кур’єр. 2018. 11 трав. (№ 88).

255. Розпорядження Кабінету Міністрів України Про затвердження переліку завдань (проектів) Національної програми інформатизації на 2012 рік, їх державних замовників та обсягів фінансування від 17.10.2012 № 813-р

256. Садовська А. Л. Державне регулювання інформаційно-комунікативної сфери: міжнародний досвід для України. Інвестиції: практика та досвід. 2013. №19. С. 144 - 148.

257. Садовська А. Л. Формування понятійного апарату державного управління інформаційно-комунікативною сферою. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2013. № 4. С. 146 - 154 .

258. Садовська А. Сучасний стан та перспективи модернізації організаційно-функціональної структури забезпечення державної політики в інформаційно-комунікативній сфері України. Актуальні проблеми державного управління. 2014. Вип. 1. С. 113 - 117.

259. Самсонов А. С. На пути к ноосфере. Вопросы философии. 2000. №7. С.53 - 61

260. Семенченко А. І. Розробка категорійно-понятійного апарату стратегічного планування з державного управління забезпеченням національної безпеки в Україні. Державне управління: теорія та практика: Електрон. фак. вид. НАДУ. 2007. № 2(6). URL: <http://www.academy.gov.ua/ej6/index.html>

261. Семенюк Е. П. Економіка інформаційної сфери : Формування спеціальнонаукового категоріального апарату. Наука та інновації. 2017. Т. 13, № 3. С. 5 – 21.

262. Семенюк Е. П. Філософські засади сталого розвитку / Е. П. Семенюк. Львів : Афіша, 2002. 200 с.

263. Семенюк Э. П. Развитие информационного пространства и прогресс общества. НТИ. Сер. 1. Организация и методика информационной работы. 1997. № 1. С. 10.

264. Сергієнко І., Парасюк І. Нечіткі інформаційно-діагностичні технології: проблеми становлення. Вісник НАН України. 2002. №7. С. 21 - 28

265. Сеферова М. В. Информационное общество по-японски. Национальные модели информационного общества. Отв. ред. и сост. Е. Л. Вартанова, науч. ред. Н. В. Ткачева. М. : ИКАР, 2004. С. 211-225.

266. Сидорова А. В. Доходи та витрати населення : Статистичне оцінювання, моделювання та прогнозування. Фінанси, облік, банки. 2017. №1 (22). С. 154 - 162

267. Ситник Г. П. Державне управління у сфері забезпечення національної безпеки України: теорія і практика : Автореф. дис... д-ра наук з держ. управління: 25.00.01 / Г. П. Ситник ; Нац. акад. держ. упр. При Президентові України. К., 2004. 36 с.

268. Ситник Г.П. Державне управління національною безпекою України: Моногр. К.: Вид-во НАДУ, 2004. С. 233

269. Сірий Ю. М. Розвиток сфери надання інформаційних послуг у контексті її державного регулювання. Інвестиції: практика та досвід. 2012. № 24. С. 155 - 158.

270. Скаун О.Ф. Теория государства и права: Учебник. Х.: Консум; Ун-т внутр. дел, 2000. 704 с.

271. Скалацький В.М. Інформаційне суспільство: сучасні теорії та моделі(соціально-філософський аналіз). Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії. Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, 2006. 20 с.

272. Складено на основі: Діяльність суб'єктів господарювання. 2016 : стат. зб. / за ред. М. С. Кузнєцової. К. : Державна служба статистики України, 2017. С. 73, 97;

273. Скриньковський Р. М. Витрати домогосподарств України : Змістовно-сутнісні та інформаційно-аналітичні аспекти. Інвестиції: Практика та досвід. 2015. № 1. С. 38 - 42.

274. Словник іншомовних слів / Морозов С. М., К. : Наукова думка, 2000. 662 с.

275. Словник термінів і понять з державного управління / [уклад. В. Я. Малиновський]. К. : Центр сприяння інституційному розвитку державної служби, 2005. 254 с.

276. Советский Энциклопедический Словарь / Под ред. Прохорова. М., 1987. 1600 с.

277. Современный философский словарь / Ред. В.Е. Кемеров (общ. ред.), Т.Х. Керимов (сост. и ред.). Зизд., испр. и доп. М.: Академический Проект, 2004. 862 с.

278. Соснін О. Інформаційні державно-управлінські ресурси України: визначення і розуміння. Віче. 2011. № 22. С. 25 - 29.

279. Статистичний щорічник України за 2017 рік / за ред. І. Є. Вернера. К. : Техніка, 2018. С. 391 - 406.

280. Степанов В. Ю. Державна інформаційна політика у сфері інформаційного протиборства: теоретико-методологічний аспект. Актуальні проблеми державного управління. 2010. № 1. С. 128 - 135.

281. Стовпець О. В. Філософсько-правові проблеми державної політики у сфері формування інформаційного суспільства. Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки. 2012. Т. 129. С. 84 - 88.

282. Стрижиченко К. А. Формування нової економіки України як передумова транс-формації регулювання фінансового ринку. Глобальні та національні проблеми економіки. 2015. Вип. 3. С. 792.

283. Строгий В. І. Державне управління у сфері забезпечення інформаційної безпеки України. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2014. № 4. С. 41 - 53.

284. Структура керівних документів державної політики в інформаційній сфері: нагальні проблеми та шляхи впорядкування: Аналітична записка. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/572/>

285. Стукаленко О. Нотатки до розуміння категорії «механізм правового регулювання». Правова держава. 2017. № 26. С. 20 - 25.

286. Сухорукова О. А. Проблеми статистичного обліку у медійній індустрії. Економіка та фінанси. 2018. № 4. С. 122 - 129.

287. Сухотерин Л., Юдинцев И. Информационная работа в государственном аппарате. М. : Изд. „Европа”, 2007. 473 с.

288. Твердохліб О. Організаційні та правові аспекти формування сучасної інформаційної інфраструктури в Україні. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Державне управління. 2018. Т. 29(68), № 3. С. 11-16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sntvupa_2018_29_3_5

289. Твердохліб О. С. Європейський підхід до розроблення інформаційної політики держави. Актуальні проблеми економіки. 2016. № 3. С. 429 - 435.

290. Твердохліб О. С. Інституційне середовище формування та реалізації інформаційної політики в Україні. Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія : Державне управління. 2016. Вип. 2. С. 165 - 171.

291. Твердохліб О. С. Концептуальні підходи до розроблення інформаційної політики держави у кризових умовах. Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування. 2015. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2015_2_19

292. Твердохліб О. С. Організаційні та правові аспекти формування сучасної інформаційної інфраструктури в Україні. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління. 2018. Т. 29(68), № 3. С. 11 - 16.

293. Твердохліб О. С. Ретроспективно-компаративний аналіз державного управління інформаційною сферою України. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2017. № 7. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2017_7_6

294. Твердохліб О. С. Розвиток концепції свободи доступу до інформації, що становить суспільний інтерес. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2014. № 1. С. 121 - 125.

295. Теорія держави і права : [навч. посіб. для студентів] / В. П. Малахов, І. А. Горшеньова, А. А. Іванов. М., 2009. 423 с.

296. Ткачева Н. В. Сингапур: социальные измерения информационного общества. Национальные модели информационного общества / Отв. ред. и сост. Е. Л. Вартанова, науч. ред. Н. В. Ткачева. М. : ИКАР, 2004. С. 226 - 234.

297. Токар О. Державна інформаційна політика: проблеми визначення концепту. Політичний менеджмент. 2009.- №5 (38). С.131 - 141.

298. Указ Президента України “Про Державну службу статистики України” від 6 квітня 2011 р. № 396/2011. Офіційний вісник України. 2011. № 28. Ст. 1239

299. Указ Президента України “Про затвердження положення про Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України” від 8 квітня 2011 р. № 437/2011. Офіційний вісник України. 2011. № 29. Ст. 1247

300. Указ Президента України “Про затвердження положення про Державну службу інтелектуальної власності України” від 8 квітня 2011 р. № 436/2011. Офіційний вісник України. 2011. № 29. Ст. 1251.

301. Указ Президента України “Про затвердження положення про Державну архівну службу України” від 6 квітня 2011 р. № 407/2011. Офіційний вісник України. 2011. № 28. Ст. 1240

302. Указ Президента України “Про затвердження Положення про Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України” від 8 квітня 2011 р. № 410/2011. Офіційний вісник України. 2011. № 29. Ст. 1243.

303. Указ Президента України “Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації” від 23 листопада 2011 р. № 1067/2011 р. Офіційний вісник України. 2011. № 31. Ст. 1195.

304. Указ Президента України “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 31 жовтня 2001 року „Про заходи щодо вдосконалення державної інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки України” від 06 грудня 2001 р. № 1193/2001. Офіційний вісник України. 2001. № 50. Ст. 2228.

305. Указ Президента України „Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні” від 31 липня 2000 року N 928/2000. Офіційний вісник України. 2000. № 31. Ст. 1300.

306. Указ Президента України «Деякі питання забезпечення виконання покладених на Кабінет Міністрів України завдань і повноважень» від 24 грудня 2012 року № 731.

307. Указ Президента України «Про затвердження Положення про Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України» від 8 квітня 2011 року №437

308. Указ Президента України «Про Положення про Державний комітет телебачення і радіомовлення України» від 7 травня 2011 року № 559/2011

309. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Доктрину інформаційної безпеки України» від 25.02.2017 № 47/2017: URL:www.president.gov.ua/documents/472017-21374

310. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 28 квітня 2014 року «Про заходи щодо вдосконалення формування та реалізації державної політики у сфері інформаційної безпеки України» від 01.05.2014 № 449/2014: URL:www.president.gov.ua/documents/4492014-17157

311. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Доктрину інформаційної безпеки України» від 25.02.2017 № 47/2017: URL:www.president.gov.ua/documents/472017-21374

312. Украинцев Б.С. Особенности самоуправляемых систем / Б. С. Украинцев. М., 1970.

313. Урсул А. Д. Природа информации: Философский очерк. М., 1968. 287 с.

314. Уэбстер Ф. Теории информационного общества. М.: Аспект Пресс, 2004. 400 с.

315. Федоренко А. Є., Маргасова В. Г. Ефективність використання земель сільськогосподарського призначення / В. Маргасова, А. Федоренко// Економіко-екологічні аспекти сталого розвитку: монографія / [та інш.]; під заг. ред. д.е.н. проф. Ж.В. Дерій. – К.: Кондор-Видавництво, 2017. – 150с. – С.128 - 138

316. Федоренко А. Є., Маргасова В. Г., Гарафонова О. І. Імплементация інноваційних технологій розвитку агробізнесу в умовах інформаційної безпеки. Вісник Хмельницького національного університету. 2019. №5. С.61 - 64.

317. Фейгенберг И. М., Ровинский Р. Е. Информационная модель будущего как программа развития. Вопросы философии. 2000. №5. С. 76 - 87.

318. Философский энциклопедический словарь. М. : ИНФРА. М, 1997. 576 с.

319. Фурашев В., Фурашев О. Реалії Національної програми інформатизації. Правова інформатика. 2005. № 3. С. 60 - 77.

320. Хайек Ф. А. Пагубная самонадеянность. Ошибки социализма / Ф. А. Хайек. М., 1992.

321. Халипова Е. В. Право и информатика: коэволюция и интеграция. М. : Диалог-МГУ, 1998. 44 с.

322. Хемди А. Т. Введение в исследование операций : пер. с англ. / А. Т. Хемди. 7-е изд. М. : Вильямс, 2007. 912 с.

323. Хилгартен С. Рост и упадок социальных проблем : концепция публичных арен. Средства массовой коммуникации и социальные проблемы : хрестоматия. Казань : Изд-во Каз. ун-та, 2000. С. 18 - 53.

324. Холод О. М. Специфіка тлумачення терміна «соціальні комунікації». Журналістика в піарі та піар у журналістиці ; упорядн. В. Ф. Іванов, О. С. Дудко. К. : Грамота, 2010. С. 278 – 279.

325. Хрипко С. Л. Інформаційне право : Навч.-метод. посіб. Донецьк : ТОВ “Юго-Восток Лтд”, 2005. 234 с.

326. Хропанюк В. Н. Теория государства и права : [учебник] / В. Н. Хропанюк. 3-е изд. дополн. и испр. М. : Омега-Л, 2008. 384 с.

327. Чернов А. А. Становление глобального информационного общества: проблемы и перспективы. М. : Издательско-торговая корпорация “Дашков и Ко”, 2003. 232 с.

328. Чернюк Л. Г. Трансформаційні процеси в економіці України та її регіонах : Проблеми та перспективи. Збірник наукових праць ВНАУ. Сер. Економічні науки. 2011. № 1 (48). С. 252–256.

329. Читання як проблема вільного часу : За результатами соціолого-статистичних досліджень / [В. М. Сеньківський, Т. В. Олянишен, А. М. Штангрет, О. В. Мельников]. — Львів : Укр. акад. друкарства, 2009. 160 с.

330. Чубукова О. Ю. Економіка інформації / О. Ю. Чубукова. К. : Нора-Прінт, 2006. 252 с.

331. Чубукова О. Ю. Економіка інформації : Ринок продуктів та послуг / О. Ю. Чубукова. К. : Нора-Прінт, 2001. 344 с.

332. Чубукова С. Г. Основы правовой информатики (юридические и математические вопросы информатики): [учебн. пособ.] / С. Г. Чубукова, В. Д. Элькин ; под ред. М. М. Рассолова, В. Д. Эльконина. М. : Юридическая фирма «КОНТРАКТ» 2007. 287 с.

333. Чухно А. А. Інституціонально-інформаційна економіка / А. А. Чухно, П. М. Леоненко, П. І. Юхименко. К. : Знання, 2010. 687 с.

334. Чухно А. Модернизация экономики и экономическая теория. Вопросы политической экономии. 2012. № 4 (5). С. 5 – 18.

335. Шамхалов Ф. Основы теории государственного управления: Учебник для вузов. М. : ЗАО „Издательство „Экономика”, 2003. 518 с.

336. Шаповал Р. В. Вдосконалення формування та реалізації державної політики у сфері інформаційної безпеки України. Наше право. 2014. № 6. С. 5-9.

337. Шаховська Н. Б. Проектування інформаційних систем / Н. Б. Шаховська, В. В. Литвин. Львів : Магнолія-2006, 2011. 380 с.

338. Шемчушенко Ю. С. Дія права : інтегративний аспект : [монографія] / Ю. С. Шемчушенко. К. : Юридична думка, 2010. 501 с.

339. Шеннон К. Работы по теории информатики и кибернетики. Иностранная литература. М., 1963. 324 с.

340. Шумпетер Й. Теория экономического развития. Капитализм, социализм и демократия / Й. Шумпетер. М. : ЭКСМО, 2007.

341. Юдін О.К., Богущ В. М. Інформаційна безпека держави. Харків : Консум, 2005. 506 с.

342. Юзьков Л. П. Социальный и государственно-правовой аспекты управления / Л. П. Юзьков. К. : Лыбидь, 1972. 48 с.

343. Ющик О.І. Теоретичні основи законодавчого процесу: Монографія. К.: Парламентське вид-во, 2004. 519 с.

344. Ядранська О. Державне управління інформаційною сферою в системі соціальної взаємодії. Актуальні проблеми державного управління. 2013. Вип. 1. С. 159 - 162.

345. Яременко О. Державне управління інформаційною сферою в Україні: структурно-функціональний аспект. Правова інформатика. 2008. № 2. С. 15 - 23.

346. Ястремський О. І. Порівняльний аналіз інституційної складової добробуту націй. Фінанси України. 2018. №1. С. 62 – 71.

347. Aghion P., Howitt P. A model of growth through creative destruction. NBER 1050 Massachusetts / P. Aghion, P. Howitt. 1990.

348. Alchian A. A. Uncertainty, Evolution and Economic Theory / Journal of Political Economy. 1950. V. 58, № 3. P.211 – 21.

349. Arrow, K. J. Public Economics : Selected Papers by William Vickrey / K. J. Arrow, W. S. Vickrey, R. J. Arnott & A. A. Atkinson. Cambridge (UK): Cambridge University Press, 1997. 568 p.

350. Balcerowicz, L. Socjalizm, kapitalizm, transformacja : Szkice z przełomu epok / L. Balcerowicz. Warszawa : Wydawn. Naukowe PWN, 1997. 387 p.

351. Bignet J. Media semiotics. An introduction / J. Bignet. Manchester, 1997. 135 p.

352. Coase R. The Nature of Firm. Econometrica. 1937. Vol. 4;

353. Cybulski, R. Księgarstwo w społeczeństwie współczesnym / R. Cybulski. Warszawa : Ossolineum, 1978. 278 p.

354. Cyert R. A Behavioral Theory of the Firm. Englewood (N.J.) / R. Cyert, J. March. N.Y., 1963;

355. David P. A. Understanding the Economics of QWERTY: The Necessity of History [Electronic Resource]. Economic History and the Modern Economist / ed. by William N. Parker. N.Y., Basil Blackwell, 1986. P. 30-49.

356. Davis A. Whither Mass Media and Power: Evidence for a Critical Elite Theory Alternative. Media, Culture and Society. 2003. № 25. P. 669–690.

357. Frank L. Measuring the Information Society in Europe : from Definitions to Description. ERSA Conference Papers, 2006. № 6. 764 p.

358. Hesmondhalgh, D. *The Cultural Industries* / D. Hesmondhalgh. 3rd Ed. London : SAGE Publications, 2012. 480p.

359. Integration Definition for Function Modeling (IDEF0). URL: www.idef.com/wp-content/uploads/2016/02/idef0.pdf

360. Kawamoto K. *News and Information at the Crossroads : Making Sense of the New On-line Environment in the Context of the Traditional Mass Communication Study. The Electronic Grapevine: Rumor, Reputation and Reporting in the New On-line Environment.* Mahwah. 1998. P. 173 - 188.

361. Kotliarevskyy Ya. Sustainable development of informational sphere in Ukraine. European cooperation. 2016. № 8 (15). P. 80 - 87.

362. Kwasnicki W. *Knowledge, Innovation and Economy. An Evolutionary Exploration* / W. Kwasnicki. Aldershot: Edward Elgar, 1996.

363. Masuda Y. *The Information Society as Postindustrial Society.* Wash.: World Future Soc., 1983.

364. Mosco, V. *The Political Economy of Communication* / V. Mosco. 2nd Ed. London : SAGE Publications, 2009. 280p.

365. Murray J. D. *Mathematical Biology I: An Introduction.* Springer-Verlag / J. D. Murray. 2003.

366. Negrin R. *The Communication of Politics* / R. Negrin. London, 1996. 9 p.

367. Penrose E. T. *The Theory of Growth of the Firm* / E. T. Penrose. N.Y., 1959;

368. Polterovich V. Schumpeterian Dynamics as a Nonlinear Wave Theory. *Journal of Mathematical Economics.* 1991.

369. Price Monroe E., Krug Peter. *The Enabling Environment For Free And Independent Media. Contribution to Transparent and Accountable Governance.* Occasional Papers Series of USAID. - Washington, DC, 2002

370. Renshaw E. *Modelling biological population in space and time* / E. Renshaw. Cambridge : Cambridge Univ. Press, 1991.

371. Robinson, J. P. *The Rhythm of Everyday Life: How Soviet and American Citizens Use Time* / J. P. Robinson, V. J. Andreyenkov & V. D. Patrushev. NY. : Westview Press, 1988. 120 p.

372. Sachs, J. D. *The Rule of Law and Economic Reform in Russia* / J. D. Sachs & K. Pistor. Boulder (Colorado) : Westview Press, 1997. 224 p.

373. Schumpeter J. *Business Cycles: A Theoretical, Historical, and Statistical analysis*. 2 vols. / J. Schumpeter. N.Y., 1939.

374. *Science and Engineering Indicators – 2000*, National Science Foundation (NSF). URL: <http://www.nsf.gov./sbe/srs/seind00/frame.htm>

375. Silverberg G. *Evolutionary theorizing on economic growth The Evolutionary Foundations of Economics* / G. Silverberg, B. Verspagen ; ed. K. Dopfer // Cambridge University Press. 2005. P. 502 – 533.

376. Silverberg G. Lehnert D. *Growth Fluctuations in an Evolutionary Model of Creative Destruction. The Economics of Growth and Technical Change* / G. Silverberg ; ed. by G. Silverberg, L. Soete. Cornwall, 1994.

377. Simon H. *Models of Man* / H. Simon. N.Y., 1957;

378. Soros, G. *Opening the Soviet System* / G. Soros. London: Weidenfeld & Nicolson, 1990. 192 p.

379. *Theories of Decision-Making in Economics*. Amer. Econ. Rew. 1959. Vol. 49. P. 253 – 283

380. Fedorenko, A., Anishchenko, V., Marhasova, V., Puzyrov, M., Ivankov, O. *Ensuring environmental safety via waste management* *Journal of Security and Sustainability Issues* 8(3), c. 507-519. 2019 <https://pdfs.semanticscholar.org/51fc/90d2b86345ab77effa6a564beca9974cfc03.pdf>

381. URL:<http://cis.minsk.by/reestr/ru/index.html#reestr/view/text?doc=3520>

382. URL: <http://cis.minsk.by/reestr/ru/index.html#reports/vgpecouncil>

383. URL: <http://ec.europa.eu/digital-agenda/about-our-goals>

384. Witt U. *Explaining process and change: approaches to evolutionary economics* / U. Witt. Ann Arbor : University of Michigan Press, 1992.

385. *World Summit on the Information Society*. URL: www.wsis.org

ДОДАТКИ

ТЕРМІНОЛОГІЯ ПРЕДМЕТНОЇ ГАЛУЗІ “ІНФОРМАЦІЙНІ ПРОДУКТИ”

Термін	Визначення	Джерело
Інформаційний продукт (продукція)	матеріалізований результат інформаційної діяльності, призначений для задоволення інформаційних потреб громадян, державних органів, підприємств, установ і організацій	ГОСТ 7.9-95. Реферат и аннотация. Общитребования
Інформаційна продукція	документи, інформаційні масиви, бази даних і інформаційні послуги, що є результатом функціонування інформаційних систем	ГОСТ 7.0-99. Информационно-библиотечная деятельность, библиография. Термины и определения
Інформаційна продукція	матеріалізований результат інформаційної діяльності, призначений для задоволення інформаційних потреб громадян, державних органів, підприємств, установ і організацій	Закон України “Про інформацію”
Інформаційний продукт (продукція)	документована інформація, що підготовлена і призначена для задоволення потреб користувачів	Проект Закону України “Про концепцію національної інформаційної політики”
Інформаційні продукти наукової обробки документів	документально зафіксована інформація як результат і засіб аналітико-синтетичної діяльності	
Інформаційні продукти	являють собою опрацьовані творчі і інформаційні ресурси – на базі останніх створюється інформація, що може розглядатися як предмет купівлі-продажу, хоча вона й не є матеріальним об’єктом. На відміну від інформаційних ресурсів ІІ завжди виступають у систематизованому вигляді – як каталоги, публікації, бази даних, рекламні, презентаційні, навчально-методичні матеріали та інші	

Кількість суб'єктів господарювання, кількість зайнятих та найманих у них працівників в інформаційній сфері за видами економічної діяльності

Вид діяльності	Код за КВЕД-2010	Роки	К-ть суб'єктів		К-ть зайнятих працівників		З них к-ть найманих працівників	
			усього, од.	з них ФОП, од.	усього, од.	з них ФОП, тис. осіб	усього, од.	з них ФОП, тис. осіб
поліграфічна діяльність, тиражування записаної інформації	18	2013	5172	3194	30,5	4,9	26,8	1,7
		2014	5699	3889	29,7	6,3	25,5	2,4
		2015	5815	4032	25,1	5,2	20,5	1,2
		2016	5323	3755	23,9	5,1	19,9	1,3
видавнича діяльність	58	2013	9086	5157	37,2	6,6	31,0	1,4
		2014	9527	6121	33,9	8,0	26,9	1,9
		2015	8567	5291	27,8	6,0	21,4	0,7
		2016	7958	5273	25,7	6,2	19,7	0,9
виробництво кіно- та відеофільмів, телевізійних програм, видання звукозаписів	59	2013	2376	1290	14,0	1,8	12,4	0,5
		2014	2687	1731	12,9	2,1	11,0	0,3
		2015	3093	2172	11,6	2,4	9,1	0,2
		2016	2851	2086	14,0	2,3	11,7	0,2
діяльність у сфері радіомовлення та телевізійного мовлення	60	2013	1370	191	18,2	0,4	17,8	0,2
		2014	1221	199	15,3	0,4	14,9	0,2
		2015	1292	274	15,8	0,4	15,4	0,1
		2016	1109	207	15,3	0,4	15,0	0,2
телекомунікації (електрозв'язок)	61	2013	2956	1002	100,7	2,1	99,3	1,1
		2014	3075	1381	90,7	2,8	88,8	1,4
		2015	3287	1495	71,9	2,4	69,9	0,9
		2016	3443	1727	64,8	2,9	62,6	1,2
комп'ютерне програмування, консультування та пов'язана з ними діяльність	62	2013	56018	51477	90,7	54,6	38,2	3,2
		2014	78249	74055	114,6	80,6	39,6	6,5
		2015	79657	75199	110,2	77,9	33,7	2,7
		2016	91782	87786	123,3	91,1	34,6	3,3
надання інформаційних послуг	63	2013	14571	12375	37,2	14,4	24,3	2,0
		2014	19596	17549	38,9	19,7	20,9	2,2
		2015	20240	18088	37,8	19,6	19,0	1,5
		2016	22561	20693	39,7	22,8	18,5	2,1

Джерело : Діяльність суб'єктів господарювання. 2016 : Статист. зб. / за ред. М. С. Кузнецової. — К.: Державна служба статистики України, 2017. — С. 73, 97

Кількість підприємств, кількість зайнятих та найманих працівників в інформаційній сфері

Роки	К-ть підприємств, од.	К-ть зайнятих працівників, тис. осіб	З них к-ть найманих працівників, тис. осіб
2010	15081	254,5	251,7
2011	16142	253,8	250,9
2012	15119	243,0	239,3
2013	16863	243,8	239,8
2014	15129	216,1	212,6
2015	15400	186,3	181,7
2016	13500	176,0	172,8

Джерело : Діяльність суб'єктів господарювання. 2016 : Статист. зб. / за ред. М. С. Кузнецової. — К.: Державна служба статистики України, 2017. — С. 93, 489–490

Кількість підприємств, кількість зайнятих та найманих працівників на підприємствах за видом економічної діяльності в інформаційній сфері

Вид діяльності	Код за КВЕД–2010	Роки	К-ть підприємств, од.	К-ть зайнятих працівників, тис. осіб	З них к-ть найманих працівників, тис. осіб
поліграфічна діяльність, тиражування записаної інформації	18	2010	1892	21,0	20,7
		2011	1770	22,4	22,1
		2012	1671	23,5	23,1
		2013	1978	25,7	25,2
		2014	1810	23,4	23,0
		2015	1783	19,9	19,4
		2016	1568	18,9	18,6
поліграфічна діяльність і надання пов'язаних із нею послуг	18.1	2010	1815	20,7	20,4
		2011	1699	22,2	21,9
		2012	1629	23,3	22,9
		2013	1931	24,6	24,1
		2014	1771	23,2	22,8
		2015	1751	19,8	19,3
		2016	1547	18,8	18,5
тиражування звуко-, відео-записів і програмного забезпечення	18.2	2010	77	0,3	0,3
		2011	71	0,2	0,2
		2012	42	0,2	0,2
		2013	47	1,1	1,1
		2014	39	0,2	0,2
		2015	32	0,1	0,1
		2016	21	0,1	0,1
видавнича діяльність	58	2010	3865	39,1	38,6
		2011	4154	39,4	38,9
		2012	3822	33,5	32,6
		2013	3929	30,6	29,6
		2014	3406	25,9	25,0
		2015	3276	21,8	20,7
		2016	2685	19,6	18,8

Продовження табл. Б.3

Вид діяльності	Код за КВЕД-2010	Роки	К-ть підприємств, од.	К-ть зайнятих працівників, тис. осіб	З них к-ть найманих працівників, тис. осіб
видання книг, періодичних видань та інша видавнича діяльність	58.1	2010	3261	34,4	34,0
		2011	3634	35,3	34,9
		2012	3427	31,0	30,1
		2013	3542	28,1	27,2
		2014	3048	24,0	23,2
		2015	2921	19,9	18,9
		2016	2376	17,6	16,9
видання програмного забезпечення	58.2	2010	604	4,7	4,6
		2011	520	4,1	4,0
		2012	395	2,5	2,5
		2013	387	2,5	2,4
		2014	358	1,9	1,8
		2015	355	1,9	1,8
		2016	309	2,0	1,9
виробництво кіно- та відеофільмів, телевізійних програм, видання звукозаписів	59	2010	1367	19,0	18,7
		2011	1446	20,3	19,9
		2012	956	11,2	10,9
		2013	1086	12,2	12,0
		2014	956	10,8	10,6
		2015	921	9,2	8,9
		2016	765	11,6	11,5
виробництво кіно- та відеофільмів, телевізійних програм	59.1	2010	929	15,6	15,3
		2011	1128	16,5	16,2
		2012	839	10,1	9,9
		2013	993	11,9	11,7
		2014	876	10,6	10,4
		2015	847	9,0	8,7
		2016	711	11,4	11,3
видання звукозаписів	59.2	2010	438	3,4	3,4
		2011	318	3,8	3,7
		2012	117	1,1	1,0
		2013	93	0,3	0,3
		2014	80	0,2	0,2
		2015	74	0,2	0,2
		2016	54	0,2	0,2
діяльність у сфері радіомовлення та телевізійного мовлення	60	2010	1105	12,0	11,7
		2011	1108	13,3	13,1
		2012	1066	18,0	17,8
		2013	1179	17,8	17,5
		2014	1022	14,9	14,7
		2015	1018	15,4	15,2
		2016	902	15,0	14,8
діяльність у сфері радіомовлення	60.1	2010	399	3,0	2,9
		2011	459	3,9	3,9
		2012	352	1,9	1,8
		2013	392	1,9	1,8
		2014	335	1,6	1,6
		2015	336	1,4	1,3
		2016	297	1,6	1,6

Вид діяльності	Код за КВЕД–2010	Роки	К-ть підприємств, од.	К-ть зайнятих працівників, тис. осіб	З них к-ть найманих працівників, тис. осіб
діяльність у сфері телевізійного мовлення	60.2	2010	706	9,0	8,8
		2011	649	9,4	9,2
		2012	714	16,1	16,0
		2013	787	15,9	15,7
		2014	687	13,3	13,1
		2015	682	14,0	13,9
		2016	605	13,4	13,2
телекомунікації (електрозв'язок)	61	2010	1856	121,6	121,2
		2011	1964	112,8	112,4
		2012	1824	104,1	103,5
		2013	1954	98,6	98,1
		2014	1694	87,9	87,4
		2015	1792	69,5	69,0
		2016	1716	61,9	61,4
комп'ютерне програмування, консультування та пов'язана з ними діяльність	62	2010	2990	23,7	23,1
		2011	3567	29,0	28,3
		2012	3842	34,4	33,5
		2013	4541	36,1	35,1
		2014	4194	34,0	33,1
		2015	4458	32,3	31,0
		2016	3996	32,1	31,3
надання інформаційних послуг	63	2010	2006	18,1	17,7
		2011	2133	16,6	16,2
		2012	1938	18,3	17,9
		2013	2196	22,8	22,3
		2014	2047	19,2	18,8
		2015	2152	18,2	17,5
		2016	1868	16,9	16,4

Джерело : Діяльність суб'єктів господарювання. 2016 : Статист. зб. / за ред. М. С. Кузнецової. — К.: Державна служба статистики України, 2017. — С. 93, 489–490

Таблиця Б.4

Кількість підприємств за їх розмірами в інформаційній сфері

Роки	Великі підприємства		Середні підприємства		Малі підприємства		З них мікропідприємства	
	одиниць	у % до заг. к-ті	одиниць	у % до заг. к-ті	одиниць	у % до заг. к-ті	одиниць	у % до заг. к-ті
2010	10	0,0	484	3,2	14587	96,8	12250	82,0
2011	11	0,0	496	3,1	15635	96,9	13166	81,6
2012	13	0,0	490	3,2	14616	96,8	12018	80,0
2013	13	0,0	490	2,9	16360	97,1	13856	83,0
2014	8	0,0	450	3,0	14671	97,0	12560	83,0
2015	8	0,0	405	3,0	14987	97,0	12991	84,4
2016	8	0,0	393	3,0	13099	97,0	11196	82,9

Джерело : Діяльність суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємства. 2016 : Статист. зб. / за ред. М. С. Кузнецової. — К.: Державна служба статистики України, 2017. — С. 251–252, 479.

Кількість підприємств за їх розмірами за видом економічної діяльності в
інформаційній сфері

Вид діяльності	Код за КВЕД–2010	Роки	Великі підприємства		Середні підприємства		Малі підприємства		З них мікропідприємства	
			од.	у % до заг. показника відповідного виду діяльності	од.	у % до заг. показника відповідного виду діяльності	од.	у % до заг. показника відповідного виду діяльності	од.	у % до заг. показника відповідного виду діяльності
поліграфічна діяльність, тиражування записаної інформації	18	2010	1	0,0	75	4,0	1816	96,0	1522	80,4
		2011	1	0,0	67	3,8	1702	96,2	1418	80,1
		2012	–	–	79	4,7	1592	95,3	1253	75,0
		2013	1	0,1	84	4,2	1893	95,7	1552	78,5
		2014	2	0,1	76	4,2	1732	95,7	1447	79,9
		2015	2	0,1	67	3,8	1714	96,1	1461	81,9
		2016	6	0,0	331	2,8	1595	97,2	9933	83,2
видавнича діяльність	58	2010	1	0,0	106	2,8	3758	97,2	3139	81,2
		2011	2	0,0	106	2,6	4046	97,4	3401	81,9
		2012	–	–	87	2,3	3735	97,7	3127	81,8
		2013	–	–	80	2,0	3849	98,0	3323	84,6
		2014	–	–	68	2,0	3338	98,0	2940	86,3
		2015	–	–	55	1,7	3221	98,3	2850	87,0
		2016	–	–	45	1,7	2640	98,3	2301	85,7
виробництво кіно-та відеофільмів, телевізійних програм, видання звукозаписів	59	2010	2	0,1	54	4,0	1311	95,9	1095	80,1
		2011	1	0,1	49	3,4	1396	96,5	1171	81,0
		2012	1	0,1	49	5,1	906	94,8	734	76,8
		2013	–	–	43	4,0	1043	96,0	875	80,6
		2014	–	–	41	4,3	915	95,7	793	83,0
		2015	–	–	34	3,7	887	96,3	772	83,8
		2016	–	–	37	4,8	728	95,2	615	80,4
діяльність у сфері радіомовлення та телевізійного мовлення	60	2010	1	0,1	35	3,2	1069	96,7	855	77,4
		2011	1	0,1	38	3,4	1069	96,5	853	77,0
		2012	2	0,2	53	5,0	1011	94,8	763	71,6
		2013	3	0,3	46	3,9	1130	95,8	886	75,1
		2014	–	–	44	4,3	978	95,7	789	77,2
		2015	1	0,1	38	3,7	979	96,2	787	77,3
		2016	1	0,1	32	3,6	869	96,3	681	75,5
телекомунікації (електрозв'язок)	61	2010	5	0,3	97	5,2	1754	94,5	1374	74,0
		2011	4	0,2	100	5,1	1860	94,7	1497	76,2
		2012	8	0,4	69	3,8	1747	95,8	1365	74,8
		2013	7	0,3	68	3,5	1879	96,2	1506	77,1
		2014	6	0,4	65	3,8	1623	95,8	1297	76,6
		2015	5	0,3	54	3,0	1733	96,7	1427	79,6
		2016	5	0,3	56	3,3	1655	96,4	1368	79,7

Вид діяльності	Код за КВЕД-2010	Роки	Великі підприємства		Середні підприємства		Малі підприємства		З них мікропідприємства	
			од.	у % до заг. показника відповідного виду діяльності	од.	у % до заг. показника відповідного виду діяльності	од.	у % до заг. показника відповідного виду діяльності	од.	у % до заг. показника відповідного виду діяльності
комп'ютерне програмування, консультування та пов'язана з ними діяльність	62	2010	–	–	62	2,1	2928	97,9	2569	85,9
		2011	1	0,0	79	2,2	3487	97,8	3025	84,8
		2012	1	0,0	95	2,5	3746	97,5	3159	82,2
		2013	1	0,0	107	2,4	4433	97,6	3837	84,5
		2014	–	–	102	2,4	4092	97,6	3524	84,0
		2015	–	–	99	2,2	4359	97,8	3805	85,4
		2016	–	–	111	2,8	3885	97,2	3360	84,1
надання інформаційних послуг	63	2010	–	–	55	2,7	1951	97,3	1696	84,5
		2011	1	0,0	57	2,7	2075	97,3	1801	84,4
		2012	1	0,0	58	3,0	1879	97,0	1617	83,4
		2013	1	0,1	62	2,8	2133	97,1	1877	85,5
		2014	–	–	54	2,6	1993	97,4	1770	86,5
		2015	–	–	58	2,7	2094	97,3	1889	87,8
		2016	–	–	50	2,7	1818	97,3	1608	86,1

Джерело : Діяльність суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємства. 2016 : Статист. зб. / за ред. М. С. Кузнецової. — К.: Державна служба статистики України, 2017. — С. 251–252, 479.

Таблиця Б.6

Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) підприємств
в інформаційній сфері, млн.грн

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
За інституційним підходом	65925,6	74348,2	79354,9	80410,4	84103,6	100590,4	117407,2
За функціональним підходом	66015,1	74035,0	78478,5	79291,7	83191,0	99656,5	116264,5

Джерело : Діяльність суб'єктів господарювання. 2016 : Статист. зб. / за ред. М. С. Кузнецової. — К.: Державна служба статистики України, 2017. — С. 307, 311, 513–514

Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) підприємств за видом економічної діяльності в інформаційній сфері, млн. грн

Вид діяльності	Код за КВЕД–2010	Роки	За інституціональним підходом	За функціональним підходом
поліграфічна діяльність, тиражування записаної інформації	18	2010	4980,7	4958,6
		2011	4470,3	4352,2
		2012	6732,6	7108,7
		2013	7858,7	8057,4
		2014	8726,2	8266,6
		2015	10785,8	10599,0
		2016	13309,7	13097,5
поліграфічна діяльність і надання пов'язаних із нею послуг	18.1	2010	4843,5	4844,1
		2011	4416,0	4290,3
		2012	6692,8	7060,8
		2013	7485,1	7691,3
		2014	8705,0	8249,2
		2015	10774,9	10507,5
		2016	13299,9	13088,7
тиражування звуко-, відеозаписів і програмного забезпечення	18.2	2010	137,2	114,5
		2011	54,3	61,9
		2012	39,8	47,9
		2013	373,6	366,1
		2014	21,2	17,4
		2015	10,9	9,5
		2016	9,8	8,8
видавнича діяльність	58	2010	7345,3	7218,3
		2011	8934,2	8771,6
		2012	8016,4	7696,6
		2013	6272,2	6031,4
		2014	5338,1	4919,7
		2015	5369,1	5077,7
		2016	6331,7	6330,1
видання книг, періодичних видань та інша видавнича діяльність	58.1	2010	5983,2	6342,1
		2011	7070,5	6785,6
		2012	7112,2	6716,1
		2013	5565,3	5298,4
		2014	4721,2	4302,2
		2015	4552,0	4240,1
		2016	4996,1	4944,3
видання програмного забезпечення	58.2	2010	1362,1	876,2
		2011	1863,7	1986,0
		2012	904,2	980,5
		2013	706,9	733,0
		2014	616,9	617,5
		2015	817,1	837,6
		2016	1335,6	1385,8

Продовження табл. Б.7

Вид діяльності	Код за КВЕД–2010	Роки	За інституціональним підходом	За функціональним підходом
виробництво кіно- та відеофільмів, телевізійних програм, видання звукозаписів	59	2010	8937,7	8728,7
		2011	9337,7	9236,1
		2012	3228,8	3172,3
		2013	3139,9	3076,4
		2014	3212,0	3118,2
		2015	3859,5	3757,0
		2016	5439,7	5180,4
виробництво кіно- та відеофільмів, телевізійних програм	59.1	2010	6088,1	6018,1
		2011	8358,5	8337,1
		2012	3127,7	3048,6
		2013	3073,7	2985,7
		2014	3140,5	3023,4
		2015	3798,7	3655,5
		2016	5341,4	5059,2
видання звукозаписів	59.2	2010	2849,6	2710,6
		2011	979,2	899,0
		2012	101,1	123,7
		2013	66,2	90,7
		2014	71,5	94,8
		2015	60,8	101,5
		2016	98,3	121,2
діяльність у сфері радіомовлення та телевізійного мовлення	60	2010	2284,3	2258,4
		2011	3990,4	3940,8
		2012	6760,6	6750,2
		2013	6817,9	6828,9
		2014	6287,2	6294,2
		2015	5854,4	5885,2
		2016	6351,1	6295,9
діяльність у сфері радіомовлення	60.1	2010	290,9	301,6
		2011	650,2	429,6
		2012	265,0	340,5
		2013	213,2	280,4
		2014	235,0	291,1
		2015	233,9	289,0
		2016	335,9	339,1
діяльність у сфері телевізійного мовлення	60.2	2010	1993,4	1956,8
		2011	3340,2	3511,2
		2012	6495,6	6409,7
		2013	6604,7	6548,5
		2014	6052,2	6003,1
		2015	5620,5	5596,2
		2016	6015,2	5956,8
телекомунікації (електрозв'язок)	61	2010	38651,9	38666,5
		2011	41366,7	40979,4
		2012	44574,5	44424,6
		2013	44088,7	44188,3
		2014	44832,7	44750,8
		2015	47650,8	47566,3
		2016	50766,2	50350,0

Закінчення табл. Б.7

Вид діяльності	Код за КВЕД–2010	Роки	За інституціональним підходом	За функціональним підходом
комп'ютерне програмування, консультування та пов'язана з ними діяльність	62	2010	4987,9	5521,3
		2011	6750,6	6693,3
		2012	11654,2	11296,1
		2013	14486,9	13725,9
		2014	18547,3	18282,0
		2015	29670,6	28987,4
		2016	38988,0	38485,3
надання інформаційних послуг	63	2010	3718,5	3621,9
		2011	3968,6	4413,8
		2012	5120,4	5138,7
		2013	5604,8	5440,8
		2014	5886,3	5826,1
		2015	8186,0	8382,9
		2016	9530,4	9622,8

Джерело : Діяльність суб'єктів господарювання. 2016 : Статист. зб. / за ред. М. С. Кузнецової. — К.: Державна служба статистики України, 2017. — С. 307, 311, 513–514

Таблиця Б.8

Фінансові результати до оподаткування підприємств в інформаційній сфері,
млн.грн

Роки	Фінансовий результат (сальдо)	Підприємства, які одержали прибуток		Підприємства, які одержали збиток	
		у % до заг. к-ті підприємств	фінансовий результат	у % до заг. к-ті підприємств	фінансовий результат
2010	4101,4	59,0	8168,5	41,0	4067,1
2011	4440,7	61,1	9774,6	38,9	5333,9
2012	6300,1	63,6	11641,6	36,4	5341,5
2013	6817,6	63,4	11668,3	36,6	4850,7
2014	-15373,9	64,8	11256,5	35,2	26630,4
2015	-10166,6	71,0	12057,3	29,0	22223,9
2016	4197,9	68,7	12450,0	31,3	8252,1

Джерело : Діяльність суб'єктів господарювання. 2016 : Статист. зб. / за ред. М. С. Кузнецової. — К.: Державна служба статистики України, 2017. — С. 346, 350, 515–516.

Фінансові результати до оподаткування підприємств за видом економічної діяльності в інформаційній сфері, млн.грн

Вид діяльності	Код за КВЕД–2010	Роки	Фінансовий результат (сальдо)	Підприємства, які одержали прибуток		Підприємства, які одержали збиток	
				у % до заг. к-ті підприємств	фінансовий результат	у % до заг. к-ті підприємств	фінансовий результат
поліграфічна діяльність, тиражування записаної інформації	18	2010	222,0	64,6	356,4	35,4	134,4
		2011	2,2	67,7	190,0	32,3	187,8
		2012	228,2	67,9	463,5	32,1	235,3
		2013	273,8	65,6	483,4	34,4	209,6
		2014	-1184,0	66,4	317,5	33,6	1501,5
		2015	-999,0	79,2	625,0	20,8	1624,0
		2016	650,7	76,2	1042,4	23,8	391,7
поліграфічна діяльність і надання пов'язаних із нею послуг	18.1	2010	215,4	64,9	345,7	35,1	130,3
		2011	2,6	67,7	186,7	32,3	184,1
		2012	227,2	67,8	458,9	32,2	231,7
		2013	268,7	65,6	477,1	34,4	208,4
		2014	-1179,2	66,5	317,2	33,5	1496,4
		2015	-999,0	79,4	624,9	20,6	1623,9
		2016	648,9	76,2	1040,4	23,8	391,5
тиражування звуко-, відеозаписів і програмного забезпечення	18.2	2010	6,6	58,3	10,7	41,7	4,1
		2011	-0,4	69,0	3,3	31,0	3,7
		2012	1,0	71,9	4,6	28,1	3,6
		2013	5,1	68,3	6,3	31,7	1,2
		2014	-4,8	61,1	0,3	38,9	5,1
		2015	0,0	70,4	0,1	29,6	0,1
		2016	1,8	75,0	2,0	25,0	0,2
видавнича діяльність	58	2010	240,1	64,0	577,4	36,0	337,3
		2011	87,6	61,1	619,0	38,9	531,4
		2012	51,9	65,7	549,2	34,3	497,3
		2013	140,4	63,8	522,6	36,2	382,2
		2014	-1216,8	66,7	416,7	33,3	1633,5
		2015	-496,9	72,3	399,2	27,7	896,1
		2016	194,9	70,2	485,2	29,8	290,3
видання книг, періодичних видань та інша видавнича діяльність	58.1	2010	140,0	64,4	443,9	35,6	303,9
		2011	-35,6	60,3	463,2	39,7	498,8
		2012	79,9	65,5	491,3	34,5	411,4
		2013	103,6	62,9	460,2	37,1	356,6
		2014	-1216,0	66,2	368,3	33,8	1584,3
		2015	-543,8	72,2	317,2	27,8	861,0
		2016	87,2	70,9	341,6	29,1	254,4
видання програмного забезпечення	58.2	2010	100,1	61,5	133,5	38,5	33,4
		2011	123,2	66,9	155,8	33,1	32,6
		2012	-28,0	67,9	57,9	32,1	85,9
		2013	36,8	72,2	62,4	27,8	25,6
		2014	-0,8	71,1	48,4	28,9	49,2
		2015	46,9	73,2	82,0	26,8	35,1
		2016	107,7	64,9	143,6	35,1	35,9

Вид діяльності	Код за КВЕД–2010	Роки	Фінансовий результат (сальдо)	Підприємства, які одержали прибуток		Підприємства, які одержали збиток	
				у % до заг. к-ті підприємств	фінансовий результат	у % до заг. к-ті підприємств	фінансовий результат
виробництво кіно- та відеофільмів, телевізійних програм, видання звукозаписів	59	2010	-355,8	55,5	420,1	44,5	775,9
		2011	9,7	56,5	530,8	43,5	521,1
		2012	-174,6	55,7	154,1	44,3	328,7
		2013	-213,6	57,1	124,5	42,9	338,1
		2014	-1000,2	58,7	93,2	41,3	1093,4
		2015	-777,4	65,2	166,3	34,8	943,7
		2016	-375,4	60,7	260,6	39,3	636,0
виробництво кіно- та відеофільмів, телевізійних програм	59.1	2010	-242,8	53,1	360,0	46,9	602,8
		2011	-161,4	53,8	252,3	46,2	413,7
		2012	-149,2	55,1	142,6	44,9	291,8
		2013	-95,4	56,0	117,2	44,0	212,6
		2014	-1006,9	57,4	84,9	42,6	1091,8
		2015	-782,1	63,8	159,9	36,2	942,0
		2016	-380,0	59,7	253,7	40,3	633,7
видання звукозаписів	59.2	2010	-113,0	60,9	60,1	39,1	173,1
		2011	171,1	64,5	278,5	35,5	107,4
		2012	-25,4	61,7	11,5	38,3	36,9
		2013	-118,2	69,1	7,3	30,9	125,5
		2014	6,7	73,2	8,3	26,8	1,6
		2015	4,7	82,5	6,4	17,5	1,7
		2016	4,6	73,5	6,9	26,5	2,3
діяльність у сфері радіомовлення та телевізійного мовлення	60	2010	-476,5	55,5	169,7	44,5	646,2
		2011	-1181,4	50,4	55,3	49,6	1236,7
		2012	-1186,2	59,9	447,3	40,1	1633,5
		2013	-1113,8	53,2	585,9	46,8	1699,7
		2014	-7463,4	58,8	145,7	41,2	7609,1
		2015	-6749,7	67,6	144,6	32,4	6894,3
		2016	-1370,2	63,0	254,1	37,0	1624,3
діяльність у сфері радіомовлення	60.1	2010	-3,7	57,2	46,2	42,8	49,9
		2011	-524,4	47,9	14,3	52,1	538,7
		2012	-6,1	62,5	12,4	37,5	18,5
		2013	-18,7	52,2	8,5	47,8	27,2
		2014	-28,7	63,9	9,7	36,1	38,4
		2015	-2,7	73,0	14,0	27,0	16,7
		2016	-3,3	73,3	16,0	26,7	19,3
діяльність у сфері телевізійного мовлення	60.2	2010	-472,8	54,6	123,5	45,4	596,3
		2011	-657,0	51,8	41,0	48,2	698,0
		2012	-1180,1	58,6	434,9	41,4	1615,0
		2013	-1095,1	53,7	577,4	46,3	1672,5
		2014	-7434,7	56,4	136,0	43,6	7570,7
		2015	-6747,0	64,9	130,6	35,1	6877,6
		2016	-1366,9	57,9	238,1	42,1	1605,0

Вид діяльності	Код за КВЕД–2010	Роки	Фінансовий результат (сальдо)	Підприємства, які одержали прибуток		Підприємства, які одержали збиток	
				у % до заг. к-ті підприємств	фінансовий результат	у % до заг. к-ті підприємств	фінансовий результат
телекомунікації (електрозв'язок)	61	2010	4539,5	57,8	6340,8	42,2	1801,3
		2011	5725,0	61,2	7581,0	38,8	1856,0
		2012	7309,3	63,8	9368,2	36,2	2058,9
		2013	7245,9	64,1	8678,6	35,9	1432,7
		2014	–5859,9	64,1	7991,0	35,9	13850,9
		2015	–2071,8	71,1	7548,4	28,9	9620,2
		2016	2675,9	72,0	7249,2	28,0	4573,3
комп'ютерне програмування, консультування та пов'язана з ними діяльність	62	2010	135,2	57,2	397,1	42,8	261,9
		2011	–357,1	65,9	646,3	34,1	1003,4
		2012	124,0	65,8	754,1	34,2	630,1
		2013	559,5	67,3	1161,6	32,7	602,1
		2014	253,7	67,2	2120,2	32,8	1866,5
		2015	34,1	72,5	3128,8	27,5	3094,7
		2016	2927,9	70,5	3484,1	29,5	556,2
надання інформаційних послуг	63	2010	18,9	58,0	263,4	42,0	244,5
		2011	156,9	62,1	342,2	37,9	185,3
		2012	175,7	60,2	368,7	39,8	193,0
		2013	199,2	62,5	595,1	37,5	395,9
		2014	–87,3	63,2	489,7	36,8	577,0
		2015	–104,9	69,6	670,0	30,4	774,9
		2016	144,8	65,6	716,8	34,4	572,0

Джерело : Діяльність суб'єктів господарювання. 2016 : Статист. зб. / за ред. М. С. Кузнецової. — К.: Державна служба статистики України, 2017. — С. 346, 350, 515–516

Таблиця Б.10

Чистий прибуток (збиток) підприємств за видом економічної діяльності
в інформаційній сфері, млн.грн

Роки	Фінансовий результат (сальдо)	Підприємства, які одержали прибуток		Підприємства, які одержали збиток	
		у % до заг. к-ті підприємств	фінансовий результат	у % до заг. к-ті підприємств	фінансовий результат
2010	2068,6	59,1	7376,9	40,9	5308,3
2011	3739,1	61,4	9103,8	38,6	5364,7
2012	4881,5	62,1	9710,8	37,9	4829,3
2013	–17137,1	63,5	9446,2	36,5	26583,3
2014	–12590,2	70,4	9832,4	29,6	22422,6
2015	1750,6	68,0	10015,2	32,0	8264,6
2016					

Джерело : Діяльність суб'єктів господарювання. 2016 : Статист. зб. / за ред. М. С. Кузнецової. — К.: Державна служба статистики України, 2017. — С. 358, 362, 517–518

Чистий прибуток (збиток) підприємств за видом економічної діяльності в
інформаційній сфері, млн.грн

Вид діяльності	Код за КВЕД–2010	Роки	Фінансовий результат (сальдо)	Підприємства, які одержали прибуток		Підприємства, які одержали збиток	
				у % до заг. к-ті підприємств	фінансовий результат	у % до заг. к-ті підприємств	фінансовий результат
поліграфічна діяльність, тиражування записаної інформації	18	2010	150,4	62,3	285,4	37,7	135,0
		2011	-39,9	65,6	152,9	34,4	192,8
		2012	108,1	65,3	372,4	34,7	264,3
		2013	177,2	64,4	389,7	35,6	212,5
		2014	-1237,6	65,3	271,1	34,7	1508,7
		2015	-1086,1	78,8	532,0	21,2	1618,1
		2016	496,0	75,9	888,9	24,1	392,9
поліграфічна діяльність і надання пов'язаних із нею послуг	18.1	2010	146,2	62,6	276,5	37,4	130,3
		2011	-38,5	65,4	150,5	34,6	189,0
		2012	109,2	65,3	369,9	34,7	260,7
		2013	173,2	64,3	384,4	35,7	211,2
		2014	-1232,8	65,4	270,8	34,6	1503,6
		2015	-1086,1	78,9	531,8	21,1	1617,9
		2016	494,4	75,9	887,0	24,1	392,6
тиражування звуко-, відеозаписів і програмного забезпечення	18.2	2010	4,2	55,0	8,9	45,0	4,7
		2011	-1,4	69,0	2,4	31,0	3,8
		2012	-1,1	65,6	2,5	34,4	3,6
		2013	4,0	65,9	5,3	34,1	1,3
		2014	-4,8	61,1	0,3	38,9	5,1
		2015	0,0	70,4	0,2	29,6	0,2
		2016	1,6	75,0	1,9	25,0	0,3
видавнича діяльність	58	2010	113,6	61,7	463,3	38,3	349,7
		2011	22,0	59,0	485,9	41,0	463,9
		2012	-82,4	63,9	425,0	36,1	507,4
		2013	38,5	62,6	430,6	37,4	392,1
		2014	-1274,2	65,2	360,1	34,8	1634,3
		2015	-542,0	72,0	356,9	28,0	898,9
		2016	116,8	69,6	413,2	30,4	296,4
видання книг, періодичних видань та інша видавнича діяльність	58.1	2010	45,8	62,1	360,7	37,9	314,9
		2011	-58,8	58,2	369,4	41,8	428,2
		2012	-42,0	63,7	378,3	36,3	420,3
		2013	12,4	61,8	378,1	38,2	365,7
		2014	-1266,1	64,9	316,2	35,1	1582,3
		2015	-578,8	72,0	284,5	28,0	863,3
		2016	38,7	70,4	298,8	29,6	260,1
видання програмного забезпечення	58.2	2010	67,8	59,1	102,6	40,9	34,8
		2011	80,8	64,2	116,5	35,8	35,7
		2012	-40,4	65,9	46,7	34,1	87,1
		2013	26,1	70,2	52,5	29,8	26,4
		2014	-8,1	67,7	43,9	32,3	52,0
		2015	36,8	72,0	72,4	28,0	35,6
		2016	78,1	63,5	114,4	36,5	36,3

Вид діяльності	Код за КВЕД–2010	Роки	Фінансовий результат (сальдо)	Підприємства, які одержали прибуток		Підприємства, які одержали збиток	
				у % до заг. к-ті підприємств	фінансовий результат	у % до заг. к-ті підприємств	фінансовий результат
виробництво кіно- та відеофільмів, телевізійних програм, видання звукозаписів	59	2010	-446,4	53,5	331,6	46,5	778,0
		2011	-74,4	54,3	450,6	45,7	525,0
		2012	-232,2	53,8	122,6	46,2	354,8
		2013	-235,5	55,8	105,1	44,2	340,6
		2014	-1016,6	58,0	78,7	42,0	1095,3
		2015	-796,7	64,8	148,0	35,2	944,7
		2016	-410,3	60,1	227,0	39,9	637,3
виробництво кіно- та відеофільмів, телевізійних програм	59.1	2010	-324,6	51,3	277,5	48,7	602,1
		2011	-224,0	51,1	192,6	48,9	416,6
		2012	-204,0	53,2	113,8	46,8	317,8
		2013	-115,8	54,8	99,3	45,2	215,1
		2014	-1021,5	56,6	72,3	43,4	1093,8
		2015	-799,4	63,4	142,8	36,6	942,2
		2016	-413,5	59,1	221,4	40,9	634,9
видання звукозаписів	59.2	2010	-121,8	58,6	54,1	41,4	175,9
		2011	149,6	63,9	258,0	36,1	108,4
		2012	-28,2	59,3	8,8	40,7	37,0
		2013	-119,7	66,7	5,8	33,3	125,5
		2014	4,9	73,2	6,4	26,8	1,5
		2015	2,7	81,0	5,2	19,0	2,5
		2016	3,2	73,5	5,6	26,5	2,4
діяльність у сфері радіомовлення та телевізійного мовлення	60	2010	-508,8	53,5	139,9	46,5	648,7
		2011	-1201,5	49,1	44,4	50,9	1245,9
		2012	-1270,7	58,0	360,6	42,0	1631,3
		2013	-1056,4	52,2	574,3	47,8	1630,7
		2014	-7375,3	57,4	131,4	42,6	7506,7
		2015	-6930,7	66,9	135,7	33,1	7066,4
		2016	-1470,8	62,7	244,5	37,3	1715,3
діяльність у сфері радіомовлення	60.1	2010	-14,7	54,9	35,7	45,1	50,4
		2011	-528,0	45,5	11,5	54,5	539,5
		2012	-9,6	59,8	9,3	40,2	18,9
		2013	-20,6	50,8	7,0	49,2	27,6
		2014	-30,2	62,3	8,5	37,7	38,7
		2015	-4,9	71,7	11,8	28,3	16,7
		2016	-6,2	72,9	13,5	27,1	19,7
діяльність у сфері телевізійного мовлення	60.2	2010	-494,1	52,7	104,2	47,3	598,3
		2011	-673,5	51,2	32,9	48,8	706,4
		2012	-1261,1	57,2	351,3	42,8	1612,4
		2013	-1035,8	52,9	567,3	47,1	1603,1
		2014	-7345,1	55,0	122,9	45,0	7468,0
		2015	-6925,8	64,6	123,9	35,4	7049,7
		2016	-1464,6	57,7	231,0	42,3	1695,6

Закінчення табл. Б.11

Вид діяльності	Код за КВЕД–2010	Роки	Фінансовий результат (сальдо)	Підприємства, які одержали прибуток		Підприємства, які одержали збиток	
				у % до заг. к-ті підприємств	фінансовий результат	у % до заг. к-ті підприємств	фінансовий результат
телекомунікації (електрозв'язок)	61	2010	2925,7	56,3	4712,1	43,7	1786,4
		2011	3752,2	59,9	5617,3	40,1	1865,1
		2012	5307,9	61,4	7337,2	38,6	2029,3
		2013	5701,7	63,3	7150,7	36,7	1449,0
		2014	-7213,2	63,0	6661,0	37,0	13874,2
		2015	-3697,0	70,7	5926,6	29,3	9623,6
		2016	1145,3	71,5	5625,4	28,5	4480,1
комп'ютерне програмування, консультування та пов'язана з ними діяльність	62	2010	33,5	54,8	309,0	45,2	275,5
		2011	-499,1	63,5	519,1	36,5	1018,2
		2012	-71,4	63,1	570,5	36,9	641,9
		2013	345,9	65,7	960,5	34,3	614,6
		2014	-77,5	65,7	1811,3	34,3	1888,8
		2015	-430,9	71,6	2676,7	28,4	3107,6
		2016	2360,9	69,6	2922,1	30,4	561,2
надання інформаційних послуг	63	2010	-35,8	56,0	214,4	44,0	250,2
		2011	69,4	59,9	259,6	40,1	190,2
		2012	87,9	58,4	287,9	41,6	200,0
		2013	87,3	60,9	489,6	39,1	402,3
		2014	-180,3	62,0	403,7	38,0	584,0
		2015	-192,9	69,2	588,5	30,8	781,4
		2016	8,7	64,9	583,0	35,1	574,3

Джерело : Діяльність суб'єктів господарювання. 2016 : Статист. зб. / за ред. М. С. Кузнецової. К.: Державна служба статистики України, 2017. С. 358, 362, 517–518.

Методика експертного оцінювання впливу стримуючих і стимулюючих факторів сталого розвитку інформаційної сфери

Прізвище, ім'я та по-батькові експерта: _____

Назва суб'єкта підприємницької діяльності, органу державної влади чи наукової установи (навчального закладу), де працює експерт: _____

Категорія експерта:

- представник суб'єкта підприємницької діяльності
- представник органів державної влади
- представник наукової установи чи навчального закладу

Експертам для оцінювання впливу стримуючих і стимулюючих факторів сталого розвитку інформаційної сфери надається вихідна інформація що характеризує їх (перелік факторів *див.* табл. 1).

Стримуючі та стимулюючі фактори сталого розвитку інформаційної сфери України

Стримуючі	a_n	Стимулюючі	b_n
Стан державного управління	a_1	Зміни інформаційних потреб населення	b_1
Інформаційна асиметрія	a_2	Висока додана вартість інформаційної продукції та послуг	b_2
Якість інформаційної продукції	a_3	Інформаційний суверенітет	b_3
Платоспроможність населення	a_4	Електронне врядування	b_4

Фактори порівнюють між собою по групах (стримуючі окремо, а стимулюючі окремо) за наступною шкалою в балах:

- 1 — об'єкти порівняння рівноцінні;
- 3 — один об'єкт дещо переважає інший;
- 5 — один об'єкт переважає інший об'єкт;
- 7 — один об'єкт значно переважає інший;
- 9 — один об'єкт абсолютно переважає інший;
- 2, 4, 6, 8 — проміжні значення оцінювання об'єктів за важливістю.

В процесі оцінки експертом заповнюються таблиці, в яких він порівнює дію стримуючих факторів розвитку інформаційної сфери протягом 2018–2019 рр. і порівнюючи прогнозує їх вплив на процес в коротко- (2020–2022) та середньостроковій (2023–2027) перспективі.

Нижче наведені таблиці (табл. 2–8), що заповнюються експертом при порівнянні стримуючих факторів розвитку інформаційної сфери.

Матриця парних порівнянь стримуючих факторів розвитку інформаційної сфери України, на період 2018–2019 рр.

a_i/a_j	a_1	a_2	a_3	a_4
a_1	1			
a_2		1		
a_3			1	
a_4				1

Заповнення цієї та наступної матриць відбувається наступним чином: для двох факторів розвитку, які порівнюються між собою залежно від їх міри впливу на процес проставляються бали від 1 до 9, що становлять відповідний елемент матриці парних порівнянь у позиції (a_i, a_j) . Цей бал є оцінкою важливості порівнюваних факторів. Діагональні елементи матриці дорівнюють одиниці, а нижня її частина заповнюється оберненими значеннями.

Для коротко- (2020–2022) та середньострокової (2023–2027) перспективи розвитку інформаційної сфери прогнози здійснюються за трьома групами:

реалістичний прогноз, що характеризує тенденції та перспективи розвитку системи у майбутньому;

песимістичний — характеризує найвірогідніший стан;

оптимістичний — характеризує бажаний стан системи.

Матриця парних порівнянь стримуючих факторів розвитку інформаційної сфери України, на період 2020–2022 рр. (реалістичний розвиток подій)

a_i/a_j	a_1	a_2	a_3	a_4
a_1	1			
a_2		1		
a_3			1	
a_4				1

Таблиця 4

Матриця парних порівнянь стримуючих факторів розвитку інформаційної сфери України, на період 2020–2022 рр. (песимістичний розвиток подій)

a_i/a_j	a_1	a_2	a_3	a_4
a_1	1			
a_2		1		
a_3			1	
a_4				1

Таблиця 5

Матриця парних порівнянь стримуючих факторів розвитку інформаційної сфери України, на період 2020–2022 рр. (оптимістичний розвиток подій)

a_i/a_j	a_1	a_2	a_3	a_4
a_1	1			
a_2		1		
a_3			1	
a_4				1

Таблиця 6

Матриця парних порівнянь стримуючих факторів розвитку інформаційної сфери України, на період 2023–2027 рр. (реалістичний розвиток подій)

a_i/a_j	a_1	a_2	a_3	a_4
a_1	1			
a_2		1		
a_3			1	
a_4				1

Таблиця 7

Матриця парних порівнянь стримуючих факторів розвитку інформаційної сфери України, на період 2023–2027 рр. (песимістичний розвиток подій)

a_i/a_j	a_1	a_2	a_3	a_4
a_1	1			
a_2		1		
a_3			1	
a_4				1

Таблиця 8

Матриця парних порівнянь стримуючих факторів розвитку інформаційної сфери України, на період 2023–2027 рр. (оптимістичний розвиток подій)

a_i/a_j	a_1	a_2	a_3	a_4
a_1	1			
a_2		1		
a_3			1	
a_4				1

Далі аналогічним чином експерт заповнює відповідні таблиці (табл. 9–15), в яких він порівнює дію стимулюючих факторів розвитку інформаційної сфери протягом 2018–2019 рр. і порівнюючи прогнозує їх вплив на процес в коротко- (2020–2022) та середньостроковій (2023–2027) перспективі. Оцінка на коротко- та середньострокову перспективу здійснюється за трьома варіантами розвитку подій.

Таблиця 9

Матриця парних порівнянь стимулюючих факторів розвитку інформаційної сфери України, на період 2018–2019 рр.

b_i/b_j	b_1	b_2	b_3	b_4
b_1	1			
b_2		1		
b_3			1	
b_4				1

Таблиця 10

Матриця парних порівнянь стимулюючих факторів розвитку інформаційної сфери України, на період 2020–2022 рр. (реалістичний розвиток подій)

b_i/b_j	b_1	b_2	b_3	b_4
b_1	1			
b_2		1		
b_3			1	
b_4				1

Таблиця 11

Матриця парних порівнянь стимулюючих факторів розвитку інформаційної сфери України, на період 2020–2022 рр. (песимістичний розвиток подій)

b_i/b_j	b_1	b_2	b_3	b_4
b_1	1			
b_2		1		
b_3			1	
b_4				1

Таблиця 12

Матриця парних порівнянь стимулюючих факторів розвитку інформаційної сфери України, на період 2020–2022 рр. (оптимістичний розвиток подій)

b_i/b_j	b_1	b_2	b_3	b_4
b_1	1			
b_2		1		
b_3			1	
b_4				1

Таблиця 13

Матриця парних порівнянь стимулюючих факторів розвитку інформаційної сфери України, на період 2023–2027 рр. (реалістичний розвиток подій)

b_i/b_j	b_1	b_2	b_3	b_4
b_1	1			
b_2		1		
b_3			1	
b_4				1

Таблиця 14

Матриця парних порівнянь стимулюючих факторів розвитку інформаційної сфери України, на період 2023–2027 рр. (песимістичний розвиток подій)

b_i/b_j	b_1	b_2	b_3	b_4
b_1	1			
b_2		1		
b_3			1	
b_4				1

Таблиця 15

Матриця парних порівнянь стимулюючих факторів розвитку інформаційної сфери України, на період 2023–2027 рр. (оптимістичний розвиток подій)

b_i/b_j	b_1	b_2	b_3	b_4
b_1	1			
b_2		1		
b_3			1	
b_4				1

У даному випадку через неможливість зібрати експертів разом був застосований змішаний метод експертного оцінювання, тобто експерти індивідуально заповнювали вищенаведені таблиці. До відома експертів доводилися результати оцінювання. Експертів, чиї оцінки суттєво різнилися від основної маси просили аргументувати свою точку зору. Зважаючи на отримані пояснення розроблявся узагальнений висновок на основі єдиної узгодженої позиції.

Концепт вимірювання результативності механізмів державного регулювання інформаційної сфери

Цілі	Внесок (ресурси)	Продукти	Наслідки (показники)
<p>– забезпечення доступу громадян до інформації; створення національних систем і мереж інформації;</p> <p>– зміцнення матеріально-технічних, фінансових, організаційних, правових і наукових основ інформаційної діяльності;</p> <p>– сприяння міжнародному співробітництву в галузі інформації і гарантування інформаційного суверенітету України.</p>	<p>– це сукупність основних напрямів і способів діяльності держави щодо одержання, використання, поширення та зберігання інформації, яка здійснюється органами державної влади загальної компетенції, а також відповідними органами спеціальної компетенції</p>	<p>– Закони України: “Про інформацію”, “Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні”, “Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності”, “Про телебачення та радіомовлення”, “Про державну таємницю”, “Про інформаційні агентства”, “Про національну раду України з питань телебачення і радіомовлення”, “Про національну програму інформатизації” та інші;</p> <p>– постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України:</p> <p>– галузеві розпорядження та накази.</p>	<p>– рівень інтеграції України до світового інформаційного простору;</p> <p>– рівень інформатизації та розвитку інформаційного суспільства в Україні;</p> <p>– рівень нормативно-правового забезпечення інформаційно-аналітичної діяльності ОВВ;</p> <p>– рівень відповідності чинного законодавства України у сфері інформаційно-аналітичної діяльності вимогам законодавства ЄС та європейській практиці.</p>
<p>Критерії оцінювання: “кількість”, “якість”, “своєчасність”</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Чи робимо ми всі потрібні речі (“кількість”)? ➤ Чи робимо ми потрібні речі відповідно до заздалегідь установлених вимог (“якість”)? ➤ Чи робимо ми потрібні речі вчасно (“своєчасність”)? 			

Наукове видання

Федоренко Андрій Євгенійович

**ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ
ІНФОРМАЦІЙНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ В УМОВАХ
ТРАНСФОРМАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ**

Монографія

Підписано до друку 05.02.2020. Формат 60×84/16.
Ум. друк. арк. – 21,15. Тираж 300 пр. Зам. № 528/20.

Редакційно-видавничий відділ Чернігівського національного технологічного університету
14035, Україна, м. Чернігів, вул. Шевченка, 95.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 4802 від 01.12.2014 р.